ئۇلۇغ غالىبىيەتكە - 50 يىل

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روىيۇڭ سامان بولماس

يېڭى هايات

ЖАНА ӨМІР

1995 يىل 6 - ماي
شەنبە
№18
(3975)
ئەركىن باها

جۇمهۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

سۈرەتتە: ئالمۇتا. 28-پانفىلوۋچىلار نامىدىكى ئىستىراھەت بېغىدىكى شوھرەت ئاللېيەسى.

«سىز 1991-يىلى 1-دېكابىر پۈتكۈل خەلق سايلىغان قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ ۋاكالىتىنىڭ قەرەلىنى 2000-يىلىنىڭ 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىشقا رازىمۇسىز؟» دېگەن سوئال بويىچە 1995-يىلىنىڭ 29-ئاپرېلىدا ئوتكۈزۈلگەن جۇمهۇرىيەتلىك رېفېرېندۇمدا ئاۋاز بېرىشنىڭ يەكۈنى توغرىلىق

خەۋەر

قازاقستان جۇمهۇرىيىتى رېفېرېندۇمىنىڭ مەركىزى كومىسسىيەسى رېفېرېندۇمنىڭ بارلىق 10.194 ئۇچاستكىسىدا ئاۋاز بېرىش جارىي قىلىنغانلىقىنى خەۋەرلەيدۇ.

رېفېرېندۇمغا قاتنىشىش ئۇچۇن تىزىمغا ئېلىنغان جۇمهۇرىيەتنىڭ 9.110.156 پۇخراسىنىڭ ئاۋاز بېرىشكە 8.309.637 ئادەم ياكى 91.21 پروتسېنتى قاتناشتى.

ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقان پۇخرالارنىڭ 7.932.834 ى قازاقستان جۇمهۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ ۋاكالەتلىكى قەرەلىنى ئۇزارتىشنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىدى، بۇ 95.46 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ.

312،256 پۇخرا ياكى 3.76 پروتسېنت ئادەم قارشى ئاۋاز بەردى، 64647 بيۇللېتېن يارامسىز دەپ ھېسابلاندى، بۇ ئۇلارنىڭ ئۇمۇمىي سانىنىڭ 0.8 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن، قازاقستان خەلقى قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى **نۇرسۇلتان ئەبىشئوغلى نازاربايېۋنىڭ** ۋاكالەتلىك قەرەلىنى 2000-يىلىنىڭ 1-دېكابىرغا قەدەر ئۇزارتتى.

قازاقستان جۇمهۇرىيىتى رېفېرېندۇمىنىڭ مەركىزىي كومىسسىيەسى.

پرېزىدېنت دولەت مۇكاپاتلىرىنى تاپشۇردى

3-ماي كۈنى ئالمۇتىدا، پرېزىدېنت سارىيىدا، بىر توپ ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى ۋېتېرانلىرىغا ئالاھىدە ھورمەت بىلدۈرۈلدى. ئۇلار ئۇئۇگۈنكى سەپداش جەڭچىلەر، بۈگۈنكى ۋېتېرانلار، ئۇرۇش مەيدانىدا كورسەتكەن ئالاھىدە قەھرىمانلىقى، ئېچلىق ھاياتتىكى پىداكارانە ئەمگىكى ۋە ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ ئەللىك يىللىق يۇبىلېيى مۇناسىۋىتى بىلەن جۇمهۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بويىچە دولەت مۇكاپاتلىرىغا سازەۋەر بولغان ئېدى. مانا ئەندى شۇ ۋۇقۇرى دولەت مۇكاپاتلىرىنى تاپشۇرۇش مەراسىمى بولۇپ ئوتتى.

پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋ ۋېتېرانلارنى ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ يېرىم ئەسىرلىك مەركىسى بىلەن تەبرىكلەپ، ئۇلارغا ئىللىق سوزىنى ئىزھار قىلدى.

پرېزىدېنت خەلق قەھرىمانى ۋۇقۇرى ئاتىغىغا ئېگە بولغان يازغۇچى قاسىم قايسېنوۋنىڭ، قاراغاندا ۋىلايىتى ئوسكاروۋ ناھىيەسىدىن پېنسونېر ئالېكسېي كارپوۋىچ كولاكوۋنىڭ، ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسىدىن پېنسونېر موردۇن تېيىپوۋنىڭ مەيدىسىگە ئوز قولى بىلەن ئالاھىدە بەلگۈ-ئالتۇن يۇلتۇزنى قادىدى-ماڭا بېرىلگەن بۇ ۋۇقۇرى مۇكاپاتنى بارلىق ئۇيغۇر خەلقىگە بىلدۈرۈلگەن ھورمەت دەپ بىلىمەن،-دېدى خەلق قەھرىمانى م. تېيىپوۋ پرېزىدېنتقا ئوز مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلىپ.-بۇ ئالىي دەرىجىلىك مۇكاپات ئۇچۇن سىزگە، ھورمەتلىك پرېزىدېنت، ئۇيغۇر ناھىيەسى تۇرغۇنلىرى ناملىدىن چوڭ رەخمەت ئېيتىمەن، سىزنىڭ يۇرتىدىن كېيىنمۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئادىل دولەت رەھبىرى بولىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن.

دولەت مۇكاپاتلىرىغا سازاۋەر بولغانلار ئارىسىدا ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى سېيتىۋالدى باراتوۋمۇ بار. ئۇ «ئېرىن ئېڭبېگى ئۇشىن» مېدالى بىلەن تەغدىرلەندى.

-ئۇيغۇرۋە قازاق خەلقلىرى ئەزەلدىن بېرى بىر تۇققان قېرىنداشلاردەك ئىناق ياشاپ كېلىۋاتىدۇ،-دېدى س. باراتوۋ.-بۇ دوستلۇقنى ھېچ قانداق كۈچ بۇزالمايدۇ. ئەينە شۇ دوستلۇق يىپىنىڭ تېخىمۇ قاتتىق بولۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىۋاتقىنىڭىزنى بىز ياخشى بىلىمىز ۋە ئۇنىڭ ئۇچۇن سىزگە رەخمەت ئېيتىمىز.

خەلق قەھرىمانلىرى پرېزىدېنت بىلەن ئەسلەتمە ئۇچۇن سۈرەتكە چۈشتى.

خەلق قەھرىمانى م. تېيىپوۋ ھەققىدىكى ماتېرىيالنى گېزىتىمىزنىڭ 2-بېتىدىن ئوقۇيسىلەر.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

سۈرەتنى چۈشەرگەن ئۇ. قۇربانىيازوۋ.

خەلىق قەھرىمانى - موردۇن تېيپوۋ

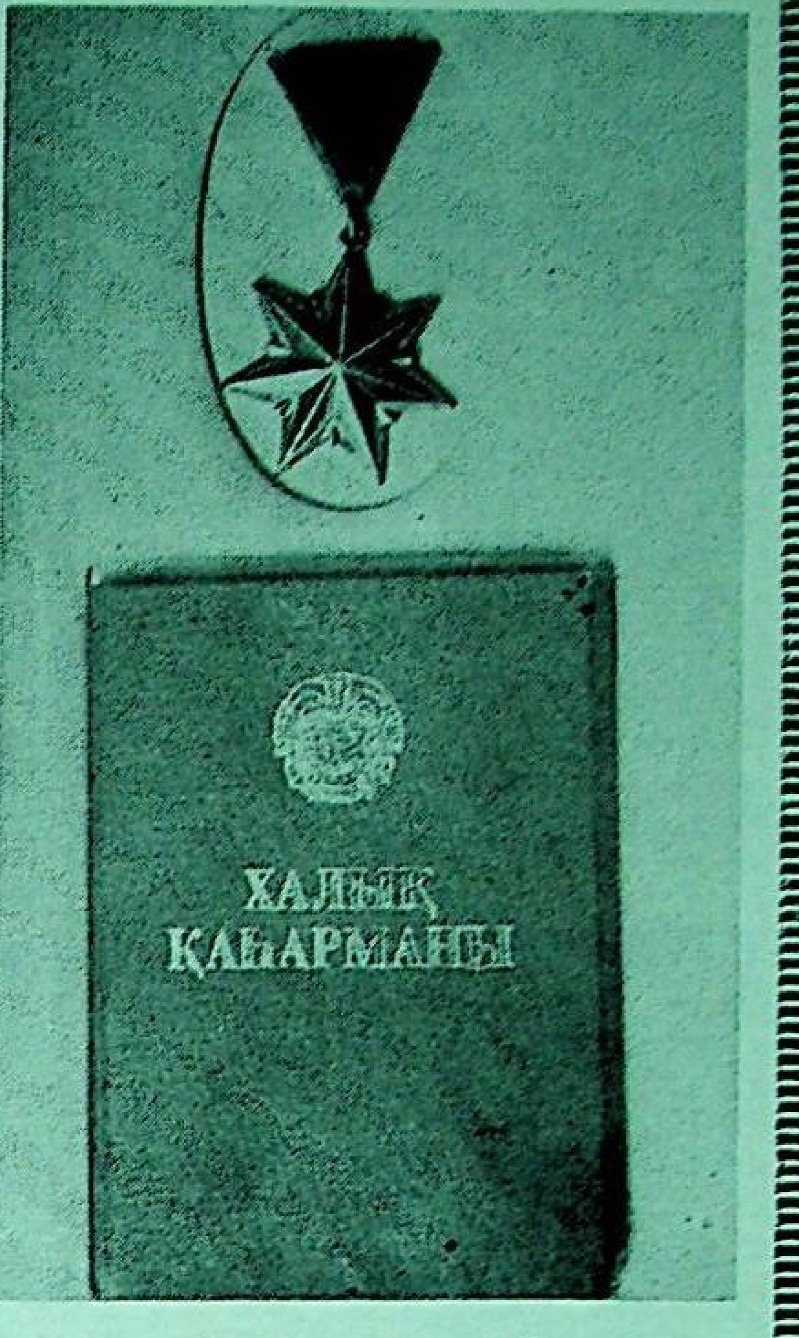

سۈرەتتە: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى، ئالىي دەرىجىلىك «خالىق قاھارمانى» ئۇنۋانى بېرىلگەن (ئوڭدىن سولغا) موردۇن تېيپوۋ، قاسىم قايسېنوۋ ۋە ئالېكسېي كولاكوۋلار بىلەن.

ئۇ. قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئېمىس فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى جەڭ مەيدانلىرىدا ئالاھىدە قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، ئۇلۇق غالىبىيەتكە ئۆز ھەسسىسىنى قوشقان ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى، پېنسىئونېر موردۇن تېيپوۋقا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بىلەن «خەلق قەھرىمانى» ئۇنۋانىنىڭ بېرىلىشى، «جاسارەت ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدۇ» دېگەن ئاددىي چۈشەنچىنىڭ ئەمەلىياتتا يەنە بىر قېتىم ئۆز ئەكسىنى تاپقانلىقىنىڭ ئېنىق كۆرۈنۈشى بولدى.

موردۇن ئاكا- مېنىڭ ئۇستازىم، ئۇرۇشتىن كېيىنكى 50 يىلنىڭ 40 يىلىنى ئۇستازلىق پائالىيىتىگە بېغىشلىدى. شۇ يىللىرى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئوكتەبىر ئوتتۇرا مەكتىۋىنى تاماملىغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ئۇستازىم دەپ تونۇيدۇ.

موردۇن ئاكا تېيپوۋقا خەلق قەھرىمانى نامى بېرىلگەندە، كۈتۈلمىگەن يەردىن، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇستازىمنى قىزغىن تەبرىكلەپ، خوشال بولدۇم.

— بۇ پەقەت ماڭا ئەمەس، بارلىق ئۇيغۇر خەلقىگە كۆرسىتىلگەن ھۆرمەت دەپ بىلىمەن،- دېدى موردۇن ئاكا سالماقلىق بىلەن،- جەڭ مەيدانىدا ئەجايىپ قەھرىمانلىقنىڭ ئۈلگىسىنى كۆرسىتىپ، ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن جانلىرىنى قۇربان قىلغان نە-نە شىرغۇران يىگىتلەر قاتارىدا مىڭلىغان ئۇيغۇر ئوغلانلىرىمۇ بولدى، ماڭا بېرىلگەن بۇ يۇقىرى مۇكاپاتنى شۇلارغىمۇ تەئەللۇق دەپ بىلىمەن.

م. تېيپوۋ 1918- يىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ دىخان يېزىسىدا تۇغۇلدى، ئائىلىدىكى يەتتە پەرزەنتنىڭ ئىككىنچىسى. دادىسى تېيىپ 1932- يىلى كېڭەش ھاكىمىيىتىنىڭ دۈشمەنلىرى قولىدا ۋاپات بولدى، ئانىسى- خورسۇمخان ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى ئېغىر ئەمگەكنىڭ زەرداۋىدىن مەڭگۈگە كۆز يۇمدى. ھازىر موردۇن تېيپوۋنىڭ ئاكىسى زوردۇن، ئىنى- سىڭىللىرى ھايات، ئۇلار قېرىندىشىنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن دەسلەپكى قېتىم مۇستەقىل قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق قەھرىمانى يۈكسەك نامىغا سازاۋەر بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، باشلىرى كۆككە يەتمەكتە.

ھە، موردۇن تېيپوۋنىڭ باللىق دەۋرى، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرىدا بولسا قانلىق جەڭ مەيدانلىرىدىكى پائالىيىتى، ئەلۋەتتە، يېنىك بولغىنى يوق، ئۇنى تېخى تۈنۈگۈنلا يۈز بەرگەندەك بىلىنىدىغان ئۆتمۈش- تارىخى تولۇق ئىسپاتلايدۇ...

... شۇ كۈنى يۈز بەرگەن ۋاقىئە تېخىچە ئۇنىڭ يادىدا. ئاكىسى زوردۇن بىلەن «قىزىل تۇغ» كولخوزىنىڭ (ھازىرقى ئوكتەبىر) ئىككىنچى برىگادىسى ئۇچاستكىسىدا ئوما ئوروۋاتاتتى. تىنىم تاپماي سايراۋاتقان دالا تورغايلىرىنىڭ ئۆتكۈر ئوغاقنىڭ شارتىلدىغان ئۈنىگە تەڭكەش قىلىپ، خۇددى ئوما نەغمىسى ياڭراۋاتقاندەك بىلىنەتتى ئادەمگە. بىراق، ئۇلارنىڭ دىققىتىنى يىراقتا كۆرۈنگەن يالغۇز ئاتنىڭ ئاۋازى بۇزدى. ئون تۆت ياشلىق موردۇننىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيدى. ئەتىمالىم، چاڭ كۆتۈرگەن تامان قاراپ، ئاكىسى زوردۇنغا مۇراجىئەت قىلدى.

— مۇنۇ ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان برىگادىر مۇختەر ئاكام ئەمەستۇ. دادامنىڭ يېنىدىن كېلىۋاتامدىكىن؟

— ھە، بايا دادامنى يوقلاپ كېلەي دەۋاتاتتى،- دېدى زوردۇن قولىدىكى ئوغاقنى تۇتقان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئاتلىق ئادەم ئۇلارغا يېقىنلاشقاندا ئۇنىڭ برىگادىر مۇختەر سوپىيېۋ ئىكەنلىكىنى بىلدى. برىگادىر مۇختەر ئۇلارنىڭ دادىسى تېيىپنىڭ ئاغىنىسى، كولخوز قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشقانلار ئارىسىدا يېزىدا دەسلەپكىلەردىن بولۇپ كوممۇنىستلار قاتارىغا ئۆتكەنلەر ئارىسىدىمۇ ھەر ئىككىلىسى بار ئىدى. مانا شۇ مۇختەر ئۈچ كۈندىن بېرى ئورنىدىن قىمىرلىماي ياتقان تېيىپنىڭ يېنىدىن كەلدى. ئۇ ھەممىنى ئىنچىكىلەپ بولغان ۋاقىئەنى ئېيتىپ بەردى: «ئالمۇتا تەرەپتىن خىتايغا قاچقان بىر توپ باندىنى قوغلاپ چۈشىرىش يەنە شۇ مۇختەر بىلەن تېيىپقا يۈكلىنىدۇ. تۈن قاراڭغۇسىدا ئۇلار دېگەن جايغا كېلىپ، ئىككىگە بۆلۈنىدى. تېيىپ چوڭ غار تاشنىڭ يېنىغا كېلىشىگىلا ئۇنىڭ بېشىغا قاتتىق بىر نەرسە تېگىدۇ، تېيىپ «مۇختەر» دەپ ئۈنىنىڭ بارىچە ۋارقىرايدۇ-دە، ھوشىدىن كېتىدۇ. مۇختەر كەلگىچە باندىلار ئۇنى تاش بىلەن ئۇرۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ تاشلايدۇ. مۇختەر تېيىپنى كۆتۈرۈپ ساي بويىدىكى مالچىنىڭ ئۆيىگە ئەكىلىپ قويىدۇ-دە، شۇ ئۆيدىكى ئىككى-ئۈچ ئادەمنى ئېلىپ، باندىلارنىڭ ئىزى بىلەن كېتىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ بىرىنى ئۆلتۈرۈپ، بىرىنى يېنىك يارىدار قىلغان ھالدا قولغا چۈشىرىدۇ».

مۇختەر ئۇدۇل بۇ قېتىم تېيىپنىڭ باللىرىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە يىغلامسىراپ ئۈن قاتتى:

— سەۋر قىلىڭلار باللىرىم، داداڭلار بولماي قالدى.

موردۇن تامدەك ئاتىرىپ، تۇرغان ئورنىدا قېتىپلا قالدى. قولىدا بىر بوغۇم باشاق...

شۇ شۇ بولدىكى كۆپ باللىق ئائىلە ئۆز تىرىكىدىن ئايرىلدى. خورسىماخان ئانا باللىرى زوردۇن، موردۇن، مۇتەلىپ، قىسىمخان، مۇنۇر، گۈلى، شىنامىلارنى باغرىغا بېسىپ، ئاھ- زار ئۇردى.

توققۇز يىلدىن كېيىن- 1941- يىلى موردۇن تېيپوۋ 10- سىنىپنى تاماملىدى. ئادەتتىكىدەك ئۇ ئوما ئىشلىرىغا يېقىندىن ئارىلىشىش ئۈچۈن ئېتىزغا كەلدى. تولۇق تەپتى، ئوما ئورۇدى، ئىككى كۈندىن كېيىن، ئوما ئوروۋاتقاندا ئۇرۇش باشلانغانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئالقىنىغا بىر تال باشاقنى قىسىپ تۇرۇپ، ئۆزىگە- ئۆزى قەسەم بەردى: «ۋەتەننى ئېمىس-فاشىست باسقۇنچىلىرىدىن قوغداشقا تا بىر تامچە قېنىم قالغىچە تەييارمەن».

1941- يىلى دېكابىر ئېيىدا خورسىماخان ئانا موردۇن ئاكىغا تۇغاچنى چىشلىتىپ، قول شىلتىپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئانا- بالا بىر-بىرى بىلەن يەنە كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولمىدى. رەھىمسىز ئەجەل ئانىنىمۇ ۋاقىتسىز مەڭگۈگە كۆز يۇمغۇزدى. م. تېيپوۋ بولسا دەسلەپ ئالمۇتىدا تەشكىل قىلىنغان 100- مەخسۇس ئاتقۇچىلار برىگادىسى تەركىۋىدە بولۇپ، قىسقا مۇددەتلىك ھەربىي تەييارلىقتىن ئۆتتى. 1942- يىلى يانۋاردا ئۇلارنىڭ قىسمىنى موسكۋا ئەتراپىغا ئېلىپ كەلدى. موردۇن ئاكا دەسلەپ بابۇشكىنو شەھىرى ئۈچۈن بولغان جەڭلەردىن باشلاپ، بېرلىنغا غالىبىيەت بايرىقى قادالغىچە ئۇرۇشنىڭ ھەر خىل يۆنىلىشلىرىدە، ھەر تۈرلۈك ھەربىي قىسىملاردا ئالاقىچى، مىنومىيوتچىك، تانكىغا قارشى ئوق ئاتقۇچى، رازۋېدچىكمۇ بولدى. ئورىش، ۋىتېبسك، موژايىسك، رژېۋ، كالىنىن، گومېل، سمولېنسك ۋە باشقا ئۇرغۇلىغان شەھەرلەرنى، پرىبالتىكا جۇمھۇرىيەتلىرىنى فاشىست باسقۇنچىلىرىدىن ئازات قىلىشقا قاتناشتى. ئودېر، دېپېر دەريالىرىدىن دەسلەپ ئۆتكەنلەرنىڭ ئارىسىدا بولدى. شەرقىي پرۇسسىيە ئۈچۈن بولغان شىددەتلىك جەڭلەردىن ئۆتۈپ بېرلىنغىچە باردى.

موردۇن ئاكا تېيپوۋنىڭ جەڭ مەيدانلىرىدا كۆرسەتكەن جاسارىتى مۇناسىپ باھالاندى. «ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى ۋە ئۇرغۇلىغان مېداللار بىلەن مۇكاپاتلاندى.

شەرقىي پرۇسسىيەدىكى ئاھايىتى قاتتىق جەڭلەردە، خۇسۇسەن موسكۋا ئەتراپىدىن بېرلىنغىچە بولغان فرونت يولىدىكى ھەر بىر ئاھالىلىق پۇنكت، ھەر بىر شەھەر ئۈچۈن، ئۆينىڭ ھەر بىر قەۋىتى ئۈچۈن بولغان قىرغىن ئۇرۇش باشقىلار قاتارىدا موردۇن ئاكا تېيپوۋنىڭمۇ قەددىنى پۈكەلمىدى، ئۇلارنىڭ ئالغا، غالىبىيەتكە بولغان ئىنتىلىشىنى توختاتقىدەك كۈچ يوق ئىدى.

بىراق ئۇنىڭ بىر قېتىم، ۋاقىتلىق بولسىمۇ، قەددى پۈكۈلۈپ، تامامەن ماغدىرى قالمىدى، پۇت-قولى تىترەپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. مىنسك شەھىرىنىڭ يېنىدا دۈشمەن پۇختا مۇداپىئە قۇرغان، يەر شارائىتىمۇ ئۇلار ئۈچۈن قولايلىق. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەن كىچىك-كىچىك دۆڭلەرگە ئورنىشىۋالغان. دۆڭلەرنىڭ ئەتراپى بۇغدايزارلىق، پىشىپ يېتىلگەن ئاشلىق ئېقىلىپ، يەر قىپ-قىزىل بۇغداي بىلەن يېپىلغان. موردۇن ئاكا خىزمەت قىلىۋاتقان پولك ھۇجۇمغا ئۆتكەندە، فاشىستلار ئەينە شۇ بۇغدايغا ئوت قويىۋەتتى. بۇغداي ئادەم چىدىغۇسىز دەرىجىدە لاۋۇلداپ كۆيۈشكە باشلىدى. دۆڭگە بىرىنچىلەردىن بولۇپ يەتكەن موردۇن ئاكا بۇ ۋەھشىلىكنى كۆرۈپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. ھەتتا ۋاقىراپ، بار كۈچى بىلەن يىغلىغۇسىمۇ كەلدى. كېتىلىنى يېشىپ، ئوتنى ئۆچۈرمەكچى بولدى. ئۇ يەر-بۇ يەردە چېچىلىپ ياتقان باشاقلارنى يىغىپمۇ باقتى، بولار ئەمەس. شۇ ئارىدا يېقىن يەردە يېرىلغان سىنارەد پارچىسى تەككەنلىكىنى ئۇ ئۆتۈكىنىڭ قونچىسى قانغا تولغاندا بىرلا بىلدى. ئالقىنىدا قىپقىزىل دان، دانىنى ئالقىنىدا شۇنداق قاتتىق سىقتىدە ھوشىنى يوقىتىپ قويدى. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنى نامەلۇم، ئۇ كۆزىنى ئاچسا يېنىدا تونۇشلا بىر سولدات ئولتىرىپتۇ. ھوشىغا بىر كېلىپ، بىر كېتىپ تۇرغان موردۇن ئاكا ئېسىنى يىغىشقا ھەرىكەت قىلىپ كۆرۈۋېدى، بولمىدى.

— موردۇن، بۇ مەنمۇ، كۆزۈڭنى ئاچساڭچۇ،- يېنىدا ئولتارغان ئادەم ئۇيغۇرچە سۆزلىدى،- يانچۇقلىرىڭ بۇغدايغا تولۇپتىمۇ، ئالقىنىڭدىمۇ بىر سىقىم بۇغداي.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئۇ بىر ئامال قىلىپ كۆزىنى ئاچتى.

—مۇنۇر، سەنمۇسەن، قېرىندىشىم.

موردۇن ئاكا ئۆزىنى يورۇق دۇنياغا باشقىدىن كەلگەندەك ھېس قىلدى. دادىسىنىڭ «ھاياتنى قوغداش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئانىنى قوغداش كېرەك» دېگەن سۆزى موشۇ مېكىن دەپمۇ ئويلىدى. مۇنۇر ساسكوۋ (ھازىر چونجا يېزىسىدا تۇرۇۋاتىدۇ) ئۇنى دەررۇ دالا گوسپىتالىغا تاپشۇرۇۋالدۇ. بۇ قېتىم موردۇن تېيپوۋ گوسپىتالدا ئۇزاق ۋاقىت داۋالاندى. ئاندىن يەنە ئالدىنقى سەپكە سورىنىپ 2- بېلوروسسىيە فرونتى، 39- ئارمىيەنىڭ تەركىۋىدىكى 731- پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيەسىنىڭ رازۋېدچىكلار پولكىدا خىزمەت قىلدى. بۇ يەردە ئۇ ئاۋاتلىق زىيا ماغايېۋنى ئۇچراتتى. بىراق ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، شىددەتلىك جەڭلەرنىڭ بىرىدە ز. ماغايېۋ قاتتىق جاراھەتلەندى. موردۇن ئاكا ئۇنى جاڭگالدىكى مەخپىي يول بىلەن ئىككى كۈن مېڭىپ، گوسپىتالغا يەتكۈزدى. ئۇنىڭدىن كېيىن م. تېيپوۋ ئۇنىڭدىن بىر نەچچە قېتىم خەت ئالدى ۋە ئۇ خەتلەرنىڭ بىرىدە، ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىدىغانلىقىنى يېزىپتۇ. شۇندىن كېيىن موردۇن ئاكا ز. ماغايېۋنى ئۇچرىتالمىدى. پەقەت غالىبىيەتتىن كېيىنلا ئۇنىڭ دەرەكسىز يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدى.

م. تېيپوۋ شىددەتلىك جەڭلەر بىلەن بېرلىنغىچە بېرىپ رېيستاگقا غالىبىيەت بايرىقىنى قاداش ئۈچۈن بولغان جەڭلەرگە قاتناشتى. ئاندىن كېيىن ئۇ ياپون مىلىتارىستلىرىغا قارشى ئۇرۇشتا مىنومىيوتچىلار پولكى تەركىۋىدە جەڭ قىلدى.

ياپون مىلىتارىستلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ باشتىن-ئاخىرىغىچە قاتناشقان ئۇ ! بۇ يەردىمۇ قەھرىمانلىق كۆرسەتتى.

1945- يىلنىڭ 24- ئاۋغۇستىدىكى بىر جەڭ ئۇنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ. ھىنگان تاغلىرىنىڭ ئېتەكلىرى. موردۇن ئاكا خىزمەت قىلىۋاتقان قىسىم دۈشمەنگە تۇيۇقسىز ھۇ-

(ئاخىرى 7-بەتتە)

پانفىلوۋچىلارنىڭ بىرى ئىدى

22‐ئىيۇن... ھەر ژىلى موشۇ 22‐ئىيۇن كەلگەندە ئىختىيارسىز ھالدا 1941‐ژىلقى 22‐ئىيۇن ئەسكە كېلىدۇ. بۇ كۈن سابىق س س س ر تارىخىدىكى ئەتىمالىم ئەڭ پاجىئەلىك ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەڭ قەھرىمانلىق نامايەن بولغان كۈن دېسەك خاتالاشمايمىز. ئاچچىق ھەسرەتلىنىش ۋە قان تۆكۈلۈش، مەغلۇبىيەتلەر ۋە يېقىن ئادەملەرنىڭ قۇرۇۋان بولۇشى، قەھرىمانلارچە قارشىلىق قىلىش، ئارقا سەپتە تاگدىن شامغىچە، ماغدىرىدىن كەتكىچە مېھنەت قىلىش ۋە ئاخىرى دەھشەتلىك دۈشمەن ئۈستىدىن دەسلەپكى قازىنىلغان غەلىبە‐ بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەينە شۇ 1941‐ژىلى بولغان ئىدى.

ئۆز ئىستىقلالىيىتى ۋە ئازاتلىغىنى، پاراۋەنلىگى بىلەن تىنچ ھاياتىنى قوغداش ئۈچۈن پۈتكۈل كېڭەش ئىتتىپاقى خەلقى فاشىزمغا قارشى ھايات ۋە مامات كۈرىشىگە ئاتلاندى. ئانا ۋەتەننى فاشىزم ۋاباسىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قولىغا قۇرال ئالمىغان ئادەم قالمىغان بولسا كېرەك، چۈنكى ئارقا سەپمۇ ئەينە شۇ ياۋۇز دۈشمەنگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن مەيدانغا لازىملىق بارلىق قۇرال‐ياراق ۋە ئوزۇق‐تۈلۈك يەتكۈزۈپ بېرىش ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش يولىدا جەڭ قىلدى.

بۇ دەھشەتلىك ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى ئايلىرىدىلا ئۆزىنىڭ تارىخىي قەھرىمانلىغى بىلەن دۈشمەنگە ئۆلۈم ياغدۇرغان گۋاردىيەچى پانفىلوۋ دىۋىزىيەسىدە جەڭ قىلغان ئۇيغۇر ژىگىتى سىدىق مۇھەممەدىيېۋمۇ ئەينە شۇنداق ۋەتەن ئازاتلىغى ئۈچۈن كۈرەشكەنلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئۇرۇش باشلانغان مەزگىلدە سىدىق مۇھەممەدىيېۋ ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئالىي كوممۇنىستىك ئوقۇش ئورنىدا ئوقۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرىشىغا بۇ ئۇرۇش دەخىل بولدى. ئۇمۇ باشقىلارغا ئوخشاش قولىغا قۇرال ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلاندى. سىدىق ئاكا ئۇرۇشقا دەسلەپكى قېتىم لېنىنگراد ئەتراپىدا ئىشتىراك قىلدى. ھە دېگەندە ئۇ 858‐ئارتىللېرىيە پولكىنىڭ جەڭچىسى بولۇپ خىزمەت قىلدى. ئەندى 1941‐ژىلى ئاۋغۇست ئېيىدىن باشلاپ، لېنىنگراد ئەتراپىدىكى كرېسا ستانسىيەسىدە 76 مىللىمېترلىق زەمبىرەكنىڭ ئوق بەتلىگۈچىسى بولدى. سىدىق ئاكا ئۈچۈن ھەقىقىي جەڭ مانا شۇ يەردىن باشلانغان ئىدى.

كوماندىر بىلەن يەتتە كىشىدىن تەركىپ تاپقان بۇ جەڭچىلەر ئۇرۇشقا ئىشتىراك قىلغان دەسلەپكى كۈنلىرىدىلا زەمبىرەك بىلەن دۈشمەن تانكىسىنى ۋە پىيادە ئەسكەرلىرىنى كۆپ چىقىمغا ئۇچراتتى. بۇ ئۇلارنىڭ تۇنجى قېتىملىق غەلىبىسى بولغان ئىدى. موشۇ جەڭدىن كېيىن كوماندىر س. مۇھەممەدىيېۋنى بايقاش پۈنكىتىنىڭ رازۋېدچىگى قىلىپ بەلگۈلىدى. بۇ ناھايىتى جاۋاپكەرلىك ئىش ئىدى. ئۇ ئوتكۇرلۇكنى، چاققانلىقنى ۋە ھېمىشەم ھوشيار بولۇشنى تەلەپ قىلاتتى. چۈنكى، دۈشمەننىڭ قايسى تەرەپتىن، قانچىلىك كۈچ بىلەن كېلىۋاتقانلىغىنى ئالدىن‐ئالا ئېنىق بايقاش ۋە ئۇ توغرىلىق كوماندىرغا مەلۇمات بېرىپ تۇرۇش لازىم ئىدى. بۇنداق مەلۇماتلار جەڭنىڭ غالىبىيىتىنى تەمىنلەش ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

س. مەھەممەدىيېۋ بايقاش پۈنكىتىغا يوتكەلگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە دۈشمەن ئۈشتۈمتۈت ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، بارلىق قۇراللاردىن ئوق ياغدۇردى. ئەينە شۇ ئېغىر زەمبىرەكلەر بىلەن پۈلېميوتلار ئوقلىرى سەل توختىغاندەك قىلغاندا سىدىق ئاكا دۈشمەننىڭ بىر نەچچە برونېترانسپورتيورلىرىنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىغىنى ژىراقتىنلا بايقىدى ۋە كوماندىرغا دەررۇ خەۋەر قىلدى. دەررۇ جەڭچىلەرگە تېز گىشلىك يول‐يورۇقلار بېرىلدى. مانا دۈشمەن برونېماشىنىلىرى بارغانسىرى يېقىنلاشماقتا. ئۇلار يېقىنلا ئارىلىققا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن كوماندىر ئوق ئېتىشقا بۇيرۇق بەردى. دۈشمەن كۈتۈلمىگەن بۇ زەربىدىن تەنتىرەپ قالغان ئىدى. ئېمىسلار ھودۇققىنىدىن تەرتىپسىز ئوق ياغدۇرۇشقا باشلىدى. لېكىن س. مۇھەممەدىيېۋلار راسچيوتى ئوڭۇشلۇق ئىستىھكامدىن نىشانلاپ ئېتىپ، بۇ جەڭدە دۈشمەننىڭ ئۈچ برونېترانسپورتيورىنى كاردىن چىقىرىپ، كۆپلىگەن سولداتلىرىنى ئۇجۇقتۇردى. موشۇ جەڭدە كۆرسىتىلگەن جەسۇرلۇق ئۈچۈن پولك كوماندىرى جەڭچىلەرگە ئالاھىدە تەشەككۈر بىلدۈردى.

1941‐ژىلى كەچ كۈزدە فاشىزم بىلەن بولغان كۈرەش دەھشەتلىك تۈس ئالغان ئىدى. بولۇپمۇ س س س ر پايتەختى موسكۋا بوسۇغىسىدا شىددەتلىك جەڭلەر بولىۋاتاتتى. س. مۇھەممەدىيېۋ خىزمەت قىلىۋاتقان قىسىم ۋولوكالامسك يونىلىشىگە ئەۋەتىلدى. بۇ يەردە ئۇرۇش تەغدىرى بىر تەرەپ بولىدىغان بىر بۇرۇلۇش بولىشى كېرەك، دۈشمەن موسكۋانى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن بارلىق چارىلەر بىلەن ھەرىكەتلىنىۋاتاتتى. موسكۋا ئەتراپىدىكى كريۇكوۋو ستانسىيەسىدە ئېمىسلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈك مۇداپىئە پۈنكتى ھاسىل قىلىنغان ئىدى. سىدىق ئاكىلارنىڭ قىسمى دىۋىزىيە جەڭچىلىرى بىلەن بىر كېچىدە شىددەتلىك جەڭ قىلىپ دۈشمەننىڭ مۇداپىئەسىنى بۇزۇپ كىردى ۋە ئۇنىڭ كۆپلىگەن ھەربىي تېخنىكىسى بىلەن ئادەم كۈچىنى يوق قىلىپ، ئالغا ئىلگىرلىدى.

مانا موشۇ جەڭدە ئەجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتكىنى ئۈچۈن دىۋىزىيەگە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى گېنېرال ئى. ۋ. پانفىلوۋنىڭ نامى بېرىلدى. ۋە سىدىق ئاكىلار دىۋىزىيەسى 8‐گۋاردىيە دىۋىزىيەسى دەپ ئاتىلىشقا باشلىدى ھەم دىۋىزىيە لېنىن ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

س. مۇھەممەدىيېۋ بۇ جەڭدىن كېيىنمۇ بىر نەچچە قېتىم باشقا شىددەتلىك جەڭلەرگە قاتناشتى ۋە بىر نەچچە قېتىم كوماندىر ھەم قوماندانلىقنىڭ ئالقىشلىرىغا سازاۋەر بولدى. بولۇپمۇ سىدىق ئاكىنىڭ ۋېلىكىي لۇكى دەرياسىنىڭ بويىدىكى شىددەتلىك جەڭدە كۆرسەتكەن قەھرىمانلىغى مۇناسىپ باھالاندى ۋە ئۇ «جەسۇرلىغى ئۈچۈن» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

1944‐ژىلى مارت ۋە ئىيۇل ئايلىرىدا ئۇ دىۋىزىيەنىڭ پولك رازۋېدكا بولۇمىدە رازۋېدچىك خىزمىتىنى ئۆتەشكە باشلىدى. مانا شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، لاتۋىيەنىڭ مادونا شەھىرى ئۈچۈن بولغان ئېغىر جەڭدە س. مۇھەممەدىيېۋ ئېغىر يارىدار بولىدۇ. ئۇ بىر نەچچە ۋاقىت گوسپىتالدا يېتىپ داۋالانغاندىن كېيىن، يۇرتىغا ئەۋەتىلىدۇ. ئامما ئۇنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدىكى جەڭگىۋارلىغى، باشقىلارغا ئۈلگە بولغىدەك ئىشلىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى. ئۇ «ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى، «جاسارىتى ئۈچۈن»، «گېرمانىيە ئۈستىدىن غالىبىيەت قازانغانلىغى ئۈچۈن» ۋە باشقا مېداللار بىلەن مۇكاپاتلاندى.

س. مۇھەممەدىيېۋ گوسپىتالدىن داۋالىنىپ چىقىپ، تىنچ ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. ئۇ 1945‐ژىلدىن 1951‐ژىلغىچە ئالمۇتا توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدا ئىشلىدى. 1951‐ژىلدىن 1969‐ژىلغىچە، يەنى ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققىچە ئالمۇتىدا ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان «قازاق ئېلى»، كېيىنرەك «يېڭى ھايات» ژۇرناللىرىدا، ئاندىن كېيىن «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىدە ئىشلىدى. س. مۇھەممەدىيېۋ گېزىت‐ژۇرناللاردا ئىشلەش جەريانىدا ئۆز زامانداشلىرى ھاياتىدىن كۆپلىگەن ھەر خىل ماۋزۇلاردىكى ماقالىلارنى يېزىپ تۇردى.

سىدىق ئاكا ھازىر ئارىمىزدا يوق بولسىمۇ، بىز ئۇنىڭ قەلەمداشلىرى ئۇنى دايىم ئەسلەيمىز.

يا. سابىتىي.

شىددەتلىك جەڭلەردە ئامان قالغان

ئۇرۇش باشلانغان چاغدا ئۇسۇپجان فرۇنزې شەھىرىدىكى پىيادا ئەسكەرلىرىنى تەييارلاش بىلىم يۇرتىغا يوللانما ئالدى. ئۇ يەردىكى ئوقۇشمۇ ئانچە ئۇزاققا سوزۇلمىدى. سېنتەبىر ئېيىدا بىر توپ كۇرسانتىنى 9‐ئاتقۇچلار دىۋىزىيەسىنىڭ 301‐پولكىغا ئەۋەتتىدۇ. ئۇلار تەييارلىقتىن كېيىن جەڭ بولىۋاتقان فرونتقا بارىدۇ.

ئۇلار ئوكتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرىدا كالىنىن فرونتىدا دەسلەپكى قېتىم نېمىس باسقۇنچىلىرى بىلەن جەڭ قىلىدۇ. شۇ جەڭلەرنىڭ بىرىدە سنارىيەد پارچىسىدىن يارىلانغان ئۇسۇپجان ھوشىنى يوقىتىدۇ.

—خېلە ۋاقىت قارىنىڭ ئۈستىدە ياتقان بولۇشۇم مۇمكىن دەپ ئەسلەيدۇ ئۇسۇپجان ئاتا،—جەڭ ئاياقلاشقاندىن كېيىن ئولگەنلەرنى كۆمۈش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىرگادا ئەزالىرى كېلىپ ئۇلارنى ژىغىدۇ. مېنىڭ بويىمدىكى ئېتىم ۋە ئادرېسىم يېزىلغان مېدالونچىكنى ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن باشقىلار قاتارى مېنىمۇ چۇڭقۇرغا تاشلايدۇ. شۇ چاغدا مەن ئىڭراپ كەتكەن ئوخشايمەن. ئۇلار مېنى چىقىرىپ ھەربىي گوسپىتالغا يوللاپتۇ. مەن داۋالىنىپ ياخشى بولۇپ چىققىچە شتابتىكىلەر مېنى «ئۆلدى» گە چىقىرىپ چېلەكتىكى ئاتا‐ئانامغا «قاراخەت» يوللاپتۇ. كېيىن ھاياتلىغىمدىن خەۋەر تېپىپ خوشال بوپتۇ...

ياخشى بولغىنىمدىن كېيىن مېنى 91‐گۋاردىياچى ئاتقۇچلار دىۋىزىيەسىنىڭ 279‐پولكىدا ئالاھىدە ھەربىي تاپشۇرۇقلارنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان گرۇپپىغا بولدى. گرۇپپىغا دېسانت كاپىتانى ستاركوۋ باشچىلىق قىلىپ، بىزنى ئاۋتوماتنى مەرگەنلىك بىلەن ئېتىشنى، يەكمۇ‐يەك چېلىشىشنى، خەنجەر ۋە گراناتىلارنى ئېتىشنى، ئاسماندىن پاراشوت بىلەن يەرگە چۈشۈپ، تېز ئارىدا ئۆزىنى ژىغىشتۇرۇپ، تىقىپ ئۇۋا كۆرۈپ، دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىش ۋە باشقىمۇ رازۋېدچىكلارغا كېرەكلىك پرىيوملارنى ئۆگىتىشكە كىرىشتى...

بىز تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەر بويىچە توپ‐توپقا بولۇنۇپ، ھۇجۇم قىلىش ئۇچاستىكىلىرىنى بولۇپ ئالدۇق.

خەندەك ئىچىگە چۈشۈپ، يەكمۇ‐يەك جەڭگە كىرىشىپ كەتتۇق. دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ ئورغۇنلىرى قول كۆتىرىپ تەسلىم بولدى. قارشىلىق قىلىنغانلىرى ئېتىپ تاشلاندى، بىزگە قارشى گراناتىسىنى تاشلىماقچى بولغان بىر نېمىس ئەسكىرىنى ئېتىپ تاشلىغان ئىدىم. ئۇ ئۇنتېر ئوفىتسېر ئىكەن. باتۇر ئاتىغىنى ئالغان ئۇ ئەبلەخنىڭ يېنىدىن ئورغۇن ھوججەتلەر بىلەن فوتو سۈرەتلەر تېپىلدى. سۈرەتلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئوفىتسېرنىڭ بېلوروسسىيا يېزىلىرىنىڭ بىرىدە دارغا ئېسىلغان س س س ر پۇخراسىغا قاراپ، كۈلۈپ تۇرغان پەيتى چۈشۈرۈلگەن ئىكەن.

دۈشمەن دۇخوۋنىۋ ئىنا شەھىرىنى قولدىن بەرمەسلىك ئۈچۈن تۈز سېپىنى كۈچەيتمەكتە ئىدى. ئارمىيە باشچىلىغى بۇ تاپشۇرۇقنى ئورۇنلاشنى يەنە بىزنىڭ گرۇپپىغا ژۈكلىدى. بىز رازۋېدچىكلار توپى كېچىدىكى قاراڭغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ يولغا چىقتۇق. نېمىسلار—«ئادەم تۇرماق قۇش ئۆتەلمەيدۇ» دەپ قارىغان سازلىقلاردىن ئۆتۈپ، شەھەرنىڭ شەرقىي تەرىپىگە چىقىپ پارتىزانلار بىلەن ئالاقە ئورناتتۇق. دۈشمەن ئەھۋالىنى پۇختا ئىگەللەپ مەركەزگە خەۋەر بەردۇق.

بىزنىڭ مەركەزدىكى ئارتېللېرىستلىرىمىز ئون توققۇزىنچى سېنتەبىر كۈنى تاڭ سەھەردە نېمىسلارنى ئوق ئاستىغا ئالدى. ئۇچقۇچلار ئاسماندىن بومبا تاشلاشقا كىرىشتى. شۇندىن كېيىن بىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتتۇق. نېمىسلار چېكىندى.

1944‐ژىلى فېۋرال ئېيىدا ۋىتېبسكى شەھىرىنى ئازات قىلىش جېڭىگە قاتنىشىپ ھاياتىمدا ئىككىنچى قېتىم كونتۇزىيەگە دۇچ كەلدىم. ئىككى ئاي گوسپىتالدا داۋالانغاندىن كېيىن، ۋلادىمىر شەھىرىدىكى ئۆزى قوزغىلىدىغان زەمبىرەك قوندۇرغىسىنىڭ مېخانىك‐ژۇرگۈزگۈچىسىنى تەييارلاش كۇرسىغا ئەۋەتىلدىم. ئوقۇشنى تاماملاپ، سىرژانت ئۇنۋانىنى ئېلىپ، 959‐قىزىل بايراق ئوردېنلىق، سۇۋوروۋ ۋە ئالېكساندىر نېۋسكىي ئوردېنلىق زەمبىرەكچىلەر پولكىغا مېخانىك‐ھايدىغۇچى بولۇپ كەلدىم.

—دۈشمەن زەمبىرەكچىلىرىنىڭ ئاتقان ئوقى ساماخۇدنىڭ مەن ئولتۇرغان يېرىگە تەگدى، ئەمما بىرونىنى تېشىپ ئوتەلمىدى دەپ ئەسلەيدۇ جەڭچى ئاتا،—سنارىيەدنىڭ يېرىلىشىدىن ئاغزى‐بۇرنىم، قۇلاقلىرىمدىن قان كېتىپ موشۇمنى يوقۇتۇپ قويۇپتىمەن، ئىسىمنى ژىغىپ قارىسام يەنە گوسپىتالدا يېتىپتىمەن. بۇ ئۈچىنچى قېتىم كونتۇزىياغا دۇچ كېلىشىم ئىدى...

ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ئاياقلاشقاندىن كېيىن ئۇسۇپجان ئىلاخۇنوۋ كۆكرىگىگە قىزىليۇلتۇز‐ ئوردېنى ۋە باشقىمۇ ئورغۇنلىغان ئوردېن، مېداللارنى قاداپ، تۈركىستان ھەربىي ئوكرۇگىغا خىزمەتكە ئەۋەتىلدى. بۇ يەردە ئۇ ئېگىلىك ئىشلىرى بولۇمىنىڭ باشلىغى بولۇپ ئىشلىدى.

ئۇ 1948‐ژىلدىن 1971‐ژىللىرى ئارىلىغىدا ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىدا، ئالمۇتا شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىدە خىزمەت قىلدى.

ئۇ چېلەك ناھىيەسى ۋە ئالمۇتا شەھىرىدە مۇھىم جاۋاپكەرلىك خىزمەتلەرنى جان دىلى بىلەن ئاتقۇرغانلىقتىن ماددى‐مۇكاپات، ئالقىش تەشەككۈرلەرگە ئىگە بولدى.

ئەخمەتجان مەمەتوۋ،

ئالمۇتا. كوكسى ئوردېن، مېداللارغا تولغان كېۋىرجان ھېزىموۋ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ شىددەتلىك جەڭلىرىگە قاتنىشىپ، ئەجايىپ قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتكەن كىشى. 1926‐ژىلى پانفىلوۋ ناھىيەسىنىڭ پەنجىم يېزىسىدا تۇغۇلغان كېۋىرجان ھېزىموۋ ئۇرۇشتىن قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن، يول قۇرۇلۇشى ئىنژېنېرى مۇتەخەسسىسلىگى بويىچە قىرىق ژىلغا يېقىن رەھبىرىي خىزمەتلەردە ئىشلەپ، پېنسىيەگە چىققان. كېۋىرجان ئايالى ھېلىمئاغچا (سۈرەتتىكى) بىلەن ھازىر بالا‐چاقىسىنىڭ قىزىغىنى، راھىتىنى كۆرۈپ، بەختىيار ھايات كەچۈرۈۋاتىدۇ.

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

جەڭگىۋار جەڭچى

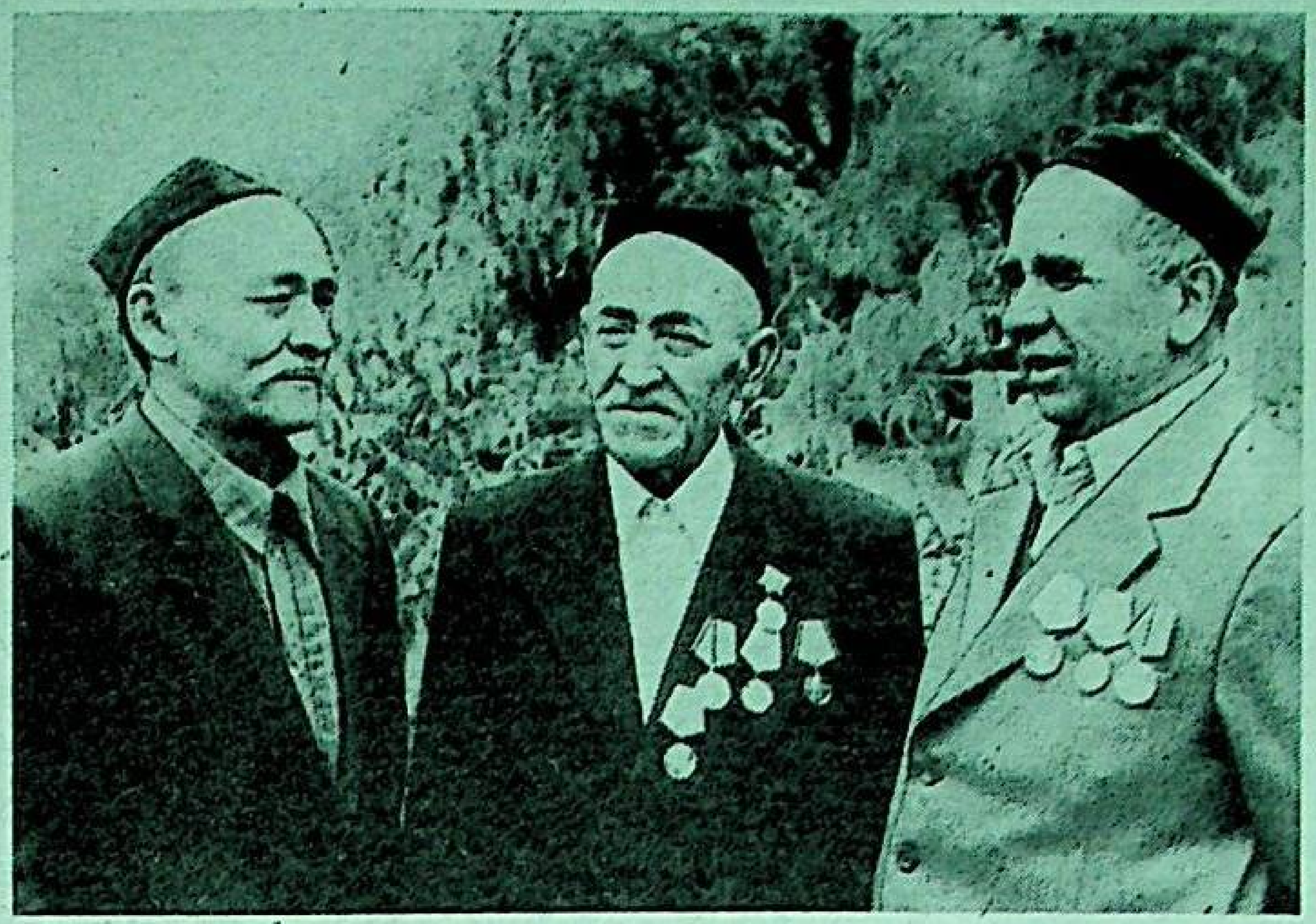

گوركىي شەھىرىدىكى ھەربىي بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا چۈشۈش ئۈچۈن كېلىۋاتقان تۇرسۇن ئىسمائىلوۋ كېرمانىيەگە فاشىستلىرىنىڭ ئېلىمىزغا تۇيۇقسىز بېسىپ كىرگەنلىكى توغرىلىق خەۋەرنى يولدا ئاڭلىدى.

— ئەندى نېمە قىلىش كېرەك؟ فرونتقا بېرىش كېرەك، فرونتقا!

ئۇلار ئولتۇرغان پويېزد ت. ئىسمائىلوۋلارنى لاتۋىيە يونىلىشىدە ئېلىپ كېلىۋاتاتتى. دۈشمەن ساموليوتلىرى پويېزدنى بومبىلىدى. ۋاگونلار يالقۇن ئىچىدە قالدى. ئامان قالغانلار ئورمانلىققا كىرىپ كېتىشتى. كوپ ئۆتمەي ئۇلارنى ژىغىپ، ئارقا سەپكە قايتۇرۇپ، يېڭىدىن تەشكىللىنىۋاتقان 105-ئاتقۇچلار تەركىۋىگە كىرگۈزدى.

تۇرسۇن ئىسمائىلوۋنىڭ قىسمىدىمۇ ھەربىي تەييارلىق چاپسانلىتىلىپ، ئىككى ئاي ئىچىدە ئۇلارغا سېرژانت ئۇنۋانى بېرىلدى. 1941-ژىلى 18-ئاۋگۇستا ئۇلار سمولېنسك ۋىلايىتىنىڭ ئېلنا شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ، ئىستېھكام قۇردى.

ت. ئىسمائىلوۋلارنىڭ قىسمى 1941-ژىلنىڭ سېنتەبىر ئېيىدا ھوجۇمغا چىقىپ، دۈشمەننى 30-40 چاقىرىم چېكىندۈردى. شۇ جەڭنىڭ ئاخىرىدا قولىدىن يارىدار بولغان ت. ئىسمائىلوۋ غەيرەتكە كېلىپ ئاۋتوماتتىن ئوق ياغدۇرۇپ بىر قانچە دۈشمەننى ئۇجۇقتۇردى ۋە ئاخىرىدا قانسىراپ ژىقىلدى...

يېڭى ژىل ھارپىسىدا «تۇرسۇن ئۇرۇشتىن قايتىپ كەپتەك» دېگەن گەپ تارقالدى جوڭ-كىچىك ھەممە كىشى ئۇنىڭ بىلەن كورۇشتى. يۇرتدا شلار تۇرسۇنغا ئوخشاش-موشۇ قارىيۇتىدىن كەتكەن قىرىقتىن ئارتۇق جەڭچىنى ئەسلەتتى.

ئۇ ياخشى بولۇپ، بىر نەچچە ئايدىن كېيىن فرونتقا قايتتى. ئەندى ئۇ باشقا يونۇلۇشتە يەنى 3-ئوكرائىنا فرونتىنىڭ 285-ئاتقۇچلار پولكىنىڭ تەركىۋىدە جەڭگە قاتناشتى.

1943-ژىلنىڭ ياز ئېيىدا قولغا ئاۋتومات تۇتقان تۇرسۇن ئىسمائىلوۋ ۋلادىمىروۋكا، ئىژنوسكىي رايونلىرىنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش جەڭلىرىگە قاتناشتى.

— پېرۋومايسكايا دېگەن تۇزلەڭ ئەتراپىدا بولغان جەڭدە مېنىڭ ئوڭ قولۇمغا ئوق تەگدى، — دەپ ئەسلەيدۇ ئۇ، — شۇندىن كېيىن كورسكىدا، كېيىنرەك گوركىي، ئورسك، ئەڭ ئاخىرىدا ئورېنبۇرگ شەھىرىدىكى گوسپىتالدا دا

ۋالنىپ، 1944-ژىلى ئوكتەبىر ئېيىدا يۇرتىمغا قايتتىم.

قايغۇ-ھەسرەت ئېلىپ كەلگەن دە ھېشەتلىك ئۇرۇشنى كىنولاردىن كورۇپ، كىتاپلاردىن ئوقۇپ ژۇرگەنلەرگە ئۇتمۇش تارىخنىڭ ساداسىدەك بىلىنىدۇ. ئۇرۇش ئىشتىراكچىلىرى قۇربان بېرىشلەر، قەھرىمانلىقلار ھەققىدە ھەر دايىم ئېيتىپ كەلمەكتە. تۇرسۇن ئىسمائىلوۋ ۋە ئۇنىڭ سەبداشلىرى شاۋدۇن باراتوۋ، نىزامىدىن رازىيېۋلار ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىپ ھايات قالغان جەڭچىلەر ئېدى. ئەپسۇسكى، يېرىم ئەسىرلىك غالىبىيەت بايرىمىنى نىشانلاش بەزىلەرگە نېسىپ بولمىدى.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ،
چېلەك ناھىيەسى.

سۈرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ قاتناشقۇچىلىرى؛ مەرھۇم شاۋدۇن باراتوۋ، نىزامىدىن رازىيېۋ، تۇرسۇن ئىسمائىلوۋلار. ئاۋتورنىڭ چۈشەرگەن سۈرىتى.

ئۈنىڭمۇ ھەسسىسى بار

ئابدۇرېشىت ئەندى ئون توققۇز باھارنى كورۇپ، تەپسە تومۇر ئۈزىدىغان بەستىدىن كۈچ-غەيرەت يېغىپ تۇرغان مەزگىل ئېدى. كوڭلىگە شوفيورلۇقنى ئوقۇۋالسام دېگەن ئارمانىنى پۈكۈپ ژۇرەتتى.

قايسى قۇلغى بىلەن ئاڭلىسۇن، ئوتلۇق ژۇرىگى كوكرەك قەپىزىگە ئورۇپ جوشقۇنلىماي قانداق جىم تۇرالىسۇن!

قارا نىيەت گىتلېر فاشىزمى ئۈيۇقسىزدىن ئۇلۇق ۋەتىنىمىزگە بېسىپ كىرگەن.

ئابدۇرېشىت تومۇروۋ 1942-ژىلى فېۋرال ئېيىدا قىشنىڭ قاتتىق سوغ كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مەيدانغا ئاتلاندى. ئالغىر ناھىيەلىك ھەربىي كومىسسارىياتى فرونتقا جەڭچىلەرنى ئېلىپ ماڭدى.

ئابدۇرېشىتلار ئاۋال ھەربىي تەييارلىقتىن ئوتۇپ، ئاندىن ئوتلۇق جەڭگە قاتناشتى.

مانا، ئەندى ئۇ ستالىنگراد يونىلىشىدە قەيسەرلەرچە جەڭ قىلىشقا باشلىغان ئېدى. دۈشمەن ئوقلىرى قارنى قامچىلاپ، ۋىژىلداپ ئۇچۇپ، مولدۇردەك ياغىدۇ. باشنى كوتىرىش قىيىن... ئابدۇرېشىت باغرىنى يېقىپ ياتقان قارنىڭ ئېرىۋاتقىنىنى كورۇپ پۈتكۈل ۋۇجۇدىنىڭ قىزىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى. بولمىسا دالا قاتتىق سوغ ئېدى.

ھۇجۇمغا ئوتۇش بۇيرۇغى بېرىلىپ، «ئۇررا! ئالغا!» دېگەن ئاۋاز ياڭرىدى. خۇددى قوماش قورىغاندەك شىددەتلىك جەڭ-ئېتىشىش باشلىنىپ كەتتى. ئابدۇرېشىت بىر چاغدا ئېسىنى ژىغىپ قارىۋىدى، كوزىگە دوست ۋە دۈشمەنلەرنىڭ خۇددى سايىنىڭ تېشىدەك قانغا بويۇلۇپ ياتقان ئولۇكلىرى كورۇندى. نېرىراقتا كويگەن دۈشمەن تانكىلىرى بىلەن ماشىنىلىرى تۇراتتى. ئۇ ئىچىدە «دوزاق دېگەن موشۇ كەندە» دەپ ئويلىدى. ئىككى كۈن ئالدىن ئۇلارنىڭ دىۋىزىيەسىگە ياردەمگە كېلىپ قوشۇلغان جەڭچىلەرنىڭ تەگدىن-تولىسى قۇرۇۋان بولغان ئېدى.

«ئۇلارمۇ ئاتا-ئانىسىغا، غالىبىيەت بىلەن قايتىمىز دەپ خەت يازغان بولغىدى»، — دېگەننى بېشىدىن كەچۈردى ئابدۇرېشىت ئۈھ تارتىپ. ئابدۇرېشىت شۇ كەچتە ئويىگە خەت يېزىپ، مونۇلارنى دېگەن ئېدى؛ «سالام، ئاپا، ئوغلۇڭ ئابدىرېشىتتىن ۋەجەڭچى دوستلىرىمدىن، بىز دۈشمەنلەرنى يېڭىپ، ئالغا ئىلگىرلەۋاتىمىز. مانا بۈگۈن سەككىزىنچى كۈن ئەسىرگە چۈشكەن پائۇليۇسنىڭ سولداتلىرىنى بىزنىڭكىلەر ۋولگىدىن ئوتكۈزمەكتە.»

ئاخىرى كورۇنمەيدۇ. فاشىستلارنىڭ چوقۇم ئۇگىسىغا تىقىپ، غالىبىيەت بىلەن قايتىمىز ئويىگە، كۈتكىن، ئاپا!».

ئارىدا بىر نەچچە ئاي ئاتىغا ئوغلىدىن خەت كەلمەي قالدى. ئانا سەكپارە بولۇپ ئەنسىرەتتى. بۇ چاغدا ئابدۇرېشىت تومۇروۋ ئېغىر يارىلىنىپ، گوسپىتالدا يېتىپ قالغان ئېدى. ئۇنىڭ بىر قولى ۋە بىر پۇتىغا ئوق تېگىپ، بىر نەچچە ئاي داۋالىنىشقا توغرا كەلدى. ئابدۇرېشىت پېنزا ۋە ئالمۇتىدىكى ھەربىي گوسپىتالدا داۋالاندى. ئۇ ساقايغان بولسىمۇ لېكىن يەنە جەڭ قىلىشقا يارىمىغاچقا 1943-ژىلى مايدا يۇرتى قىزىل غەيرەتكە قايتۇرۇلدى.

ئابدۇرېشىت ئاكا ئاكا بولغانلىقىغا قارىماي يېزا ئېگىلىگى ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، ئوز ئەمگىگى بىلەن ئېلىگە ئەسقاتتى.

بىر كۈنى كولخوز رەئىسى مەۋلىخۇن جاھانوۋ ئابدۇرېشىتنى چاقىرتىپ:

— ئوكام سەن ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قان تۆكتۈڭ، سېنىڭ بۇ جاسارىتىڭنى ئۇنتۇمايمىز. ئاكالىغىڭغا قارىماي، ئېگىلىكنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى قىلىپ كېلىۋاتىسەن، بۇنىڭغا رەخمەت، بىز سېنىڭ ساقلىغىڭنى ھېساپقا ئېلىپ، ھازىرچە ئوت ئوچرىش كوماندىسىغا قاراۋۇللۇق قىلىپ بەرسەڭ، — دەپ شۇ ئىشنى تاپشۇردى. بىر ئاز ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ ھېساپچى بولۇپ ئىشلىدى. ئاندىن كېيىن يۇرۇنقى شوفيور بولۇپ ئىشلەش ئارمىنى بىلەن ئالمۇتىدىكى شوفيورلۇق كۇرسىقا ئوقۇشقا كىردى.

ئابدۇرېشىت تومۇروۋ موشۇ يېزىدا ماشىنا رولىنى دەسلەپ باشقۇرغانلاردىن ئېدى. شەھەرگە ئېشەك ۋە ھارۋۇ بىلەن توشۇلىدىغان ئاشلىق ئەندى ماشىنا بىلەن توشۇلۇپ، ئۇزاق يول قىسقاردى.

كېيىنكى ھوكۇمىتى ئا. تومۇروۋنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدىكى جاسارىتىنى، يېزا ئېگىلىگىدىكى پىداكارانە ئەمگىگىنى مۇناسىپ باھالاپ كەلدى. ئۇنىڭ كوكسىدىكى بىرىنچى دەرىجىلىك «ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى ۋە بىر نەچچە جەڭگىۋار مېداللار — غالىبىيەتنىڭ 20-25-30 ژىللىق يوبىلېي مېداللىرى شۇنىڭ گۇۋاھچىسىدۇر.

1978-ژىلى ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، ئوزىنىڭ پايدىلىق پىكىر-مەسلىھەتلىرىنى ئېگىلىكتە ئىشلەۋاتقانلارغا بېرىپ، ھورمەت قازانماقتا.

مومىنجان ھەمرا،
قىزىل غەيرەت يېزىسى.

ئالمۇتا. ئۇلۇق غالىبىيەت كۈنلىرىدە ھەممە ئۇرۇشتا قۇربان بولغان ئاتىلىرى بىلەن قېرىنداشلىرىنى ئەسلەپ، ئۇلارنى خاتىرىلەپ كەلمەكتە. سۈرەتتىكى ئەرمىتىننىڭ ئاتىسى يەخرىدىنمۇ ۋەتەن ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە ۋاپات بولغان ئېدى. ئاتىسى مەيدانغا كېتىپ، ئانىسى ۋە بەش ئۇكىسى بىلەن قالغان ئەمىردىن ئارقا سەپتە جاپالىق ئەمگەك قىلىپ، ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئوتكۈزگەن. ئۇلۇق غالىبىيەت ھارپىسىدا ئەمگەك ۋېتېرانى ئەرمىدىن پەخرىدىن ئوغلىغا (سۈرەتتىكى) «ئۇلۇق غالىبىيەتكە 50 ژىل» يۇبىلېيلىق مېدالى تاپشۇرۇلدى.

ئەجداتلار خاتىرىسى ئەۋلاتلار قەلبىدە

مانا، ئىلگەركى س س س ر خەلقلىرى گىتلېر گېرمانىيەسىگە قارشى ئۇرۇشتا قازانغان غالىبىيەتكىمۇ يېرىم ئەسىر تولدى. شۇ غالىبىيەتنىڭ ئېمىنىڭ ھېسابىغا، قانداق قولغا كەلگەنلىكىنى چوڭ ئەۋلات ۋەكىللىرى ياخشى بىلىدۇ. ئۇرۇش! ئۇنى باشتىن كەچۈرۈش تۇرماق، شۇ دەھشەتلىك سوزنى ئېيتىشنىڭ، شۇ ئوتلۇق ژىللارنى ئەسلەشنىڭ ئوزى نەقەدەر ئېغىر دېسىڭىزچۇ؟! ھە، ئۇرۇش-ئۇ ۋەيرانچىلىق، ئۇ-جۇدالىق!...

چېلەك ناھىيەسى غەيرەت يېزىسىنىڭ تەپسە تومۇر ئۈزگەندەك ئەللىكتىن ئوشۇق پەرزەندى ئۇرۇشنىڭ بېشىدىن ئاخىرىغىچە ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن قانلىق مەيداندا جەڭ قىلدى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇز بەشى، ئوزلىرىنىڭ مەڭگۈلۈك ئويىنى-قەبرىنى كىندىك قېنى تامغان يۇرتىدىن ژىراق يەرلەردىن تاپتى. بىرى قولىدىن، بىرى پۇتىدىن ئايرىلىپ، جاراھەتلىنىپ كەلگەنلەر بولسا، قۇرالىنى كەتمەنگە، كىتاپ دەپتەرگە ئالماشتۇرۇپ، تورت ژىل ئىچىدە ۋەيران بولغان خەلق ئېگىلىگىنى تىكلەپ، چۈلمەرگەن يېزىسىنى ئاۋاتلاشتۇرۇش، باللىرىغا بىلىم بېرىش يولىدا خىزمەت قىلدى. بۈگۈنكى پاراۋەن تۇرمۇشىمىز ئۈچۈن بىز ئەڭ ئاۋال شۇ ئىنسانلارغا ھالىق ۋېتېرانلىرىمىزغا مەڭگۈ قەرزدارمىز. ئۇلارغا باش ئېگىپ تازىم قىلىمىز. راست-ئۇلارنىڭ قانلىق مەيداندا كورسەتكەن ئەرلىگى، تېچلىق زامانىدىكى پىداكارلىق ئەمگىگى ئوزىنىڭ مۇناسىپ باھاسىنى ئالدى ۋە ئېلىۋاتىدۇ.

ھاياتنىڭ ئەڭ گۈزەل چاغلىرىنى خەلقىمىزنىڭ كېلەچىگى ئۈچۈن سەرىپ قىلغانلارنى قانچە مەدھىيلىسەك ئازلىق قىلسا كېرەك. ئەندى ئۇرۇشتا قەھرىمانلىق كورسىتىپ، غالىبىيەت دەملىرىگە يېتەلمەي كەتكەن شىرغۇران ئوغلانلار چۇ؟ مانا موشۇ شانلىق سەنەدائىرىسىدە شۇلارنىمۇ ئەسلەپ، روھىغا ئاتاپ قۇرئان ئوقۇش، بىز ئۇلارنىڭ ئەۋلاتلىرىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى بولسا كېرەك.

ئەينە شۇنداق سۈۋاپلىق ئىشنى يېقىندا چېلەك ناھىيەسى غەيرەت يېزىسىنىڭ جامائەتچىلىگى ئەمەلگە ئاشۇردى. بۇ يۇسۇندا شۇنى تەكىتلەپ ئوتۇش زورۇركى، ئۇرۇشتا قازا بولغان، ئۇنىڭغا باشتىن ئاياقچە قاتنىشىپ، تورت مۈچىسى تۈگەل بولمىسىمۇ، يۇرتىغا ئامان قايتىپ، كېلىپ كېيىنكى ھاياتىدا خەلق ئۈچۈن ئىشلەشكە سەرىپ قىلىپ، ئارىلىقتىن ئوتكەن ئاتىلار، ئاكىلار روھىغا ئاتاپ ئەزىر چىراق ئوتكۈزۈشتىن ئاۋال چوڭ تەييارلىق ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلدى. جۈملىدىن، مەلىدىكى قەبرىستانلىق ئەتراپى تازىلىنىپ، كوچەتلەر تىكىلدى. ئۇنىڭغا كىرىدىغان جايغا دەرۋازا ئورنىتىلىپ، ئەرەپ ۋە رۇس گرافىكلىرىدا خەتلەر يېزىلىپ، ئىلىنىپتۇ. مانا موشۇ ۋە باشقا ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يۇرت مۇتىۋەرلىرى ئېگىلىك ئىشلىرى بىلەن ئوقۇغۇچىلىرى پائال قاتناشقان.

جامائەتچىلىك ژىغىلىپ، مەھەللە ئىمامى قۇرئان ئوقۇغاندىن كېيىن خاتىرە مىتىنگىسى باشلاندى. مىتىنگنى ئاچقان ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ يېزىدىكى شۆبىسىنىڭ رەئىسى ن. مەسىموۋ، سوۋخوز دىرېكتورى ئى. تاسىروۋ، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى ھ. ئازنىياقىېۋ، م. تۇرغانوۋ، ئى. ئېيدىمنوۋ، س. تۇردىيېۋ، ئە. ئوتېمبايېۋ، ئېگىلىكنىڭ باش زوئوتېخنىگى ئا. مۇقاژانوۋ موشۇ سۈۋاپلىق ئىشنىڭ تەشەببۇسكارلىرىنىڭ بىرى. «ماياك» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ن. ئىبراگىموۋ، يۇرتىدا ئەزىر ئوتكۈزۈۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ ئەجداتلار روھىغا باش ئېگىشنى نىيەت قىلىپ كەلگەن گورىنى گىگانتلىق ئاكا-ئۇكا زاماندىن ۋە جامالدىن قەمبەرنوۋلار ئوز سوزلىرىدە ئەل تەغدىرى قىل ئۈستىدە تۇرغان شۇ دەھشەتلىك ژىللاردا ئەجداتلىرىمىز ھەم جەڭ مەيدانىدا، ھەم ئارقا سەپتە كورسەتكەن قەھرىمانلىق ۋە جانپىدالىق ئەمگەك ئۇلگىسىنىڭ ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدىغانلىغىنى، ئەكسىچە ئۇنى ئۇنتۇشقا ھەققىمىزنىڭ يوقلىغىنى ئاھايىتى تەۋرەنگەن ھالدا تەكىتلەپ ئوتتى. بۇ ھەق، چۈنكى، ئۇ تارىخ ئۈچۈن كېيىنكى ئەۋلات، بىز ئۈچۈن كېرەك.

گېپىمىزنىڭ موشۇ يەردە توختاتساق بولار ئېدى، بىراق خەلقىمىزدە «ئولۇك رازى بولماي، تىرىك ئوڭشالمايدۇ» دېگەن دانا گەپ بار. ئەسلىدىمۇ شۇنداق. بىز قاچانكى ئولگەنلەر ئالدىدا باش ئېگىشنى ئۇلارنىڭ روھىنى خوش قىلىشنى بىلىدىكەنمىز يېرىمىمىز پۈتۈن، بىرىمىز ئىككى بولغانلىقى، ئوقەت-تىرىكچىلىگىمىزنىڭ ئالغا بېسىپ، تۇرمۇشلىرىمىزنىڭ گۈللىنىشى دەركاردۇر.

ش. مەسىموۋ،
چېلەك ناھىيەسى.

ئەل نامىنى ئەر چىقىرىدۇ

1975ـ يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان خىكماي مۇراتوۋنىڭ «جەڭگىۋار ئائىلە» ناملىق كىتاۋى كەڭ كىتاپ ئوقۇغۇچىلىرىغا، ئاساسەن ياشلارغا بېغىشلانغان. ئۇ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى فرونتتا ھەر خىل مىللەت ۋەكىللىرى بىرلىكتە ئالغا قويغان بىرلا مەخسەت ـ كېڭەش ئېلىنى گىتلېر فاشىزمىدىن ئازات قىلىش كۈرەشلىرىدە ئاددىي جەڭچىلەر بىلەن كوماندىرلارنىڭ ئەجايىپ جەڭگىۋارلىقلىرىنى بايان قىلىدۇ.

كىتاپتا ئاۋتور «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەھرىمانى» سەرلەۋھىدە قازاقستانلىق ئۇيغۇر يىگىتى شاماخۇن ئابدۇراخمانوۋنىڭ ھاياتىغا كەڭ توختىلىدۇ. ئۇنىڭ شەرىقتە، قازاقستاننىڭ ئەڭ چەت چېگارىسى، ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ غالجات يېزىسىدا تۇغۇلغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. شاماخۇننىڭ ئاتىسى كەمبەغەل ئادەم بولغىنى بىلەن بالىسىنى ئوقۇتالىغان. يەتتىنچى سىنىپنى تاماملىغان شاماخۇن يېزىدىكى ياشلاردىن دەسلەپ شوفيور بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇرۇشتىن ئىلگەركى يىللىرى يېزا ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇشى خېلىلا ياخشىلىنىۋاتاتتى. ھايات ئۆز قىنى بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە يېزىغا: «ئېلىمىزغا نېمىس ـ فاشىستلىرى بېسىپ كىردى» دېگەن تەشۋىشلىك خەۋەر يېتىپ كەلدى.

ئۇرۇش باشلىنىپلا، ئۇنىڭ ئاكىسى رەخماخۇن ئۇرۇشقا كەتكەن. 1941ـ يىلى شاماخۇن ئۇرۇشقا ئاتلانغاندا، ئۇنى پۈتكۈل يۇرت ئۇزاتتى. كولخوزچىلار ئۇنىڭغا دۈشمەنگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىشنى جېكىلىدى. ئۇ «تېنىمدا بىر تامچە قېنىم قالغىچە دۈشمەن بىلەن كۈرىشىمەن. سىلەرنى، ئائىلەمنى، ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىمنى ئۇياتقا قالدۇرمايمەن» دەپ، ۋەدە بەردى.

شاماخۇن شۇ كەتكىنىچە ئۆز ۋەتىنىنى ئازات قىلىش جەڭلىرىگە قاتنىشىپ، ئەجايىپ قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ، ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى يىللىرى پولشىنى ئازات قىلىشتا كۆرسەتكەن جەڭگىۋارلىقلىرى شۇ خەلقنىڭ ئېسىدە رىۋايەت بولۇپ قالدى. بۇ ھەقتە كىتاپتىن بىر ئۈزۈندە كەلتۈرەيلى: شىددەتلىك جەڭلەر بىلەن شاماخۇنلارنىڭ دىۋىزىيەسى پولتۇسكا شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى قىرغاقتىن فاشىستلارنى چېكىندۈرۈپ، كېچىسى تىشيانكا يېزىسىغا بېسىپ كىردى. سېرژانت ئاندرىيېنكونىڭ ئاۋتوماتچىلىرى نېمىسلارنى قىرىپ، يېزىنى ئازات قىلغاندا، ئۇنىڭ يېنىغا قېرى پولەك بوۋاي كېلىپ، بىر جەڭچىنى فاشىستلارنىڭ ئادەم تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئۇرۇپ، قىيناپ، پارچىلاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى.

ئاندرىيېنكو ئابدۇراخمانوۋنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئېسىغا ئېلىپ، كارل ترېلېپتىن ـ بوۋاينىڭ ئىسمى شۇنداق ئىدى، جەڭچىنى قەيەردە كۆرگەنلىكىنى سورىدى. ـ مانا، ـ دېدى بوۋاي بلىنداژلارنىڭ ئارىسىدا ياتقان، ئادەم تونۇپ بولمايدىغان جەسەتنى كۆرسىتىپ. ئاندرىيېنكو ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تونالمىدى. ئۇ بوۋاينى شۇ يەردە قالدۇرۇپ، ـ سىز مەشەدە بولۇڭ، مەن ئۇنىڭ يېقىن ئاغىنىسىنى ئېلىپ كېلىمەن، بەلكىم ئۇ تونار، ـ دېدىدە، كۆپ ئۆتمەي جەڭچى، تاتار يىگىتى ئاگلۇللىننى ئېلىپ كەلدى.

ـ بۇ شاماخۇن، ئەبلەخلەر، ئادەم بالىسىنىمۇ شۇنچىلىك قىيىنغان بارمۇ، ـ دېدى ئۇ كۆزىگە ياش ئېلىپ. ـ نېمىسلارنىڭ دەككىسىنى بەردى. بلىنداژدا كۆپىنچە ئوفىتسېرلار تۇرىدىغان. ئۇ جېسەكتىكى جەڭچىنى ئۆلتۈرۈپ، بلىنداژغا گراناتا تاشلاپ، ئۇ يەردىكىلەرنى ئۇجۇقتۇرغاندىن كېيىن، بلىنداژنى ئۆزى ئىگىلەپ، نېمىسلارنى باش كۆتەرگۈزمەيدۇ. ئېغىر يارىدار بولغان ھالەتتىمۇ، ئۇ ئوق ـ دورىسى تۈگىگىچە، دۈشمەنگە قارشىلىق كۆرسىتىدۇ. ھالاك بولغاندىلا، فاشىستلار ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش مەخسىتىدە ئەينە شۇنداق ۋەھشىلىك قىلغان. ئۇ يىگىتنىڭ قەھرىمانلىغىنى بىزنىڭ خەلقىمىز ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ، ـ دېدى كارل ترېلېپتىن.

ئابدۇراخمانوۋنىڭ گىمناستيوركىسى پارچىلانغان، يېرىمىغىچە كۆيدۈرۈلگەن، ئۇنى تونۇۋېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. سول قولى ئۈزۈپ تاشلانغان. ئاگلۇللىن جەسەتنى ئاستا كۆتىرىپ، رۇسلاپ قويدى. يانچۇغىدىن كۆيۈپ كەتكەن ھۆججەتلەرنى ئاۋايلاپ ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ شاماخۇن ئىكەنلىگى ئېنىق بولدى.

يېفرېيتور ئابدۇراخمانوۋنى پولكتىكى بارلىق جەڭچىلەر ياخشى كۆرەتتى ھەم ھۆرمەتلەيتتى. ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەقىقىي قەھرىمانى ئىدى. شاماخۇن ھاياتىنى ۋەتەننىڭ ئازاتلىغى ئۈچۈن قۇربان قىلدى. ئۇ ئاخىرقى جەڭنىڭ ئۆزىدىلا سەكسەنگە يېقىن دۈشمەننى ئۇجۇقتۇرغان. ئۇ پولشا خەلقىنىڭ ئازاتلىغى ئۈچۈن جەڭ قىلغان پولشا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قەھرىمانىدۇر. دىۋىزىيە گېزىتىنىڭ خادىمى، شائىر، چوڭ لېيتېنانت ياتكوۋ ئۇنىڭ قەھرىمانلىغىغا بېغىشلاپ شېئىر يازدى.

شاماخۇن ئابدۇراخمانوۋنى جەڭگىۋار ـ جەڭچى ئاغىنىلىرى نارېۋ دەرياسىنىڭ قىرغىغىغا، كۆرنەكلىك يەرگە يەرلىدى. ئۇنى ئاخىرقى سەپەرگە ئۇزىتىشقا كۆپلىگەن يەرلىك ئاھالى قاتناشتى. شۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ قەھرىمانلىغىنىڭ گۇۋاچىسى كارل ترېلېپ ئايالى بىلەن ئاتىسى ھەم ئانىسى ئورنىدا ياش تۆكۈپ يىغلىدى.

فاشىزم مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. مانا غالىبىيەتنىڭ ئەللىك يىللىغىنى نىشانلاۋاتىمىز. ۋەتەن ئۈچۈن قان تۆككەن، جېنىنى پىدا قىلغان شاماخۇن ئابدۇراخمانوۋ ئوخشاش قەھرىمانلىرىمىزنى ئەسكە ئېلىپ، خاتىرىلىمەكچىمىز.

ئۇنى پولشا خەلقىمۇ ئۇنتۇغىنى يوق. ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 يىللىغى ھارپىسىدا پولشا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىسى ئۆز دۆلىتى نامىدىن پولەك خەلقىنىڭ قەھرىمانى شاماخۇن ئابدۇراخمانوۋنىڭ ئىسمىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش مەخسىتىدە ئالمۇتا كوچىلىرىنىڭ بىرىگە ئۇنىڭ نامىنى بېرىشنى ئىلتىماس قىلىپ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىگە مۇراجەت قىلدى.

بۇ خۇش خەۋەر ئەلۋەتتە، ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىنى خۇشال قىلىدۇ. ئەل نامىنى ئەر چىقىرىدۇ دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ!

مۇختەر ئابدۇراخمانوۋ.

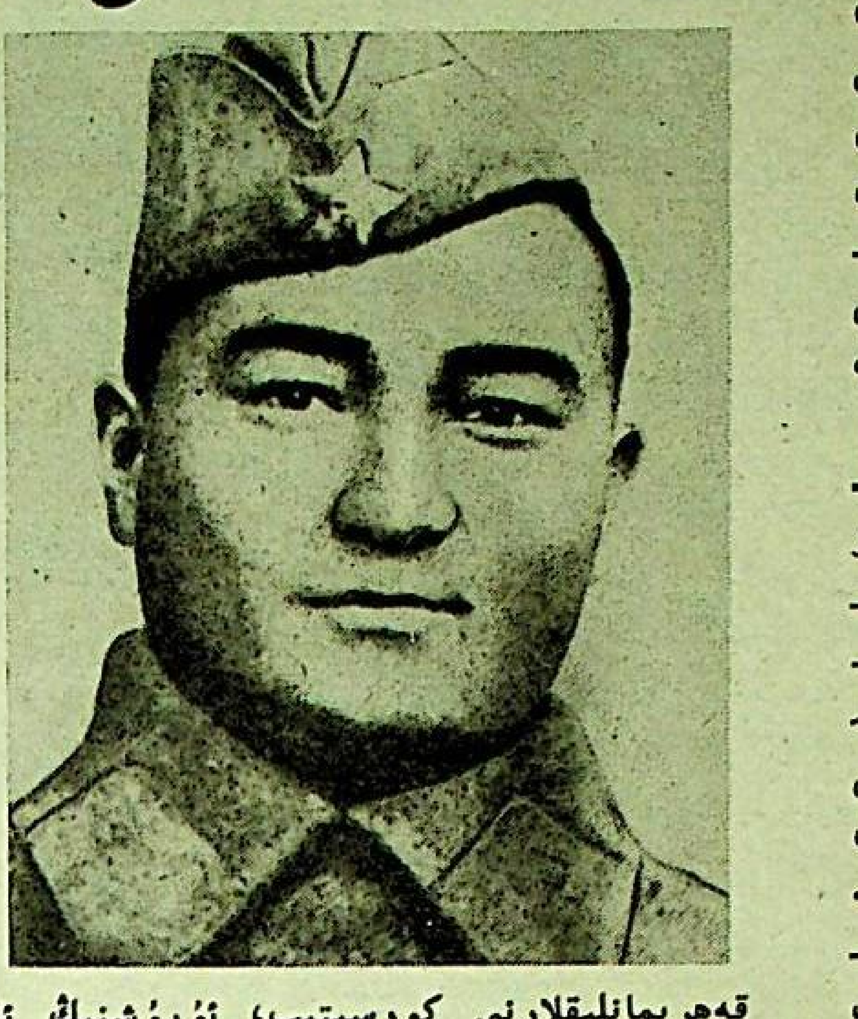

قەلەم ۋە ئەلەم بىلەن جەڭ قىلغان

ھايات دېگەن قىزىقتە! بەزىدە كۈتۈلمىگەنلا بىر يەردىن تەسادىپى بىر ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىپ، پاراڭلىشىپ، خۇددى كونا تونۇشلاردەك مۇڭدىشىپلا كېتىسەن. ئوتتۇرا بويلۇق، گەۋدىلىك كەلگەن بۇغداي ئۆڭلۈك بۇ ئادەم بىلەن دەسلەپ ئۇچرىشىپ بىر ئاز مۇڭداشتۇق، كېيىن كېلىشىپ، يەنە بىر كۆرۈشۈپ، خېلە ئۇزاق مۇڭداشقان ئىدۇق. كەمتەر، كۆپنى كۆرگەن، ۋەتەننىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر چۈشكەندە ئىككىلەنمەي ئورۇپ ئۇنى قوغداشقا ئاتلانغان بۇ ئادەم ئۆزى توغرىلىق ئانچىلا ماختىنىپ سۆزلەپ كەتمىگەن ئىدى، ئەكسىچە ئۇ ئۆز يولداشلىرى، سەپداشلىرى ھەققىدە ھاياجانلانغان ھالدا كۆپرەك ئېيتىپ بەرگەن ئىدى.

مەن بۇ كەمتەر ئىنساننىڭ ھۆججەتلىرىگە كۆز يۈگۈرتتۈم. ئا. مەدەلىيېۋ 1937ـ يىلى ئالمۇتىدىكى كوممۇنىستىك ژۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، دەسلەپ ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتى تەشۋىقات ۋە تەرغىبات بۆلۈمىنىڭ ئىنستروكتورى، ئاندىن 1939ـ يىلى بولسا ياركەنت ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ كاتىۋى بولۇپ ئىشلەيدۇ. كېيىن جۇمھۇرىيەتلىك ھەربىي كومىسسارىياتى ئۇنى موسكۋادىكى ۋ. ئى. لېنىن نامىدىكى ھەربىي ـ سىياسىي بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا يوللايدۇ. ئوقۇشنى ئەلا دەرىجىدە پۈتتۈرۈپ كەلگەن ئا. مەدەلىيېۋ بىر نەچچە ئاي يەنە ئىلگەركى ئورنىدا خىزمەت قىلىدۇ. ئاندىن 1940ـ يىلى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن ئۇ لېنىنگرادتىكى ئالىي پارتىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلىدۇ. لېكىن ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي ئۇرۇش باشلىنىپ كېتىدۇ.

ئاۋامۇسلىم ئاكا مۇشۇ لېنىنگرادتىنلا مەيدانغا ئاتلانغان ئىدى. دەسلەپ ئۇ 21ـ ئارمىيە 339ـ پولكىنىڭ باتالىون كومىسسارى بولۇپ جەڭگە كىرگەن ئىدى. ياش كومىسسارنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت، دۈشمەنگە بولغان نەپرەت تۇيغۇلىرى كۈچلۈك ئىدى. كومىسسار مەدەلىيېۋ بىرىنچى قېتىم سمولېنسك ئەتراپىدىكى شىددەتلىك جەڭلەرگە ئىشتىراك قىلغان، دائىم ئالدىنقى سەپتە بولۇپ، جەڭچىلەرگە ئۈلگە بولۇشقا تىرىشقان ئىدى.

دۈشمەن ستالىنگراد بوسۇغىسىغا كەلگەندە ئۇ بۇ يەردىكى جەڭلەرنىڭ بىرىدە قولىدىن يارىدار بولۇپ، ئۇرالدىكى شادرىنىك گوسپىتالىدا داۋالانغاندىن كېيىن، ۋولخوۋ فرونتىنىڭ ئىختىيارىغا ئەۋەتىلىدۇ.

...مالىيۇشېر شەھرىنى نېمىسلار بېسىۋالغان ئىدى. قوماندانلىقتىن شەھەرنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش بۇيرۇغى كەلدى. ئەينە شۇ شەھەر ئۈچۈن بولغان جەڭدە كوماندىر يارىدار بولىدۇ. ئاۋامۇسلىم ئاكا كوماندىرلىق ۋەزىپىسىنى كەسكىن پەيتتە ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى. ئەينە شۇ مۇھىم ئوپېراتسىيەنى مۇۋاپپەقىيەتلىك ئەمەلگە ئاشۇرغانلىغى ۋە جەڭدىكى شەخسىي باتۇرلىغى ئۈچۈن ئا. مەدەلىيېۋ «قىزىل يۇلتۇز» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

1942ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا ئا. مەدەلىيېۋ لېنىنگراد فرونتىدا جەڭلەرگە قاتنىشىدۇ. بۇ يەردە ئۇ 42ـ ئارمىيە پولك پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ كاتىۋى ۋەزىپىسىدە بولغان. ئەينە شۇ ئېغىر ئۇرۇش ۋاقتىدا جەڭچىلەر بىلەن ئوفىتسېرلار ئارىسىدا سىياسىي ـ ئاممىۋى ئىشلارنى توغرا ئېلىپ بارغانلىغى، جەڭلەردىكى شەخسىي جاسارىتى بىلەن باشقىلارغا ئۈلگە بولغانلىغى ئۈچۈن ئۇ ئىككىنچى دەرىجىلىك «ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلانغان ئىدى.

1942ـ يىلى ئۆكتەبىردە ئاۋامۇسلىم ئاكا يېڭىلا تۈگىگەن جەڭدىن كېيىن دەم ئېلىشقا ماڭغاندا، ئۇنى بىر جەڭچى توختىتىۋالدىدە:

ـ يولداش كاپىتان! سىزنى پولك كوماندىرى چاقىرىۋاتىدۇ، ـ دېدى.

ئۇ پولك كوماندىرىغا كىرگەندە:

ـ ھازىر بىز ئارمىيە سىياسىي باشقارمىسىغا بارىمىز، ـ قالغان گەپنى شۇ يەردە قىلىمىز، چۈشىنىشلىكمۇ كاپىتان، ـ دېدى پولك كوماندىرى.

ـ چۈشىنىشلىك، ـ دېدى ئاۋامۇسلىم ئاكا، لېكىن ئۇ سەل تەشۋىشلىنىپ، ئاخىرقى كۈنلەردە يۈز بەرگەن ۋاقەلەرنى ئەسكە ئېلىشقا باشلىدى...

ئۇلار ئارمىيە سىياسىي باشقارمىسىغا كەلگەندە، ئۇلارنى لېنىنگراد فرونتى «نا ستراژې رودىنى» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى پودپولكوۋنىك گوردون كۈتىۋالدى. گوردون ۋكپ(ب) مەركىزىي كومىتېتىنىڭ فرونتلاردا ئارمىيە گېزىتلىرىنى چىقىرىشنى قارار قىلغانلىغىنى ئېيتىپ:

ـ بىز لېنىنگراد فرونتىدا قازاق تىلىدا جەڭچىلەر ئۈچۈن گېزىت چىقىرىشنى كۆزلەۋاتىمىز. سىزنى شۇ گېزىتنىڭ مۇھەررىرى قىلىپ تەيىنلىمەكچىمىز، ـ ئەلۋەتتە قىيىنچىلىقلار بولۇشى تەبىي، لېكىن گېزىت چىقىرىش كېرەك، ـ دەپ سۆزىنى ئۈزدى ئۇ.

شۇنداق قىلىپ 1942ـ يىلى نويابىردا لېنىنگراد فرونتىدا «ئۇتاندى قورغاۋدا» دېگەن قازاقچە گېزىت چىقىشقا باشلىدى. گېزىتنىڭ تۇنجى سانى 1942ـ يىلى 7ـ نويابىردا چىقىدۇ. ئۇنىڭدا قازاق، ئۇيغۇر جەڭچى ـ ئوفىتسېرلىرىنىڭ ماقالىلىرى، ھەر خىل ماۋزۇلارغا يېزىلغان خەتلىرى، سوۋئىنفورمبيۇرو خەۋەرلىرى ۋە مەزكۇر گېزىتنىڭ مۇھەررىرى ئا. مەدەلىيېۋنىڭ باش ماقالىسى بېسىلغان ئىدى. بۇ گېزىت توغرىلىق لېنىنگرادلىق يازغۇچى پاۋېل لۇكنىتسكىي «**لېنىنگراد دېيستۋۇيېت**» دېگەن كىتاۋىدا مۇنداق يازىدۇ:

«4ـ دېكابىر. لېنىنگراد، باش شتاب، فرونت گېزىتى «**ئۇتاندى قورغاۋدا**» قازاق تىلىدا چىقىدۇ. ھازىر لېنىنگراد فرونتىدا قازاقستانلىق جەڭچىلەر كۆپ، گېزىتنىڭ مۇھەررىرى ئاۋامۇسلىم مەدەلىيېۋ، ئۇ 55ـ ئارمىيەدىن. مەدەلىيېۋ ئالمۇتا ۋىلايىتىدىن كەلگەن بولۇپ، لېنىنگرادتا ئوقۇغان. قازاقستاندا ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ كاتىۋى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇرۇش باشلانغاندىن بېرى ھەرىكەتلىنىۋاتقان ئارمىيەدە غەربىي، ۋولخوۋ، ھازىر بولسا لېنىنگراد فرونتىدا... گېزىت چىققان كۈنىلا ئالدىنقى سەپكە يەتكۈزۈلۈپ تۇرىدۇ. گېزىت بىلەن يازغۇچى ن. تىخونوۋ ھەمكارلىشىدۇ، گېزىتتا ئى. ئېرېنبۇرگنىڭ ماقالىسى بېسىلغان. مەزكۇر گېزىتنىڭ 7ـ سانى (1942ـ يىل، 2ـ دېكابىر) س. م. كىروۋقا بېغىشلانغان. گېزىتتا قازاقستانلىق سىنايپېرلار (مەرگەنلەر) ۋە باشقا جەڭچىلەر توغرىلىق ماتېرىياللار بېسىلىپ تۇرىدۇ...»

گېزىت قازاق، ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەت جەڭچىلىرىنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشتە، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىق روھىنى كۆتىرىشتە چوڭ رول ئوينىدى. گېزىتتە داۋاملىق تۈردە ئالېكساندر ماتروسوۋ، زويا كوسمودېميانسكايا، گاستېللو ۋە باشقا ئەجايىپ قەھرىمانلار توغرىلىق قىزىقارلىق ماقالىلار بېسىلىپ تۇردى. بۇ گېزىتنىڭ ھەر سانىدا دېگەندەك ئاۋامۇسلىم ئاكىنىڭمۇ ماقالىلىرىنى كۆرۈشكە بولىدۇ.

مەزكۇر گېزىتنىڭ تەھرىراتىنى تەشكىللەش، گېزىتنى ھەر قانداق قىيىنچىلىقلارغا قارىماي چىقىرىش ۋە جەڭچىلەرنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشتە كۆرسەتكەن ئالاھىدە خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئا. مەدەلىيېۋ «**جەڭگىۋار خىزمەتلىرى ئۈچۈن**» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىنىپ، مايور ئۇنۋانىنى ئالىدۇ. ئۇ 1944ـ يىلى ماي ئېيىغىچە مەزكۇر گېزىتنىڭ مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلىدى. ئاندىن 125ـ ئاتقۇچىلار دىۋىزىيەسى 446ـ ئاتقۇچىلار پولكى پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ كاتىۋى بولدى. فىنلەندىيەدىكى مانېرگېيم لىنىيەسىنى ئېلىش ئۈچۈن بولغان شىددەتلىك جەڭلەردە كۆرسەتكەن شەخسىي جاسارىتى ئۈچۈن «**قىزىل بايراق**» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

1944ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا ئا. مەدەلىيېۋ ئېستونىيە پايتەختى تاللىن شەھرىنى ئازات قىلىش ئۈچۈن بولغان جەڭلەرگە قاتنىشىدۇ. بۇ يەردە ئۇ تەشۋىقات ـ تەرغىبات ئىشلىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك ئېلىپ بارغانلىغى، سولدات ۋە ئوفىتسېرلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشتىكى ۋە جەڭلەردىكى شەخسىي قەھرىمانلىغى ئۈچۈن بىرىنچى دەرىجىلىك «**ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى**» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

ھازىر ئۇ ئارىمىزدا يوق، لېكىن خەلقىمىزنىڭ سادىق پەرزەندى ئاۋامۇسلىم ئاكىنىڭ ۋەتەن ئۇرۇشىدا جاسارىتى مەڭگۈ ئەسلىنىدۇ.

(**ئۆز مۇخبىرىمىز**).

رېيخستاگقا ھۇجۇم

بىزنىڭ ھەر بىرىمىز رېيخستاگنىڭ تەسلىم بولغانلىقى، ئۇنىڭ سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ قولىدا ئىكەنلىكى توغرىلىق خەۋەرنىڭ گىتلېرچىلار ئۈچۈن قانچىلىك روھىي زەربە بولغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتۇق.

ئەسىرگە چۈشكەنلەرنىڭ بەرگەن مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، رېيخستاگ سۇ تولتۇرۇلغان چوڭقۇر خەندەك بىلەن قورشالغان بولۇپ، بىنادىكى بارلىق قەۋەتلەر بىلەن پەلەمپەيلەر، بولمىلەر ھەر خىل ئەرسىلەر بىلەن توسۇلغان. بەزى مەلۇماتلار بويىچە، ئىمىس پارلامېنتىنىڭ گارنىزونى ئىككى مىڭ گىتلېرچىدىن ئىبارەت بولسا، يەنە بىر مەلۇمات بويىچە—ئۇ ئۈچ مىڭغا يېتەتتى...

بىزنىڭ بىر باتالونىمىز رېيخستاگنى ئېلىش ۋەزىپىسىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالمايدىغانلىقى روشەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز نېوستروييېۋ ۋە داۋىدوۋنىڭ قىسىملىرى بىلەن ئالاقە باغلىدۇق ھەم ئۇمۇمىي كۈچلەر بىلەن ھۇجۇم قىلىشنى قارار قىلدۇق.

ھۇجۇمغا تەييارلىقلار ئاياقلاشقاندا، مەن ستارشىنا ئىۋانوۋقا بېرلىن رېيخستاگىغا قادىلىشى لازىم بولغان بايراقنى غىلاپتىن چىقىرىشنى بۇيرىدىم.

1945—يىلى 30—ئاپرېل كۈنى ھاۋارايى ناھايىتى ياخشى بولدى. قۇياش سېخىيلىق بىلەن نۇرلىرىنى چېچىپ، ئىسسىق ۋە شامالمۇ چىقماتتى. سولداتلار باش كىيىملىرىنى ئېلىپ، مۇقەددەس جەڭگىۋار بايراق ئالدىدا تىزلىنىپ تۇراتتى.

بۇ مىنۇتلاردا پەيتنىڭ ئۇلۇغۋارلىقىنى ئەزىزلىكىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن مۇزىكىمۇ، ھاياجانلىق نۇتۇقلارمۇ كېرەك ئەمەس ئىدى.

—كىچىك سېرژانت يېرېمىن! قاتاردىكى سولدات ساۋېنكو! بايراققا!—دېگەن قاتتىق كوماندا ئاۋازلىرى ياڭرىدى.

باتالون ئوز بايرىقىنى ئەڭ ياخشى، ئەڭ جەسۇر جەڭچىلەرگە تاپشۇردى. يەنە بىر بولۇمدە ھۇجۇم ئالدىدا پولكوۋنىك زىنچېكونىڭ قولىدىن قىزىل بايراقنى داڭقى چىققان پولك رازۋېدچىكلىرى—رۇس جەڭچىسى يېگوروۋ بىلەن گرۇزىن كانتارىيە ئالدى. موسكۋا—بېرلىن—سمولېنسكلىق كولخوزچى يېگوروۋنىڭ جەڭگىۋار يولى ئەنە شۇنداق؛ موزدوك—بېرلىن—بۇ كانتارىيەنىڭ جەڭگىۋار يولى. داۋىدوۋنىڭ باتالونىدا بايراق سېرژانت كولىنچىقا ۋە قاتاردىكى سولدات قۇرمانغالىيېۋقا بېرىلدى.

رېيخستاگ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى پۈتكۈل مەيدان ئىستونەك ۋە توپچاق بىلەن قاپلانغان. ھۇجۇم ئالدىدىكى ئارتىللېرىيە تەييارلىقى پەيتكە تولۇق مۇناسىپ رەۋىشتە بولدى. ئارتىللېرىستلار مىنلار بىلەن سنارەدلارغا بور بىلەن: «موسكۋالىقلاردىن سوغا»، «ئۇرالدىن سوغا»، «پوۋولژىيېدىن پوسىلكا» دېگەن خەتلەرنى يېزىۋاتاتتى.

بىزدىن سەل ئوڭ تەرەپتە «ھۇررا» سادالىرى ياڭرىدى—بۇ نېوستروييېۋنىڭ باتالونى ھۇجۇمغا ئوتكەن ئىدى. داۋىدوۋنىڭ باتالونىدا جەڭگىۋار بۇيرۇق ياڭرىدى. بىزنىڭ بايراقدارلىرىمىز يېرېمىن بىلەن ساۋېنكو ئوز ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇردى. مەن روتىلارنىڭ كوماندىرلىرىغا ھۇجۇم يولىنىشىنى كورسىتىپ بەردىم ۋە ئالدىن ئوزەممۇ ئالغا ئىلگىرىلىدىم.

دۈشمەن ھۇجۇم قىلغۇچىلارغا بارلىق قورال تۈرلىرىدىن شىددەتلىك ئوق ياغدۇردى. ئوقلار يامغۇردەك يېغىپ، مىنىلار قاتتىق دەھشەتلىك ئاۋاز بىلەن ئۇچۇپ بېرىپ يېرىلاتتى. فائۇستپاترونلارنىڭ پارتلاشلىرى كۈچلۈك گۈلدۈرمىما ئاۋازلىرىغا ئوخشاپ كېتەتتى. مېنىڭ يېنىمغىلا سېرژانت ۋوسكوبويىنكوۋ يىقىلدى. قاتاردىكى سولدات سىمبىرسېۋ ئوق تەككەن مەيدىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ قالدى؛ سانىتارلار لېيتېنانت بېرېزنىسېۋنى زەمبىل بىلەن ئارقا سەپكە ئېلىپ كېتىشتى.

بىر ئازدىن كېيىن باتالونغا خەندەككە يېتىپ بېرىش مۇمكىن بولدى. ئۇتلغان، يۈزلىگەن سولداتلار كوماندىسىز، قەتئىي ئىرادە بىلەن بىردىنلا سۇغا سەكرەپ، ژۇقۇرىغا چىقىش ئۈچۈن بىر—بىرىنىڭ مۈرىسىگە چىقىپ، تاشلارغا يامىشىپ چىقىپ، ئۇ تەرەپتە «ھۇررا» سادالىرى بىلەن ئوت ۋە ئىس—تۈتەك ئاستىدا رېيخستاگقا قاراپ ئالغا ئىلگىرىلەتتى.

مەن بىردىنلا باتالونىڭ ئالدىنقى سېپىدە بايراق كوتىرىپ ژۇگرەپ كېتىپ بارغان يېرېمىننىڭ قانداقتۇ غەيرى—تەبىي سەكرەپ ئاندىن يىقىلغانلىقىنى كوردۇم. ژۇرىكىم قاتتىق قىسىلىپ ئاغرىدى. ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟ بايراقنى ئۇنىڭدىن ساۋېنكو ئالدى، ئۇ يەنە ئالغا چاقىراتتى. باتالونىنى رېيخستاگدىن ئايرىپ تۇرغان ئارىلىق ھەر بىر سېكوندتا ئازىيىۋاتاتتى.

مەن ئون قەدەممۇ بېسىپ ئۈلگەرمەي، يېنىمغا ھاسىراپ كەتكەن سانىتار ژۇگرەپ كەلدى ۋە:

—يېرېمىن يارىدار بولدى، لېكىن سانىتقا بېرىشتىن باش تارتىۋاتىدۇ. ئۇنى جەڭ مەيدانىدىن كۈچ بىلەن چىقىرىۋېتىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن.

مەن يەردە ئولتۇرغان كىچىك سېرژانتنىڭ يېنىغا كەلگىنىمدە ئۇ يارىدار بولغان بېشىنى تېڭىۋاتقان ئىكەن. جەڭچىنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئوڭ مەڭزىدىن تېڭىق ئاستىدىن قان ئېقىۋاتاتتى، ئەندى ئۇنىڭ يۈزلىرى ۋە بولۇپمۇ كوزلىرى سەپتە قېلىش قەتئىي نىيىتى توغرىلىق دالالەت بېرەتتى. مەن بىر مىنۇتقا ئۇنىڭ يېنىغا ئولتاردىم، تېڭىقنى تۈزەپ قويدۇم، ئۇ مىغىدا كۈلدى ۋە:

—بۇنىڭ ھېچ ۋەقەسى يوق، پەقەت رېيخستاگ ئۈستىدە بىزنىڭ بايرىقىمىز بولمايدىغانلىقىغا ئىچىنىمەن. ھە، ئېيتماقچى، بۇ يەردە ھەممە بايراقلار بىزنىڭ، سوۋېتنىڭكى. شۇنداققۇ يولداش كوماندىر؟ ئەگەر مەن سىلەر بىلەن رېيخستاگدا بىللە بولالمىسام، پۈتكۈل ھايات بويى ئوزەمنى كەچۈرمەيمەن...

ئۇ مېنىڭ جاۋابىمنى كۈتۈپ تۇرمايلا باتالونىنى قوغلاپ يېتىش ئۈچۈن ژۇگرەپ كەتتى.

قاتاردىكى سولدات ساۋېنكو رېيخستاگنىڭ ئالدىنقى ئىشىگىنىڭ يېنىغا بىرىنچى بولۇپ يېتىپ كەلدى. ئۇ بايراقنى تۇرۇككە قاداپ قويۇپ، گراناتا بىلەن ئىشىكنىڭ يېرىمىنى ژۇلۇپ تاشلىدى.

—ھۇررا! مېنىڭ ئارقامدىن ئالغا!—دەپ ۋارقىرىدى ساۋېنكو. مانا ئەندى نېمىس پارلامېنتى بىناسىنىڭ ئىچىدە «ھۇررا» سادالىرى ياڭرىماقتا.

بىز كاپىتان نېوستروييېۋ ئىككىمىز ئىشىكنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ باتالونى رېيچستاگنىڭ سول قىسمىنى، مېنىڭ باتالونۇم بولسا—ئوڭ قىسمىنى تازلايدىغان بولۇپ كېلىشتۇق.

بىنا ئىچىدىكى جەڭدە ھەر بىر ئايرىم سولداتنىڭ ئوزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن كولۇكمىلىرى مۇھىم رولغا ئىگە بولدى. مۇنداق جەڭنى باشقۇرۇش قىيىن. كوپىرەك جەڭچىگە مۇستەقىل قارار قوبۇل قىلىشقا توغرا كېلەتتى، چۈنكى كوماندىر ھەر بىر سولداتنىڭ يېنىدا بولماي قېلىشى مۇمكىن. بىنانىڭ ئىچىدە ئېغىر قوراللىنى قوللىنىشقا بولماتتى. بۇ يەردە ئاۋتوماتلار، ملتىقلار، گراناتلار، ئەندى بەزىدە بۇلسا شۇنداقلا، نەيزىلەر ئىشقا سېلىنغان ئىدى.

كۈندۈزى سائەت ئىككىلەردە رېيخستاگنىڭ ژۇقارقى ئىككى قەۋىتى دۈشمەندىن ئازلانغان ئىدى. ئەندى ماڭا بولسا ھازىر، بۇ جەڭلەردىن كېيىنكى كوپلىگەن يىللار ئوتكەندىن كېيىن قايسى سولدات بىلەن ئوفىتسېرنىڭ باشقىلارغا قارىغاندا كوپىرەك باتۇرلۇق، قەتئىيلىك ۋە تاپقۇرلۇق كورسەتكەنلىكىنى ئاتاپ ئوتۇش قىيىن، ھەممە ئىنتايىن قەتئىيلىك ۋە پىداكارلىق بىلەن جەڭ قىلدى. ساۋېنكو پەقەت بىر پەلەمپەيدىلا يەتتە گىتلېرچىنى گراناتلار ۋە نەيزە بىلەن ئوجۇقتۇردى. يارىدار بولغان كىچىك سېرژانت يېرېمىن قاتاردىكى سولداتلار باسوۋ ۋە گالىيېۋ بىلەن بىرلىكتە ئېمىسلارنىڭ پودۋالدىن ئىككىنچى قەۋەتكە ھۇجۇم بىلەن چىقىش ئۇرۇنۇشىغا زەربە بەردى. نېوستروييېۋنىڭ باتالونىدا چوڭ سېرژانت سيانوۋ سەپتىن چىققان روتا كوماندىرىنى ئالماشتۇردى. سىياسىي ئىشلار بويىچە مېنىڭ ئورۇنباسارىم چوڭ لېيتېنانت مالىنىسكىي سولداتلارنى ئىككى قېتىم ھۇجۇمغا ئاتلاندۇردى. ستارشىنا ئىۋانوۋ ئىككىنچى روتىنىڭ رېيخستاگنىڭ مەجلىسلەر زالىغا كىرىشىگە توسالغۇلۇق قىلىۋاتقان پۇلېميوتنى گراناتلار بىلەن ئوجۇقتۇردى.

پولك رازۋېدچىكلىرى يېگوروۋ بىلەن كانتارىيە نەيزىلەر ۋە گراناتلار بىلەن ئوزلىرىگە بىنانىڭ گۈمبىزىگە يول ئېچىۋاتاتتى.

ئۇلار بايراقنى نوۋەتلىشىپ كوتىرىپ كېتىپ باراتتى، فاشىستلار، ئۇلارغا ئۈچ قېتىم فائۇستپاترونلارنى تاشلىدى. لېكىن بايراقدارلار بەزىدە توۋرۇكلەر ئارقىسىغا يوشۇرۇلسا، بەزىدە چاققانلىق بىلەن پەلەمپەيدىن توۋەنگە چېكىنەتتى.

يېگوروۋ بىلەن كانتارىيەگە يەنە سەككىز قېتىم دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىشقا توغرا كەلدى ۋە ھەر قېتىم ئۇلارغا سيانوۋنىڭ روتىسىدىن سولداتلار ياردەمگە كەلدى.

سائەت 14تىن 25مىنۇت ئوتكەندە يېگوروۋ بىلەن كانتارىيە بىنانىڭ گۈمبىزىگە چىقتى ۋە ئۇنىڭغا بايراقنى قادىدى. ئالدىن ئىككىسى قۇچاقلاشتى ۋە ژۇقۇرىدىن ۋارقىرىدى:

—رېيخستاگ ئۈستىگە غالىبىيەت بايرىقى قادالدى!

بۇ خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە جەڭ قىلىۋاتقان باتالونلارغا يەتتى. بۇ خۇش خەۋەر بىزنىڭ ھەر بىرىمىزنى روھلاندۇردى، يېڭى كۈچ—غەيرەتكە ئىلھاملاندۇردى.

مەن ساپ ھاۋادىن لەپەس ئېلىش ئۈچۈن كوچىغا چىقتىم. قۇياش ئېگىز كوتىرىلگەن ئىدى. رېيخستاگ ئۈستىدە قىزىل بايراق ئاستا لەپىلدەپ تۇراتتى.

كونستانتىن سامسونوۋ،
كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى،

ئۇنىڭ شانلىق يولى

مەن، يېقىندا ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ 50 يىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئالمۇتا شەھىرىنىڭ 11—مىكرورايونىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ۋە مەزكۇر رايوندىكى ئۇيغۇر جامائىتىنىڭ يۇرت مۇتىۋەرى، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى ساۋۇتجان مەخسۇت ئوغلى شۇكۇرئەلىيېۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ ئومۇر تارىخى بىلەن تونۇشتۇم.

ئەسلى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ تاقچى مەھەللىسىدە 1925—يىلى ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن ساۋۇتجان ئاكا 1933—يىلى 17— ئۇيغۇر مەكتىۋىگە كىرىپ، تەلىم ئالىدۇ (ھازىرقى قونايېۋ نامىدىكى ۋە مەمېتوۋا كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىغا جايلاشقان)، ئىندىرەكلىك يىگىت 1940— يىلى 7—سىنىپنى تۈگىتىپ، ئاتا ئىزىنى بېسىش نىيىتىدە بىرەر ھۈنەر ئېگىلەش ئۈچۈن ئالمۇتا ئېغىر ماشىنا ياساش زاۋۇدىغا ئىشقا كىرىدۇ. مەزكۇر زاۋۇدتا ئۇ توكارلىق مۇتەخەسسىسلىكى بويىچە ئىشلەيدۇ. 1941—يىلى فاشىستلىك گېرمانىيە كېڭەش خەلقىگە قارشى ئۇرۇش باشلايدۇ. شۇ ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى پۈتكۈل خەلق ئۈستىگە چۈشكەن جاپا—مۇشەققەتلەرنى ئەسلىگەن سۆھبەتدىشىم مۇنداق دەيدۇ:

— ئۇرۇش باشلانغاندا، مەن ئون ئالتە ياشتا ئىدىم. بىز ئىشلەۋاتقان زاۋۇدتىن ئۇرغۇنلىغان ياش ئىشچىلار ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن فرونتقا ئاتلاندى. زاۋۇدتا قېرىلار بىلەن ماڭا ئوخشىغان ياشلار كېچە—كۈندۈز دېمەي ئىشلىدۇق. 1943—يىلى مەن كېڭەش ئارمىيەسى سېپىگە چاقىرىلدىم. ئالدى بىلەن تۈركمەنىستاننىڭ ئامۇدەريا بويىدىكى كوركى شەھىرىگە كوچۈرۈلگەن گومېل ھەربىي ئۇچىلىشچىسىغا ئەۋەتىلدىم. يالغۇزسىراپ ژۈرگەندە، كەتمەنلىك ئۇيغۇر يىگىتى بارات شاۋدۇنوۋ بىزگە قوشۇلدى. ئۇنىڭ بىلەن قېرىنداشلاردەك بولۇپ كەتتۇق.

1943—يىلى ئىيۇن ئېيىغىچە مىنومىيوتچىلارنى تەييارلايدىغان ھەربىي تەييارلىقلاردىن ئوتۇپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە، ئۇچىلىشچىنى تۈگەتمەيلا بىزنى فرونتقا ئاتلاندۇردى. ل. ن. تولستوينىڭ ئانا يۇرتى— ياسنايا پولىيانىغا جايلاشقان 9—مېخانىكلاشتۇرۇلغان تانك كورپۇسى تەركىۋىگە قوشۇلدۇق...

س. شۇكۇرئەلىيېۋنىڭ ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى كورسەتكەن جاسارىتى، بېسىپ ئوتكەن يوللىرى، قاتناشقان جەڭلىرى ئۇرغۇن. ئۇنىڭ ئالبومىدىكى خاتىرە سۈرەتلەر ئارىسىدا ئۇرۇش يىللىرىدا بېسىپ ئوتكەن يوللىرىنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە ئانچە چوڭ ئەمەس خەرىتىدە ساۋۇتجان ئاكا خىزمەت قىلغان 3—گۋاردىيە تانك كورپۇسىنىڭ ياسنايا پولەندىن بېرلىنغىچە بولغان كۈرەش يولى ئەكس ئېتىلگەن. مەزكۇر تانك كورپۇسىدا خىزمەت قىلغان جەڭچى ساۋۇتجان شۇكۇرئەلىيېۋنى مىنومىيوتچىلار باتالونىغا ئەۋەتىدۇ. ئۇ مەزكۇر قىسمىدا 80 مىللىمېترلىق مىنومىيوتقا ئاۋۇدچىك بولۇپ بەلگۈلىنىدۇ. بۇ قىسىم كوپ ئوتمەي دنېپر ئەتراپىنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش جېڭىگە ئەۋەتىلىدۇ. ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى تارىخىدا غايەت چوڭ رول ئوينىغان بۇ جەڭدە ئاۋۇدچىك ساۋۇتجان ئاكا كورسەتكەن قەھرىمانلىقى ئۈچۈن «جاسارىتى ئۈچۈن» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

كېڭەش ئارمىيەسى نېمىس—فاشىست ئارمىيەسىگە كەينى—كەينىدىن زەربە بېرىپ، ئۇلارنى قوغلاپ ماڭدى. شەھەرلەر قاتتىق جەڭلەر بىلەن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئازات قىلىندى. ساۋۇتجان شۇكۇرئەلىيېۋ خىزمەت قىلىۋاتقان تانك كورپۇسى بىرىنچى ئۇكرائىنا فرونتى جەڭچىلىرىنىڭ تەركىۋىگە قوشۇلۇپ، كىيېۋ، ژىتومىر، روۋنو، ئورېل— كۇرسك، چېخوسلوۋاكىيەنى ئازات قىلىش جەڭلىرىگە قاتناشتى. بولۇپمۇ، ساۋۇتجان ئاكا ئېغىر تېپلىق مىنومىيوتى بىلەن بۇ جەڭلەردە دۈشمەننى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ، بېرلىنغىچە بولغان جەڭلەرگە قاتناشتى... شۇ شىددەتلىك ئۇرۇشنى ئەسلەپ، سۆھبەت ئارا مۇنداق دەيدۇ:

—1944—يىلنىڭ ئىيۇن ئېيىدا لۋوۋ شەھىرىدە باتالون كوماندىرى پودپولكوۋنىك شاخوۋسېۋنىڭ رەھبەرلىكىدە يەنە ھۇجۇمغا ئوتتۇق. بولۇپمۇ، دنېپر دەرياسىدىن ئوتىدىغان جايلارغا دۈشمەن يوغان پروژېكتورلارنى ئورنىتىۋېتىپتۇ. بىز دەريادىن ئۈزۈپ ئوتىۋاتقاندا، دۈشمەن ئوقىدىن ئادەملەرنىڭ جەسەدى بىلەن سال—قولۋاقلارنىڭ پارچىلىرى خۇددى ئەتىيازلىقى سۇ ئۈستىگە لەيلەپ ژۈرگەن مۇز بەلەن شۇۋاقلاردەك كورۇنۇشنى ھاسىل قىلغان ئىدى. مۇنداق دەھشەتلىك مەنزىرە ئەسكەرلىرىمىزدە ئىنتىقام ئوتىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. مولدۇردەك يېغىۋاتقان ئوق ئاستىدا ئۇرغۇن چەقمىغا ئۇچرىدۇق. شۇنداقمۇ كورپۇس ئەسكەرلىرىنىڭ ئالغا ئىنتىلىشىغا يول ئاچتۇق.

1945— يىلنىڭ يانۋار ئېيىدا بىر جەڭدە بېشىمغا ئوق تېگىپ، ئېغىر يارىدار بولدۇم. گوسپىتالدا داۋالىنىپ، 1945— يىلنىڭ باھارىدا ئەرمەنىستاننىڭ پايتەختى يېرىۋاندىن يۇرتۇمغا قايتىپ كەلدىم. كېيىنرەك ئاڭلىسام، مېنى ئولۇمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان قېرىندىشىم بارات شاۋدۇنوۋ بولمىسا، قانسىراپ، شۇ جەڭدە ئولۇپ كېتىشىم ئېھتىمال ئىكەن... ئىككىنچى گرۇپپا ناكاسى بولسامۇ، خۇداغا شۈكرى مۇشۇ كۈنلەرگە يەتكۈزدى.

ساۋۇتجان شۇكۇرئەلىيېۋ ئۇرۇشتىن كېيىنمۇ باش ئاغرىقىنىڭ ئازاۋىنى كوپ تارتىسىمۇ، ئەمگەكتىن قول ئۈزمىدى. ئۇ فرونتتىن قايتىپ كېلىپ، كوپ ئوتمەي، مەئىشىي خىزمەت ساھاسىدا موزدۇزچى بولۇپ ئىشلىدى.

ياقۇپ سەممەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

خەلىق قەھرىمانى — موردۇن تېيپوۋ

جۇم باشلىدى. بىراق دۈشمەن ئىككى ھەسسە كۆپ ئىدى. شۇڭلاشقا قارىماي بىزنىڭ قىسىملار دۈشمەن ئىستىھكامىنى بۇزۇپ ئۆتتى. جەڭ ۋاقتىدا م. تېيپوۋ ئىككى سولدات بىلەن دۈشمەن شتابىغا كىرىپ، ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى قورالسىزلاندۇرىدۇ ۋە بىر گېنېرال، بىر نەچچە ئوفىتسېرلىنى ئەسىرگە ئالىدۇ. ئۇلار بىلەن بىللە پولك بايرىقىمۇ ئېلىۋالىدۇ. تېيپوۋ ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرىنىڭ بۇ جاسارىتى ئىككىنچى دەرىجىلىك «شوھرەت» ئوردېنى بىلەن نىشانلاندى.

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى ۋە ياپون مىلىتارىستلىرىغا قارشى ئۇرۇشلارغا قاتناشقان موردۇن تېيپوۋ كېڭەش ئارمىيەسى سېپىدىن 1946-ژىلى ئاۋغۇستا ئۆيىگە قايتتى. ئۇنىڭغا س س س ر ئالىي كېڭىشى پرېزىدىئومىنىڭ «كېڭەش ئېلىنى ۋە پۈتكۈل دۇنيا خەلقىنى باسقۇنچىلاردىن، ياپون مىلىتارىستلىرىدىن ئازات قىلىشتىكى ئاتلانتىكا ئوكيانىدىن تىنچ ئوكيانغىچە بولغان جەڭلەردە قاتناشقان ئادىل كېڭەش جەڭچىسىگە» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان يارلىق بېرىلگەن. ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىن خەلق ئېگىلىكىنى قايتىدىن رىۋاجلاندۇرۇشقا ھەسسە قوشتى. يېزا كېڭىشىنىڭ رەئىسى، كولخوز پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ كاتىبى بولۇپ ئىشلىدى. كېيىنرەك قازاقستان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنى سىرتتىن ئوقۇپ تاماملىدى. نۇرغۇن ژىللار داۋامىدا

مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەپ، ياش ئەۋلادنى تەربىيەلەشكە، ئۇلارنىڭ ئاتىلار ئەنئەنىسىگە دايىم سادىق بولۇشىغا قارىتىلغان پېداگوگىكىلىق پائالىيىتى ئۆز ئالدىغا بىر ئۈچېركنى تەشكىل قىلىدۇ.

م. تېيپوۋنىڭ تېچلىق ھاياتتىكى ئەمگىكىمۇ مۇناسىپ باھالىنىپ، بىر قانچە قېتىم ناھىيەلىك ۋە يېزىلىق كېڭەشلەرگە دېپۇتات بولۇپ سايلاندى.

موردۇن ئاكا بىلەن بۇمەرىيەم ھەدە بەش پەرزەنتنى تەربىيەلەپ، قاتارغا قوشتى. پەرزەنتلىرىمۇ ئاتا ۋە ئانا تەربىيىسى بىلەن ئىشلەمچان ھەم ئادىل بولۇپ ئۆستى. خەلق قەھرىمانى موردۇن ئاكا بىلەن مېھرىۋان ۋە كۆيۈمچان بۇمەرىيەم ھەدىنىڭ چوڭ ئوغلى ئىسساق چوڭ قۇرۇلۇش مەھكىمىسىنىڭ دىرېكتورى، قىزى گۈلنىسەم ئانىسى ئۇزاق ژىللار ئىشلىگەن مەكتەپتە مۇئەللىم، گۈلنارەم- ھەمشىرە، ئادىلجان- قۇرۇلۇشچى، روزاخۇۋى- ئىختىساتچى.

خەلق قەھرىمانى موردۇن ئاكا تېيپوۋنىڭ قىسقىچە ئۆمۈر-بايانى ئەينە شۇنداق. لېكىن بۇ ماقالىدا ئۇنىڭ تەرجىمىھالىنىڭ مەلۇم سەھىپىلىرى چۈشۈپ قالغانلىقى ئېنىق. ئۇنى ھەر تەرەپلىمە ئۆگىنىپ، تەھلىل قىلىش بىزنىڭ مۇقەددەس بۇرچىمىز بولۇپ قالغۇسى. چۈنكى خەلق قەھرىمانى كۆڭلىدە تۇغۇلۇۋەرمەيدۇ.

ئىبراھىم باراتوۋ.

خۇرشىدە

ئانا ھەسرىتى

مۇستەقىللىق تۇغىن تۇتۇپ قولۇڭغا،
بېسىلماستىن ژۈرىگىمنىڭ شاتلىقى.
نېچۈن چۈشتۈڭ قىرپىچاقلىق يولىغا؟
نېچۈن بولدى بىر-بىرىڭگە ياتلىقىڭ؟

ئۇنتىلىمۇ، ۋەتەن ئۈچۈن قەيسەرلەر،
جەڭ قىلغانىدۇ تاغلىقلار ھەم قازاق، رۇس.
چەت ئەللەردە قالدى كۆرمەك قەبرىلەر،
تىرىكلەرگە مەدەت بولۇپ مەڭگۈ روھ ...

بىر ئىنسانغا ئوق ئېتىلسا دۇنيادا،
ئانىلارنىڭ كۆكرىگىگە كېپ تېگەر.
ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ قېدىم سەييارە
ئەھلى ئانا ھەسرىتىگە باش ئېگەر.

ئانا دېگەن ئۇلۇغ زاتنىڭ كۆڭلى توق،
ئاڭا پەرزەنت يەتتە ئىقلىم بالىسى.
ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىرقىمۇ يوق، مىللەت يوق،
بارچە ئەزىز، ژۈرىگىنىڭ پارىسى.

ئانا-يەرنى قۇچاقلايدۇ، قاقشايدۇ،
ھەر بىر ئوقنىڭ سېزىپ قانلىق ئازاۋىن.
لەنەت ئوقۇپ، شۇم ئۇرۇشنى قارغايدۇ،
قايتۇرغىن دەپ ئېگەمگە بار قازاۋىن.

رۇس ئانىسى زارلار چۇگۇپ چېچىنى،
پەرزەنتىنى ئىزدەپ ئاشار تاغلاردىن.
توزۇمسۇن ژىگىت-قىزلار چېچىكى،
قىرقىلغاندەك ياش-نىھاللار باغلاردىن.

كاۋكاز قىزى كەس ئاداۋەت يولىنى،
پەريات قىلىپ، تاشلا سېھىر رومالىڭ!
قايتۇرار ئۇ قانلىق ئۇرۇش قولىنى،
ئالدىن ئېلىپ قاباھەتلىك گۇنانىڭ!

* * *

پەرزەنتلەرنىڭ قىسمىتىدە ئانا يەر
بېدار بولۇپ ئۆتىدىكەن دۇنيادا.
بېۋاق ئەجەل كەلمىسۇن دەپ شام-سەھەر،
ئانا كۆيلەر مۇناجاتتىن- دۇئادا.

ئۇيغۇرلار ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى ژىللىرىدا

گىتلېر گېرمانىيەسى س س س ر غا خائىنلارچە ھۇجۇم قىلغاندا پۈتكۈل كېڭەش خەلقى ئۆز ۋەتىنىنى ھىمايە قىلىشقا ئاتلاندى. نېمىس-فاشىست باسقۇنچىلىرى بىلەن بولغان قەھرىمانلارچە جەڭلەردە كېڭەش خەلقىنىڭ مەنىۋى-سىياسىي بىرلىگى، ئۇلارنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىگى، ھەر خىل مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ بۇزۇلماس دوستلىقى ئالاھىدە نامايەن بولدى.

باشقا بارلىق خەلقلەرگە ئوخشاش ئۇيغۇرلارمۇ ئانا ۋەتەننى ھىمايە قىلىشقا ئاتلاندى. ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ كاتىبى لوخمان ئىسقاقوۋ، ناھىيەلىك كومسومول كومىتېتىنىڭ كاتىبى مۇھەممەت تەزىزوۋ، قازاقستان ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىنستروكتورى ئابدۇللا ھېزباقىيېۋ، دراماتۇرگ ئابدۇلھەي سادىروۋ ۋە كۆپلىگەن باشقىلار دەسلەپكىلەردىن بولۇپ مەيدانغا ئاتلاندى. كۆپلىگەن ئۇيغۇر ئاياللىرىمۇ جەڭ مەيدانلىرىدا بولدى. ر. قادىروۋا، م. باكىروۋا، ك. تەلىپوۋا ۋە كۆپلىگەن باشقىلار ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

* * *

«قىزىل ئارمىيەنىڭ جەڭگىۋار سېپىدە رۇسلار، ئۇكرائىنلار، ئۆزبەكلەر، قازاقلار، بىلەن بىر قاتاردا تۇرغان ئۇيغۇرلار، ئۆز ھاياتىنى ئايىماي، ياۋۇز فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى جەڭ قىلدى. ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە، برېست سېپىلىنى ھىمايە قىلىپ، ئۇيغۇرلار ئا. سوپىيېۋ، ك. تۇردىيېۋ، ئى. كاماللوۋ قەھرىمانلارچە ھالاك بولدى. گىتلېرچىلار سېپىلنى قورشاۋالغاندا، ئى. كاماللوۋ ئېغىر يارىدار بولغان ئىدى. ئۇ ئاخىرقى كۈچ-قۇۋۋىتىنى ژىغىپ، بىر نەچچە گراناتا بىلەن دۈشمەن تانكىسى ئاستىغا ئۆزىنى تاشلىدى ۋە ئۇنى پارتلىتىۋەتتى...» (ن. شاخوۋ. **«قازاقستانلىقلار -برېست سېپىلىنىڭ ھىمايىچىلىرى ئالمۇتا، 1964، 48، 49-بەتلەر).**

* * *

«موسكۋا بوسۇغىسىدا بولغان جەڭلەردە پەنجىملىك مەرگەن ھوسمان ھوسەنوۋ شوھرەت قازاندى. شەخسەن ئۇ ئونلىغان فاشىستلارنى ئۇجۇقتۇردى. ھوسمان قەھرىمانلىقلىرى ئۈچۈن قىزىل بايراق، قىزىل يۇلتۇز ئوردېنلىرى ۋە كۆپلىگەن مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان. موسكۋا بوسۇغىسىدا بولغان جەڭلەردە گۋاردىيەچى يېفرېيتور-مەرگەن ئۇيغۇر ياقۇپ ئەخمېتدىنوۋ دۈشمەننىڭ 28 ئوفىتسېرى بىلەن سولداتىنى ئۇجۇقتۇردى» (**«كازاخستانسكايا پراۋدا»**، 1942، 28-فېۋرال).

* * *

موسكۋا بوسۇغىسىدا بولغان شىددەتلىك جەڭلەردە 316-ئاتقۇچلار دىۋىزىيەسى ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ، بۇ دىۋىزىيەنىڭ تەركىۋىدە كۆپلىگەن ئۇيغۇر جەڭچىلىرى قەھرىمانلىق ئۈلگىلىرىنى كۆرسەتكەن. باتۇر شەرىپوۋ ئەينە شۇلارنىڭ بىرى بولۇپ، فرونت گېزىتى ئۇنىڭ جاسارىتىنى مۇنداق تەسۋىرلەيدۇ: «...جەڭنىڭ ئەڭ ئېغىر پەيتىدە ئاۋتوماتچىلار يۈشۈرگان تام تەرەپتىن بىر جەڭچى ئايرىلىپ چىقتى. يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوقلارغا ۋە پارتلاۋاتقان مىنىلارغا پەرۋا قىلماي، ئۇ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ژۈگرەپ كەلدى ۋە يولداشلىرى تەرەپكە قاراپ:

-قېنى قايسىڭلار مېنىڭ ئارقامدىن بارىسىلەر؟-دەپ ۋاقىرىدى.

ئۇنىڭ يېنىغا ئىككى جەڭچى ژۈگرەپ كەلدى.

تەجرىبىلىك جەڭچى، گۋاردىيەچى سېرژانت باتۇر شەرىپوۋ ئۆيدىن ئۆيگە ژۈگرەپ ئۆتۈپ، كوزگە چېلىققان نېمىسلارنى ئوققا تۇتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ شەھەر ئۈچۈن بولغان جەڭلەردە 30 گىتلېرچىنى ئۇجۇقتۇردى، يەتتىسىنى ئەسىرگە ئالدى. ئۇ ئۆز ھەرىكەتلىرى بىلەن قىسىمنىڭ شەھەرنى دۈشمەندىن ئازاتلىشىغا خېلە چوڭ ئۈلۈش قوشتى». (**«بويېۋوي پرىزىۋ»** گېزىتى، 1945، 18-فېۋرال).

شەرىپوۋ ھۇجۇم قىلىش جەڭلىرىدە فاشىستلارنىڭ 250 ئوفىتسېر ۋە سولداتىنى ئۇجۇقتۇردى. ب. شەرىپوۋ ئۇرۇشتىكى كۆپلىگەن جاسارەتلىرى ئۈچۈن 1-ۋە 2-دەرىجىلىك ۋەتەن ئۇرۇشى، قىزىل بايراق، يۇلتۇز، 3-دەرىجىلىك شوھرەت ئوردېنلىرى ۋە «موسكۋانى مۇداپىئە قىلغانلىقى ئۈچۈن»، «بېرلىننى ئالغانلىقى ئۈچۈن»، «پراگىنى ئازات قىلغانلىقى ئۈچۈن» مېداللىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇ 1945-ژىلى 24-ئىيۇندا قىزىل مەيداندا بولغان غالىبىيەت پارادىغا قاتناشقان.

* * *

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى داداش باباجانوۋ ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ئۆزۈناغاچ يېزىسىدىن بولۇپ، ئۇ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ تارىخىغا ئەجايىپ سەھىپە يازدى. مانا ئۇنىڭ پەقەت بىرلا ئېپىزودى.

1944-ژىلى مارتتا كېڭەش ئەسكەرلىرى سېۋاستوپولغا يېقىنلاشتى. شەھەر ئالدىدا ساپون تېغى بار ئىدى. كىم بۇ تاغنى ئالسا، دېمەك شەھەرنىمۇ ئالىدۇ دېگەن سۆز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن نېمىسلار ئۇنى ئېلىش قىيىن بولغان قورغانغا ئايلاندۇرغان.

بىزنىڭ ئەسكەرلەرگە سېۋاستوپولنى ئېلىش بۇيرۇقى بېرىلدى. بۇيرۇقنى ئورۇنلاپ، ئەسكەرلەر ساپون تېغىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئاتلاندى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا داداشمۇ بار ئىدى. جەڭچىلەر بىرىنچى توسۇق تىكەنلىك سىملارغا يېتىپ كەلگەندە، نېمىسلار قاتتىق ئوق ياغدۇردى. لېكىن جەڭچىلەر باباجانوۋ، كۆزنېتسوۋ ۋە مىخايلوۋ تۇسۇقتىن يول ئېچىپ، دۈشمەن تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىدى. فاشىستلار پوتەي تەرەپكە چېكىندى. مىخايلوۋ ھالاك بولدى، ئەلدى قالغان ئىككىسى بولسا پوتەيگە ئۇمۇلەپ كېلىپ، ئۇنىڭغا گراناتىلارنى تاشلىدى. بۇ يەردە 40 فاشىست ئۇجۇقتۇرۇلدى. قوماندانلىق بۇ ئىككىسىگە ساپون تېغىغا پولك بايرىقىنى قاداش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتا كۆزنېتسوۋ دۈشمەن ئوقىدىن ھالاك بولدى.

ساپون تېغىدا كۆرسەتكەن جاسارىتى ئۈچۈن ئۇيغۇر پەرزەندى **داداش باباجانوۋقا كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى** ئۇنۋانى بېرىلدى.

يەركەنتلىك سۇاھى لۇتپۇللىن فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى جەڭلەردە ئۆزىنىڭ قورقۇمسىزلىقى ۋە قەھرىمانلىقى بىلەن نامايەن بولدى. 493-قىرغۇچى تانكىغا قارشى ئارتىللېرىيە پولكىنىڭ زەمبىرەك كوماندىرى چوڭ سېرژانت س. لۇتپۇللىن ۋىسلاۋە ئودېر دەريالىرىدىن ئۆتۈشتىكى جەڭلەردە ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتتى.

ۋىسلا دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى ئۇگۇشلۇق ئىستېھكامنى كېڭەيتىش ئۈچۈن بولغان جەڭدە سۇاھىنىڭ زەمبىرىكى دۈشمەننىڭ تورت تانكىسى ۋە ئىككى برونېترانسپورتيورىنى، 140 سولدات ۋە ئوفىتسېرىنى ئۇجۇقتۇردى. 1944-ژىلى 18-ئاۋغۇستا سۇاھى قوماندانلىق قىلغان زەمبىرەك راسچېتى ئۆز قىسىمىدىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى. دۈشمەننىڭ ئون ئىككى تانكىسى بىلەن ئاۋتوماتچىلار دېسانتى بىزنىڭ ئاز ساندىكى جەڭچىلىرىمىزگە قارشى ھەرىكەت قىلدى. سۇاھى ۋە ئۇنىڭ جەڭچىلىرى دۈشمەننىڭ سەككىز شىددەتلىك ھۇجۇمىغا زەربە بەردى، دۈشمەننىڭ بەش تانكىسىنى، ئوتتۇزغا يېقىن سولداتىنى يوق قىلدى. كەچقۇرۇنلىقى سۇاھىلەرنىڭ ئارتىللېرىيە راسچېتى بىرمۇ ئادىمىدىن ئايرىلماي، جەڭ بىلەن قورشاۋدىن چىقتى.

ئەينە شۇنىڭغا ئوخشاش كۆپلىگەن جەڭلەردىكى، جۈرئەتلىكلىكى، تاپقۇرلىقى، قەھرىمانلىقى ۋە شەخسىي جاسارىتى ئۈچۈن س. لۇتپۇللىن **كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى** نامىغا سازاۋەر بولدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يەنە بىر پەرزەندى مەسىم ياقۇپوۋ فرونتتا ئەجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتتى.

1943-ژىلى سېنتەبىرنىڭ ئاخىرىدا كېڭەش ئەسكەرلىرى كەڭ دائىرىدە دنېپىرنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈشكە باشلىدى. بىرىنچىلەر قاتارىدا ستارشىنا مەسىم ياقۇپوۋ خىزمەت قىلغان دىۋىزىيە بولغان ئىدى. دەريادىن ئۆتكەن قىسىملار دۈشمەننىڭ شىددەتلىك ئوقى بىلەن قارشى ئېلىندى. بىر نەچچە قېتىملىق ئۇرۇشلاردىن كېيىن دەريانىڭ ئوڭ قىرغىقىغا 25 جەڭچى ئۆتتى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ستارشىنا م. ياقۇپوۋمۇ بار ئىدى. ئۇلار دنېپىر ئارقىلىق پۈتكۈل باتالىئون ئۆتۈپ بولغىچە دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىنى توتۇپ تۇردى.

بىر توپ جەسۇر جەڭچىلەرنىڭ قەيسەرلىگى ۋە قەھرىمانلىقى نەتىجىسىدە دنېپىرنىڭ ئوڭ قىرغىقىدا ئىشەنچلىك ئىستېھكام قۇرۇلدى ۋە كىيېۋنى ئازات قىلىش بويىچە ئوپېراتسىيە تەييارلىقى ئاياقلاشتى.

بۇ جەڭنىڭ كۆپلىگەن ئىشتىراكچىلىرى شانلىق قەھرىمانلار ئائىلىسىنى تولۇقلىدى. **كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى دېگەن يۈكسەك نامغا سازاۋەر بولغانلارنىڭ ئارىسىدا ستارشىنا مەسىم ياقۇپوۋمۇ بار ئىدى. «گېروئى سوۋېتسكوگو سويۇزا- كازاخستانسى».** ئالما-ئاتا، 1968، 1-توم 425، 426، 471، 472-بەتلەر).

«مەن شۇنى چوڭ قانائەتلىنىش بىلەن خەۋەر قىلىمەنكى،-دەپ يازغان ئىدى 1969-ژىلى ئۆكتەبىردە ق. شەرىپوۋقا موسكۋادىكى پولشا ئەلچىخانىسى ھۇزۇرىدىكى ھەربىي ئاتتاش، دىۋىزىيە گېنېرال زىگېنۇش كۇشكوۋ.- نېمىس-فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى پولشا تەۋەسىدىكى جەڭلەردىكى خىزمەتلىرىڭىز ئۈچۈن سىز ئالتۇن كوبىست ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندىڭىز».

«ۋېچېرنىي مىنسك» («ۋېچېرنەيا ئالما-ئاتا»، 1975، 3-مارت).

«يېڭى ھايات» 7-بەت

كوپ قىرلىق ئەدىپ

(يازغۇچى ۋە دراماتۇرگ ج. روزىيېۋ- 60 ياشتا)

ئەللىگىنچى ژىللارنىڭ ئاخىرى بىلەن ئاتمىشىنچى ژىللارنىڭ بېشىدا ئاتا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركستاندىن، يەغدىرنىڭ تەقازاسىغا بولا ئىلگەركى كېڭەش ئىتتىپاقىغا، شۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىگە ئون مىڭلىغان ئۇيغۇر زىيالىلىرى كۆچۈپ چىقتى. ئۇلار بۇ تەۋەلەردە رۇس تىلىنى مۇكەممەل بىلمىگەنلىكتىن، ئاتا ماكانىدا ئالغان بىلىملىرىدىن، ئۆگەنگەن كەسپلىرىنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم بولۇپ، بالا-چاقىنى ئاسراپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى نە بىر ئېغىر ئىشلارغا ئۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىز ئۆز مەزگىلىدە ئوقۇپ يېتىلىپ، ئەل باشقۇرغان ئالاي كادىرلىرىمىزدىن ئايرىلدۇق. ئۇلارنىڭ بىر قىسمىلا بېشىغا چۈشكەن قىيىنچىلىقلارغا قارىماستىن، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت، ئىلىم-پەن ۋە مائارىپ ساھالىرىدا ئەمگەك قىلىپ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن سالماقلىق ھەسسە قوشتى.

ھە، شۇ ژىللاردا ئاتا ماكانىمىزدىن چىققان مىللىي كادىرلىرىمىزنى تاسقىغان ھايات غەلۋىرى ئەندى، ئوتكۇنچى دەۋردە، بۇ تەرەپلەردە يەتمىش ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بېرى ئوقۇپ، يېتىلگەن زىيالىلىرىمىزنى تاسقىماقتا. ئەتىجىدە كېلەچىگىدىن ئۈمۈت كۈتۈۋاتقان ئالاي ياشلىرىمىز ئوزلىرى ئوقۇپ، بىلىم ئالغان ساھالىرى بويىچە ئىشلەپ، ھايات كەچۈرەلمىگەنلىكتىن، يەنە كەسىپ ئۆزگەرتىپ، شەخسىي تىرىكچىلىكنىڭ يولىغا چۈشۈپ كېتىپ بارىدۇ.

بىراق، بىر ياخشىسى، ھازىرمۇ، ئوتكەن ژىللاردىمۇ ئۆزىنىڭ خەلقى ئۈچۈن قىلىۋاتقان خىزمىتىنى تاشلاپ، باشقىلارغا ئوخشاش پەقەت شەخسىي تىرىكچىلىككە بېرىلىپ كەتمەي، خەلقى ئۈچۈن بىر كىشىلىك خىزمەت قىلىش يولىدا جان ئېتىپ ژۈرگەن ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس.

موشۇنداق ئادەملەرنىڭ بىرى ژۇرنالىست-يازغۇچى جامال روزىيېۋقۇ دەيمەن. سەنەۋى بەزىدە ئۇمۇ، ئۆز مەزگىلىدە، شەخسىي بېشىنى ئويلاپ، سودىغا بېرىلىپ كېتىمەن دېسە، كېتە ئىتتىغۇ، دەيمىز. بىراق، بىر چاغلاردا، موشۇ ژۇرنالىستنىڭ ژۈرىگىگە چۈشكەن ئوت، ھاياتتىن باشتا تاللاپ ئالغان مۇتەخەسسىسلىگىگە بولغان ئىشتىياق ئۇنى قىيىن بولسىمۇ، شەرەپلىك ئىشىنى تاشلىماي، ئاخىرغىچە ئېلىپ مېڭىشقا سەۋەپ بولدى.

ئەسلىدە، بېيىل ئۆزىنىڭ ئاتمىش ياشلىغىنى نىشانلاۋاتقان جامال روزىيېۋ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتقاندا

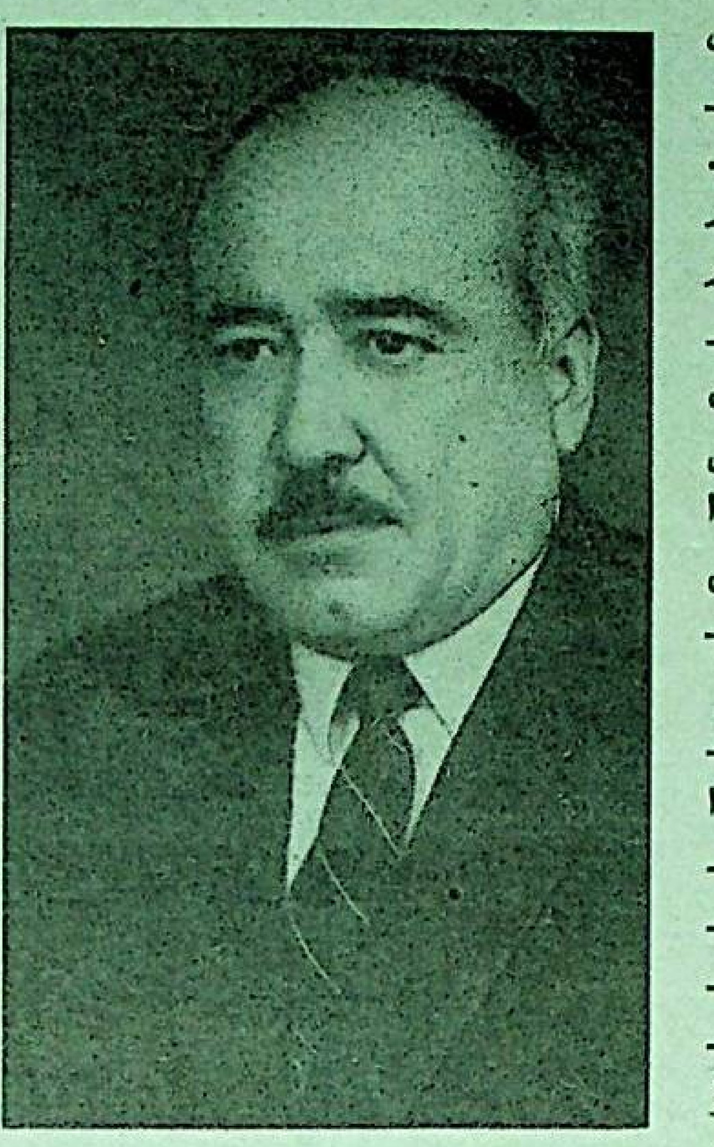

1957-ژىلى بىلىم ئىزدەپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئىنتىلگەن ستۇدېنتلار بىلەن تاشكەنت شەھرىدىكى ۋ. ئى. لېنىن نامىدىكى دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ژۇرنالىستىكا فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۈشتىدە، بىر ئاز ئوقۇغاندىن كېيىن ۋەتەنگە قايتىپ كېتىپ، پەقەت 1961-ژىلى ئائىلىسى بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۈپ چىقىپ، ئارىدا كوپ ژىل ئوتكەندىن كېيىن ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، پەقەت ئۇنى 1973-ژىللا سىرتتىن ئوقۇپ، تاماملايدۇ.

باشتا ھايات يولىنى تاپالماي ياغاچ زاۋۇدىدا، ئاندىن سودا ساھاسىدا ئىشلەپ، ژۈرگەندىمۇ، كىچىگىدىن تاللاپ ئالغان مۇتەخەسسىسلىگى بويىچە ئىشلەشنى مەخسەت قىلغان جامال روزىيېۋ دەسلەپ ئۆزى ياشايدىغان دروۋبا يېزىسى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئۇستازلىق قىلىپ ژۈردىدە، ئاندىن كېيىن «مېكتېپ» نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەپ، ئون بىر ژىل داۋامىدا ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن دەرسلىكلەرنى چىقىرىش ئىشلىرىغا پائال قاتناشتى.

بۇ ژىللاردا ژۇرنالىست مۇتەخەسسىسلىگى بويىچە ئىشلەپ، كەڭ تۇردە ئىجات قىلىشقا چوڭ ئىمكانىيەت يارىتىلدى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ ژۇرنالىستلىق كەسىپ بىلەن بىللە يازغۇچىلىق ۋە دراماتۇرگلىق ئىشلارنى قاتار ئېلىپ ماڭدى.

بولۇپمۇ، يازغۇچى شۇ ژىللىرى ئوزىنى دراماتۇرگىيە ساھاسىدا كەڭ تۇردە كورسىتەلىدى. بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۇيغۇر تىياتىرى سەھنىسىدە قويۇلغان «قايغۇلۇق كۆڭۈللەر»، «قۇتلۇق قەدەملەر»، «جازا» ۋە «تونۇش كىشىلەر» ناملىق سەھنە ئەسەرلىرى دەلىل بولىسا كېرەك. دراماتۇرگ «قايغۇلۇق كۆڭۈللەر» ناملىق دراما ئەسىرىدە ئۆز خەلقىنىڭ بېشىدىن ئوتكەن پاجىئەلىك ۋاقىئەلەرنى ئەجايىپ ماھارەت بىلەن سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ كورسىتەلىگەنلىكتىنمۇ، تاماشىبىنلار ئۇنى بەك ياخشى قارشى ئالدى.

بىراق، ھەر قانداق ئەدىپ، قايسى ماۋزۇغا مۇراجەت قىلىپ، قانداق ئەسەر يازمىسۇن، ئاما ئۇ ئۆزىنىڭ كوپ ماۋزۇلار ئىچىدىن تاللاپ ئالغان ماۋزۇسىغا سادىق بولۇپ، شۇنى ھەر تەرەپلىمە ئۆگىنىپ، كەڭ يورۇتۇش ئارقىلىق كوپچىلىككە تونۇلۇشى مۇمكىن. جامال روزىيېۋ ئىجادىيەت ساھاسىدا كوپ ئەمگەك قىلسىمۇ، ئاما ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا 1986-ژىلدىن سەھنىگە «تەبەسسۇم» پروگراممىسىنى ئېلىپ چىققانلىغى بىلەن باشقىلاردىن پەرىقلىنىدۇ.

بىر ئالاھىدە تەكىتلەپ ئوتۇشكە ئەرزىيدىغان يېرى، ئۇيغۇر تىياتىرىدا ئالاي ئوقۇغان ئالانتلىق رېژىسسيور، دراماتۇرگلار كوپ ژىل ئويلاپ، تېپىپ، ئىجات قىلالمىغان ئىشنى جامال روزىيېۋنىڭ تىياتىردىن سىرتتا ژۈرۈپ، تىياتىر ئىچىدە «تەبەسسۇمغا» ئوخشاش كىچىك تىياتىر قۇرۇپ، شۇنى ئون ژىل داۋام قىلغانلىغىدا. ھەر خىل ئېيتىلغان تەنقىدى پىكىرلەرگە قارىماستىن ئۇنى تەرەققىي ئەتكۈزۈپ، ژىلىغا كام دېگەندە ئىككى قېتىم سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، ئۇيغۇر تاماشىبىنلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولغانلىغىدا. ئۇ موشۇ ژىللار داۋامىدا يۈزگە يېقىن مىنىاتيۇرىلارنى يېزىپ، سەھنىدە ئورۇنلىتىش ئارقىلىق ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا بۇ ساھانى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكىمۇ سالماقلىق ھەسسە قوشتى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە «تەبەسسۇمنىڭ» رۇقىيەم ساتتاروۋا، رېھان مەخپىروۋا، ماخمۇت دەرايېۋ، مۇھەت ھېزىموۋلارغا ئوخشاش ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىجادىي گۇرۇپپىسى شەكىللىنىپ، ئۇ پەقەت ئۇيغۇرلار ئارىسىدىلا ئەمەس، باشقا مىللەتلەرگىمۇ ياخشى تونۇلۇپ، چوڭ ئابروي-ئاتاقا سازاۋەر بولدى. ھازىر «تەبەسسۇم» باشقا جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن ئاتا ماكانىمىز شەرقىي تۈركستانىڭ سەھنىلىرىدىمۇ كورسىتىلىپ، تاماشىبىنلار ئالقىشىغا ئېگە بولدى.

كوپ ژىللاردىن بېرى ھەر خىل ژانىرلاردا قەلەم تەۋرىتىپ كېلىۋاتقان جامال روزىيېۋ «تەبەسسۇم» ئۈچۈن يازغان مىنىاتيۇرلىرىنى توپلاپ، «ژازۇشى» نەشرىياتىدىن ئالاھىدە توپلام قىلىپ چىقاردى. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئۇ يازغۇچىلىق ساھاسىدىمۇ بىر كىشىلىك ئەمگەك قىلىپ ئۈلگەرگەن ئەدىپ. مەسىلەن، ئۇنىڭ ئوتتۇزغا يېقىن ھېكايە ۋە «ئاغ شامىلى» ناملىق پوۋېستىنى يېزىپ، نەشىر قىلغانلىغى مىسال بولىسا كېرەك.

جامال روزىيېۋ 1984-ژىلدىن تارتىپ قازاقستان مەملىكەتلىك تېلېۋىدېنىيې كومىتېتى يېنىدىكى «ئالاتاغ» ناملىق ئۇيغۇرچە كورسىتىشلەر باشلىنىشى بىلەن، ئۇنى تەشكىللەشتۇرگۇچىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، خىزمەتكە بارىدىدە، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ يەردە كەسپىي ژۇرنالىست سۈپىتىدە چوڭ ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ئۇ بولۇپمۇ، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ساھاسى بويىچە ھەر خىل «مۇشايرە» ۋە «مەجمۇئە» ئوخشاش كورسىتىشلەرنى ژۈرگۈزۈپ، كوپلىگەن يازغۇچىلار بىلەن ئارتىستلارنىڭ ئىجادىي پورترېتلىرىنى ياراتتى. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئۇ يېقىنقىلا ئىنتىلىپ، ئېچى بىزنىڭ ھاياتىمىزدا يېڭىدىن قولغا ئېلىنىپ ژۈرگەن ۋىدىو بەدىي فىلىم چىقىرىش ئىشىنى تەرەققىي ئەتكۈزدى. مىسالغا، ئۇنىڭ ئون سەككىزىنچى ژىللار ۋاقىئەلىرىگە بېغىشلانغان «ئوتلۇق ژىللار» ناملىق ئىككى قىسىملىق تېلېۋىزىيون فىلىم، قۇددۇس غوجامياروۋنىڭ سىمفونىيەسىنى پايدىلىنىپ، «تەكلىماكان»، ياشلار ھاياتىغا بېغىشلاپ ئىككى قىسىملىق «كوچكەن يۇلتۇز»، «قانات ئۇچسا قاتىدۇ» ۋە ئانىلار ھاياتىغا بېغىشلاپ «تەغدىر تەنىسى» ناملىق ۋىدىو بەدىي فىلىملارنى چۈشەردى.

مانا، جامال روزىيېۋمۇ 60 ياشقا تولۇپ، ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىقتى. بىراق، ئىجاتكارنىڭ ئۆز پەرزەنتىگە ئوخشاش يارىلىپ، تەرەققىي ئەتكۈزگەن «تەبەسسۇم» تېخى يېڭىدىن ئىلگىرىلەپ، رىۋاجلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. شۇڭلاشقا دراماتۇرگ - يازغۇچى بۇ ئىشنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈپ، ئۇنى ئېگىز پەللىلەرگە كوتىرەر دەپ ئويلايمىز.

تۇرغان توختەمۇۋ.

غالىبىيەت بايرىمىغا مەرھەمەت!

يېقىندا ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ كېڭەيتىلگەن مەجلىسى بولۇپ ئوتتى، ئۇنىڭدا مەركەز ۋە ئۇنىڭ شوبىلىرىنىڭ ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىق بايرىمىغا تەييارلىق ئىشلىرى قارالدى.

مەجلىستە شەھەر ناھىيەلىرىدىكى مەدەنىيەت مەركەزلىرى رەئىسلىرى ۋە مەھەللە ژىگىت باشلىرى، شۇنداقلا شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ۋېتېرانلار كېڭەشى رەئىسى بايرامغا تەييارلىق ئىشلىرى ھەققىدە مەلۇمات بەردى. سوزگە چىققۇچىلارنىڭ پىكىر-تەكلىپلىرى ئارقىلىق نىشانلىنىش ئالدىدا تۇرغان بايرام پروگراممىسى تەستىقلەندى. ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىغىنى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن 7-ماي (يەكشەنبە) كۈنى، سائات 10دا ئالمۇتا شەھىرى، سۇلتانقورغان مەھەللىسى، كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى مەسىم ياقۇپوۋ نامىدىكى 101- ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە نىشانلاش قارار قىلىندى. بارلىق جامائەتچىلىكنى شۇ مەراسىمغا تەكلىپ قىلىمىز. تەنتەنىدىن كېيىن ئۇرۇشتا قۇربان بولغانلار روھىغا ئاتاپ نەزىر بېرىلىدۇ.

ئۆز مۇخبىرىمىز.

تاماشىبىنلار دىققىتىگە!

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياتىرى «ناۋا» ئانسامبلىنىڭ ئالانتلىق ناخشىچىسى سۇلتان ئىسرائىلوۋنىڭ 50 ژىللىق يۇبىلېيى بىيىلقى ژىلنىڭ بېشىدا ئالمۇتا شەھىرىدە تەنتەنىلىك تۇردە نىشانلانغان ئېدى. پايتەختنىڭ «قازاق كونسېرت» بىناسىدا بولغان ئىجادىي كەچتە خۇش ئاۋاز ناخشىچى ئۆز ئالانتى بىلەن قابىلىيىتىنى يەنە بىر قېتىم نامايىش قىلدى.

قىرغىزستان پايتەختى بىشكېك شەھىرىنىڭ دولەتلىك فىلارمونىيە سارىيىدا 13-ماي كۈنى سائات 16:30 دا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى سۇلتان ئىسرائىلوۋ تەۋەللۇدىنىڭ 50 ژىللىغى ۋە ئىجادىي پائالىيىتىنىڭ 30 ژىللىغىغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك كەچ ئوتكۈزۈلمەكچى. كەچكە دۇنيا يۈزلۈك خەلق ئىجادىيىتى فېستىۋالىنىڭ لائۇرېاتى «ناۋا» ئانسامبلى ۋە داڭلىق ناخشىچىلار ئىشتىراك قىلىدۇ.

تۈزىتىش

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ بىيىلقى ژىل 8-ئاپرېل 14-سانىنىڭ 7- بېتىدىكى ئەخەت غاپپاروغلى مۇئەللىپلىگىدىكى «قايدىسەن» ۋە «داستانچە بار» ماۋزۇلۇق ئىككى غەزەل ئەسلىدە تاشپولات ئىكرامىي قەلىمىگە مەنسۇپ بولسىمۇ بەزى سەۋەنلىكلەردىن ئورۇن ئالمىشىپ كەتكەن. شۇڭلاشقا گېزىتخانلىرىمىزنىڭ تۈزىتىپ ئوقۇشىنى سورايمىز.

تەھرىرات.

رېداكسىيەدىكى ئۇچرىشىش

ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ن. نازاربايېۋ بىر توپ ۋېتېرانلارغا مۇكاپاتلارنى تاپشۇرۇپ بولغاندىن كېيىنلا ئالىي دەرىجىلىك «خالىق قاھارمانى» ئۇنۋانى بېرىلگەن موردۇن تېيپوۋ بىلەن «ئېرېن ئېگىبىگى ئۇشىن» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان سېيىتۋالدى باراتوۋ ئەتىئەتە بويىچە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ رېداكسىيەسىگە كېلىپ، ئۇيغۇر ژۇرنالىستلىرى بىلەن ئۇچراشتى. ئۇچرىشىشنى گېزىتلارنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ ئېچىپ، مۇكاپاتلار ئېگىلىرىنى سەممىي تەبرىكلىدى.

ئۇچرىشىشتا موردۇن ئاكا تېيپوۋ بىلەن سېيىتۋالدى ئاكا باراتوۋ ئۆزلىرىنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ژىللىرىدىكى جەڭگىۋارلىق يوللىرى ھەققىدە سوزلەپ بەردى. ئاندىن ئۇلار ژۇرنالىستلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ئۇچرىشىش ئاخىرىدا مېھمانلارغا رېداكسىيە نامىدىن گۈلدەستىلەر سوغا قىلىنىپ، ئۇلار ژۇرنالىستلار بىلەن خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشتى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېيەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنىڭ تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
م. ئوبۇلقاسىموۋ.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۆقىمىسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۆقىمىسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىڭ - روينىڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 ژىل 13- ماي شەنبە №19 (3976) ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

غالىبىيەتنىڭ شانلىق تەنتەنىسى

9- ماي كۈنى پايتەختىمىزنىڭ جۇمھۇرىيەت مەيدانىدا، ئالمۇتا گارنىزونى ئەسكەرلىرىنىڭ 1941-1945- ژىللاردىكى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا گازىنىلغان غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىغىنى نىشانلاشقا بېغىشلانغان پارادى بولۇپ ئۆتتى.

پارادقا قوماندانلىق قىلغۇچى گېنېرال-لېيتېنانت فېدور شېرباكوۋ ۋە پارادنى قوبۇل قىلغۇچى مۇداپىئە مىنىسترى، كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى، قازاقستان قەھرىمانى، ئارمىيە گېنېرالى ساغادات نۇرماغامبېتوۋ مەيداندا سەپكە تىزىلغان ئەسكەرلەرنى ئارىلاپ چىقتى. مىنىستر پارادقا قاتناشقۇچىلارنى بايرام بىلەن تەبرىكلىدى. ئۇلار جاۋاپ سۈپىتىدە ئۈچ مەرتە «ئۇرا» دەپ ۋاقىرىدى.

ئاندىن س. نۇرماغامبېتوۋ مۇنبەرگە كۆتىرىلىپ، سۆز سۆزلىدى. ئۇ جۈملىدىن، ئۇلۇق غالىبىيەت ئىلگىرىكى كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق خەلقلىرىنىڭ ئەرلىكى ۋە قەھرىمانلىغى تۈپەيلى قولغا كەلتۈرۈلگەنلىگىنى ئېيتتى. ئۇنىڭغا قازاقستاننىڭ ئوغۇل ۋە قىزلىرى ھەم جەڭ مەيدانلىرىدا ھەم ئارقا سەپتە چوڭ ئۈلۈش قوشتى. ھازىرقى ۋاقىتتا، بىزگە مۇدە دائىرىسىدە كوللېكتىۋلىق بىخەتەرلىكنى مۇستەھكەملەش ۋە بۇ يۆنىلىشتە ھەممىدىن ئاۋال روسسىيە بىلەن ھەمكارلىشىش مۇھىم، دەپ تەكىتلىدى مىنىستر. ئۇ مەملىكەتنىڭ قوراللىق كۈچلىرى ئۇنىڭ بىخەتەرلىگىنى ۋە سۇۋېرېنىتېتىنى ئىشەشلىك ساقلايدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

ئارتىللېرىيەدىن ئېتىلغان زالىپ بىلەن بىللە قازاقستاننىڭ دۆلەت گىمنى ياڭرىدى. پارادنى ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنىڭ كولوننىسى ئاچتى.

ۋېتېرانلار كولوننىسىنى ئالمۇتا ۋىلايىتى ۋە پايتەخت ھەربىي كومىسسارى پولكوۋنىك قابدېن بازاربايېۋ باشقۇردى، ئالمۇتا، ئاقمولا، ئاقتوبە، شەمەي ۋە چىمكەنتتە تەشكىل قىلىنغان پولكلارنىڭ ھەربىي بايراقلىرى يەلپۈلدىدى. بۇ بايراقلارنى پات يېقىندا روسسىيە مۇداپىئە مىنىسترلىگى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ مۇداپىئە مىنىسترلىگىگە تاپشۇرغان: چۈنكى موشۇ بايراقلار ئاستىدا ئۇرغۇنلىغان قازاقستانلىق جەڭچىلەر ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى كۈنىدىن ئاخىرقى كۈنىگىچە بولغان جەڭلەرنى باشتىن كەچۈردى.

ئاندىن كېيىن ياش بارابانچىلارنىڭ بۆلۈكى- باتۇرژان مومىش ئوغلى نامىدىكى مەخسۇس مەكتەپ- ئىنتېرناتىنىڭ كۇرسانتلىرى ماڭدى. بۇ ۋېتېرانلارنىڭ، ھازىرقى ھەربىي خىزمەتچىلەرنىڭ نەۋرىلىرى ۋە باللىرى، بىزنىڭ قوراللىق كۈچلىرىمىزنىڭ كەلگۈسى كوماندىرلىق كادرلىرى.

گېنېرال- مايور يۇرىي كۈرماتوۋ رەھبەرلىگىدە بايراملىق مەيدانغا غالىپلار مىراسخورلىرىنىڭ كولوننىلىرى- مۇداپىئە مىنىسترلىگىنىڭ، ھەربىي- ھاۋا كۈچلىرىنىڭ، چېگارىچىلار ئەسكەرلىرى باشقارمىسىنىڭ ئوفىتسېرلىرى قەدەم تاشلىدى.

ئوفىتسېرلاردىن كېيىن كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ مارشالى ئى. س. كونېۋ نامىدىكى ئالمۇتا ئالىي ھەربىي ئۇچىلىشېسىنىڭ كۇرسانتلىرى ماڭدى. ئۇلارنى ھەربىي ئۇچىلىشېنىڭ باشلىغى گېنېرال-مايور ئاباي تاسبولاتوۋ باشلاپ ماڭدى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ 1993- ژىلدىكى پەرمانى بىلەن داڭلىق چېگارىچىلار ئۇچىلىشېسىنىڭ ئاساسىدا مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتىنىڭ ئىنستىتۇتى قۇرۇلغان. مەزكۈر ئوقۇش ئورنىنى تاماملىغان ئوتتۇز ئوفىتسېر كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى ئاتالغان ئىدى. يۇبىلېيلىق غالىبىيەت پارادىغا قاتنىشىۋاتقان مەزكۈر ئۇچىلىشېنىڭ شاگىرتلىرى ئۆز قەھرىمانلىرىنىڭ ئەنئەنىلىرىگە مۇناسىپ ئەمەل قىلماقتا. يېقىندا ئۇلار مەملىكىتىمىزنىڭ چېگارىچىلار ۋە ئىچكى ئەسكەرلەر ئوفىتسېرلىرىنىڭ كورپۇسىنى تولۇقتۇرىدۇ.

مەيداندىن موتو-ئاتقۇچى جەڭچىلەر، گۋاردىيەچى دېسانتچىلار ئۆتتى. گېنېرال-مايور دەۋلەت سالقانوۋ رەھبەرلىگىدە ئىچكى ئەسكەرلەر جەڭچىلىرى ئوزلىرىنىڭ سەپكە تۈزۈپ مېڭىش ماھارىتىنى نامايىش قىلدى.

پىيادە كولوننىلارنىڭ ژۈرۈشىنى جۇمھۇرىيەت گۋاردىيەچىلىرى ئاياقلاشتۇردى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا برىگادا كوماندىرى پولكوۋنىك قالقامان قاسقامانوۋ ماڭدى.

بىر ئاز ۋاقىت بوش تۇرغان مەيداننى ھەربىي تېخنىكىنىڭ ئاۋازى ئىگىلەشكە باشلىدى. قازاقستان دۆلەت بايرىغى ئورنىتىلغان بېتىر كولوننىسىنىڭ باش ماشىنىسىدا پولكوۋنىك ۋلادىمىر نازارېنكو ئولتارغان.

برونېترانسپورتېيورلارنىڭ ئارقىسىدا پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ھەربىي ماشىنىلىرى ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئېكىپاژلىرى تەركىۋىدە ژۇقۇرى دەرىجىلىك ژۈرگۈزگۈچى- مېخانىكلار، نىشانىنى دەل قورۇلغا ئالغۇچى ئوپېراتورلار بار.

ئەندى نۆۋەت ئارتىللېرىيەگە كەلدى. گىنتلېرچىلارنىڭ جىنىنى قىرىق گەز ئۇچارغان داڭلىق «كاتيۇشىنىڭ» ئورنىنى ئىگىلىگەن «ئۇراگان» ۋە «سمېرچ» سىستېمىسى ئۆتتى. ھازىرقى كۈندە ئۇلارنى ياخشى تەييارلانغان مۇتەخەسسىسلەر ئىگىلىگەن. ئۇلار ھەر قانداق دۈشمەننى يوق قىلىشقا قابىلىيەتلىك.

مارشتا ھاۋا ھۇجۇمىغا قارشى مۇداپىئە قىسىملىرى، ئۇنىڭ جەڭچىلىرى زامانىۋى «يەر-ھاۋا» راكېتىلىرى بىلەن قوراللىنىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ چېگارىسىنى ئىشەشلىك ھىمايە قىلىۋاتىدۇ.

ھاۋادا- قازاقستان ھەربىي ھاۋا كۈچلىرىنىڭ ئاۋىئاتسىيەسى، جۇمھۇرىيەت بايرىغىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان ۋېرتولىيوتنىڭ ئېكىپاژىنى بىرىنچى دەرىجىلىك ئۇچقۇچ پودپولكوۋنىك رۇسلان گۈپېژانوۋ باشقۇردى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن مى-8 ۋېرتولىيوتلىرىنىڭ زۋېنوسى ئۇچتى.

ئەڭ زامانىۋى مى-26 ۋېرتولىيوتلىرى مەيدان ئۈستىدىن ئادەم ھەيران قالارلىق سەپتە ئۇچۇپ ئۆتتى. بۇ ۋېرتولىيوتلار زامانىۋى جەڭنىڭ بېرىشىدا ھەر قانداق مۇرەككەپ ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاشقا قابىلىيەتلىك. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئاۋازدىن ئىلدام ۋە ھەر قانداق ھاۋا رايى شارائىتىدا ئۇچىدىغان بومبىلىغۇچى ساموليوتلار ئۇچۇپ ئۆتتى. ئۇلارنىڭ بىرىنى ئوزكەسپىنىڭ ماھىرى پولكوۋنىك مۇخامېدژان ئىبرايېۋ باشقۇردى.

تاماشىبىنلار خوشال بولۇشۇپ قاراپ تۇرغان ئاسمانىدا «مىگ-29» قىرغۇچى ساموليوتىنىڭ ئاخىرقى ئەۋلادى ژۇقۇرى ئىلداملىقتا ئۇچۇپ ئۆتتى. ئۇلارنى پولكوۋنىك ئالېكساندر گرىگورېنكو، پودپولكوۋنىك يۇرىي خوخلوۋ، كاپىتانلار قايرات سېمبايېۋ ۋە مۇرات قاژمۇراتوۋ باشقۇردى.

پاراد ھەربىي ئوركېستىرنىڭ سەپكە تىزىلىپ ئۆتۈشى بىلەن ئاياقلاشتى.

جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاساسىي مەيدانى مۇنداق رەڭلەرنىڭ كۆپلىگىنى، گۈلدەستىلەرنىڭ ئۇرغۇنلىغىنى، بۇ خىلدىكى ھەقىقىي خەلق بايرىمىنى كۆرمىگىلى خېلە ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئىدى. پاراد ئاياقلاشقاندىن كېيىن مىنبەر ئالدىدىكى ياسالغان چوڭ سەھنە ئالدىدا بايراقدارلارنىڭ كولوننىسى ۋە بىرلەشكەن ئوركېستىر سەپكە تىزىلدى.

قىرىق بىرىنچى ژىل مەكتەپنى تاماملاش بالى ياڭرىدى. ئۇ ئۇمۇمىي ئاساسىي ماۋزۇ: خەلق ئۇرۇشى، مۇقەددەس ئۇرۇش يۈز بېرىۋاتىدۇ، دېگەن ماۋزۇغا ئۇلاشتى. ئېپىزودلاشتۇرۇلغان كورۇنۇشلەردە ژىغىلغانلار ئوتمۇش كورۇنۇشىنى كوز ئالدىغا كەلتۈردى. لېكىن بۇ ئۇنتۇمۇشمۇ؟ يېرىم ئەسىر ئىچىدە ئۇ زادىلا ئۇنتۇلمىدى. ئەشۇ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى- بۈگۈنمۇ ھەر بىرىمىزنىڭ تەغدىرىدە ۋە قەلبىدە مەۋجۇت. ياشلار موشۇ ھەقتە ئويلىشى ۋە ئەستە ساقلىشى ئۈچۈن موشۇ خىلدىكى خاتىرە بايراملىرى زورۇر، بۇ بايراملەر ۋېتېرانلارنىڭ ۋە ئۇرغۇن ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى باشتىن كەچۈرگەن ئادەملەرنىڭ كۆزىدىن ياش ئېقىشقا مەجبۇر قىلىدۇ.

مەيدانغا ژىغىلغانلار ئالدىدا جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقىمۇ رەھبەرلىرى بىلەن بىللە مىنبەردە تۇرغان پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ قىسقاسوز سوزلىدى. ئۇ ئىلگىرى كېڭەش ئىتتىپاقى خەلقلىرىنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدىكى غالىبىيىتىنىڭ چوڭ ۋە مۇھىم ئەھمىيىتىنى تەكىتلەپ، ۋېتېرانلارنى ۋە بارلىق قازاقستانلىقلارنى غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىق يۇبىلېيى بىلەن تەبرىكلىدى، ئۇلارغا دايىم كوك ئاسمان، يېڭى جەمىيەتنى قۇرۇشتا مۇۋاپىپەقىيەتلەرنى تىلىدى.

تۇخمانوۋنىڭ «غالىبىيەت كۈنى» ناخشىسىنىڭ ئاھاڭىغا جور بولۇپ، بۇ مەراسىمغا قاتناشقۇچىلارنىڭ ھەممىسى 28 گۋاردىيەچى پانفىلوۋچىلار نامىدىكى پاركقا قاراپ يول تۇتتى. ئۇلار مەڭگۈلۈك شوھرەت ئوتى يېنىغا گۈلدەستىلەرنى قويدى. كېيىنرەك ئانچە ئۇزاققا سوزۇلمىغان سپورت ئويۇنلىرىدىن كېيىن، مۇزىكانتلار مەڭگۈلۈك ئوتقا قاراپ يول ئالدى.

پايتەختتە- مەيدانلاردا ۋە پاركلاردا، شەھەرنىڭ بارلىق ناھىيەلىرىدە يېرىم تۈنگىچە بايرام داۋاملاشتى.

(قاز تاگ).

سۈرەتلەردە: ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىغىغا بېغىشلانغان ھەربىي پارادتىن كورۇنۇشلەر.

ئۇ. قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

قۇرۋان ھېيتىڭلار مۇبارەك بولسۇن!

ئىنسان ۋە ئىمان

ئىسلام دىنى ۋە ئىلىم

ھاياتىدا بىرەر قېتىم ئۆزىدىن ئۆزى مەن ئەسلى كىم؟ قانداق بولۇشقا تېگىشمەن؟ ھاياتىمنىڭ مەخسەت-مۇددىئاسى نېمىدىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك؟ دېگەن سوئاللار ئەتراپىدا بىرەر قېتىممۇ ئويلىنىپ قويمايدىغان كىشىلەرنى ھەقىقىي مەنادىكى ئىنسانىي پەزىلەتكە ئىگە كىشىلەردىن ساناش مۇۋاپىقمۇ ئەمەستۇ، بەلكىم، شۇنداقلا ئىنسانىيلىق ھەققىدە پىكىر قىلغىنىمىزدا ئاللانىڭ بارلىقىغا بولغان چىن ئىمان، ئېتىقاتتىن خالى قالغان ھاياتنى مەنىسىز ۋە پايدىسىز ھايات دەپ ھېس قىلىشقا بولىدۇ. ئىنساننىڭ ھاياتى ئىماندىن ئايرىلىدىكەن، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى بىمەنىلىك ۋە ئۈمۈتسىزلىك بىلەن تۈگىشىدۇ. ھاياتلىق يەنە قانچە مىلليون يىللار داۋام قىلسىمۇ شۇ ھاياتلىقنى پەيدا ۋە پەرۋىش قىلىپ تۇرغۇچى قۇدرەت بىردىن-بىر ئاللادۇر. ئاللانىڭ بولۇشى كائىنات ئۈچۈن تەبىيى زورۇرىيەتتۇر.

دىن بىلەن ئىلىمنىڭ ئارىسىنى ئايرىغۇچىلار بىر پۈتۈن ھەقىقەتنى پارچىلارغا بۆلۈپ، ھەر بىرىگە ئايرىم-ئايرىم كىيىم كىيگۈزمەكچى بولۇشىدۇ. شۇنداقلا ئۇلار دىن ۋە ئىلىمنى بىر-بىرىگە مۇناسىۋەتسىز باشقا نەرسىلەر دەپ قارىشىدۇ. ئۇلار دىنىنىڭ ئۆزى ئىلىم ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيدۇ. دىنىنىڭ، ئىلىمنىڭ جەۋھىرى ئاللانى تونۇشتۇر. ئاللانىڭ قۇدرىتىگە سېغىنىش ئۇنىڭ مەخلۇقاتلىرىنى بىلىشتىن چەتنەپ كېتەلمەيدۇ. چۈنكى مەخلۇقاتلارنىڭ ماھىيىتىنى بىلىش ئىلىمدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مەخلۇقاتلار ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ياراتقۇچىسى، پەرۋىش قىلغۇچىسى ئاللانى تونۇشنىڭ ئۆزىمۇ ئىلىمدۇر. ئىجاتكارنىڭ ماھىرلىقى ئۇنىڭ ئىجادىيىتى ئارقىلىق تونۇلىدىغىنىدەك كائىناتتىكى پۈتۈن جانلىق، جانسىز شەيئىلەر ۋە ئۇلاردىكى نازۇك نىزام-قانۇنىيەتلەر ھەممىسى ئاللانىڭ بار ئىكەنلىكىگە گۇۋالىق بېرىدۇ. ئىمانى بولغان ھەر قانداق كىشى كائىناتتىكى مەخلۇقاتلار ئارقىلىق ئاللانى تونۇيالايدۇ. ئىمانسىز كىشىلەرنىڭ كۆرۈش دائىرىسى چەكلىك يۇسۇندا پەقەت مىكروسكوپ تېلېسكوپ بىلەنلا چەكلىنىدۇ، چۈنكى ئۇلار ماددىدىن باشقا نەرسىگە ئىشەنمەيدۇ. مۇسۇلمانلار بولسا ئۇلار سېزىپ، ھېس قىلالمىغان نەرسىلەرنى ئويغاق دىللىرى بىلەن كۆرەلەيدۇ. شۇنداقلا باشقىلار بىلەلمىگەن ئىلىملەرنى مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ مەلئۇپى قۇۋۋىتى بىلەن چۈشىنىدۇ. ئاللانى تونۇشى ھەر قانداق ئىلىمنىڭ باشلىنىشىدۇر. ئىسلام دىنى ئۈچۈن ئىلىم خۇددى بېلىق ئۈچۈن سۇ بولغىنىغا ئوخشاشتۇر. شۇڭلاشقا پەيغەمبىرىمىزگە تەڭ ئاۋال «ئوقى» سۆزى بىلەن باشلانغان، ئىلىم بولسا ئوقۇش ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى ھېمىشەم ئوقۇشقا ئۈندەتتى. ھەتتا مۇشرىكلاردىن ئەسىرگە چۈشكەنلەرنىڭ ھەر بىرى مۇسۇلمانلاردىن ئون كىشىنىڭ ساۋادىنى چىقارسا، ئۇلارنى قويۇپ بېرىش سىياسىتىنى قوللانغان. پەيغەمبىرىمىزدىن كېيىن ئۆتكەن مۇسۇلمانلارمۇ ئىسلامنىڭ ئەۋزەللىكلىرىدىن مەنپەئەتدار بولۇپ يا شىغاللىغى ئۈچۈن ئۇلار دائىرىسىنى دۇنيانىڭ ئۈچتىن بىرىگە كېڭەيتەلىگەن. مەسىلەن ئىسلامغا ئېتىقات باغلىغان ئىبىن سىنا دوختۇر، ئالىم، شائىر ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىمام رازى، ئىبىن روشدى، ئىبىر ھەسەم قاتارلىق كىشىلەرمۇ دىنىنى بىر تەرەپتە، ئىلىمنى بىر تەرەپتە قويماستىن ھەر تەرەپلىمە دانىشمەن، ئەتراپلىق يېتىشكەن كىشىلەر بولغان. ھەتتا بۇ رۇئىقى مۇنەسسىرلارمۇ ئايەتلەرنىڭ مەنالىرىنى چۈشەندۈرۈشتە دىنى چۈشەنچىلەر بىلەن چەكلىنىپ قالماي، ئۇلار شۇ زاماندىلا ھەر خىل ساھالاردىكى پەلەسەپە، لوگىكا، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە ۋە باشقا پەنلەردىن ئەتراپلىق پايدىلانغان.

دىن بىلەن ئىلىمنىڭ ئارىسىنى ئايرىغۇچى «بىلەرمەنلەر» بۇ داۋالىرىنى ياۋروپا خرىستيان دۆلەتلىرىدە ئاتقۇرالىسىمۇ، ئامما ئىسلام ئەللىرىدە ئۇ ھەرىكەتلىرىدىن ھېچ نەرسە چىقمايدۇ، چۈنكى ئۇ ئىسلام دىنىنىڭ روھىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇ ئىككى دىنىنىڭ ئىلىم-مەرىپەتكە بولغان كۆز قارىشىنىڭ ئوخشاش بولمىغانلىقىغا قاراپ بۇ دىنلارنىڭ ئىلىم ئەھلىگە قارىتا تۇتقان مۇئامىلىسىمۇ ئوخشاش ئەمەس. ئاللا ئۆزىنىڭ مۇبارەك ئىسمى بىلەن مۇنداق دەيدۇ. «ئاللا سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ئىلىمگە بېرىلگەن كىشىلەرنى بىر قانچە دەرىجە كۆتۈرىدۇ».يەنە مۇنداق دەيدۇ «بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار تەڭ بولامدۇ؟». پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىلىم ئەھلىنىڭ توھپىسىنى مەدھىيىلەپ مۇنداق دەيدۇ «قىيامەت كۈنى شېھىدلارنىڭ ئاللا يولىدا ئاقتۇرغان قېنى بىلەن ئىلمى، ئوقۇغان ئالىملارنىڭ كىتاپ يېزىپ سەرىپ قىلغان دوۋاتلىرى (ئەنسدىلىرى) ئاۋازغا قويۇلىدۇ. ئالىملارنىڭ، بىلىملىكلەرنىڭ دوۋاتلىرى شېھىدلارنىڭ قېنىدىنمۇ سالماغلىغراق كېلىدۇ».

16-ئەسىرگە كەلگۈچىلىك ياۋروپادا چېركو راھىبلىرى خەلقنىڭ بېشىغا ھاكىم بولۇۋېلىپ، ئىلىم-مەرىپەتكە پۈتۈن كۈچى بىلەن قارشى بولۇپ كەلدى. ئىلىم ۋە كەشپىياتلار بىلەن شۇغۇللانغانلارنى قاتتىق ھۆكۈم بىلەن جازالىدى. شۇ سەۋەپتىن ياۋروپا خەلقى ئۇ زامانلاردا ئىنتايىن نامرات ۋە قالاق ياشاتتى، ئۇلار ئەينى يىللاردا ھازىرقى 3-دۇنيا ئەللىرىدىنمۇ ناچار ھايات كەچۈرەتتى. 14-ئەسىردىلا باغدات شەھرىدە مۇسۇلمانلار قەغەزنى پايدىلىنىپ ژۈرگىنىدە، ياۋروپادا خەت يېزىشقا دەرەقلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئىشلىتەتتى. مانا شۇنداق مۈرەككەپ شارائىتتا ياۋروپا دىن بىلەن ئىلىمنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ، چېركونىڭ توسقۇنلىغىدىن قۇتۇلۇپ، ئىلىم-مەرىپەتكە يۈزلىنىشكە ئىنتايىن ئېھتىياجلىق ئىدى. ئىلىم، مەرىپەتكە توسقۇنلۇق قىلىپ كەلگەن چېركو بىسمەدارلىقىدىن قۇتۇلۇش پۈتۈن ياۋروپا خەلقىنىڭ ئورتاق تىلىكى بولۇپ قالغان ئىدى. ئاخىرى ئۇلار شۇ كۈرەشلەردىن چەتنەپ چىقىپ، تەرەققىيات يولىغا چۈشتى. ئەپسۇسكى، ئىسلام مەملىكەتلىرىدىكى بەزى كىشىلەر بۇ ھەقىقەتنى چۈشەنمىگەچ ئۇلار دىن بىلەن ئىلىمنىڭ ئارىسىنى ئايرىساق ياۋروپىلىقلاردەك تەرەققىي قىلىدىغان بولىمىز دېگەن بىمەنا پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇ مۇۋاپىق كۆز قاراش ئەمەس، چۈنكى ئىسلام دىنى ئەزەلدىنلا ئىلمىي مەرىپەت بىلەن زوغۇرلىغان دىن. مۇسۇلمانلار دىن بىلەن ئىلىمنى بىرگە ئېلىپ بارغان ئەسىرلەردە دۇنيانى سوراپ كەلدى. تەرەققىيات دەرىجىسى ئۈستى. كېيىنكى دەۋرلەردە ئىچكى ۋە سىرتقى تەسىرلەر بىلەن مۇسۇلمان ئەھلى چىرىكلىشىپ، دىنىنىڭ روھىنى ئۆزلىرىدە مۇناسىپ ئۆزلەشتۈرەلمەي، خۇراپاتلىق ئېقىملارغا چۈشۈپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئىلىم، مەرىپەتتىن يىراقلىشىپ كەتتى. بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا چۈشكەن مۇسىبەتتۇر. ئىلىمدىن چەتنەپ قالغان دەۋرلەردە ئۇلارنىڭ بېشىغا ھەر تۈرلۈك مۇسىبەتلەر كەلدى. دېمەك ئىسلام دىنى ئىلىم ئۈچۈن بىر چىراق بولسا، ئىلىم ئىسلام دىنى ئۈچۈن روھى مەنبەدۇر.

مۇھەممەت يۈسۈپ،
ئىشكەتە شەھىرىدىكى تۈرك-قازاق لىتسېيىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى.

سۈرەتتە: تالغىر ناھىيەسى كالىنىن خان ئىسمائىلوۋنىڭ ئەزەن ئېيتىۋاتقان يېزىسىدىكى مەسچىتنىڭ مەزىنى ئىلىۋاقتى.
ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

خارجى ئەللەردىن مەكتۇپلەر

مۇۋاپپىيەقىيەتلەر تىلەيمىز

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! مۆھتەرەم ۋەتەنداشلىرىمىز، سىلەرنى ئۇلۇق قۇربان ھېيت بايرىمى بىلەن چىن كۆڭلىمىزدىن مۇبارەكلەيمىز.

ئايلار، يىللار ئۆتمەكتە. ئۇرغۇن روزى ھېيت، قۇربان ھېيتلىرىمىزنى، نەۋروز بايراملىرىمىزنى سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىزدىن يىراقتا بولغان دىيارى غۇربەتتە ئۆتكۈزىۋاتىمىز...

موشۇنداق ئۇلۇق ئەييام كۈنلىرى قەلبىمىز زالىم خىتاي ئاسارىتى ئاستىدا قالغان ئۇلۇق ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاندىكى مىللىونلىغان ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ ھەسرەت-قايغۇسى، ۋەتەن دەردى ھەم ئۇنىڭ پارلاق كېلەچىگى ھەققىدىكى ئىزگۈ ئارمانلار بىلەن يانماقتا ...

ئۇلۇق قۇرئانى كەرىمنىڭ 94-سۈرە ئىنشىراھتا «ئەلۋەتتە، ھەر بىر مۇشكۇللۇك بىلەن بىر ئاسانلىق بار، ئەلۋەتتە، ھەر بىر مۇشكۇللۇك بىلەن بىر ئاسانلىق بار» دەپ ، ئاللاتائالا تەرىپىدىن قايتا-قايتا قەيت قىلىنغىنىدەك، بۇ ئېغىر-مۇشكۇل كۈنلەر كېتىدۇ. تېخى كېچىلا پۈتۈن دۇنياغا تەھلىكە سېلىپ تۇرغان كېڭەش ئىمپېرىيەسىنىڭ ھالاكەتلىك ئاقىۋىتى... بۇنىڭ ئۈچۈن دېلىلى ئەمەسمۇ؟! بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ۋەتەنداش ۋەتەنىنىڭ ئىستىقلال ئارزۇسىنى دىلىدا چىڭ ساقلاپ، بىلىمى بارلار بىلىمىنى، مېلى بارلار مېلىنى، جېنى بارلار جېنىنى پىدا قىلىپ، ئىنماي كۈرەش قىلايلى! ئىنشائاللاھ،شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇ؛ سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىزنىڭ زۇمرەت ئاسمىنىنى قاپلاپ تۇرغان جاھالەت بۇلۇتلىرى چوقۇم پارە-پارە بولىدۇ. ئاللاتائالا ئىنئام قىلغان ھۆر-ئەركىنلىك قۇياشى زۇلمەت پەردىلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، تەڭرى تاغلىرى ئۈستىدە مەڭگۈلۈك نۇر چېچىپ، تارىم ۋە جۇڭغار ۋادىلىرىنى ئۆزىنىڭ پارلاق نۇرىغا پۈركەيدۇ... شۇندا قېرىنداشلىرىمىز بىلەن بىر دەستىخان ئەتراپىدا جەم بولارمىز... بايرام شادىيانىسى پەلەككە يېتەر ... ھەر قاچاندا جانابى ئاللاھنىڭ شاپائىتىدىن ھەرگىزمۇ ئۈمۈت ئۈزمەيلى!

ئۇلۇق قۇربان ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن ھەر قايسىڭىزلارغا ساق-سالامەتلىك، ۋەتەن ئىستىقلالى يولىدىكى ئورتاق ئىزگۈ ئىشلىرىمىزغا مۇۋاپپىيەقىيەتلەر تىلەيمىز.

سىزلەرگە ئىزگۈ ھورمەتلىرىمىز بىلەن:

ئاۋستىرالىيە تۈركىستان جەمئىيىتى.

ھېيت نامىزى —يېڭى مەسچىتتا

بىر زامانلاردا مىڭدىن كۆپرەك ئائىلە ياشاپ، ئون مەسچىت كىشىلەرنى روھى مەنىۋى جەمىيەتتىن تەربىيەلەيدىغان ئىككى مەدرىسە ئىشلىگەن، كېيىن ئۇلار ۋەيران قىلىنىپ، ئامبارلارغا ئايلاندۇرۇلغان تاشتىقارا يېزىسىدىمۇ بۇنىڭدىن ئىككى-ئۈچ يىل بۇرۇن يېڭى مەسچىت سېلىشقا جىددىي تۇتۇش قىلىنغان ئىدى. يۇرت ئادەملىرى يېزا ئاقساقاللار كېڭەش ۋە ژىگىت باشلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېزىدىكى ياغاچلارنى كېسىپ، قۇرۇلۇشقا كېرەكلىك ماتېرىياللارنى تەييارلىغان ۋە ئائىلىلەر ئىختىيارى بىلەن ئوتتۇز مىڭ سومدىن كۆپرەك ئاخچا ژىققان ئىدى. يېڭى مەسچىتنىڭ ئورنى بەلگۈلىنىپ، ھۇلىغا ئاساس سېلىنغاندا «يېڭىشەر» ئوقۇش-تەجرىبە ئىگىلىكىنىڭ دىرېكتورى نۇرمۇخاممەت ۋائىسوۋ يۇرتقا يېڭى، چوڭ مەسچىت سېلىپ بېرىشقا ۋەدە بېرىپ، تەييارلانغان ماتېرىياللار باشقا قۇرۇلۇش ئۈچۈن پايدىلىنىلدى.

يۇرت ئادەملىرىنىڭ ئاللاغا ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن ۋاقىتلىق مەسچىتقا يېزا ئوتتۇرىسىدىكى كونا ئامبار بېرىلدى. كىشىلەر ئۇنى جۈلدەپ، سۇۋاپ، ئاقارتىپ، ئىككى يىلدىن بېرى ناماز ئوتەپ ژۈردى. مەملىكەتتە يۈز بەرگەن ئىختىسادىي بوھران تۈپەيلى يېڭى مەسچىت سېلىپ بېرىش توغرىلىق ۋەدىسىنى ئورۇنلالمىغان ئىگىلىك رەھبىرىگە يۇرت ئادەملىرى رەنجىگەندەكمۇ بولدى...

يېقىندا بۇ رەنجىشلەر خۇشاللىق دەملەرگە ئايلاندى. نۇرمۇخاممەت ۋائىسوۋ يېزا مەركىزىدىكى چوڭ دۇكاننى باشقا ئورۇنغا يۆتكەپ، ئۇنى مەسچىت ئۈچۈن بوشىتىپ بەردى. ئىككى يۈزگە يېقىن ئادەم سىغىدىغان يېڭى مەسچىتقا ئاتاپ ئادەملەر گىلەم ۋە ئاخچىلارنى سوغا قىلدى...

شۇنداق قىلىپ، تاشتىقارا يېزىسىدا بىيىلقى قۇرۋان ھېيت نامىزى ئاللانىڭ ئۆيى-يېڭى مەسچىتتا ئوقۇلدى.

م. سادىروۋ.
ئەمگەكچىقازاق رايونى.

سەيپۇللا ئەيسا

قۇرئانى كەرىم — مۇسۇلمانلارنىڭ نىجاتلىق يولىدۇر

بىسمىللا ھىررەھمانىر رەھىم

ئىنسان تۇغۇلۇپ ئەقلىگە كېلىشى بىلەن ئويلايدىغىنى «قانداق قىلغاندا مەنىلىك ياشىغىلى بولىدۇ؟» دېگەن ئىستەك بولۇپ نەجاتلىققا تەلپۈنىدۇ. ئامما ئەقىلسىز كىشىلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئاللانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىدا ئىنساننىڭ دۇنياغا كەلمىگى بىلەن كەتمىگى ئۆزگەرمەس قانۇنىيەت. ئىنسان ھامان بىر كۈنى تۇپراققا قوشۇلۇش ئاقىۋىتىدىن قۇتۇلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھايات كىشىلىك دۇنياسىدا ئەڭ قىممەتلىك ھېسابلىنىدۇ. ئادەملەر بۇ قىممەتلىك ھاياتنى قانداق ئۆتكۈزۈشى كېرەك؟ ھاياتنى ئازاپ، ھاقارەت، خورلۇق ئىچىدە ئۆتكۈزۈشى كېرەكمۇ ياكى ھۆر، ئەركىنلىك ئىچىدە ئۆتكۈزۈشى كېرەكمۇ؟

ئۇلۇغلۇق ئىمتىيازىغا ئېگە بولۇش ئۈچۈن شۇنىڭغا ئىشەنچ قىلىشىمىز كېرەككى، ھەر قانداق شان-شەرەپ بۈيۈك كۈچ-قۇدرەت، تەڭداشسىز ھوزۇر-ھالاۋەت ئاللانىڭ ئىلكىدە بولىدۇ. قۇدرەتلىك ئاللا بەندىلىرىدىن خالىغان ئادەمنى ئەزىز قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى خار قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى بەخت، دۆلەت، ئۇلۇغ سەلتەنەتكە ئېگە قىلىدۇ ۋە خالىغان ئادەمنى شۇنچىلىك پەسلەشتۈرىدىكى، ئۇ گويا بىر ئاننىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ بولسا ئاللانىڭ ھېكمەت ۋە قۇدرەت جەھەتتە تەڭداشسىزلىقىنىڭ سۈپىتىدۇر.

دۇنيادا قايسى بىر خەلق ساتقۇنلۇق، نومۇسسىزلىق، پەسكەشلىك ئىللەتلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىنسانى غورۇرىنى يەرگە ئۇرىدىكەن، ئاچكۆزلۈك، توھمەتخورلۇق ۋە نەپسانىيەتچىلىك بىلەن بىر-بىرىگە ئورا كولاپ ئار-نومۇسىنى دەپسەندە قىلىدىكەن، ئاللا ئۇنداق چىرىكلەشكەن خەلقنى ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىپ، قەدىمىنى خارۇ-زارلىق پاتقىقىغا پاتۇرىۋېتىدۇ. چۈنكى ھەر قانداق خەلقنىڭ غەلبە قىلىش ياكى مەغلۇپ بولۇشى، ياخشىلىق ياكى يامانلىققا يۈزلىنىشى پەقەتلا ئاللانىڭ ئۆز ئىرادىسى بويىچە بولىدۇ. ئۇلۇغ دەستۇرىمىز قۇرئانى كەرىمنىڭ ئال ئىمران سۈرىسى ژىگىرمە ئالتىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: تەرجىمىسى- «ئى مۇھەممەت سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېيتقىنكى: «پادىشاھلىقنىڭ ئىگىسى بولغان ئى ئاللا! خالىغان ئادەمگە پادىشاھلىقنى بېرىسەن، خالىغان ئادەمدىن پادىشاھلىقنى تارتىپ ئالىسەن، خالىغان ئادەمنى ئەزىز قىلىسەن، خالىغان ئادەمنى خار قىلىسەن؛ ھەممە ياخشىلىق (نىڭ غەزىنىسى ياللۇز) قولۇڭدىدۇر. سەن ھەقىقەتەن ھەممىگە قادىرسەن». بۇ ئايەت شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئاللا تەڭداشسىز قۇدرەت ئېگىسى بولۇپ خالىغانىنى قىلالايدۇ. بەندىلىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئەزىز قىلىپ، بىر قىسمىنى خار قىلىشى سىناق ئۈچۈندۇر. كىمكى ئاللانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشى ئۈچۈن ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىدا مۇستەھكەم تۇرۇپ ئاللانىڭ دىنىغا ياردەم قوشسا، ئۇ ئادەم ئاللانىڭ ياردىمىدىن مەھرۇم قالمايدۇ. بەلكى ئاللا ئۇنىڭ قەدىمىنى تېخىمۇ مۇستەھكەم قىلىپ غەيرەت، شىجائەت ئاتا قىلىدۇ. سۈرە مۇھەممەد يەتتىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: تەرجىمىسى- «ئى مۇمىنلەر! سىلەر ئاللاغا (يەنى ئاللانىڭ دىنىغا ياردەم بەرسەڭلار) ئاللا سىلەرگە، دۈشمەنلىرىڭلارغا قارشى ياردەم بېرىدۇ، قەدىمىڭلارنى ئۇرۇش مەيدانلىرىدا بەرقارار قىلىدۇ». ئالىملارنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە تەپسىر قىلىشىچە، ئىسلام دىنىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە شەرىئەت ئەھكاملىرىنى تولۇق ئورۇنلاپ، ئىسلامنى كۈچلەندۈرۈپ، ئاللانىڭ دىنىغا ياردەم بەرگەن كىشىگە ئاللا شۇ كىشىنىڭ دىن يولىدا قىلغان ياخشى ئەمەلىگە قاراپ دۈشمىنى ئۈستىدىن غەلبە قىلىشقا نۇسرەت ئاتا قىلىدۇ، قەلبىدىكى ئۈمىدسىزلىك ۋە قورقۇنچىنى كۆتۈرۈپ، غەيرەت-شىجائەت ئاتا قىلىدۇ. شۇنىمۇ بىلىپ قويۇش لازىمكى، بىز قەلبىمىزنى شەرىئەت ئەقىدىسىگە مايىل قىلىپ، ئەمەل ۋە ئىخلاستا ئىسلام يولىدا جان پىدالىق كۆرسەتمىگىچىلىك ئاللانىڭ ياردىمى كېلىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ ئىسلام دىنىدىكى ئۆزگەرمەس قانۇنىيەت. بۇ ھەقتە ئاللاتائالا سۈرە ئال ئىمران بىر يۈز ژىگىرمە ئالتىنچى ئايەتتە مۇنداق دېگەن: تەرجىمىسى- «ياردەم پەقەت غالىپ، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ئاللا تەرىپىدىندۇر» بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى بەرھەقتۇر. ئىنسان ئۆزى ئىختىيار قىلىپ، ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيدۇ، پەقەت ئاللا ئىلتىپات قىلغاندىلا ئاندىن ئارزۇسىغا يېتەلەيدۇ. ھەر قانداق كىشى ئاللانىڭ ياردىمىگە ئېرىشىش ئۈچۈن قەلبىدىكى يامان غەرەزلىك جىنايەتلىرىنى كۆڭۈل قەپىسىدىن چىقىرىۋېتىپ مۇمىنلەر قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىنى كۈچلەندۈرۈپ، بىر نىيەت، بىر مەخسەتكە كەلمىگىچە غالىبىيەت بايرىقىنى ھەرگىزمۇ تىكلىيەلمەيدۇ. شۇنىڭدەك ئارىدىكى ساتقۇنلۇق، تەخسىكەشلىك، ھەسەتخورلۇق، بۇزۇق ئەقىدىلىرىنى ئۆزگەرتىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىتىگە مايىل بولمىغىچە ئاللانىڭ ياردىمىگە ئېرىشەلمەيدۇ. مىللەت غەپلەت ئىچىدىكى يامان ئىللەتلىرىنى ئۆزگەرتىشكە كىرىشمىگەندە زۇلمەت ئىچىدە قېلىۋېرىدۇ دە، ئاللا ئۇنداق غاپىل مىللەتكە ياردەم قولىنى سوزۇپ نىجاتلىققا چىقىرىپ قويمايدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىم سۈرە رەئد ئون بىرىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: تەرجىمىسى- «ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگىچە ئاللا ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ». بۇ ئايەتنىڭ يەشمىسىنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشۈنۈپ، ھايات مەنزىلىمىزنى قارا زۇلمەت بىلەن تولدۇرماي غەپلەت ئۇيقۇمىزنى ئېچىپ، بەخت-سائادىتىمىز ئۈچۈن كۆرەش قىلساق، ئاللا ئەقىدىمىزگە قاراپ غايىمىزگە يەتكۈزىدۇ، چۈنكى ھەسرەت، نادامەت، ئاھۇ-پەريات ئىنساننى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرالمايدۇ. ئىنساننىڭ تۇرمۇش تەسەۋۋۇرىنى پەقەتلا بۈيۈك ئاللا ئۆزگەرتەلەيدۇ، كىشى غايىسىگە يېتىش ئۈچۈن قەلبىدىكى بوشلۇقنى ئىمان نۇرى بىلەن تولدۇرۇپ، تۈۋۈق يولدىن ئۆزىنى تۇتۇپ، توغرا نىيەت، توغرا ئېتىقاد بىلەن كۆرەش قىلىش جەريانىدا ئاللادىن ئەركىنلىك بەخت-سائادىتىنى تىلىسە، ئەجداتلىرى ئېرىشىپ ماڭغان بۈيۈك سائادەت يولىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيدۇ. زۇلمەت زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ھۆررىيەت بايرىقىنى تىكلىيەلەيدۇ. چۈنكى بۇ ئاللانىڭ ۋەدىسى، بۇ ھەقتە ئاللاتائالا سۈرە نۇر ئەللىك بەشىنچى ئايىتىدە مۇنداق دېگەن: تەرجىمىسى- «ئاللا ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە شۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىنغا ھۆكۈمران قىلغاندەك ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى». بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلدىكى، ئاللا تائالا بەندىلىرىدىن ئاللاغا چىن دىلدىن ئىشەنگەن ئىسلامنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىغا بويسۇنۇپ، تولۇق ئەمەل قىلغان ھەقىقى مۇمىنلەرنى بۈيۈكلۈك قۇدرەتلىك ھاكىمىيەت ئۆزگەلەرنىڭ ئورنىنى بېسىش ئۈچۈن ئۇلارغىمۇ مۇستەقىل ھاكىمىيەت ئۆرگۈزۈش يولىنى ئېچىپ بېرىپ شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىلىرىدىن بولغان ئاچكۆزلۈك، ئالدامچىلىق، مەككارلىقتىن خالى قىلىپ كاپىرلارنىڭ دامىغا چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن دىنغا بولغان ئىرادىسىنى مۇستەھكەم قىلىپ، غەم-ئەندىشىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىدىغانلىققا ۋەدە قىلدى. ئاللانىڭ ۋەدىسى ئۆزگەرمەس ھەقىقەتتۇر. سۈرە بەقەرە سەكسەنىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن، تەرجىمىسى- «ئاللا ۋەدىسىگە ھەرگىز خىلاپلىق قىلمايدۇ». ئاللاتائالا ژۇقارقى ئايەتتە ئېيتقاندەك ۋەدىسىگە ھەرگىزمۇ خىلاپلىق قىلمايدۇ. ئاللانىڭ ۋەدىسى ئۆزگەرمەس ھەقىقەتتۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستەپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يوشۇرۇن دەۋەت ئارقىلىق ئاز بىر قىسىم كىشىلەرنى ئىمانغا كەلتۈرۈپ، ئاشكارە دەۋەتكە كۆچكەن ۋاقتىدا مۇسۇلمانلار كاپىرلارغا نىسبەتەن سانىنىڭ ئازلىقىدىن، قۇرال كۈچىنىڭ ئاجىزلىقىدىن قىيىن ئەھۋالدا قالغان بۇ ھالدا پەيغەمبىرىمىزگە ئاللا تەرىپىدىن ئايەت نازىل بولۇپ، پات ئارىدا ئاللانىڭ ياردىمىگە ئېرىشىدىغانلىق ھەققىدە خەۋەر كەلگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرگە ئاللانىڭ ياردىمى كېلىدىغانلىقى ھەققىدە خوشخەۋەر بېرىپ سەبرى قىلىشقا تەۋسىيە قىلغان. ساھابىلەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۆزىدىن قانائەتلىنىپ، يەتكەن ئەزىيەتلەرگە بەرداشلىق بېرىپ تېخىمۇ روھلانغان، ئۇزۇن ئۆتمەي ئاللانىڭ ياردىمى كېلىپ، ئۇلارنىڭ قايغۇسى ئامانلىققا ئايلاندى غەلبە مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. ئاللانىڭ ۋەدىسى مۇشۇنداق ئەمەلگە ئاشىدۇ. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ مۇسۇلمانلار دىندا مۇستەھكەم تۇرغانلىقتىن ھاكىمىيەت كاپىرلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ قالماستىن يەنىلا مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا بولۇپ، خەلىپىلەرنىڭ باشقۇرۇشىدا ھۆكۈم سۈرۈپ، ئىسلامىيەت بۈگۈنكىدەك ئالەمشۇمۇل دىنى كۈچكە ئايلاندى. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى غەلبە سان-ساناق، كۈچ-قۇۋۋەتتە ئەمەس، ئىمان، ئېتىقات، بىرلىكتە بولۇپ، ئاللانىڭ ياردىمى بىلەن بولىدۇ. ھەربىر مۇسۇلمان پاك ئەقىدىسىنى ئىسلامغا بېغىشلاپ ئارىدىكى مۇناپىقلىق ئىللەتلىرىنى ئىمان بىلەن تازىلاپ، ئۆزىنى ئىماندا غەيرەت، شىجائەتلىك، كۈچلۈك ھىس قىلغاندا دۈشمەنلىرىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىندۈرمەيدۇ. مۇنداق قەلبلەر تولۇپ تاشقان كۈچكە ئېگە. ھەممە قەلبلەر مۇشۇنداق بولغاندىلا ئاللا ئېيتقاندەك ئۇنىڭ قورقۇنچىسى ئامانلىققا ئايلىنىدۇ. كىمكى مۇمىنلىك مەرتىۋىسىگە يېتىش ئۈچۈن ئاللانى، ئاللانىڭ پەيغەمبىرىنى يۇقۇرىدا سۈپەتلەنگەن مۇمىنلەرنى چىن دىلدىن دوست تۇتىدىكەن، شەكسىز ئاللانىڭ ھىمايىسىغا ئۆتەلەيدۇ. ئاللانىڭ ھىمايىسىغا ئۆتكەن ئادەم ھەرگىزمۇ مەغلۇپ بولمايدى. چۈنكى، ئاللانىڭ ھىمايىسى كاتتىدۇر، بۈيۈكتۇر. بۇ ھەقتە سۈرەر ئەللىك ئالتىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن. تەرجىمىسى- «كىمكى ئاللانى ئاللانىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۇمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇ ئاللانىڭ جامائەسىلىرىدۇر. ئاللانىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە غالىپتۇر» بۇ ئايەتنى شۇنداق شەرھلەشكە بولىدۇكى ئايەتتە كۆرسىتىلگەن دوستلۇق ئۈچكە بۆلىنىدۇ.

ئاللانى دوست تۇتۇش-ذېمەككى ئاللانى دوست تۇتقان ئادەم ئاللانىڭ دىنىنى قوغداش ۋە كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن كۆرەش قىلىدۇ، بارلىق ئىبادەتلىرى ئاللانىڭ رازىلىقىنى كۆزلىگەن ھالدا بولىدۇ.

پەيغەمبەرنى دوست تۇتۇش-پەيغەمبەرنى دوست تۇتقان ئادەممۇ ئوخشاشلا ئاللانىڭ رازىلىقى كۆزلىگەن بولۇپ، پەيغەمبىرىمىزنىڭ تەلىماتى بويىچە ئىش تۇتىدۇ. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ماڭغان يولىدىن قەدەم ئالىدۇ.

مۇمىنلەرنى دوست تۇتۇش-مۇمىنلەرنى دوست تۇتقان ئادەم مۇسۇلمانلار بىلەن ئىسلامنىڭ ئەھكاملىرىنى ئورۇنلاشتا ۋە كۈچلەندۈرۈشتە جان دىلى بىلەن خىزمەت ئىشلەيدۇ. ئۆزىنى مۇسۇلمان دېگەن كىشى يۇقۇرىدىكى سۈپەتتە دوستلۇق بۇرچىنى ھەقىقى ئاداقىلالىسا، ئاللا ئۇنداق كىشىنى شەك شۈبھىسىز ئۆز جامائەسىگە قوبۇل قىلىدۇ. ئىنسان ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئارتۇق چوڭ شەرەپ بولمايدۇ. ئەگەر ئىنسان مۇنداق شان-شەرەپكە ئېرىشەلىسە، غايەت چوڭ ئارزۇلىرىمىز تىلەكسىز قالمايدۇ. چۈنكى، ئاللانىڭ جامائەسى مەڭگۈ غالىپتۇر. مەلۇمكى، قېرىنداشلىرىمىز ئارىسىدا ئۇرغۇلىغان ۋەتەنپەرۋەر، ئالىجاناپ، خەلق سۆيەر كىشىلىرىمىز بار، ئۇلار بار كۈچىنى مىللەتنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن تەقدىم قىلماقتا. ئەلۋەتتە ئۇلار ئۆز تۆھپىلىرى ئۈچۈن پەخىرلىنىشكە ھەقلىق. شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، ئىپتىخارلىرىمىز يۇقۇرىقىدەك ئەقىدىلىرىگە شەكسىز ئىشىنىدۇ. پەرەز قىلىشىمىزچە، كىشىلەر ئارا ئوخشاشمىغان پىكىرلەردە كۆپلىگەن نازۇك مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىشى مۇمكىن. بىلىش كېرەككى، ئىنسان ھەر ھالەتتە توغرا مەسلىھەت ئىلىشنى تىلەيدىكەن، ئىككىلەنمەستىن ئاللا تائالانىڭ رەسۇلىغا مۇراجەت قىلىشى لازىم. دېمەك ئاللانىڭ كالامى-قۇرئانى كەرىمدىن، رەسۇلۇللانىڭ سۈننەت تەلىماتلىرىدىن ساۋاق ئالغاندىلا ئەڭ توغرا ۋە ئەڭ رۇشەن نىجاتلىق يولىنى تېپىپ كېتەلەيدۇ. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا سۈرە نىسا ئەللىك توققۇزىنچى ئايەتتە مۇنداق دېگەن: تەرجىمىسى- «ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا ئاللاغا ۋە ئاللانىڭ پەيغەمبىرىگە مۇراجەت قىلىڭلار. ئەگەر سىلەر ئاللاغا، ئاخىرەت كۈنىگە ھەقىقى ئىشەنگەن بولساڭلار، بۇ (ئاللانىڭ كىتاۋىغا ۋە پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىگە مۇراجەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر. نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر». بەنى ئىسرائىل سۈرىسى توققۇزىنچى ئايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: تەرجىمىسى- «بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن توغرا يولغا باشلايدۇ. ياخشى ئىشنى قىلغان مۇمىنلەرگە ئۇلارنىڭ چوڭ مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىقى بىلەن خوشخەۋەر بېرىدۇ.» مانا بۇ ئايەتتە سۆزلەنگىنىدەك، كىمكى نىجاتلىق يولغا ئېرىشىش ئۈچۈن قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىسى، پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتى بويىچە ئىش ئېلىپ بارسا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە چوڭ مۇكاپاتقا ئېرىشەلەيدۇ.

ھۆرمەتلىك مۇمىن قېرىنداشلار! بىزلەرنىڭ نىجات تېپىپ غەلبىگە ئېرىشىمىز ئۈچۈن ھەممىمىز بىر مەخسەتتە جەم بولۇپ دىنىمىزنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلىپ بىر يولدا ئىتتىپاق بولۇشىمىز لازىم. سۈرە ئال ئىمران يۈز ئۈچىنچى ئايەتتە: تەرجىمىسى- «ھەممىڭلار ئاللانىڭ ئاغامچىسىغا (ئاللانىڭ دىنىغا) يېپىشىڭلار، ئايرىلماڭلار. ئاللانىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار.» سۈرە ھەشر ئونىنچى ئايەتتە: تەرجىمىسى- «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرىكى، ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزغا مۇمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز، سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن» دەپ بىزگە خىتاپ قىلىنغان ئېدى.

(«شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 1994- يىل 9- سانىدىن ئېلىندى.)

تەغدىرنىڭ تەنسى

(بولغان ۋاقىە)

ئەندى ئەللىكتىن ئالقىغان بولسامىمۇ، چاچ-ساقاللىرىمنىڭ تەگدىن تولىسىنى ئاق ئارىلىغانلىقىغا قاراپ، ھەركىم: «خوشاللىق، راھەتتىن كورە، قايغۇ-ھەسرەتنى كوپ تارتقان بولسا كېرەك» دەپ قالىدۇ.

ئومۇرنىڭ ئەڭ گۈزەل چاغلىرى، ئۇنتۇلماس دەقىقىلىرى ياشلىقۇ. ياشلىقىمغا بەخش ئېتىلگەن بەخت-ئامەت ئۇيەيلى ھەر قانچە غەم-دەرتلەر كەلسىمۇ يېڭىسەن. تەغدىرنىڭ پېشانىگە يازغىنىنى ئالدىن-ئالا كورگەن كىم بار!

ۋىلنىڭ تورت پەسلىدە تەبىئەتنىڭ نېمە ھادىسىلىرى بولمايدۇ دەيسەن. خۇددى شۇنداق ئادەمنىڭ ھاياتىدا تۇمەن-تۇرلۇك ئىشلار بولىدىكەن، دوستۇم.

پەقەت ئەستە ئۇنتۇلماي قالغانلىرىنىلا كىمدۇ بىرىگە پۇغان بىلەن سوزلىگۈڭ كېلىدۇ. ئەينە شۇنداق مېنىڭ بەختسىز چاغلىرىم خۇددى ۋىلنىڭ گۈزەل باھار پەسلىنى تۇيۇقسىز كەلگەن توقال جۇلمەرتنۇۋەتكەندەك ياشلىقىمدىلا باشلانغان ئېدى.

تەپسە تومۇر ئۈزىدىغان، قىلنى قىرىققا يارىدىغان قىران ياشلىق مېنىڭ بېشىمدىكۇ چاقمىقىنى چاققان دېسەڭچۇ. چاڭقىغان قەلبىنى قاندۇرۇپ-ئالىي ئوقۇشنى تاماملاپ، بىلىم بۇلىقى مەكتەپنىڭ باغۋىنى بولغان ۋاقتىمدا قانچىدىن-قانچە ياش كوچەتلەرنى پەرۋىشى قىلىشقا باشلىغىنىم، چىن مۇھەببەت نۇرلىرى بىلەن چاقنىغان كوزۇم چۇشكەن ئوماق قىزغا ئويلەنگىنىم كوپ دەقىقە ئوتمەيلا سۇ ئۇستىدىكى كوۋۇكتەك يوقالدى، بۇ بەختسىزلىكنىڭ باشلانغىنىنى ئۇ چاغدا سەزمىگەن ئېكەنمەن. «ھەي، ياشلىق، دۇنيانى ئۇتتىغان ياشلىق!» دەيمەن. ھازىر ئەينەكتىن قورۇق باسقان ئوز-كوزلىرىمنى كورۇپ...

-كېچەش ئېلگە كوچىدىغان بولدۇق، كېچەش گراژدانى ئەمەسمىدۇق.- دەپ قالدى بىر كۇنى دادام پاسپورتلارنى يانچۇغىدىن ئېلىپ، جوزا ئۇستىگە قويۇۋېتىپ.

دادامنىڭ بۇ «يېڭىلىقىدىن» كوڭلۇم بىر نېمىنى سەزگەندەك بىرقىسما بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا تېخى توي قىلغىنىمىزغا بىر نەچچە ئاي بولغان ماھىنۇر ماڭا لاپ ئېتىپ قارىدىدە، يەرگە باقتى. ئۇ كوڭلىدە نېمىلەرنى ئويلىدىكىن، بىلمەيمەن، كەچقۇرۇن بۇ ھەقتە ھوجرىمىزدا گەپ ئېچىلغاندا، ماھىنۇر «ئاتا-ئانام رۇخسەت قىلسىلار بىلەن چىقىپ كېتەتتىم»-دېدى. مەنمۇ: «سېنىڭدىن تولۇپ ئايرىلمىسام، تىرىك ئايرىلغۇم يوق»-دەپ، ئۇنىڭ باش-كوزىنى سىلاپ، باغرىمغا باستىم. ئۇ بىر نېمىنى ئۇيغاندەك ئوپكىدەپ ۋىغلاپ كەتتى... سورۇۋېدىم، ئاتا-ئانىسىنىڭ رۇخسەت قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

مانا جۇدالىق كۇنلەر يېتىپ كەلدى. 1962-يىلى كۇزدە دادام باشلىق ئائىلىدىكىلەر يولغا چىقتۇق. ماھىنۇرنى شۇ كۇنى كورەلمىدىم. ئۇ ئۇزۇتۇپ كېلىشكىمۇ ئامال تاپالمىسا كېرەك دەپ ئويلىدىم. مەن:

ئايرىلغانغا ئولمەيمەن،

ئېقىدەمگە ۋىغلايمەن.

دېگەن خەلق قوشىقىنى ئىچىمدە ياد ئېلىپ، ئوپكەم ئورۇلۇپ يولغا راۋان بولدۇم. ماڭىدىغاندىن بىر نەچچە كۇن ئىلگىرى موشۇ جۇدالىقنى ئويلاپ، ماھىنۇر بىلەن ئۇزا قىقچە سىر ئېيتىشقان ئېدۇق، ئۇ مېنىڭ كوزۇمگە تىكىلىپ:

-ئابدۇسالام، پەرزەنتلىك بولدۇق، بىلەمسىز؟-دەپ قالدى.

-ماھىنۇر، جېنىم، شۇنداقمۇ، ئاھ مېنىڭ بۇ قارا بەختىم ئاز كەلگەندەك دۇنياغا كېلىدىغان پەرزەنتىمىزنىمۇ تىرىك يېتىم قىلىدىغان بولدۇم،-دەپ ئازاپلاندىم ماھىنۇرنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ:

-تېچ ئامان بوشانساڭ، مېنىڭ يوقلىغىمنى بىلدۇرمەي، «ئاتاڭ بار» دەپ ئوستۇرگىن،-دەپ يالۋۇرغىنىمدا:

-خاتىرجەم بولۇڭ، ئېيتقىنىڭىزدەك بولىدۇ، خۇدايىم بۇيرىسا،-دېدى كوزىدىن توكۇلگەن مەرۋايىتلارنى ياغلىقىغا تۇگۇپ...

* * *

تۇغۇلغان يەردىن، سويگەن ياردىن،

تېخى دۇنياغا كەلمىگەن پەرزەنتتىن ئايرىلىپ، تەغدىر شامىلىنىڭ ئۇچارتىشى بىلەن ياقا يۇرتلاردا ھايات كەچۇرۇشكە باشلىدىم. مۇئەللىملىكىم-قۇرۇلۇشچىغا ئالماشتى. ئوي-خىيال بېسىپ، قانداق كەچ كىرىپ كەتكىنىنى بىلمەيمەن، ھامان كوز ئالدىمدا ماھىنۇر مولدۇرلەپ تۇرغىنى-تۇرغان. ئۇ بوينىنى قىسىپ، مىسكىن ھالەتتە ماڭا قاراپ: «ھەي بىۋاپا ئابدۇسالام، مېنى تاشلاپ كېتىپ، نەلەردە نېمە قىلىپ ژۇرسەن، مەنغۇ تەغدىرنىڭ يازغىنى شۇدۇر بەلكى، دەپ چىداپ ژۇردۇم» دېگەندەك قىلىدۇ. بۇ چاغدا ئۇ زەمىنى ئاران تۇتۇپ ئالىمەندە، پەيت تاپقاندا باشقىلاردىن يوشۇرۇن بىر يەرلەردە ۋىغلاپ، ئىچىمنى بوشىتىپ ئالىمەن...

بىچارە دادام بۇ ھالەتنى چىرايىمنىڭ پۇچۇلۇپ كەتكەندىگىدىن سېزىپ، كوڭلۇمنى ياساپ، ئويلەپ قويۇشنىڭ ئامالىنى قىلاتتى.

ئەينە شۇنداق كۇنلەرنىڭ بىرىدە غۇلجىدىن- ماھىنۇرلارنىڭ قېشىدىن مېنىڭ بىلەن بىللە مۇئەللىملىك قىلغان تۇرسۇنايى بۇ تەرەپكە كوچۇپ چىقىپ، بىز تۇرۇۋاتقان چېلەك ناھىيەسىگە تورۇنلىشىپ قالدى ئۇ ماڭا ماھىنۇرنىڭ قىز بوشانغانلىقىنى، ئۇزى باشقا بىرىگە ياتلىق بولۇپ كەتكىنىنى خەۋەر قىلدى.

دۇنياغا قىزىم كەلگەنلىگىنى، ئاتا بولغانلىغىمنى ئاڭلىغان چېغىمدا ئېنىمگە كۇچ-قۇۋەت كىرگەندەك، كوڭلۇم سۇزۇك بۇلاقتىن سۇ ئىچكەندەك بولۇپ كەتتى. قانىتىم بولسا، ئۇچۇپ بېرىپ، قىزىمنى كورسەم، ماھىنۇرنىڭ قولىدىن ئېلىپ، سويسەم، دەپ ئارمان قىلدىم. بۇ چاغدا بۇ ئارمىنىمغا يەتمەيدىغاندەك، موشۇنداق جۇدالىقتا ئۇ دۇنياغا كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى ماڭا...

ياق، پەلەكنىڭ چاقى ماڭا ئوخشاشلارنىڭ تەلىيىگە ئوڭ ئېيقراپ قالىدىكەن. مانا شۇ كۇنلەر ماڭا 25 يىلدىن كېيىن كەلدى.

ئۇزۇن يىللىق ئېغىر جۇدالىق دەملىرى يېڭى ۋسال دەملىرى بىلەن ئالمىشىپ، ھىجرانىڭ زورتېغى كۇچكەن ئېدى. شۇندا باشقىلاردەك مەنمۇ ۋەتىنىمگە بېرىش پۇرستىگە ئېگە بولدۇم. ئوز-ئوزەمگە پىچىرلايمەن: «قىزىمنى كورۇمەن، قوساقتا قالغان سەبى قىزىم 25 ياشقا كىرگەندە كورۇمەن»-دەيمەن. «قىز تولاراق دادىسىغا ئوخشايدۇ، شۇڭا قىزىم ماڭا ئوخشاپ ئوسكەندۇ» دەپ خىيال قىلىمەن. ھە، راست، ۋەتەنگە بېرىپ كەلگەنلەردىن قىزىمنىڭ تۇرمۇشقا چىقىپ، بىر ئائىلىنىڭ ئېپىنى ئېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ خوشال بولغانىمەن، ياخشى تەييارلىقلار بىلەن يولغا چىقىشقا ھازىرلاندىم. غۇلجىدا قالغان ئاكامدىن چاقىرىش قەغىزى كېلىپ، رىسقىم كوتىرىلىپ، ئانا يۇرتىمغا كىرىپ كەلدىم.

ئاھ، دۇنيادا ئەڭ مۇقەددەس، ئۇلۇق بايلىغىم ئانا يۇرت قۇچىقىغا ئوزەمنى ئاتتىم، ۋەسلىگە كوزۇم تىشلىگەندەك قاراپ، يېقىملىق نەپەسىنى سۇمىردىم. يۇرتۇم ماڭا ئىسسىق قۇچىقىنى مېھرىۋان ئانىدەك ئېچىپ «كەل بالام» دېگەندەك قارشى ئالدى. ھاۋاسى باش-كوزۇمنى سىپىدى، سالقىن شامالىرى مەڭزىمدىن سويدى...

ئاكاملارنىڭكىدە ئىككى- ئۇچ كۇن تۇرغاندىن كېيىن بىر ئەتىگەنلىگى مەن ئاكامغا:

-مەن قىزىمنى كورسەم، قەيەردە؟ ھال-ئەھۋالىنى بىلسەم،-دېدىم.

-قىزىڭ، ئۇكام جېلىليۇزى ناھىيەسىنىڭ تۇرپانيۇزى يېزىسىدا ئېدى،-دەپ ئۇھ تارتتىدە سوزىنىڭ ئاخىرىنى،-ماقۇل، كورستىپ كېلىمەن؛ دەپ بىر قىسما ئاياقلاشتۇردى، ژۇرىكىم ئەنسىرىگەندەك قىلسىمۇ، ھېچ نەرسە دېمەي، جىم تۇردۇم. شۇ كۇنى چۇشتىن كېيىن ئاكام ئىككىمىز تۇرپانيۇزىگە يول ئالدۇق.

بىز قىزىم تۇرسۇنايىنىڭ ئويىگە كىرىپ بارغاندا ئانىسى ماھىنۇرنىڭ بېشىدىكى ئاق ياغلىقنى كورۇپ ھەم ماھىنۇرنىڭ ئوزىنى ئارانلا تۇتۇپ ئويىگە باشلىغانلىقىغا قاراپ، كوڭلۇمدە ئەندىشە پەيدا بولغان ئېدى. ئاڭغىچە ئويىگە كىرىپ، ئولتۇرۇپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن:

-ۋاي، قىزىم، دادىڭىز كەلدىغۇ، قىزىم، نېمە دەرمەن دادىڭىزغا، قىزىم، ئون كۇلىنىڭ بىر كۇلى ئېچىلمىغان ئارماندا كەتكەن قىزىم،-دەپ ۋىغلاشقا باشلىدى.

مەن ھەممىنى چۇشەنگەن ئېدىم. بېشىمغا بىر قاپاق سوغ سۇلى قۇيىۋەتكەندەك، گاڭگىراپ قالدىم. ماھىنۇرغا قوشۇلۇپ ۋىغلىدىم. ئاكام قۇرئان ئوقۇپ، بىزنى توختاتتى. ئوزەمنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي ئولتىراتتىم. كېيىن نېمە سەۋەپتىن قىزىم ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانلىقىنى سورىدىم، ئايان بولدىكى، قىزىم تۇرسۇنايى تۇغۇتتا قازا بولۇپتۇ. دوختۇرلار ئۇنىڭدىن 700 يۇەن سورىغان ئېكەن. بۇ ئاخچىنى تېپىش قىيىنغا چۇشۇپ، ۋاختىدا تېپىپ ئەكەلمەگەنلىكتىن ئۇنىڭغا قارىماي قويغان... ئاھ، بىۋاپا ئادەملەر، قارام تەغدىر، نېمە كۇلەرنى سالماسەن ئىنسان بېشىغا-دەپ نەدە ئولتۇرۇپ قالغانلىغىمنى بىلمەي قاپتىمەن، ئاكام:

-جۇر توپراق بېشىغا بېرىپ، قىزىڭ تۇرسۇنايىغا قۇرئان ئوقۇپ كېلەيلى، دېگەندىلا ئوزەمگە كەلدىم. تۇۋا،-دەيمەن،-پەلەك مۇنداقمۇ كاژ بولارمۇ، ئاتا-بالىنى بۇ دۇنيادا كورۇشتۇرمەي، ئۇ دۇنيادا كورۇشتۇرىدىغان ئوخشايدۇ،- شۇ ئوي بىلەن توپراق بېشىدىن قايتتىم.

قىزىمنىڭ دەرت ھەسرىتى بىلەن بولۇپ، ماھىنۇر بىلەن توزەگىرەك مۇڭدۇشۇپ، سىردىشالمىغان ئېدىم. شۇ ئۇلاشقا 1992-يىلى يەنە غۇلجىغا تۇققانلارنى يوقلاپ باردىم. مەخسىتىم ماھىنۇر بىلەن پاراڭلىشىپ قىزىمنىڭ بالىلىق چاغلىرىنى سوراپ، كويۇك ئوتلىرىنى بېسىش ئېدى. لېكىن...

ئەي، چەرخى بۇزۇق پەلەك، يەنە مېنى ئەلەم-قايغۇغا سالدىڭغۇ!..

بۇ قېتىم سەپىرىمدە ئاكاملارنىڭ ئويىگە چۇشۇپ، ئەتىسى ماھىنۇرغا يولۇقۇش مەخسىتىمنى ئاكامغا ئېيتتىم. ئاكام يەنە ئۇھ تارتتىدە:

-ئۇكام، كەلمىگەن تەلەيدە نېمە ھەققىڭ بار دېگەندەك، ماھىنۇر بۇلتۇر ئىككى-ئۇچ ئاي ئىلگىرى ئالەمدىن ئوتتى، ئولگەنىنىڭ ئۇستىگە تەپكەندەك، بۇ قارا تەغدىر بىزگە باقمىدى،-دەپ بېشىنى توۋەن سالدى. يەنە ئاكام بىلەن توپراق بېشىغا چىقىپ قۇرئان ئوقۇدۇق. ماھىنۇرنى قىزىم تۇرسۇنايىنىڭ يېنىغا قويۇپتۇ. غەم-قايغۇ بېشىمنى باسقان تاغدەك كوتىرەلمەس قىلىپ قويغان ئېدى، دۇنيا ماڭا قاراڭغۇ زىنداندەك تۇيۇلدى.

توپراق بېشىدىن قايتقىنىمىزدا، ماڭا قايغۇداش بولغاندەك يىراقتىن مۇڭلۇق بىر ناخشىنىڭ ئاۋازى قۇلىقىمغا كەلدى:

ئاتامغا نېمە دەپ ۋىغلاي،

ئانامغا نېمە دەپ ۋىغلاي،

ئېتىمنىڭ ئالدىدىن ئاشقان

ساماندەك سارغىيىپ ۋىغلاي...

تەغدىرنىڭ بۇ تەنىسىگە مەن قانداق چىداي!

ئابدۇسالام ئوسمان.

ئالمۇتا.

سۇرەتتە: ئالمۇتا. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ بىر توپ ۋېتېرانلىرى.

مۇھىم ئىشلىرىمىزنىڭ بىرى

ئۇيغۇرچە ژىلنامە— كالېندارىمىزنى مۇقىملاشتۇرۇپ قوللىنىش ھاياتىمىز تەقازاسىدىن توغۇلۇۋاتقان، كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغان مۇھىم ئەمەلىي ئىشلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر. بۇ ئىشنىڭ تەشەببۇسكارلىرى بولۇپ خەلقىمىز ئارىسىدىن چىقىۋاتقان ئاڭ—مەۋىيەلىك كىشىلىرىمىز، زىيالىيلىرىمىزنىڭ پىكىر—تەكلىپلىرىنى قوللاشقا ئەرزىيدۇ.

ئەينە شۇ مەخسەت يونىلىشىدە «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 1994—ژىل، 31— دېكابىردىكى سانىدا ئاكا-ئۇكا ئايۇپوۋلارنىڭ «ئۇيغۇرچە ژىلنامە (كالېندار) ۋە ئاي ناملىرى» سەرلەۋھەلىك ماقالىسى ئېلان قىلىنغان ئېدى. ئومۇمىي جامائەتچىلىكىمىزنىڭ بۇ ھەققىدە پىكىر—مۇلاھىزىلىرىنى توغدۇرۇش كوزدە تۇتۇلۇپ، گېزىتلىرىمىزدە شۇ بويىچە 1995— ژىلىنىڭ كالېندارى بېرىلدى. مەزكۇر كالېندار ئۇيغۇر ئائىلىلىرى مېھمانخانىلىرى توردىن ئورۇن ئېلىپ، كوپچىلىك ئارىسىدا قىزىقىش ھاسىل قىلدى. شۇ بويىچە جامائەتچىلىك باش قوشقان جايلاردا ھەر خىل پىكىر—مۇلاھىزىلەر ئېيتىلماقتا. ئۇنى بىر ئىزغا چۈشىرىپ مۇقىملاشتۇرۇشقا ھەممىمىز كۈچ چىقىرىشىمىز لازىم.

ژىلنامە كالېندارىمىزنى تۈزۈشتە ئەجداتلىرىمىز ئەزەلدىن ئاساس جەھەتتىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاي ئاتلىرىنى شۇنىڭغا ماسلاشقان ھالدىكى ناملار بىلەن ئاتاشنى نەزەردە تۇتۇشىمىز لازىم. شۇنداقلا قېرىنداش تۈركىي خەلقلەرنىڭ ژىلنامىلىرىدىكى ناملاردىن ئانچە ژىراقلاپ كەتمەسلىككە كۆڭۈل بولۇش مۇۋاپىق. شۇ بويىچە ژىلنامىمىزدىكى ئاي ئاتلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئاتىساق مۇۋاپىق بولار دەپ ئويلايمىز. بۇنىڭغا كوپچىلىك، ئەلۋەتتە، ئوز پىكىر—مۇلاھىزىلىرىنى بىلدۈرەر دەپ ئويلايمىز.

ئۇيغۇر خاقانى ئوغۇزخاننىڭ شەرىپىگە ئۇيغۇرچە ژىلنامىمىزنى ئوغۇزىيە دەپ ئاتىساق.

1— ئاي يانۋار— **قەھرىتان** (بۇ يەردە ئايۇپوۋلارنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇشقا بولىدۇ).

2— ئاي فېۋرال— **قەھرىكام** (ئۇنداق بولغىنى قىشنىڭ قەھرلىك سوغى بۇ مەزگىلدە سەل پەسىيىشكە ئوتىدۇ).

3—ئاي مارت— **نەۋروز** (يېڭى ژىلنىڭ بېشى).

4— ئاي ئاپرېل— **كۆتۈم، سەپەر، ئىگىنىد** دېگەن سوزلەرنىڭ بىرىنى تاللاپ ئالايلى (سەۋەۋى بۇ سوزلەر شۇ پەسىلگە ماس تىرىلغۇ ۋە كۆتۈم ئىشلىرى قىلىنىدىغان مەزگىل).

5— ئاي ماي— **باھار.**

6—ئاي ئىيۇن— **بېناكار** (بۇ ئايدا ئۆي سېلىش، قۇرۇلۇش ئىشلىرى باشلىنىدۇ).

7— ئاي ئىيۇل— **تومۇز** (يازنىڭ ئەڭ ئىسسىق مەزگىلى).

8— ئاي ئاۋغۇست— **تولۇق** (ئوما ئورۇپ، خامان ئالىدىغان مەزگىل).

9—ئاي سېنتەبىر— **مەرىپەت** ياكى **ئىرفان** (سەۋەۋى بۇ مەكتەپلەردە ئوقۇش باشلىنىدىغان مەزگىل).

10— ئاي ئوكتەبىر— **شەبنەم** (بۇ كۈزنىڭ خەۋەرچىسى شەبنەم چۈشىدىغان مەزگىل).

11—ئاي نويابىر— **ئوغلاق** (بۇ نام قېدىمىي ژىلنامىلاردا ئۇچرايدۇ)

12— ئاي دېكابىر— **ھوزۇر** (دېھقانلارنىڭ دەم ئېلىپ، ژىللىق تاپاۋىتىنىڭ ھوزۇرىنى سۈرىدىغان پەيتى).

ئۇيغۇرچە ژىلنامىمىزنى مۇقىملاشتۇرۇش مەسىلىسىنى كوتىرىپ، دەسلەپ گېزىتلىرىمىز سەھىپىلىرىدە ئوز پىكىر—مۇلاھىزىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان شاۋدۇن ۋە غىلاجىدىن ئايۇپوۋلارنىڭ تەشەببۇسىنى قوللىغان ھالدا ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئالىملىرىمىز، زىيالىيلىرىمىز، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى قاتناشقان ئىلمىي كونفېرېنسىيە ئوتكۈزۈپ، بۇ ھەققىدە كېچىكمەي بىر قارارغا كېلىشىمىز لازىم. شۇڭغىچە بۇ خەيرىلىك ئىشقا قىزىققۇچى كېشىلەر مۇمكىن بولسا ئوز پىكىر—مۇلاھىزىلىرىنى گېزىتلىرىمىزدە ئېلان قىلىپ تۇرسا نۇر ئۈستىگە نۇر بولار ئېدى.

نۇرئالىم روزى.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ...

بۇنىڭدىن تورت ژىل مۇقەددەم جۇمھۇرىيەتتە دولەت مۈلكىنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇش توغرىلىق قانۇن، پەرمانلارغا بىنائەن دولەت مۈلكىنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇش ۋە ئاكسىونېرلىق بىرلەشمىلەرنى قۇرۇش ئىشلىرى بىر قەدەر ئالغا سىلجىغان بولسىمۇ، بىراق ھازىرقى كۈنگە قەدەر قانائەتلىنەرلىك ھالدا يولغا چۈشمىدى... بۇنىڭ سەۋەۋى جۇمھۇرىيەتتە كۆن ساناپ ئىقتىسادىي بوھراننىڭ ئوسۇشى—ھەر خىل ساھالارنىڭ ئىشلەپ چىقىرىشقا ئاھايىتى چوڭ توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ،—شۇنداق بولسىمۇ، ئايرىم كارخانىلار، تەشكىلاتلار ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، قولدا بار ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلانماقتا. ئىلگەركى 2—ئاۋتوترانسپورت كومبىناتى ئاساسىدا قۇرۇلغان «يورغا» ئاكسىونېرلىق جەمىيىتى توغرىلىق ئەينە شۇنداق دېيىشىمىز مۇمكىن.

يېقىندا بىز، مەزكۇر ئاكسىونېرلىق جەمىيىتىنىڭ باشلىغى ئاقان كامىلبېكوۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، كوللېكتىۋنىڭ شەھەر ئاھالىسىغا خىزمەت قىلىشتا قانداق چارە—تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئىشلەۋاتقانلىقى ھەققىدە سوزلەپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدۇق:

470ئادەمدىن تەركىب تاپقان بىزنىڭ ئاكسىونېرلىق جەمىيىتىمىز ئاساسەن پايتەخت ئاھالىسىغا ئات مەھسۇلاتلىرىنى توشۇشقا ئىختىساسلاشتۇرۇلغان. ھازىر ئاۋتوكومبىناتتا بارلىغى بولۇپ، 250ئاۋتوماشىنا، تېخنىكىلىق جەھەتتىن ئاۋتوماشىنىلارنى رېمونت قىلىش ئۇچاستكىسى بىلەن تېخنىكىلىق خىزمەت قىلىش كومپلېكسلىق ئۇچاستكا بولۇپ، مەزكۇر ئۇچاستكىلار تەركىبىدە 400گە يېقىن شوفيور، سلېسارلار ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇلار شەھەر ئاھالىسىغا ئات مەھسۇلاتلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىش بىلەن بەنت بولماقتا.

ئەندى ئاكسىونېرلىق جەمىيىتىمىزنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئانچە ماختىنىدەك ئەمەس. بۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەۋى، جۇمھۇرىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار بارلىق ساھالارغا ئوخشاش ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرىگىمۇ ئوز تەسىرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ. شۇنى ھەم ئۇچۇق ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇكى، بازار ئىقتىسادىغا كوچۇش جەريانىدا جۇمھۇرىيەتتىكى ئۇرغۇللىغان كارخانا، زاۋۇد، مەھكىمىلەر ئوز مۇمكىنچىلىكلىرىگە قاراپ، دولەت قارىمىقىدىن چىقىپ، مۇستەقىل ھالدا ئىشلەۋاتىدۇ. بىزمۇ ئوز كومبىناتىمىزنى بۇنىڭدىن بىر ژىل ئاۋۋال دولەتتىن سېتىپ ئېلىپ، مۇستەقىل ئىشلەشكە باشلىدۇق. بىراق، ھازىرقى ئىقتىسادىي بوھراننىڭ كۆن ساناپ ئوسۇشى، شۇنداقلا قانۇن بويىچە دولەت تەرىپىدىن بېرىلگەن مەبلەغنىڭ توختىتىلىشى ئىشىمىزغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزمەكتە. شۇ سەۋەپتىن جەمىيىتىمىز تېررىتورىيەسىدە 50ئاۋتوماشىنا رېمونتقا مۇھتاج بولسا، 40ئاۋتوماشىنا تېخنىكىلىق جەھەتتىن پۈتۈللەي كاردىن چىقتى ھازىر بارى—يوقى 30 ئاۋتوماشىنا ئاھالى خىزمىتىدە كېچە-كۈندۈز ئىشلەۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى رېمونت قىلىش سېخلىرىدىكى جابدۇقلارنىڭ كونىرىشى، ئاۋتوماشىنىلارغا كېرەكلىك ئېھتىيات قىسىملىرىنىڭ يېتىشمەسلىكى ئىشىمىزنىڭ ئالغا بېسىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى، بەزى كوممېرتسىيەلىك تەشكىلاتلار بىز بىلەن شەرتنامە تۈزۈپ، بىزدىن ئاۋتوماشىنىلارنى ئالىدۇ. ئىشلىتىپ بولغان ماشىنىلارنى قارايدىغان بولسىڭىز، ئادەم ھەيران قالىدۇ. ماشىنىدا ئېمە توشىغانلىقىنى بىلمەي قالىسىز... ئاخىرى، ئۇلار بىزگە دولەت تەرىپىدىن مەخسۇس ئان مەھسۇلاتلىرىنى توشۇشقا بېرىلگەن ئاۋتوماشىنىلارغۇ، دەپ قالىسىزدە، تازىلىقتى ساقلاش مەھكىمىلىرىگە مۇراجەت قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ... موشۇنداق ئەھۋاللارغا قارىماي، شوفيورلىرىمىز بولسۇن، سلېسارلىرىمىز بولسۇن قولدا بار مۇمكىنچىلىكلەرنى ئىشقا قوشۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

شۇنى ھەم ئېيتىپ ئوتۇشكە توغرا كېلىدۇكى، كوللېكتىۋىمىز كوپ مىللەت ۋەكىللىرىدىن تەركىب تاپقان. بولۇپمۇ، ئاكسىونېرلىق جەمىيەتتە ئىشلەۋاتقانلارنىڭ 30پروتسېنتى ئۇيغۇرلار تەشكىل قىلىدۇ. ئاتاپ ئېيتقاندا، ئوزلىرىنىڭ ئەمگەك سويەرلىگى بىلەن كوللېكتىۋ ئارىسىدا ھورمەتكە ئېگە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى كوپلەپ سانىلىدۇ. مەسىلەن، تۇرسۇن ھاشىروۋ، مارسىل قۇرۇلقۇلوۋ، ئالىمجان مەمرووۋ، دانىيار مۇتەللىپوۋ، قەھرىمان ئاقمۇللايېۋ ۋە باشقىلار شۇلارجۈملىسىدىندۇر. ئۇلار ئوزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىسىنى ئوز ۋاقتىدا ۋىژدان ئەمرى بىلەن ئورۇنلاشقا تىرىشىدۇ.

خۇلاسلاپ ئېيتقاندا، بۈگۈنكى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ، پايتەخت ئاھالىسىغا خىزمەت قىلىشنى ياخشىلاشقا تىرىشىۋاتىمىز. چۈنكى، بۇ ئىش بىزنىڭ قەرزىمىز ھەم پەرزىمىز.

ياقۇپ سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئادەملەر ۋە سائەتلار

تۆۋەندە بايان قىلىنغان ۋاقىئەلەر ئادەملەر ئوز ھاياتىدا دۇچ كەلگەن چۈشەندۈرۈشكە بولمايدىغان ۋە سىرلىق ھادىسىلەر بولۇپ ئۇلارغا ئاھايىتى غەلىتى غەيرى— تەبىئىي سېزىلگەن.

1978—ژىلى سېنتەبىردە مېنى ۋارشاۋىدىن 400كىلومېتىر ژىراقلىقتا ياشايدىغان تۇققانلىرىمنى ئەندى بۇنىڭدىن كېيىن كورەلمەيدىغانلىقىم سەۋەۋىدىن ئۇلارغا بېرىپ كېلىش ئوي—پىكرى ئوز ئىلكىگە ئېلىۋالغان ئېدى. بۇنىڭ ئېمە ئۈچۈن شۇنداق بولغانلىقىنى مەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن، ئۇرۇق—تۇققانلىرىمنىڭ، مەلۇم ساق—سالامەت ئېدۇق. لېكىن ھېچكىم ھېچ نەرسە مېنى قوبۇل قىلىنغان قاراردىن يالتىيىشقا ئۇندىشى مۇمكىن ئەمەس ئېدى.

20—سېنتەبىر كۈنى يولدىشىم ۋە قىزىم بىلەن ئۇرۇق تۇققانلارنى يوقلاپ باردۇق، تەبىئىكى، ئۇ يەردە ھېچ نەرسە يۈز بەرمىگەن. ئۇلارنىڭ ئويىدە قېدىمىي، 19—ئەسىرنىڭ بېشىدا ياسالغان، ھەر يېرىم ۋە بىر سائەتنى جاڭ ئۇرۇپ بىلدۈرىدىغان سائەت بار ئېدى. مەن ھەر دايىم بۇ سائەتقا تاڭ قالاتتىم ۋە ۋارشاۋىدىكى ئويىمنى قاچاندۇ بىر ۋاقىتتا ئەينە شۇ سائەت بىلەن بېزەشنى ئارزۇ قىلاتتىم.

مېنىڭ ئارزۇيۇم مەن كۈتكەندىكىدىن بالدۇرىراق ئەمەلگە ئاشتى. تۇققانلىرىم سائەتنى بىزگە سوغا قىلدى ۋە بىز ئۈچ كۈندىن كېيىن قىممەتلىك سوغات بىلەن ئويگە قايتتۇق.

سائەت ئۈچ ئايدىن كېيىن، 16—دېكابىر كۈنى 18دىن 10مىنۇت ئوتكەندە دەسلەپكى قېتىم توختاپ قالدى. بىز سائەتنى بۇراپ قويدۇق، مايلىدۇق، تامىدىكى ئورنىنى يوتكىدۇق—ھېچ نەرسە ياردەم بەرمىدى. ئەندى 17—دېكابىر كۈنى تاڭ سەھەردە ئاپامنىڭ ۋاپات بولغانلىقى توغرىلىق تېلېگرامما كەلدى، شۇ كۈنى 18دىن 10مىنۇت ئوتكەندە سائەت ئوزى مېڭىپ كەتتى، شۇنى قوشۇمچە قىلىش كېرەككى، ئۇ ئاپام ئولگەن ئەق سائەت ۋە مىنۇتتا توختاپ قالغان ئېدى.

ئۈچ ژىلدىن كېيىن 1981—ژىلى 6—مارت كۈنى ئەتىگەن سائەت 11دە جاڭ ئۇرۇپ سائەت توختاپ قالدى، سائەت 13تە مەملىكەتنىڭ يەنە بىر چېتىدە تۇرىدىغان سىڭلىم تېلېفون قىلدى ۋە توغرا سائەت 11دە دادامنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى، يەنە شۇ كۈنى 23.00دە سائەت يەنە بىر قېتىم مېڭىپ كەتتى.

1993—ژىلى مارتتا يولدىشىمنىڭ ئىششىغىنى ئوپېراتسىيە قىلدى، دوختۇرلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ھايات ئۈچۈن خەتەرلىك ئەمەس ئېدى، بىز پەقەت گىستولوگىيەلىك تەتقىقات نەتىجىلىرىنىڭ شەكلەن ئىسپاتلىنىشىنى كۈتۈپ تۇراتتۇق. ئۇ ئوزىنى ياخشى ھېس قىلاتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى مەن ئۇنىڭغا چاي ئېلىپ كىرىپ بىردىنلا ئېرىمنى چاشسىز، ئورۇقلاپ كەتكەن، يۈزى سېرىقداپ، كوزلىرى چۈشۈپ كەتكەن ھالدا كوردۇم. مەن دەھشەتتە كوزلىرىمنى ژۇمدۇم. كوزلۇرۇمنى ئاچسام—يەنە شۇ كورۇنۇش. مەن بېئىختىيار ۋاقىراۋەتتىم ۋە قولۇمدىن ستاكان چۈشۇپ كەتتى. ئېرىمنىڭ قىياپىتى ئەكسىگە كەلدى. مەن، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭغا كوزۈمگە «كورۇنگەننى» ئېيتمىدىم، ئەندى ۋاقىراۋەتكەنلىكىمنى ۋە يەرگە چۈشكەن ستاكاننى قولۇمنى كويدۈرۋالغانلىقىم بىلەن چۈشەندۈردۈم.

لېكىن شۇ كۈندىن مەن سائەتنىڭ ھەر كۈنى بۇراپ تۇرۇلۇشىنى كوزىتىپ تۇرۇشقا باشلىدىم. مەن خۇددى سائەت پاراڭلاشقاندەك قىلىپ، ئۇنىڭ توختاپ قالماسلىقى ئۈچۈن يالۋۇراتتىم.

ئەكشۇرۇش نەتىجىلىرى ئاچار سۇپەتلىك ئىششىق ئىكەنلىكىنى كورسەتتى. ماينىڭ ئاخىرىدا يولدىشىم ئونكولوگىنىڭ كونسۇلتاتسىيەسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئانگلىيەگە ژۈرۈپ كەتتى.

1993—ژىلى 2—ئىيۇن كۈنى 13تىن 30مىنۇت ئوتكەندە سائەت توختاپ قالدى. مەن بۇ دەھشەتتىن قېتىپ قالدىم. پەقەت ئىككى سائەتتىن كېيىنلا ئەنگلىيەگە تېلېفون قىلىشقا جۈرئەت قىلالىدىم. يولدىشىم كونسۇلتاتسىيە بولغانلىقىنى ئېيتتى ۋە ئوزىنى ياخشى ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى ھەم ئويگە قايتىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى، مەن سائەتنىڭ ئۇرۇپ ئېمىشكە توختاپ قالدىڭ؟ دەپ سوراتتىم. كېچىسى سائەت يەنە بىر قېلىپتا مېڭىپ كەتتى. پەقەت كېينلا مەن 1993—ژىلى 2—ئىيۇن كۈنى سائەت 13تىن 30مىنۇت ئوتكەندە يولدىشىمغا كونسۇلتاتسىيەدە يەنە قانچىلىك ۋاقىت ياشايدىغانلىقىنى ئېيتقانلىقىنى بىلدىم 1994—ژىلى 23—يانۋاردا ئولگەندە سائەت ئەندى باشقا توختىمىغان ئېدى.

خالىنا كۆدلىنسكا،
ۋارشاۋا.

* * *

مېنىڭ باجام بولۇپ، ئۇ خۇددى بىزنىڭكىگە ئوخشاش بىر ئائىلىلىك خوشنا ئويدە تۇراتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى—بۇنىڭدىن ئىككى ژىل ئىلگىرى ئىيۇن كەچقۇرۇنلۇغى باجام ئايالى بىلەن بىزگە كەلدى ۋە ھەممىمىز كوڭۇل ئېچىپ ئولتىرىپ مۇڭداشتۇق. سوز ئارا سائەت توغرىلىق، بۇ ۋاقىئەدە ئەڭ مۇھىمى—ئۇلارنىڭ ئاشخانىسىدا ئېسىقلىق تۇرغان ئاددىي دۇگىلەك كۇۋارتس سائىتى ھەققىدە پاراڭ بولدى. باجام بۇ سائەتنىڭ شۇنچىلىك توغرا ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بۇ ئۇنى ھەتتا سەل ئاچچىغىنى كەلتۈرىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى، بىرەر قېتىم بولسۇمۇ بىر مىنۇت، يېرىم مىنۇت ئارقىدا قالسا، ياكى ئىلگىرى كەتسە! بىز يەنە بىر ئاز ئولتاردۇق ۋە سائەت سەككىزلەردە تارقالدۇق.

يېرىم كېچىدە تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى. سائەت 12لەردە باجام ئۇ خلاۋېتىپ ئولۇپ قالغان ئېكەن (ئۇ ئىككى قېتىم ئىنفاركت بولغان). ئەتىگەنلىكى سائەت ئالتىدە ھېچ قاچان توختاپ قالمىغان ۋە شۇنچىلىك توغرا ماڭىدىغان بۇ ئاشخانىدىكى سائەت، توختاپ قالغان.

دۈشەنبە كۈنى سائەت يەنە ئەتىگەنلىكى ئالتىدە توختاپ قالدى. مەرھۇمنىڭ ئايالىنىڭ ئىنىسى سائەتنى بۇراپ ۋە بۇ قېتىم ئۇنىڭ تىلىنى توغرىلىدى. سىغىربىلاتتا—ئەق ئالتىدە—سائەت تىلى سۇركەپ كەتكەن سىزىق كورۇندى. ئۈچ قېتىم توختىغاندىن كېيىن سىزىقنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كورۇڭ؟!

شۇنىڭدىن كېيىن سائەت توغرا مېڭىۋاتىدۇ. بۇ توغرىلىق ئېمە دېيىش مۇمكىن؟

ئۇۋى كامىنسكى،
بىيالوگراد.
(«كاراۋان» گېزىتىدىن)

دوختۇرنىڭ مەسلىھەتى

سالامەتلىك ۋە غىزالىنىش

ئىنسانىيەت پەيدا بولغاندىن تارتىپ بىر قېلىپقا چۈشمەي كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى كوپلىگەن كىشىلەرنىڭ نورمال ئوزۇقلىنىش قائىدىسىگە رىئايە قىلماي كېلىۋاتقانلىغىدۇر. كېيىنكى ۋاقىتلاردا غەرب دۇنياسىدا ئومۇمىي مەتبۇئات ۋاستىلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭغا ئالاھىدە كوڭۇل بولۇشكە ئوتتۇۋاتىدۇ.

ئالىملارنىڭ ئېنىقلىشىچە، ھەر ژىلى فرانسىيەدە ژۇرەك، قان تومۇرى كېسەلى بىلەن يۈز مىڭ ئادەم ئابۇت بولىدىكەن. بۇ ئەھۋال فرانسىيە ئالىملىرىنى تەشۋىشلەندۇرمەكتە. بەزى ئالىملار بۇنى سېپىد ئاغرىغىنىمۇ دەھشەتلىك دەپ قارىماقتا. ئاخىرقى ژىللاردا غەرب ئەللىرىدە تاماكا چېكىشنىڭ ئازىيىشى، تەن ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ كېڭىيىشى ئوزۇقلىنىش قائىدىسىگە رىئايە قىلىشنىڭ ياخشىلىنىشىغا قارىماي ئولۇم نىسبىتى يەنىلا توۋەندىكى بىر نەچچە سەۋەپلەر بىلەن يەنىلا پەسەيمەي كېلىۋاتىدۇ.

بۇنىڭدا ئەڭ ئالدى بىلەن ئىرسىيەت مەسىلىسىنى ئەستە تۇتۇش لازىم. چۈنكى بۇ ئامىل ھەر قاچان مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان ۋە بولۇپ قالماقتا. ئامما ھەر قاچان ئوزۇقلىنىش قائىدە- تەرتىپلىرىنى ساقلاش ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. بەزى ئائىلىلەر ئەجدادىدىن باشلاپ مايلىق، سېمىز گوشلەرنى ئىستېمال قىلىشقا ئادەتلەنگەن. مۇنداق ئائىلە ئەزالىرىنىڭ كوپچىلىگىنىڭ قېنىدا خولېستېرىن ماددىسى كوپ بولۇشى بىلەن ژۇرەك، قان تومۇر كېسەللىرىگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى كوپرەك ئۇچرايدۇ. ھەتتا ئۇنداق ئائىلىلەر بالىلىرىنىڭ 10 ياشلىرىدىلا ئىنفاركت ئاغرىغىغا چېلىقىدىغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس. چۈنكى مۇنداق ئادەملەرنىڭ قان تومۇرىغا ياغ ماددىسى يېپىشىپ تىنىپ قالىدۇ. بۇ ھادىسە خۇددى سۇ تروبىلىرىنى دات بېسىپ، كالتىسى تۇزلىرى يېپىشىپ قالغانغا ئوخشايدۇ. نەتىجىدە بۇ ياغ ماددىلار كوپلەپ ژىغىلىشى تۈپەيلى تومۇرلارنىڭ ئوزىنى ئوزى تازىلاپ تۇرۇش خۇسۇسىيىتى ئاجىزلىشىپ، كېسەل ئاستا كۈچىيىپ بارىسىمۇ لېكىن ئولۇم ئاھايىتى تېز يۈز بېرىشى مۇمكىن. بۇ خىل قان تومۇرلارغا شىلاكلارنىڭ ئولتىرىشى بەدەننىڭ بارلىق تومۇرلىرىدا يۈز بەرسىمۇ ئامما كوپرەك ژۇرەك، مىيە ۋە بورەك قان تومۇرلىرىدا ئۇ تېز كۈچىيىپ، ھالاكەتلىك ئەھۋاللارغا ئېلىپ كېلىدۇ.

خولېستېرىن دېگىنىمىز بۇ بىر خىل تەركىۋىدە ياغ تولغان خىمىيەۋىي بىرىكمە بولۇپ، بۇ ئادەتتە بەدەندىكى بارلىق ھۆجەيرىلەرنىڭ قېپىنى قۇرۇشقا كېرەك ماددا. يەنى ئورگانىزىم نورمال ھايات كەچۈرۈشى ئۈچۈن كۈنىگە 300 مىللىگرام ئەتراپىدا خولېستېرىن كېرەك. بىر دانا تۇخۇمنىڭ مىقدارىدا شۇنچىلىك خولېستېرىن بار. ئادەم ئورگانىزمى ئوزۇق بىلەن كۈنىگە شۇ مىقداردىكى خولېستېرىننى قوبۇل قىلىپ تۇرمىسا ئۇنى ئوزى ئىشلەپ چىقىرىدۇ. لېكىن بۇ ئورگانىزمنى زورۇقتۇرۇشقا ئېلىپ كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەركىۋىدە خولېستېرىن يوق ئوزۇق ئۇ ياخشى ئوزۇق ئەمەس. ئەگەر كلېتكىلاردا خولېستېرىن زىيادە بولۇپ، ئۇنى قان بىلەن ئېلىپ كەتسە ياخشى. ئەكسىچە كلېتكىلارغا ئولتىرىپ قالسا سەلبى تەسىر كورسىتىدۇ، يەنى مۇنداق ھالەتتە ئۇ ئارتېرىيە قان تومۇرلىرىنىڭ ھەرىكىتىنى قىينىلاشتۇرىدۇ. ئادەم ئورگانىزمى نورمال ھايات كەچۈرۈشى ئۈچۈن زىيادە كوپ خولېستېرىن بۇ بەك زىيانلىق ۋە خەتەرلىكتۇر. تاماق تەركىۋىدە خولېستېرىن قانچە كوپ بولسا، ئورگانىزمدا يامان خولېستېرىننىمۇ شۇنچە كوپىيىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەركىۋىدە كوپ خولېستېرىن بار ئوزۇقلىقلاردىن پەرھىز قىلىشى لازىم. يەنى تۇخۇمنىڭ سېرىغى، گوش، ياغ، شورپا، سۈت، سىر، كالباسا ۋە باشقا تائاملارنى ھەپتىسىگە 1—2 قېتىم ئىستېمال قىلىش لازىم. تولاراق بېلىق ۋە باشقا دېڭىز يېمەكلىكلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىش پايدىلىق. شۇنىڭ ئۈچۈن دېڭىز ئوزۇقلىرىنى ئىستېمال قىلىدىغان كىشىلەردە مۇنداق ئاغرىقلار ئۇچراشمايدۇ. شۇنداقلا قۇش گوشلىرى، توشقان گوشى، ئوت—ياش، مېۋە—چېۋىلەرنى كوپ يېيىش كېرەك. ئورۇك، قېقى، چەيزە ۋە ئوسۇملۇك مېيى، بولۇپمۇ شىمشىكا مېيى ۋە زەيتۇن يېغى بەك پايدىلىق، مۇمكىن بولسا تاماقنى سۇيىغىدا تەييارلاش كېرەك. ھايۋان يېغى، بولۇپمۇ كالا يېغى زىيانلىق، تاماقنى قوۋۇەتلىك يېيىشنى ياخشى كورىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ھايۋانات يېغىنى ياخشى كورىدۇ ۋە ئۇنى ئادەتتىن تاشقىرى كوپ ئىستېمال قىلىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئوزلىرىنى زەھەرلەيدۇ. تاماكا چېكىشمۇ بەك زىيانلىق. ھازىر ئالىملارنىڭ ئېنىقلىشىچە، تاماكا قاننى قويۇقلاشتۇرىدىكەن. نەتىجىدە قان تومۇرلىرىدا زەھەرلىنىش يۈز بېرىدۇ. تاماكىنىڭ يەنە بىر زىيىنى ئۇنى چەككەن كىشىنىڭ قېنىدا زىيانلىق خولېستېرىن كوپىيىدىكەن. ئېنىقلىنىشىچە كۈنىگە 20 تال سىگارېت چەككەن كىشىلەرنىڭ ژۇرىگىنىڭ تاجلىرىدا قان تومۇرلىرىنىڭ كېسەل بولۇش خەۋپى 37 ھەسسە، توۋەنكى مۇچىلىرىدىكى قان تومۇرلىرىنىڭ قېتىش نىسبىتى 38 ھەسسە ئارتۇق بولىدىكەن. بۇ خىل ئەھۋال تاماكىنى قانچە ياش چەككەن كىشىدە شۇنچە ئېغىر بولىدۇ.

روھى ئازاپلىنىش، خاپىلىق، تېرىككەكلىك ژۇرەك، قان تومۇرلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىنى كۈچەيتىدىغان يەنە بىر ئامىل ھېساپلىنىدۇ. بولۇپمۇ جىسمانىي ھەرىكەت ئازايغان مەزگىلدە ئەسەبىلىشىش چوقۇم قان بېسىمىنىڭ ژۇقۇرى بولۇش كېسەللىگىگە ئېلىپ كېلىدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە قان تومۇرلىرىدا ياغلىق ماددىلار كوپىيىدۇ. سېمىز كىشىلەرنىڭ بۇ خىل كېسەللىكلەرگە كوپرەك گىرىپتار بولىدىغانلىغى ئېنىق بولسىمۇ ھەر ھالدا يانپاش ۋە قوساقتا ژىغىلغان ياغ قان تومۇرلارغا ژىغىلغان ياغقا قارىغاندا ئانچە خەتەرلىك ئەمەس. شۇنداق بولسىمۇ سېمىزلىقنىڭ قېرىلىقنىڭ ئىپادىسى ئىكەنلىگىنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك. كىشىلەر قان تومۇرلىرى 70 پروتسېنت تارايغىنىدا بۇ خىل ئاغرىقلار سېزىلىشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قىرىق ياشتىن ئاشقان ئەرلەر، ئەللىك ياشتىن ئاشقان ئاياللار 2—3 ژىلدا بىر قېتىم قان تەركىۋىدىكى خولېستېرىننى تەكشۈرۈپ كورۇشى كېرەك. شۇنىڭدەك دائىممۇ ناسىپ تاماقلىنىشقا كوڭۇل بولۇشى لازىم. گەرچە ئاياللار ئەرلەرگە قارىغاندا بۇ خىل ئاغرىق بىلەن ئاغرىشتىن تەبىئىي ھالدا مۇھاپىزەت قىلىنسىمۇ لېكىن ھەيزە كورۇش توختىغاندىن كېيىن ئۇلارمۇ ئەرلەرگە ئوخشاشلا ئاغرىيدۇ.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ساپ مەي ئىچىش (سۇخوي ۋىنو) پايدىلىق ئىكەنلىگى ھەققىدە سوز بولۇپ ژۇرىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ مەي قان تومۇرلىرىغا پايدىلىق تەسىر كورسىتىدۇ. شۇڭلاشقا مەي ئىستېمال قىلىش ئەنئەنىگە ئايلانغان ئەللەردە ژۇرەك، قان تومۇرى كېسەللىكلىرى ئاز ئۇچرايدۇ. تاماق ئالدىدا دائىملىق 200 گرام تازا مەي ئىچىپ ژۇرۇش پايدىلىق. باشقا ھېچ نەرسە ئارىلاشمىغان تازا مەينىڭ تەركىۋىدە ۋىتامىنلار كوپ بولىدۇ.

كوفې ئىچىدىغانلارغا بېرىدىغان مەسلىھەتىمىز شۇكى، ئۇ مىيە پائالىيىتىنى ياخشىلايدىغان، نەپەس، ژۇرەك ئورگانلىرىنى جانلاندۇرىدىغان، ھادۇق چىقىرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە بولسىمۇ، ئامما ئۇنى كوپ مىقداردا ئىچىش زىيانلىق. ئومۇمەن ئېيتقاندا، تاماق ۋە باشقا ئوزۇقلىقلارنى قانداق تەييارلاپ، قانچىلىك مىقداردا يېيىشنى بىلىش كېرەك.

نازىم قەمبىرى،
دوختۇر.
بىشكېك شەھرى.

سىدىقھاجى روزى

خىروئىنغا قارشى تۇرۇپ ...

تارىختا 1839—ژىلدىن 1842—ژىلغىچە، 1856—ژىلدىن 1860—ژىلغىچە جۇڭگودا ئىككى ئەپيۇن ئۇرۇشى بولغانىدى. بۇ ئۇرۇشنى ئانگلىيە مۇستەملىكىچىلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئانگلىيە جۇڭگونى مۇستەملىكە قىلماقچى بولغاندا، ئىشنى ئەڭ ئاۋال جۇڭگولۇقلارنى زەھەرلەشتىن باشلىغانىدى. ئەپيۇن سېتىپ، ياشلارغا چەككۈزۈپ، جۇڭگولۇقلارنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك غورۇرىنى يوقاتماقچى بولغان. جۇڭگولۇقلارنى ئويلىيالمايدىغان، قارشىلىق قىلالمايدىغان، جىسمانىي جەھەتتە ئورە تۇرالمايدىغان ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، مۇستەملىكە ھوكۇمرانلىقنى ئورناتماقچى بولغانىدى. بۇ مەخسەتنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولغان ئانگلىيە ھوكۇمىتى چىڭ سۇلالىسىنى ئوبدان كۇزەتكەن. چىڭ سۇلالىسى چىرىكلەشكەن ئېدى. ھاكىمىيەت ۋە ھوقۇق قۇرۇلمىسىدىكى چىرىكلىشىش، چىرىكلەشكەندە باستۇرۇش كۈچىگە تايىنىپ ئەلنى ئىدارە قىلىش ئەمەلىيەتتە جەمئىيەتكە بالايى—ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان چىرىكلىشىش ئېدى. مەسىلەن، چىڭ سۇلالىسىنىڭ خادىملىرى ئەپيۇن ساتقۇچى ۋە چەككۈچىلەرنى تۇتۇۋالغاندىمۇ، ئەپيۇننى ئېلىپ قېلىپ، جىنايەتچىنى قويۇپ بېرىپ، مۇسادىرە قىلىنغان ئەپيۇننى ئوزى سېتىپ باي بولۇپ، ئانگلىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ مەخسىتىگە يالتاياق بولغان ئېدى. بۇ ئەلۋەتتە «سىياسىي قارشىلىق» كورسەتكۈچى كۈچلەر(!) نى قورال ۋە ساقچى كۈچ ئارقىلىق بىرتەرەپ قىلىشقا قارىغاندا، ئوزىنىڭ گوشىنى ئوزىنىڭ يېغىدا قورۇپ، ئوزىنىڭ پۇلى ئارقىلىق ئەپيۇن چېكىشكە يول قويۇپ، ئوزىنى ئوزىگە ئابۇت قىلدۇرۇش، ئىسمۇ چىقارماي، تۈتۈنمۇ چىقارماي بىرتەرەپ قىلىش ئېدى. فېئوداللىق جەمئىيەتتە تەربىيە كورمىگەن كوپلىگەن جۇڭگولۇقلار ئانگلىيە ۋە چىڭ سۇلالىسىنىڭ مەخسىتىنى چۈشەنمەتتى. ھوكۇمرانلارنىڭ يۇشۇرۇپ ۋە ئاشكارە مەخسىتى بولىدۇ. مۇنداق مەخسەتلەرنىڭ مەنبەسى بىر، ۋاستىلىرى خىلمۇخىل بولىدۇ. مۇنداق ۋاستىلارنى ئەقىلنىڭ كۈچى بىلەن كۇزەتمىگەندە، ئۇنىڭ ماھىتىنى پەرىق ئەتكىلى بولمايدۇ. ئامما ۋەتەن بار ئېكەن، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئولمەيدۇ. لېكىن لىن زېشۈي مۇشۇنداق چاغدا ئوتتۇرىغا چىققان قەھرىمان ئېدى.

بۈگۈنكى كۈندە خىروئىن جۇڭگونىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئېقىپ ژۇرگەندىن باشقا، ھازىر يۇرتىمىز شىنجاڭغىمۇ ئېقىپ كىردى. ئورغۇن ياشلىرىمىز قىلتاققا چۈشتى. ئوزىنى ئوزى ئابۇت قىلىش، ھاياتلىقتىن ئايرىلىپ ئولۇپ تۈگىشىشنىڭ يولىنى تاللاۋالدى. خىروئىن شىنجاڭدىكى 50 پروتسېنتتىن ئارتۇق ناھىيەگە تارالدى. ئالىي مەكتەپلەرگە ئېقىپ كىردى. بالىلار خىروئىن چېكىپ ئېگىرىغان بولسا، ئاتا—ئانىلار بالىلارنىڭ دەردىدە ئېگىرىماقتا. خاتىرجەملىككە دەخلى يەتتى. بۈگۈن ساڭا كەلسە، ئەتە ماڭا كېلىدۇ، ھەممىمىزگە كېلىدۇ. رەھبەرلەرنىڭمۇ ئاۋارىچىلىغىنى كوپەيتتى. بۇ—مۇقىملىقنىڭ بۇزۇلۇشى ئەمەسمۇ؟ بۇنىڭدىن باشقا بىز تەكىتلەيدىغان يەنە قانداق مۇقۇملىق بار؟ لېكىن بىز تېخى بىخوتلىشىپ تۇرۇپتۇق. بۇ خاتا! بىز «جىلىڭ چىڭ ئالۋاستى» نىڭ مەخسىتىنى چۈشەنگەندە، بۈگۈنمۇ خىروئىن ئالۋاستىنىڭ مەخسىتىنى چۈشىنەيلى. ئۇ بىزنى يوقاتماقچى، پەرزەنتلىرىمىزنى، ھەتتا پۈتۈن مىللەتنى يوقاتماقچى. بۈگۈنكى كۈندە بىزنىڭ ياشلىرىمىز، خەلقىمىز ۋەتەننى ئويلايدىغان، تونۇيدىغان ۋاقىت كەلگەندە جانىجان مەنپەئەتلىرىمىزنى ئويلايدىغان، تونۇيدىغان پەيت —ئىسلاھات پەيتى يېتىپ كەلگەندە خىروئىن چېكىپ تۈگىشىمىزمۇ؟

1918—ژىلى لۇشۇن ئەپەندى «سەۋدايى خاتىرىسى» دېگەن ھېكايىسىدە «ئادەملەرنى قوتقۇزۇڭلار» دەپ توۋلىغان ئېكەن. بۇ ئۇنىڭ «فېئوداليزم ئادەملەرنى يەپ كەتتى» دېگىنى ئېدى. ئارىدىن 60 ژىل ئوتكەندە، يازغۇچى ليۇشىنۇۋ «سىنىپ مۇدىرى» دېگەن ھېكايىسىدا «بالىلارنى قوتقۇزۇڭلار» دەپ توۋلىغان ئېدى. بۇ ئۇنىڭ: شەكلى ئوزگەرگەن، ئامما مەزمۇنى ئوزگەرمىگەن قاباھەتلىك ژىللاردىكى «ئامرات سوتسىيالىزم بالىلارنى تۈگەتمەكتە» دېگىنى ئېدى. ئارىدىن ئۇزۇن ئوتمەي نوۋەت ئەندى شىنجاڭ ياشلىرىغا، جۈملىدىن ئۇيغۇر ياشلىرىغا كەلدى. قاباھەتلىك ژىللاردا جىياڭ چىڭ ئالۋاستى پەرزەنتلىرىمىزنى ئالبۇن قىلغان، ئەندى خىروئىن ئالۋاستى پەرزەنتلىرىمىزنى يەپ كەتمەكچى. بالىلارنى قوتقۇزايلى!

«ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى»دىن ئېلىندى.

ئالمۇتا ۋىلايىتى. چېلەك ناھىيەسى «بارتوقاي» تاماكا سوۋخوزىدا ھازىر تاماكا كوچىتىنى ئوستۇرۇش ئىشلىرى قىزغىن ژۇرگۈزۈلىۋاتىدۇ. ئېگىلىك تاماكا ئوستۇرگۈچىلىرى بىيىل بۇ زىرائەتتىن ژۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەۋاتىدۇ.

سۈرەتلەردە: 1. باش ئاگرونوم (ئوتتۇرىدا) ئا. سايىتوۋ سوۋخوز ئىشچىلىرى ت. توختاخۇنوۋ ۋە ئا. ئاشىرۇۋلار بىلەن. 2. ئىلغار تاماكا ئوستۇرگۈچىلەر.

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

شېئىرىيەت سەھىپىسى

ئا. دولەتوۋ

تۈگىگەن ناخشا

ناخشا ئېيتتۇق بىز بەختلىك دەپ،
يەتمىش بەش يىل—
توختىماي بىر دەم.
پۈتمەيدىغان بىزدە شاتلىق دەپ،
مەڭگۈ كەتتى دېگەش قايغۇ—غەم.

ھەممە تەل—توكۆش، بار دەپ،
زاڭلىق قىلدۇق چۈككەننى ئۇيغا.
پەقەت بىزگە زور مەخسەت يار دەپ،
ئايلاندۇردۇق ئۇلۇمنى تويغا.

بىزنىڭ دېگەچ «بېپايان ۋەتەن»
ئۇنتۇپ قالدۇق بويۇك ئۇقۇمنى.
سويۇپ ۋۇردۇق ماڭلايغا چەككەن
چېچىپ ئوتسە كوزلەرگە قۇمنى.

قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالغاندۇق،
ئۇي تورىگە چىقىرىپ ياتنى.
ئامەت كەلدى دەپ دۇمباق چالدۇق،
تېگىشكەندە ئېشەككە ئاتنى.
ھېساپلىدۇق قوساق توقلىغى،

ئەۋزەللى شۇ ھەممىدىن كورە،
ئاخىر بولدۇق— بۇنىڭ يوق سىرى—
مالغا ئوخشاش ۋۇرگەن تىك، ئورە...

تىڭشايدىغان بولۇۋالدۇق، بەك،
ئايلاندۇرۇپ يالغاننى راستقا.
ھېچ نېمىگە كەلتۇرۇش يوق شەك،
ھايات باشقا، ئوزىمىز باشقا.

«ئېچىلىق كېرەك» شارىن توۋلاپ،
پۇتۇپ كەتتى ھەتتا قۇلاقلار.
ۋۇرىۋەردۇق ئېرىقنى كويلەپ،
سوۋۇغاندا جوشقۇن بۇلاقلار.

قېقىپ قويسا مۇرىگە بولدى،
كېرەك ئەمەس بۇلەك ھېچ نەرسە.
دىل ئېچىلىپ قاقاخلاپ كۈلدى،
قاچا ۋۇيۇپ ۋۇندىسىن بەرسە.

«دوستلۇق» سوزىن ئېيتتۇق قانچە مىڭ،
بىزلا ئاڭا قورغان— سېپىلدەك.
بېرىپ قويسا ئېغىل ئاچقۇچىن،
ئوزىمىزنى سېزىپ زور پىلدەك.

ئولتارغاندا بەزەن ئوز ئارا،
ھەزىم قىلدۇق ھەتتا كىت «ۋۇتۇپ».

ئارىمىزغا بىرلا يات كىرسە،
ئانا تىلنى قالىمىز «ئۇنتۇپ».

ئوچكەن ئوتنىڭ، كۈلنى سورۇپ،
ئولتارغانغا خوش بولۇپ كۈلدۇق.
باشقىسىنىڭ ئومىسىن ئورۇپ،
بەرسەك شۇڭا مەس بولۇپ ۋۇردۇق.

بېغىمىزغا قوزغۇن ئولاشسا،
قىياس قىلدۇق ئۇنى بۇلبۇلغا.
دېدۇق: جاھان كوز ئالدىمىزدا،
ئوخشىساقمۇ ئوزىمىز قارغا.

ئاھ، ئالداندۇق، ئالداندۇق قانچە،
ئۇچتى، ئوچتى ئالىي تىلەكلەر.
سېغىنىمىز ئوتمۇشنى يەنە،
قانغا تولۇپ تۇرسا ۋۇرەكلەر.

يەتمىش بەش يىل—
بىزنىڭ شورىمىز.
ھازىرمۇ ھەم تەن ئالغىمىز يوق.
«موشۇ ئاخىر ئامەت— بەختىمىز،—
دەپ كۈيىمىز،— بولسا قوساق توق».

يەتمىش بەش يىل—
قاپ—قاراڭغۇ تۈن.
بىلسەك ئەگەر بىزگە ئۇ شۇنداق.
شۇ «بېپايان ۋەتەن» قوينىدا،
ئەنتىرگەن ياقالماي چىراق.

ئاداشتۇرۇپ ئەقلىدىن، ئويىدىن،
قىلدى بىزنى مەردانە ئاخماق.
ئۇششاق تالاش، ئۇششاق ماجرادىن،
بۇ كۈندىمۇ قانتىن يايماق...

بىز—خەلقىمىز! دەيمىز،
ۋۇرىمىز.
ھازىرمۇ ھەم بولۇنۇپ تويقا.
ئوزىمىزدىن رەقىپ ياسايمىز،
ئوزىمىزنى تۇتۇمىز ئوققا...

مەيلى بولسۇن يول داغدام ۋە كەڭ،
شۇنى كورۇپ ۋۇرەك قاخشايدۇ.
مەرتلىك قىلىپ ئوزەڭنى ئوزەڭ،
تەن ئالمىغىڭ قىيىن ئوخشايدۇ.

تۇرۇپ دەيسەن: بايقىماي بىردىن،
ۋىقىلغاندەك مۇزدا تېيىلىپ،
يەتمىش بەش يىل كورگەن «بەختتىن»،
ۋۇرەمدىكىن تېخى باش قېيىپ...

خۇداغا مىڭ شۈكرى ئېيتايلى،
چۈشەنمىسەڭ، مەيلى زار قاخشاپ.
قۇرۇق ئەمگەك ئەتكۈزگەن بىزگە،
ۋەتەن ئەندى— تۈگىگەن ناخشا.

ئابدۇخالىق سەپىرىي(تۇرپانى)

غـۇلـجـا

سېغىندىم ھوسنى—جامالىڭنى ئەزىز، جانان، غۇلجا،
ۋۇرسەممۇ سەندىن ۋىراق يادىمدا بىر جاھان، غۇلجا.
قويۇپ كوكسىگە قولنى پەرزەنت تۇرار ئالدىڭدا،
قوبۇل قىل سالامىمنى، قىلما رەڭگىم سامان، غۇلجا.
ئۇچاردىڭ بىزنى ئوزەڭ كامال تېپىش پەرۋازىغا،
ئاقلاش ئۇچۇن ئەجرىڭنى قەرىزدارمەن ھامان، غۇلجا.
ئويلىسام سېنى ھەر چاغ كوزلىرىمدىن قاچار ئۇيقۇ،
ياتالمايمەن ئورنۇمدا تېچ ئېغناپ ھەر يان، غۇلجا.
بىلمىدىم، ئايرىلىشنى قايسى تەغدىر يېزىپ قويدى،
ۋەسلىڭگە يېتىش بولدى ئوتتۇز يىللاپ ئارمان، غۇلجا.
قوينۇڭدا بەخت قۇچۇش نەسىپ بولماي ئولۇپ كەتسەم،
نەسلىم يايراپ كۈلسە بەس، مەڭگۈ بول ئامان، غۇلجا.

كىم تىڭشايدۇ دەردىمنـى

(مـۇخـەممەس)

كىم بىلەر، سەن بىلمىسەڭ ئاھ، مېنىڭ ۋۇرەك دەرزىمنى،
كىمگە ئېيتاي، تىڭشىمساڭ سەن، قىسمىتىم—ئەرزىمنى.
ساڭا تىكتىمغۇ ھېمىشەم پۈتكۈل دىققەت—ئەزىرىمنى،
ئوتەپ كەلدىم مەن ھامانە ئىنسانچىلىق پەرزىمنى،
ھەق بىلمىسە، سەن بىلمىسەڭ كىم تىڭشايدۇ دەردىمنى!
پەلەك ئەتۇر چورۇپ چەرخىن توپا چاچار كوزۇمگە،
قۇلاق سالار بەندە يوقتۇر كويۇپ ئېيتقان سوزۇمگە.
ئېيتقىن دوستۇم بويۇن سوزۇپ ۋۇرەمدۇق «توك ئۇزۇمگە»،
تەغدىرىمىز، بەختىمىزنى باغلاپ ھەر خىل تۇزۇمگە،
ھەق بىلمىسە، سەن بىلمىسەڭ، كىم تىڭشايدۇ دەردىمنى!
قانچە يىللار ھىجران ئوتى تېنىمىزنى كۈل قىلدى،
سېغىنىشتىن كوزلەردە ياش، ياقىمىزنى ھول قىلدى.
ھوقۇش سايراپ بېغىمىزدا، گۇلىستاننى چول قىلدى،
ياتلار ئەتۇر سوقۇپ چوتنى، ئېگىدارنى قۇل قىلدى،
ھەق بىلمىسە، سەن بىلمىسەڭ كىم تىڭشايدۇ دەردىمنى!
ئەي بىرادەر، باق جاھانغا، سوزۇلۇپ ئارتتا قالما،
مۇپتىلا بوپ بېخوتلۇقتا جاننى ئازاپقا سالما،
جاپا تارتماي، ھالاۋەت يوق نىشاندىن ھەرگىز يانما،
«ۋەتەن ئەلا، خەلق ئەلا» ئۇشبۇ سوزدىن ھېچ تانما،
ھەق بىلمىسە، سەن بىلمىسەڭ، كىم تىڭشايدۇ دەردىمنى.!

شۈكرى ئابدۇللا

خانتەڭرى خىتابى

پارتلاپ كېتەي دەيدۇ ئەينەلاۋا بولۇپ،
تېكىلخان تاغلىرىنىڭ قات—قاتلىرى.
نىداسى بار ئالەمنى تىترەتمەكتە،
ئۇيغۇرنىڭ مۇڭ—پۇغانى، ۋاي—داتلىرى.

بۇندا، بۇزۇلمەتكە قويسۇن دەپ چەك،
ياڭرايدۇ خانتەڭرىنىڭ خىتاپلىرى.
ياسىمىن جادىگەرگە يول قويمىسۇن
مىڭ ئوينىڭ ئېگىلىرى—پەرھاتلىرى.

ئاھ، ئارتۇق بولغانمىسۇن تەكلىماكان،
ئەكسىگە كەلسۇن تارىم تاشقىنلىرى.

چىن كۈرەش ئۇتلىرىنى لاۋۇلداتسۇن،
بارىندا ئۇچقان ئەرك لاچىنلىرى.

ياتلار ئاياق—ئاستى قىلغان گۈلباغلارنىڭ،
تىكلەنسۇن زىبا، گۈزەل قامەتلىرى.
ئىلنى بوران بولۇپ ئوركەشلەتسۇن،
ئىسيانكار سادىر پالۋان ئەۋلاتلىرى.

چوڭ غازات قايىنىمدا تاپسۇن مۇرات،
غېنىنىڭ چالا قالغان ئارمانلىرى،
ئاتتى دەپ بار ئالەمگە جاكالانسۇن،
ئۇيغۇرنىڭ مەڭگۈ ئەركىن، ھۆرتاڭلىرى.

ۋەتەن ۋسالى

ئانامدىنغۇ مەن مەڭگۈگە ئايرىلغان،
ۋەتەن، سەندىن مەڭگۈ ئايرىلغۇم كەلمەس.
قۇشتەك گويا قاناتلىرى قايرىلغان،
ئاھ، چېكىمەن، خۇشال سايرىغۇم كەلمەس.

ئايرىلسامىمۇ ۋەتەن، سەندىن بۇ كۈنلەر،
پانا تاپتىم، ھەرگىز يۇرتسىز قالمىدىم.
ۋسالىڭنى كىنەپ ئامما كۈن—تۈنلەر،
ئۈمۈت قىلدىم، جىم ياتمىدىم، تالمىدىم.

ۋەتەن سېنىڭ ئازاتلىغىڭ كۈتىمەن،
يات دۈشمەننىڭ بەرباتلىغىن كۈتىمەن.
ئوچمەس مېھىر—مۇھەببىتىڭ قەلبىمدە،
يۇرت قوينىدا جان بەرسەم دەپ ئوتىمەن..

زامانىنى تارقىلما

ئېقىدە منى ئەي، پەلەك، بېكار قىلما،
پاك ئىنسانغا بۇ زامانىنى تارقىلما.
ئىزگۈ تىلەك بىلەن شۇنداق ياشايمەن،
دوستلىرىمنى دۈشمەنلەرگە خار قىلما.

ئېغىر ئوتمۇش ئەسلا يېنىپ كەلمىسۇن،
ياخشىلارغا يامان كوزلەر تەگمىسۇن.
ئەجدادىمىز ياتلارغا باش ئەگمىگەن،
ئەۋلادىمىز ئەسلا بېشىن ئەگمىسۇن.

ئۇنتۇمىدۇم ئانا

ئانا سېنى ئۇنتۇمايمەن ھېچ قاچان،
ھايات بولسام، سەن قەلبىمدە ياشايسەن.
بۈگۈن ئاتا بولسامۇ مەن بىراقتا،
ساڭا بالا،
سەن يولۇمنى باشلايسەن.

مېنىڭ ئانام، سەن ھەممىدىن مېھرىۋان،
تۇمانلىق بۇدۇنيا—ھوسنۇڭ ئالدىدا،
گۈزەللىگىڭ كوزدىن كەتمەس ھېچ قاچان،
ساقلىنىدۇ مەڭگۈ ئوغلۇڭ يادىدا.

روھىڭ يولەك، مەدەت بولۇپ بالاڭغا،
ھاياتنى نۇرغا پۇركەر ئانىجان!
ئىلاھى كۈچ كورۇنسەن ئېھ، ماڭا،
سەجدە قىلىپ، باش ئېگىمەن مەن ھامان.

يولداش قادىر.

ئۇلۇغ غالىبىيەتكە بېغىشلاندى

مىللىونلىغان كىشىلەرنىڭ قان تو-كۆشى، كوز ياشلىرى بەدىلىگە كېلىپ، پۈتكۈل يەر يۈزىدىكى ئاق نىيەت، تېچلىقپەرۋەر ئىنسانىيەت تەرىپىدىن خاتىرلەنگەن ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىق بايرىمى ئالمۇتا شەھرىدە يا شايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسى تەرىپىدىن مۇ تەنتەنىلىك نىشانلاندى.

ئالمۇتا شەھرىنىڭ شۇلتانقورغان مەھەللىسىدىكى كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى مەسىم ياقۇپوۋ نامىدىكى 101– ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ بېناسىغا 7–ماي كۈنى تەرەپ–تەرەپتىن مىڭلىغان كىشىلەر ژىغىلدى. بايراملىق تۈس ئالغان مەكتەپ بېناسىدىن ياڭراۋاتقان ناخشا–سازلار كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ھاياجانلىق تۇيغۇلار ھاسىل قىلماقتا ئېدى. كوكرەكلىرىگە ئوردېن، مېداللار تاقاپ ئۇ يەرگە كەلگەن ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى قىزغىن قارشى ئېلىنىپ ئۇلارغا ئىلتىپات كورسىتىلمەكتە. بايرام قاتناشچىلىرى ئالدى بىلەن مەكتەپ بېناسى ئالدىدا ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىدا قازا بولغانلارغا ئورنىتىلغان يادىكارلىققا گۈل دەستىلەر قويىدى. مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى شۇ ئېغىر ژىللاردا ئامان قېلىپ، بۈگۈنكى بايرام قاتناشچىلىرى بولۇۋاتقان ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىغا گۈللەر تەقدىم قىلدى.

بايراملىق مەراسىمنى ئاچقان شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەھمىجان قاسىموۋ چىن مەنادىكى بۇ ئۇلۇغ بايرامنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە قىسقىچە توختالغاندىن كېيىن بايرام قاتناشچىلىرى بىر مىنۇت سۈكۈت بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئۇرۇشتا شېھىت بولغانلار خاتىرىسىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇۋەلى ئىمام ئۇرۇشتا قۇربان بولغانلارغا ئاتاپ قۇرئان تىلاۋەت قىلدى.

— سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدا ياشىغان خەلقلەرنىڭ دوستلۇقى، قېرىنداشلىق بىرلىكىنى، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىرادىسىنى نامايان قىلغان ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىغا يۈز مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇرلار قاتناشتى، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئەتتەلدە قىسقىچە دوكلاد قىلغان قازاقىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى غ. سەيدۇۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى كامىل ئالىپوۋ. ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى بۇ دەھشەتلىك ئۇرۇش سەپلىرىدە ئوز جانلىرىنى قۇربان قىلدى. جەڭ مەيدانلىرىدا ئالاھىدە قەھرىمانلىق ئۈلگىلىرىنى كورسەتكەن مەسىم ياقۇپوۋ، سۇلھى لوتپۇللىن، داداش باباجانوۋلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى نامىلىرىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولسا، شۇ ژىللاردا كورسەتكەن ئەرلىكى ئىنئاملىنىپ، يېقىندا خەلق قەھرىمانى ئۇنۋانى بېرىلگەن موردۇن ئېيپوۋلار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ

فاشىزمغا قارشى جاسارەت بىلەن كۆرەشكەنلىگىنىڭ يارقىن ئىپادىسى بولۇپ قالدى. بىز بۈگۈن ئارقا سەپتىمۇ ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئەزالىرىنى جاراھەتلەپ كەتكەن ئۇرۇش زەرداپلىرىنى ئەسلىگەن ھالدا ئۇلۇغ غالىبىيەت قازىنىشقا پىداكارلىق بىلەنجەڭ قىلغان ئاتىلىرىمىزنىڭ ئەرلىكى ئالدىدا باش ئېگىمىز.

ئۇنىڭدىن كېيىن سوزگە چىققان ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى ئىبراھىمجان نىيازوۋ، سېيتۋالدى باراتوۋ، رىزۋانگۈل قادىرووۋالار ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ قانچىلىك شىددەتلىك جەڭلەر ئارقىسىدا قولغا كەلگەنلىگى ھەققىدىكى ئوزلىرىنىڭ خاتىرلىرىنى ئېيتىپ بېرىپ، ھازىرقى ئەۋلاتلارنىڭ بېشىغا مۇنداق كۈلپەتلەرنىڭ چۈشمەسلىك تىلەكلىرىنى بىلدۈردى. ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجەمبەردىيېۋ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى ر. ئىسمائىلوۋلار ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنى، بايرام قاتناشچىلىرىنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

تەنتەنىدە مەكتەپنىڭ تەن–تەربىيە مەشغۇلاتلىرىنى ئوتكۈزىدىغان كەڭ مەيداندا شەھەردىكى ھەر بىر مەھەللە جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن ئۇرۇشتا قازا بولغانلار روھىغا ئاتاپ قازان ئېسىلىپ، لەزىرچىراق ئوتكۈزۈلدى. بايرام تەنتەنىسىنىڭ ئاخىرى ئومۇمىي خەلق ئويۇن–تاماشىلىرىغا ئايلىنىپ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترى ئارتىستلىرىنىڭ ۋە مەكتەپ سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ كونسېرتلىرى بىلەن يەنىمۇ جانلىنىپ كەتتى.

س. ئىسكەندەرىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

سۈرەتلەردە: ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىقىغا بېغىشلانغان تەنتەنىدىن كورۈنۈشلەر. پ. ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

تەبرىكلەيمىز

10–ماي مەتبۇئات كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن جۇمھۇرىيەتتىكى ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ بىر توپ ۋەكىللىرىگە ژۇرنالىستىك ساھاسىدىكى مۇۋاپپەقىيەتلىرى ئۈچۈن مۇكاپاتلار بېرىلدى. جۇمھۇرىيەتتىكى كوپلىگەن باشقا ژۇرنالىستلار قاتارىدا بىزنىڭ قەلەمدىشىمىز گۈلسۈم ئاپپاق غىياسىدىنوۋامۇ مۇكاپاتلاندى. گ. غىياسىدىنوۋا «ئالتاغ» پروگراممىسىنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى «ۋاقىت ۋە بىز»، «رىۋايەت» كورسىتىشلىرى ئۈچۈن ئۇزاق باغايېۋ نامىدىكى مۇكاپاتقا سازاۋەر بولدى.

بىز قەلەمدىشىمىزنى بۇ پەخرىي مۇكاپاتقا سازاۋەر بولغانلىغى مۇناسىۋىتى بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەيمىز ۋە بۇنىڭدىن كېيىن قەلىمىنىڭ تېخىمۇ ئوتكۈر بولۇشىنى دەپ، ئىجادىي ئۇتۇقلار تىلەيمىز.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى.

بايرام ھارپىسىدا

ئۇلۇغ غالىبىيەتكە يېرىم ئەسىر تولۇش ھارپىسىدا ئالمۇتا شەھرىنىڭ 109– ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك مەمۇرىيەتنىڭ، ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بىلەن مەكتەپ پېداگوگلار كوللېكتىۋى، ئىشچىلار مەھەللىسىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن ناھىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى بىلەن تەنتەنىلىك ئۇچرىشىش بولۇپ ئوتتى.

ئۇچرىشىشقا قاتناشقان ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى بىلەن مېھمانلار ئالدىدا سوزگە چىققان مەكتەپ مۇدىرى گالىنا پېتروۋنا سىلىنكوۋا ۋېتېرانلارنى 9– ماي– غالىبىيەت كۈنى بىلەن تەبرىكلەپ، ئاندىن سوزنى ناھىيە ھاكىمى ۋلادىمىر شاتوۋقا بەردى. ئۇ ئۇچرىشىشقا قاتناشقان ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنى ئالەمشۇمۇل ئەھمىيەتكە ئىگە غالىبىيەت بايرىمى بىلەن تەبرىكلەپ، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نامىدىن غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن يوللىغان تەبرىك خېتى بىلەن سوغىلارنى تاپشۇردى.

ئاندىن كېيىن سوزگە چىققان ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ، شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەخمىجان قاسىموۋ ۋە باشقىلار ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنى غالىبىيەت كۈنى بىلەن تەبرىكلەپ، ئوزلىرىنىڭ ئىزگۈ تىلەكلىرىنى بىلدۈردى ۋە موشۇ تەنتەنىلىك ئۇچرىشىشنى ئويۇشتۇرغان ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىگە، مەكتەپ كوللېكتىۋىغا ھەم مەھەللە جامائەتچىلىگىگە تەشەككۈر ئېيتتى.

ئۇچرىشىش ئاخىرىدا ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىغا، شەھەر ۋە ئۇنىڭ سىرتىدىن كەلگەن مېھمانلارغا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى كونسېرت كورسەتتى، شۇنداقلا ئىشچىلار مەھەللىسىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن زىياپەت بېرىلدى.

ئوز مۇخبىرىمىز.
ئالمۇتا شەھىرى.

مۇنداقمۇ بولىدۇ

ژىغىسى كېسەلگە شىپا بوۋاق

برازىلىيەنىڭ پايتەختى برازىلىيە شەھرىدە مارىيە ئىسىملىك غەلىتە بىر بوۋاق بار ئېكەن. ئۇ تۇغۇلۇپ بىر ئايدىن كېيىنلا ژىغىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالىغان. نۆۋەتتە داۋالىغۇچىلار 1000غا يەتكەن بولۇپ، بۇ ئىشتىن ئالىملارمۇ ھەيران قېلىشقان.

مارىيە 1986–ژىلى يانۋاردا تۇغۇلغان. ئاتا–ئانىسى ئۇنى ژۇيۇش مۇراسىمنى ئوتكۈزۈش ئۈچۈن تانبۇر چېركوۋىغا ئېلىپ بارغان. ژۇيۇش مۇراسىمى تۈگىمەستىنلا مارىيە «ۋار» قىلىپ ژىغلاپ كەتكەن. ئىبادەت قىلىۋاتقانلار باشلىرىنى كوتىرىشىپ بوۋاققا قاراشقان. دەل شۇ ۋاقىتتا موجىزە يۈز بەرگەن. پالەچ كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بىر قىزچاق تۇيۇقسىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ھاسىغا تايانماستىنلا بوۋاققا قاراپ مېڭىپ كەلگەن. گلائۇ–كوما ئاغرىقىغا گىرىپتار بولۇپ قالغان بىر موماي يېنىدىكى كېلىنىگە قاراپ «ئاھ، تەڭرىم! مەن سېنى كورەلىدىم» دەپ ۋاقىراپ كەتكەن.

خەۋەر چاپسان تارقىلىپ، كوپلىگەن ئاغرىقلار مارىيەنىڭ ئويىگە كېلىشكە باشلايدۇ. مارىيەنىڭ دادىسى تانىمانا ئىلاج ئايالىغا ھەر كۈنى گوگۇم ۋاقتى بىلەن مارىيەنى كوتىرىپ، تانبۇر چېركوسى يېنىدا ئاغرىقلارنى داۋالاشنى ئېيتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرگە كېلىپ، داۋالىغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ.

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا– 33–84–59، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01–92–33، مەسئۇل كاتىپ–06–86–33، ئىجتىمائىي – سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى–81–86–33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى– 27–86–33، ئىختىسات بۆلۈمى– 50–86–33.

تىراژى 4440

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر يا. سەمەدىي.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8–قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتنى ماتېرىياللارنى قايتۇرمايدۇ ۋە جاۋاپ بەرمەيدۇ.

خۇش كەپسلەر، ئۆزبەكستانلىق ئەزىز دوستلار !

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روييۇڭ سامان بولماس

1995
يىل
20 - ماي
شەنبە
№20
(3977)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ن.ئە. نازارباييۇ سېۋۇلدا

قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۇ سېۋۇلدا بولدى. ئۇنىڭ كورىيە جۇمھۇرىيىتىگە قىلغان تورت كۈنلۈك مەملىكەتلىك سەپىرى مەزكۇر دولەتنىڭ پرېزىدېنتى كىم ئېن سامنىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. بۇ يەردىكى ئەنئەنىگە ئاساسەن، پايتەختنىڭ كىمپو ئائېروپورتىدا قازاقستان رەھبىرىنى رەسمىي بىلەن ئۇ باشلاپ بارغان دېلېگاتسىيە ئەزالىرىنى تاشقى ئىشلار ۋەزىرى گون رومېن ۋە باشقا رەسمىي كىشىلەر قارشى ئالدى.

* * *

ئارىدا ئانچە ئوتمەستىنلا يېپىق ئىشىك ۋەزىيىتىدە ژۇقۇرى دەرىجىلىك قازاقستان-جەنۇبىي كورىيە مۇزاكىرىسى باشلاندى. كېيىنرەك ن. نازارباييۇنىڭ تەكىتلىگىنىدەك، ئۇلار دوستلۇق، ئاشكارىلىق روھىدا، ئوز ئارا تولۇق چۈشىنىش شارائىتىدا ئوتتى.

قازاقستان رەھبىرى ئىككى تەرەپلىمە مۇناسىۋەتلەرگە مۇمكىنقەدەر ئىجابىي سۈپەت بېرىشنى لەزىردە تۇتقان ھالدا ئىختىسادىي ھەمكارلىق ھەققىدە ھوكۇمەتلەر ئارا كومىسسىيە قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ تەكلىپ جەنۇبىي كورىيە دېلېگاتسىيەسىنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشتى.

چارشەنبە ۋە پەيشەنبە كۈنلىرىدە قازاقستان رەھبىرى بىلەن ئۇنىڭغا ھەمرا بولغانلار كۋانجۇ ۋە چېججۇ شەھەرلىرىدە بولۇشتى. پروگراممىغا ئاساسەن ئۇلار «پوسكو» پولات ئېرىتىش كومبىناتىنىڭ ئىش ئىقتىدارى بىلەن تونۇشتى. بىر قاتار چوڭ فىرمىلارنىڭ، ئۇنىڭ ئىچىدە «سامسۇنگ» كومپانىيەسىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

* * *

پرېزىدېنت ن. نازارباييۇ رەھبەرلىگىدىكى مەملىكەتلىك دېلېگاتسىيە 18-ماي كەچقۇرۇلۇغى ئالمۇتىغا قايتىپ كەلدى.

(قاز تاگ).

روسسىيەدە بولۇپ قايتتى

ئەمەلدىكى ژىلنىڭ يانۋار ئېيىدا روسسىيە بىلەن قازاقستان رەھبەرلىرى ئۇچرىشىپ، ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى ئوز ئارا مۇناسىۋەتلەرنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەش مەخسىتىدە ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك 17 ھوججەتكە ئىمزا چېكىلگەن ئېدى. جۇملىدىن ھەربىي-تېخنىكىلىق، ئىختىسادىي ۋە باشقا مەسىلىلەر بار. ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى موشۇ مەسىلىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۇچۇن ئىككى تەرەپنىڭمۇ قەتئىي قارارى، ئىش-ھەرىكىتى لازىم. پرېزىدېنتلار مۇزاكىرىلىرىنىڭ داۋامى سۈپىتىدە بولغان ئۇچرىشىش يېقىندا روسسىيەنىڭ ھوكۇمەت ئويىدە بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭغا قازاقستان باش ۋەزىرى ئەكېژان قاجىگېلدىن باشچىلىقىدىكى ھوكۇمەت دېلېگاتسىيەسى بېرىپ قايتتى.

«ئېگېمېن قازاقستان» گېزىتىدىن.

قوۋۇلۇش پائالىيىتىدىكى ھەمكارلىق

18-ماي كۈنى ئالمۇتىدا قوۋۇلۇش باسارى ۋىكتور سوبولېۋ تەبرىكلىدى. ئۇ ئىختىساتنىڭ بۇ مۇھىم ساھاسىدىكى ئىنتېگراتسىيە جەريانلىرىنى مۇدەئەللىرىنىڭ ھوكۇمەتلەر ئارا كېڭىشىنىڭ مەجلىسى ئېچىلدى. مەجلىسنىڭ ئىشتىراكچىلىرى-ساھا مىنىستىرلىكلىرى بىلەن ئىدارىلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى- قازاقستان ھوكۇمىتىنىڭ نامىدىن پرېمىير-مىنىستىرنىڭ ئورۇنتېخمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئىشىدا مۇنداق ژىغىننىڭ چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ئېكەنلىگىنى تەكىتلىدى.

ژىغىلغانلار روسسىيە مىنىستىرلىگى تەرىپىدىن تەييارلانغان تۇرۇشلۇق ئۇي سىياسىتىنىڭ ئاساسىي يونىلىشلىرى توغرىلىق دوكلادنى تىڭشىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى. مدە ئەللىرى تەۋەلىرىدە تۇرۇشلۇق ئۇي قۇرۇلۇشىنىڭ بارلىق جايلاردا ئازىيىپ كېتىۋاتقان ۋە ئۇ يېتىشمەيۋاتقان بىر ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىنىڭ ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە ئېكەنلىگى تەكىتلەندى.

ئۇكرائىنا بىلەن قازاقستان مىنىستىرلىكلىرى ۋە ئىدارىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى مېمارچىلىق-شەھەر قۇرۇلۇشى نازارىتىنى ياخشىلاش ماۋزۇسىغا دوكلاد قىلدى.

ھوكۇمەتلەر ئارا كېڭەشنىڭ مەجلىسى 19-ماي كۈنى ئوز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى.

(قاز تاگ).

قەدىمىڭلار مۇبارەك، قېرىنداشلار !

ئېرمېك توقتاغالى ئوغلى جانگېلدىن، قازاقستان مەدەنىيەت مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى.

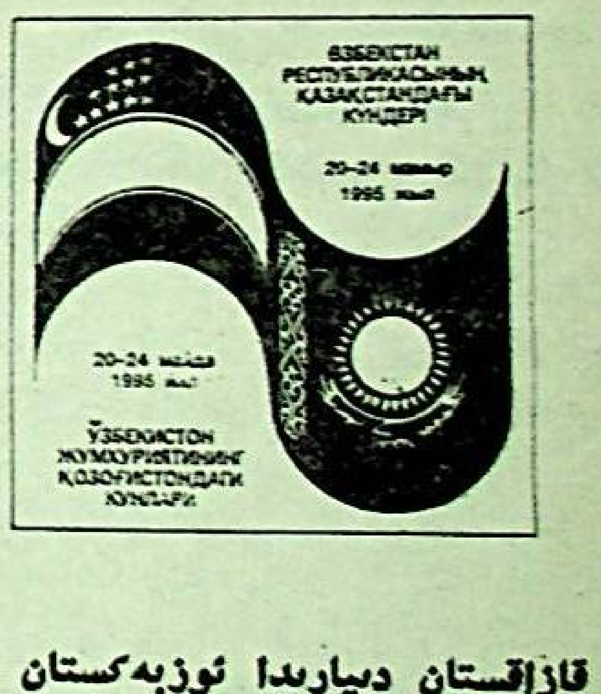

قازاقستان دىيارىدا ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۈنلىرى باشلاندى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مۇخبىرىمىز ئىلاخۇن جەلىلوۋنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مەدەنىيەت مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى ئېرمېك توقتاغالى ئوغلى جانگېلدىنغا يولۇقۇپ مەزكۇر كۈنلەرنىڭ مەخسىتى ۋە ئوتۇش تەرتىۋى ھەققىدە ئوتكۈزگەن سوھبىتىنى تەقدىم قىلىۋاتىمىز. مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى ئۇ دوستلۇق كۈنلىرىنىڭ ئوتۇشى تەنتەنىسى ھەققىدە توۋەندىكى پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلدى.

— ئىككى دولەت مۇستەقىللىككە ئېگە بولۇپ، تەرەققىياتنىڭ يېڭى باسقۇچىغا قەدەم باسقىنىدىن كېيىن ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىي ساھالارنى يۈكسەلدۈرۈش جەريانىدا ئۇمۇمىي مۇئەممالىرنى بىرلىكتە ھەل قىلىپ كەلمەكتە. ئەسلى تومۇرىمىز بىر، ئۇ رموش تەرزىمىزمۇ كوپ جەھەتتىن ئوخشاپ كېتىدىغان ئوزبەك خەلقى بىلەن بىزنىڭ قېرىنداشلىق، دوستلۇق ئالاقىلىرىمىز ئۇزاق تارىخقا ئىگە. ھازىرقى بازار ئىختىسادىغا كوچۇش جەريانىدىكى قىيىنچىلىقلارمۇ ئىككى دولەت خەلقىگە بىردەك ژۈكلىنىۋاتىدۇ. مۇنداق ھالەتتە ئىككى مەملىكەت ئوز ئارا ھەمكارلىشىپ، بىر-بىرىگە ياردەم قولىنى سۇنۇشى، ئىنرچىلقلارنى بىرلىكتە يېڭىشى لازىم. ھەر ھالدا بىزنىڭ بىر-بىرىمىزدىن ئۇ گىنىدىغان جايلىرىمىز ئۇرغۇن. بۇلى مۇۋاپىق ھىس قىلىۋاتقان ئىككى دولەت رەھبەرلىرى ئوز ئارا بىر نەچچە قېتىم ئۇچرىشىپ، ئۇرغۇنلىغان كېلىشىملەرنى قولغا كەلتۇردى.

ئۇلارنىڭ ئورۇنلىنىشى ئەلۋەتتە ھەر ئىككى تەرەپ ئۇچۇن پايدىلىق. شۇنداق كېلىشىملەرنىڭ بىرى ئوتكەن ژىلى ئوزبەكستاندا بولۇپ ئوتكەن قازاقستان كۈنلىرى ۋاقتىدا قولغا كەلتۇرۇلدى. ئۇ قېتىمدا ئوز ئارا جۇمھۇرىيەت كۈنلىرىنى ئۇراقلىق ئوتكۈزۈپ تۇرۇش قارار قىلىنغان. بۇ قېتىمقى قازاقستاندا ئوتىۋاتقان ئوزبەكستان كۈنلىرى شۇنىڭ ئەمەلىي كورۇنۇشىدۇر.

ئوزبەكستان دېلېگاتسىيەسى تەركىۋىدە جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ئى.ئا.كەرىموۋ،جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئى.خ. خەلىلوۋ، جۇمھۇرىيەت باش مىنىستىرى ئا.م. مۇتالوۋ يېتەكچىلىگىدىكى ھوكۇمەت دېلېگاتسىيەسى بىلەن ئىلىم، پەن، خەلىق ئارا مۇناسىۋەتلەر، ئىختىسات، مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ساھالىرىنىڭ كورنەكلىك ئەرباپلىرى بار. قازاقستانلىقلار ناۋائىي نامىدىكى ئاكادېمىيەلىك ئوپېرا ۋە بالېت تېياترىنىڭ، ھەمزە نامىدىكى ئاكادېمىيەلىك دراما تېياترىنىڭ، «ياللا»، «ماكام»، «شاتلىق»، «ھاسىل»، «لەزگى»، قاراقالپاقستاننىڭ «ئايكۇلەش»، ئوزبەكستان فىلورمونىيەسى يېنىدىكى ئۇيغۇر ئانسامبلى ئوخشاش ئاتاقلىق كوللېكتىۋلارنىڭ، ئايىرىم، داڭلىق ناخشىچى، ئۇسسۇلچى سازەندىلەرنىڭ ماھارەتلىرىنى تاماشە قىلىدۇ.

ئوزبەكستاننىڭ تەركىۋى 500 ئادەمدىن ئىبارەت دېلېگاتسىيەسى بىر نەچچە توپقا بولۇنۇپ قىزىل ئوردا، چىمكەنت، جامبۇل، تالدىقورغان، قاراغاندا، تورغاي ۋىلايەتلىرىنى زىيارەت قىلىدۇ. ئوزبەكستان دولەت ئاپپاراتىدىكى رەسمىي شەخسلەر، پەن ئەرباپلىرى، يازغۇچى-شائىرلار ۋە سەنئەت ماھىرلىرىدىن تەشكىل تاپىدىغان بۇ دېلېگاتسىيە ئەزالىرى ئەمگەكچىلەر بىلەن ئۇچرىشىشلار ئوتكۈزىدۇ. ئۇنىڭدا يەرلىك ئاھالىنىڭ تۇرمۇش شارائىتى بىلەن تونۇشۇش، ئوز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ، پىكىرلىشىش كوزدە تۇتۇلغان. ئوزبەكستان دولەت فىلورمونىيەسى يېنىدىكى ئۇيغۇر ناخشا — ئۇسسۇل ئانسامبلى تالدىقورغانغا بارىدىغان دېلېگاتسىيە تەركىۋىدە مەزكۇر ۋىلايەت ئاھالىسىغا ئوز ھونەرلىرىنى نامايىش قىلىدىغان بولىدۇ.

ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قازاقستاندىكى كۈنلىرى جۇمھۇرىيەت سارىيىدا تەنتەنىلىك ئېچىلىپ، ئالدىن رەسمىي دېلېگاتسىيە پرېزىدېنتىنىڭ قوبۇل قىلىشىدا بولىدۇ،ھازىردىن باشلاپ «ئاتاكېنت» ئەمەلىي ھەمكارلىق مەركىزىدە ئوزبەكستاننىڭ «ئىنتېگراتسىيە-95» كورگەزمىسى ئېچىلدى. ئۇنىڭدا قېرىنداش خەلقنىڭ مۇستەقىللىق ئالغىنىدىن كېيىن ئىختىساتتا، ئىلىم-پەن، تېخنىكىدا، ئىجتىمائىي، مەدەنىي ھاياتتا قولغا كەلتۇرگەن ئوتۇقلىرى نامايىش قىلىنماقتا. ئە. كاستېيېۋ نامىدىكى دولەت مۇزېيىدا ئېچىلىدىغان ئوزبەكستان تەسۋىرىي ۋە ئەمەلىي سەنئىتى ئۇلگىلىرىمۇ كوپچىلىكنى قىزىقتۇرىدىغانلىقى چوقۇم.

جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى ئوزبەكستان كۈنلىرى 24-مايدا تەنتەنىلىك ئاياقلىشىدۇ. بۇ كۈنى قازاقستان، ئوزبەكستان سەنئەت ماھىرلىرى بىرلىكتە ئاباي نامىدىكى ئوپېرا ۋە بالېت تېياتىرىدا كونسېرت كورسىتىدۇ.

خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا ئىنتايىن كەڭ پروگراممىلىق بۇ كۈنلەرنى ئۇتۇقلۇق ئوتكۈزۈش، ئىككى خەلقنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتلىرىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ،ئوز ئارا چۈشىنىشنى، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىدىغانلىقىغا، مۇستەقىللىق يولىدا دادىل قەدەم تاشلاپ، بازار ئىختىسادىغا كوچكەن ئىككى ئەلنىڭ يۈكسۈلۈش يونىلىشىدىكى ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلارنى بىرلىشىپ يېڭىپ، پارلاق كېلەچەككە ئۇرتكە بولىدۇ دەپ ئىشىنىمىز.

دوستلۇق، قېرىنداشلىق روھىغا سادىق قازاقستان دىيارىغا تەشرىپ قىلغان قەدىمىڭلار قۇتلۇق بولسۇن، ئوزبەك بۇرادەرلەر.

خالىس ماددىي ۋە مەنىۋىي ياردەم

1945-ژىلى ماي ئېيىدا غەرپتە ئۇرۇش ئوتى ئۆچكىنى بىلەن، گېرمانىيە فاشىزمىنىڭ شەرقتىكى تەجاۋۇز شېرىنگى ھېسابلانغان ياپونىيە جاھانگىرلىگىنىڭ قۇللۇق ئاسارىتى ئاستىدا شەرقىي ۋە شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيانىڭ بىر تۈركۈم ئەللىرى، شۇ جۈملىدىن خىتاينىڭ مانجۇرىيە زېمىنى خەلقلىرى دۈشمەن چاڭگىلى ئاستىدا زۇلۇم چەككەنىدى. دېمەك، ياپونىيە جاھانگىرلىرىنىڭ قول ئاستىدىكى ئاسىيا ئەللىرىنى دۈشمەندىن ئازات قىلمىغۇچىلىق، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنى ئاياغلاشتى دەپ ئېيتىش ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى. شۇڭا بۇ ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىش ئاسانمۇ كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ قوراللىق كۈچلىرى زىممىسىگە ئارتىلغان ئىدى.

كېگەمش دولىتى 1945-ژىلى 9-ئاۋغۇست كۈنى ياپونىيەگە رەسمىي ئۇرۇش ئېلان قىلىپ، چاقماق تېزلىگىدە ئەمەلگە ئاشقان غايەت چوڭ ھەربىي ئوپېراتسىيەلەر نەتىجىسىدە دۈشمەن تېز ئارىدا تولۇق تەسلىم بولغان ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە خىتاي، كورېيە، ۋېيېتنام، ھىندونېزىيە خەلقلىرىنىڭ ئىنتىلىشى ۋە مىللىي-ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ جىددىي ئۇچ ئېلىشىغا رىيال ئىمكانىيەت يارىتىلغان ئىدى. بۇ ھەقتە سوز بولغاندا، بولۇپمۇ خىتاي زېمىنىدە كەڭ قانات يارغان مىللىي-ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتۈش توۇرلۇق. چۈنكى خىتاي خەلقى فېئوداللىق ۋە ئىمپېرىيالىستىك قۇللۇق ئېزىلىش چاڭگىلىدىن ئازات بولۇپ، مىللىي ئازاتلىق يولىدا ئېلىپ بارغان داۋاملىق كۆرەشلىرىدە نەتىجىلىك روياپقا چىقىشى بۇ ئەلنىڭ پەقەت ئۆز كۈچى بىلەن بارلىققا كەلمىگەن ئىدى.

خىتاي جەمئىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىدا ئېرىشكەن مۇۋاپپىقىيەتلىرى ئۇنىڭ خوشنىسى سابىق كېگەمش ئېلىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋىي ياردىمى بىلەن بارلىققا كەلگەن ئىدى. بۇنى ئۆز ۋاقتىدا بۇ ئەلنىڭ كورنەكلىك دولەت ئەربابلىرىمۇ ئوچۇق ئېتىراپ قىلغان.

خىتاي خەلقىنىڭ مىللىي ئازاتلىقى يولىدا كۆزلىگەن مەخسەت-مۇددىيالىرىنىڭ چوقۇم ئەمەلگە ئېشىشىنىڭ بەلگىلىك ئامىللىرىدا سابىق كېگەمش ئېلى ئۇنىڭغا ھامان ھەداش ۋە بىردىن-بىر يار-يۆلەك بولغان ئىدى. ياپونىيە جاھانگىرلىرىغا قارشى خىتاي خەلقىنىڭ 14 ژىل داۋام قىلغان شىددەتلىك جەڭلىرىنىڭ بېشىدىن تا ئاخىرىغىچە كېگەمش ئېلى خەلقلىرى ئۇلارنىڭ بەينەلمىلەل بورچىنى شەرەپلىك ئادا قىلغان ئىدى. شۇ دەۋرلەردىكى سوۋېت ياتسېن رەھبەرلىگىدىكى خىتاي دولىتىنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن بۇ زېمىندە م.م. بورودىن، پ. ئا. پاۋلوۋ، ۋ. ك. بلىۇخېر قاتارلىق كېگەمش ئېلىنىڭ كورنەكلىك سىياسىي ۋە ھەربىي ئەربابلىرى خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەشكىل قىلىنىپ، ئۇنىڭ كۈن سايىن رىۋاجلىنىشىغا بېباھا ئەمەلىي ياردەم قىلغان ئىدى. ئەندى خىتاي خەلقىنىڭ ياپونىيە جاھانگىرلىرىغا قارشى ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرىدە بولسا، كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي مەسلەھەتچىلىرى سۈپىتىدە مەشھۇر ھەربىي قولباشچىلاردىن ۋ. ئى. چۈيكوۋ، پ. س. رىبالكو، پ. ف. باتىتسكىي، ئا. ئى. چېرېپانوۋ، ئا. يا. كالەگىن ۋە شۇنداقلا 5 مىڭدىن ئوشۇق كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ پىدايىلىرى خىتاي ئاسمىنىدا، دېڭىز بوشلۇقلىرىدا، شۇنىڭدەك قۇرغاقتىكى جەڭلەردە ئىشتىراك قىلغان ئىدى. پەقەت 30-ژىللاردا بۇ زېمىندە ياپونىيە جاھانگىرلىرىغا قارشى ھاۋا جەڭلىرىدە كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ 200دىن ئوشۇق پىدائىي ئۇچقۇچى ھالاك بولغان ئىدى.

1937—1942-ژىللىرى خىتايدا كېگەمش ئېلىنىڭ مىڭلىغان پىدائىي ئۇچقۇچ، ئىنستىرۇكتور، ئوقۇتقۇچىلار، ساموليوت ۋە تانكىلارنى قوراشتۇرغۇچىلار، ئاۋىياتسىيە ۋە يول قۇرۇلۇش ئىنشائەتلىرى مۇتەخەسسىسلىرى، مېدىتسىنا خادىملىرى، ھەربىي مەسلىھەتچىلەر پائالىيەت ئېلىپ باردى.

سابىق كېگەمش ئىتتىپاقى خەلقلىرىنىڭ گىتلېر فاشىزمى ۋە ياپونىيە مىلىتارىزمى ئۈستىدىن قازىنىلغان غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىق سەنەسىنى نىشانلىغىنىمىزدا، پەقەت مانجۇرىيەدە 23 كۈن داۋام قىلغان ۋە ياپونىيەنىڭ شەرتسىز تەسلىم بولۇشىنى قولغا كەلتۈرگەن جەڭلەردە كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ 1،5 مىللىوندىن ئوشۇق جەڭچىسى ئىشتىراك قىلغانلىغىنى ۋە بۇ شىددەتلىك جەڭلەردە ئون مىڭلىغان ۋەتەنداشلار قۇرۇۋان بولغانلىغىنى خاتىرلەيمىز. ئىنتايىن ئۇرغۇن جۇدالىقلار بەدىلىگە قولغا كەلگەن بۇ غالىبىيەت خىتاي خەلقىنىڭ ئازاتلىقى ۋە شۇنىڭدەك شەرقىي تۈركستاندىكى قانقېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىستىقلالىيەتكە ئېرىشىش يولىدا داۋاملىق ئېلىپ بارغان مۇقەددەس كۆرەشلىرىگە مۇناسىپ تەسىر قىلغانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتۈشكە ھەقلىقمىز.

1931-ژىلى 18-سېنتەبىر كۈنى كېچىسى ياپون ئىمپېرىيالىزمى خىتاينىڭ شەرقىي-شىمالىي قىسمى مانجۇرىيە زېمىنىگە بېسىپ كىرىپ، ئۇنى ئىشخال قىلدى ۋە مانجوگو دەپ ئاتالمىش قوچاق دولەت قۇردى. بۇ بولسا ياپون جاھانگىرلىرىنىڭ ئەلدىكى لوۋەت شەرقىي تۈركستانغىچە بولغان زېمىننى بىرەتولا ئىشخال قىلىشى غەرىزىنىڭ دەسلەپكى قەدىمى ئىدى. خىتاي خەلقىنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەن موشۇ تەشۋىشلىك 1937-ژىلدىن 1942-ژىلغىچە بولغان دەۋر ئىچىدە كېگەمش ئىتتىپاقى خىتايغا 1235 ھەر خىل ھەربىي ساموليوت، 1600 زەمبىرەك، ت-26 تىپتىكى 82 تانكا، 1400 ھەر خىل پۇلېميوت، 1850 ئاۋتوماشىنا ۋە تراكتور، 100 مىڭدىن ئوشۇق بەشئاتار مىلتىق ۋە باشقىمۇ كۆپلىگەن لازىملىق ئوق-دورا، سنارەد، بومبىلارنى يەتكۈزۈپ بەردى. بۇ خىل ھەربىي ياردەملەرنىڭ ئاساسىي قىسمى ئۇيغۇرلار دىيارى شەرقىي تۈركستان ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىدى. چۈنكى 1938—1940-ژىللار خىتاينىڭ شەرقىدىكى دېڭىز قىرغاقلىرى پۈتۈنلەي دۈشمەن قول ئاستىدا قالغان ئىدى. شۇڭا بۇ ئېغىر ۋەزىپىنىڭ چارىسىنى تېپىش مەخسىتىدە موشۇ ژىللار ئىچىدە ئالمۇتىدىن شەرقىي تۈركستان زېمىنىنى بېسىپ ئۆتۈپ، لەنجۇغا ئېلىپ بارىدىغان ئاۋتوموبىل يولى ئىشقا قوشۇلغان ئىدى.

بۇ زېمىندا قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ياسالغان ۋە ئۆز ۋاقتىدا «ھايات يولى» ياكى «دوستلۇق يولى» دەپ ھەق نام ئالغان بۇ يول ئارقىلىق كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ «زىس-5» ماركىلىق 5260تىن ئوشۇق ئېغىر ژۈك ئاۋتوماشىنىلىرى 3000—3750 چاقىرىمغا باراۋەر مۇساپىنى تومۇزلۇق ياز، قەھرىتان قىش ۋە جۇدۇن-چاپقۇنلۇق كۈز، ئەتىياز پەسىللىرىدە كېچە-كۈندۈز دېمەي، داۋاملىق ژۈك توشۇش بىلەن بەنت بولغان ئىدى. ستراتېگىيەلىك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئېگە بۇ يولنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىشلىشىگە كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ 5 مىڭغا يېقىن ئىشچى ۋە مۇتەخەسسىس خادىملىرى جەلىپ قىلىنغان ئىدى. كېيىن بۇ يول شەرقىي تۈركستان خەلقىنىڭ مىللىي-ئازاتلىق ۋە ئىستىقلالىيەت ئېلىش يولىدىكى مەشەقەتلىك كۆرەشلىرى ھوددىسىدىن چىقىش مەقسىتىگە ئوڭۇشلۇق خىزمەت قىلغان ئىدى.

بۇ يول ئارقىلىق 1937-ژىلى سېنتەبىردىن 1938-ژىلى ئويابىرغىچە لەنجۇغا 500گە يېقىن ھەربىي ساموليوت يەتكۈزۈلگەن ئىدى. ئۇمۇمەن، ياپون جاھانگىرلىرىغا قارشى ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىلا خىتايغا كېگەمش ئىتتىپاقىدىن 885 ساموليوت، 940 زومبىرەك، 8300 پۇلېميوت كەلتۈرۈلگەن ئىدى.

بۇلاردىن تاشقىرى شەرقىي تۈركستان ھاۋا يولى ئارقىلىق كېگەمش ئىتتىپاقىدىن قۇرال-ياراقلارنى ئۇزاق مۇساپىگە چاپسان يەتكۈزۈش مەخسىتىدە ت ب-3 ماركىلىق ئېغىر بومبىلىغۇچى ساموليوتلار پارچىلىنىپ كەلتۈرۈلگەن ئىدى. پارچىلىنىپ كەلتۈرۈلگەن ساموليوت قىسىملىرى قومۇل ئەتراپىدا ۋە قىسمەن ئۈرۈمچىدە ئىشقا قوشۇلغان مەخسۇس ساموليوت قۇراشتۇرۇش سېخلىرىدا ئەكسىگە كەلتۈرۈلۈپ، جەڭ مەيدانىغا تېز يەتكۈزۈلۈپ تۇردى. بۇ خىل ھەربىي ياردەم سۇ قاتناش يولى ئارقىلىقمۇ ئەمەلگە ئاشقان ئىدى.

40-ژىللار خىتاي زېمىنىنى، ئاندىن شەرقىي تۈركستان تۇپرىغىنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش جەڭلىرىدە سابىق كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ يۈزلىگەن ۋە مىڭلىغان پىدايىلىرى جاسارەتلىك كۆرەش ئېلىپ باردى.

شەرقىي تۈركستان خەلقلىرى ئىستىقلالىيەت يولىدا ئېلىپ بارغان ئۇزاق ۋە ئېغىر كۆرەش ھەرىكەتلىرى بەدىلىگە بۇنىڭدىن 50 ژىل مۇقەددەم ئۇيغۇرلار دىيارىدا تەشكىل قىلىنغان شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى يولىدىكى كۆرەش ھەرىكەتلىرىگە ئانا ماكانىمىز خەلقلىرى بىلەن بىر سەپتە سابىق كېگەمش ئىتتىپاقىنىڭ مىڭلىغان پىدايىلىرى پائال ئىشتىراك قىلغان ئىدى. شۇ مەزگىلدە خەلق ئارىسىدا «ياۋا دىۋىزىيە» ئاتالمىش، غەيرىي-رەسمىي يوسۇندا ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىن ۋە قازاقستان چېگارىلىرى ئارقىلىق ئىلى تەۋەسىگە كەلگەن ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبەك، تاتار، قىرغىز، تۈركمەن ۋە باشقا خەلق ۋەكىللىرى شۇلار جۈملىسىدىن.

ئۆز ۋاقتىدا ئۇيغۇرلار دىيارىغا كېگەمش ئېلىدىن مەخسۇس ئەۋەتىلگەن سىياسىي ۋە ھەربىي مەسلىھەتچى، ھەربىي مۇتەخەسسىس سۈپىتىدە پائالىيەت ئېلىپ بارغان كۆپلىگەن پېشقەدەم زىيالىلارنى ئالاھىدە سوز قىلماقاندا مىرزىگۈل ناسىروۋ، سەيدەخمەت ئوماروۋ، تۇرسۇن ھەمرايېۋ، ئاسماخۇن ئىبراھىموۋ، ئۇسەن ھوشۇروۋ، بەختاخۇن سەيدۇللايېۋ ۋە شۇنىڭدەك يەنىمۇ باشقا كۆپلىگەن ئوغلانلىرىمىزنىڭ ئىسمىنى ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇ.

خۇللەس، ئاخىرقى 50—60 ژىل داۋامىدا خىتايغا ۋە شەرقىي تۈركستان خەلقىگە سابىق كېگەمش ئېلىدىن تاش يول، ھاۋا ۋە سۇ يول قاتناشلىرى ئارقىلىق داۋاملىق كېلىپ تۇرغان ھەربىي، ماددىي-تېخنىكىلىق ۋە ئىختىسادىي ياردەملەر شەرقىي تۈركستان خەلقىنىڭ مىللىي-ئازاتلىق ۋە ئىستىقلالىيەت ئېلىش يولىدا روياپقا چىقمىغان ئىزگۈ-ئارمانلىرى يولىدىكى مۇقەددەس كۆرەشلىرىگە ئېلىمىز خەلقلىرى قوشقان مۇناسىپ تۆھپە ئىدى.

تۇغلۇقجان تالىپوۋ،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى،

ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ۋېتېرانى.

ئەمانلىقا ئىنتىلىش

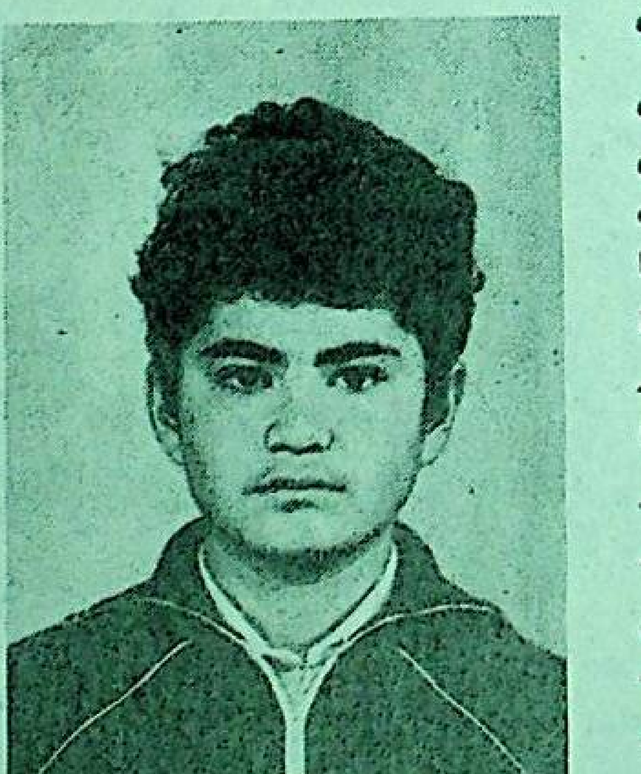

-مەن مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەن چاغلىرىمدا ھەجەر مومام ئىسلام دىنى توغرىلىق سوزلەپ بەرسە ناھايىتى قىزىقىپ تىڭشايتتىم دەيدۇ زۇلمۇرات ھۇسەنوۋ، -مومام ماڭا دايىم: «بالام ئادەم بالىسىدا ئىمان ئېتىقات بولمىسا گۇمرانلىقىقا قاراپ كېتىپ قالىدۇ. ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ھەقىقىي توغرا روشەن يولغا باشلايدۇ. ناماز ئوقۇساڭ، روزا تۇتساڭ، ئاللانىڭ جامائەسى قاتارىدىكى مومۇن بەندىلەردىن بولساڭ نىجات تېپىپ مۇرادىڭغا يېتىسەن» دەپ تەلىم بېرەتتى، ئۇ چاغلاردا يېزىمىزدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇش، تەلىم ئېلىش گۇناھ بولۇپ ھېساپلىناتتى. بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ تېگىگە يېتەلمەي ژۈرگەن بولسامۇ كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن ئېمە ئۈچۈن ئىسلام دىنىنى چەكلەشكە ئىلكىنى چۈشەندىم. كېگەمش ئىتتىپاقى ئاغدۇرۇلۇپ جۇمھۇرىيەتلەر ئۆز مۇستەقىللىقىنى ئالغاندىن كېيىن ئىسلام دىنىغا ئەركىنلىك بېرىلدى. شۇ جۈملىدىن يېزىمىزدا مەسچىت تۇرغۇزۇلۇپ، باللار ئۆز ئىختىيارلىرى بويىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇتۇلۇشقا باشلىدى. مەنمۇ باشقا ساۋاقداشلىرىم قاتارىدا قارىيىمىز ئەخمەتجان سابىرنىڭ قولىدا بەلگۈلەنگەن كۈنلەردە دىنىي ئوقۇشقا قاتنىشىپ تەربىيە ئېلىشقا باشلىدىم. ئوقۇشقا بولغان ئىشتىياقىم كۈچلۈك بولغاچقا تىرىشىپ ئەرەپچە ھەرىپ، ناماز تەرىقىلىرىنى تېز ئارىدا ئۆگىنىۋالدىم.

دەرھەقىقەت، زۇلمۇرات كىچىكىدىنلا زېھنى ئوتكۈر، تىرىشچان، ئاتا-ئانىنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىدىغان، چوڭلارنى ھورمەتلەيدىغان، تەڭتۇشلىرى بىلەن ئىناق ئوتىدىغان ئەدەپ-ئەخلاقلىق بالا ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە بولسا ئۇ ئۆزى تۇغۇلغان موشۇ يېزىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتىرىپ، دىنىي ئوقۇشقا قاتنىشىپ، نامازنى تاشلىماي ئۆزىنى پاك تۇتىدىغان، قۇرئان سۈرىلىرىنى ياتقا ئوقۇيالايدىغان، ۋەتەن، خەلقىم ئۈچۈن قولۇمدىن كەلگەن ھەممە ياخشىلىقنى قىلىپ بەرسەم دەپ ئويلايدىغان، ئىچىملىك، چېكىملىكتىن ژىرگىنىدىغان، ئۆزىنىڭ ياخشىلىق شاراپىتى تۈپەيلى ئەھلى جامائەتنى ئەسىرلەندۈرىدىغان، ئابرۇيلۇق ياشلارنىڭ بىرى بولۇپ يېتىشىپ چىقتى.

-زۇلمۇرات ماختاشقا لايىق ئوقۇغۇچىلىرىمنىڭ بىرى دەيدۇ ئىمام ئەخمەتجان سابىرى، -ئۇ ياتلاشقا تاپشۇرۇلغان سۈرىلەرنى سۈرۈنمەي ئوقۇپ بېرەلەيدۇ. غورۇرى كۈچلۈك ياش بولغاچقا جامائەت ئىشلىرىغىمۇ پائال قاتنىشىدۇ.

بىز زۇلمۇرات ھۇسەنوۋقا ئوقۇشلىرىدا مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمىز.

ئا. قاسىمىي،

قىزىل غەيرەت يېزىسى.

سۈرەتتە: 20-مايدىن 24-مايغىچە كەنتتىكى ئۇيغۇر ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ كوللېكتىۋىمۇ ئىشتىراك قازاقستاندا ئوتكۈزۈلىدىغان ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۈنلىرىگە تاش قىلىدۇ.

ژىللار ۋە ئادەملەر

ياخشىنىڭ ھىممىتى

بېسىپ ئۆتكەن پۈتكۈل ھايات يو-لىدا خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن ئادىل ئەمگەك ئەجرىنى سىڭدۈرگەن راۋ-شەن مىرزائابدۇللا قىزى باتىروۋانىڭ ئىش پائالىيىتى، مىللىيپەرۋەرلىكى ئۇنى بىلىدىغان، ئىش بابىدا مۇئاسى-ۋەت باغلىغان كۆپلىگەن زامانداشلى-رىنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ كەل-مەكتە.

1920-ژىلى غۇلجا شەھرىدە تۇ-غۇلۇپ،باللىق، ياشلىق چاغلىرى شۇ زېمىندا ئۆتكەن ر. باتىروۋا ئون بار مىقىدىن ھۈنەر ئېمىپ تۇرىدىغان ما-ھىر كىيىم تىككۈچى ۋە خەلق، ۋە-تەن تەغدىرى ئۈچۈن كۆيىدىغان ۋە-تەنپەرۋەرلەردىن بىرى بولدى. ئۇ-نىڭ بۇ خىل تەۋزەل خۇسۇسىيەتلىرى بولۇپمۇ يەرلىك ئاھالىنىڭ خىتاي با-سقۇنچىلىرىغا قارشى قوزغىغان شەر-قىي تۈركىستان مىللىي ئازاتلىق ئىن-قىلاۋى دەۋرىدە ئالاھىدە دىققەت ئې-تىۋارغا ئىگە بولدى.

غۇلجا شەھرىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، دەسلەپتە شەھەر دىكى كىيىم تىكىش ئىشخانىلىرىدا ئىش لەپ ژۈرگەن ماھىر تىككۈچى 1945-ژىلىدىن باشلاپ مىللىي ئىنقىلاپ سو-لداتلىرىغا كىيىم تىكىش ئىشخانىسىدا ئىشلەشكە باشلىدى. كۆكۆل خانىشى ۋە چوڭ ئارزۇ-ئۇمۇتلەر ئىلكىدە قىزغىنلىق بىلەن باشلانغان بۇ ئىشتا ر. باتىروۋا جەڭچىلەرنىڭ ئىچكى، سى-رتقى كىيىملىرىنى تىكىشتىكى ماھا-رىتى بىلەن كۆزگە چۈشكەن ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇز نۆۋىتىدە ئىستىقلال-يەت ئۈچۈن كۆرەش سېپىدە مۇنا-سىپ ھەسسىسىنى قوشقانلىغى ئۈ-چۈن ئۇ «ساداقەت» مېدالى بىلەن تەغدىرلەنگەن. ر. باتىروۋانىڭ شۇ ژىللاردا تەربىيىلەپ يېتىلدۈرگەن بىر نەچچە ئوتلىغان شاگىرتلىرى ھېلىغى-چە ئۇنىڭ مىللىي ئەركىنلىك روھىنىڭ ژۇقۇرىلىغى، قولىدىن گۈل توكۇلۇپ تۇرىدىغان كەسپىي ماھارىتى ھەققىدە مەمنۇنىيەت بىلەن ئەسلىشىدۇ.

گاژ تەغدىر تەققازاسى بىلەن ۋە-تەنداشلىرى قاتارىدا روشەن باتىروۋا مۇ 1958-ژىلى قازاقىستانغا كۆچۈپ چىقىپ، ئائىلىسى بىلەن ئالمۇتا شەھە-رىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. قولىدا ھۈ-نىرى بولغاچقا ئۇنىڭغا باشقا كىشىلەر ئوخشاش كۈندىلىك تۇرمۇش غېمىدا كۆپ تەلتىرەشكە توغرا كەلمەي ئا-لمۇتىدىكى ئەڭ چوڭ گاگارىن نامىدى-كى كىيىم تىكىش فابرىكىسىدا ئوز كەسپى بويىچە ئىشلەشكە باشلىدى. ياشلىقىدىن ئەمگەكتە چىنىققانلىقى، ئىش تەجرىبىسىنىڭ ژۇقۇرىلىغى تۈ-پەيلى ئۇ ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئوت-مەي ئۈنۈملۈك ئەمگىكى بىلەن فاب-رىكىنىڭ ئەڭ ئىلغار تىكىنچىلىرى قا-تارىدىن ئورۇن ئالدى. شۇڭلاشقا شە-رەپلىك ئەمگىكى بىر نەچچە قېتىم مۇ-ناسىپ باھالىنىپ، پەخرىي يارلىقلار بىلەن تەغدىرلەندى.

ئومۇرلۇك يولدىشى ئابدۇللا ئاكا بىلەن ئالتە پەرزەندىنى ئەمگەك سۆ-يەر، ئەدەپ-ئەخلاقلىق ياشلاردىن قى-لىپ تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن راۋشەن باتىروۋانىڭ ئىزگۈ ئىشلىرى شاراپىتى-نى ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەر-زىيدۇ.

ن. ھاسانوۋا.

ئالمۇتا شەھىرى.

«راخات-پالاس» مېھمانخانىسى

ئالمۇتىدا ئاۋستىريەنىڭ «ماركو پولو مېھمانخانىلىرى بىلەن كۇرۇرتلىرى» شىركىتى تەرىپىدىن سېلىنغان «راخات-پالاس» مېھمانخانىسى غا-لىبىيەت بايرىمى ھارپىسىدا پايدىلى-نىشقا بېرىلدى. بۇ قازاقىستاندىلا ئە-مەس، بەلكى پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيە دىكى دەسلەپكى بەش يۇلتۇزلۇق مېھمانخانىدۇر.

مېھمانخانىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى-غا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىشتىراك قىلدى. مەراسىمغا شۇنداقلا باش مىنىستىر ئەكېژان قاژىگېلدىن، ئا-لمۇتا ۋە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ پەخرىي مېھمانلىرى، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتې-رانلىرى، كۆپ باللىق ئانىلار ۋە باش-قىلار بولدى.

بۇ تەنتەنىلىك مەراسىمدا قازاق-ستان دۆلەت فىلارمونىيەسىنىڭ كامېر-لىق ئوركېستىرى، روزا باغلانوۋا، بە-يگۈل تولېگېنوۋا، «سازگېن» خە-لىق چالغۇ ئەسۋاپلىرى ئانسامبىلى، ئەۋېزوۋ نامىدىكى قازاق دۆلەت تىياترىنىڭ ئارتىستلىرى كونسېرت بەر-دى.

«راخات-پالاس» مېھمانخانىسىنىڭ قۇرۇلۇشى مۇددىتىدىن ئىلگىرى، 24 ئايدا پۈتتۈرۈلدى. مېھمانخانىدا 295 بۆلمە ۋە خانىلار، ئوفىسلار ئۈچۈن 43 بۆلمە، 3 رېستوران بار، 5 كو-نفېرېنس زال ۋە ھەر خىل ئۇچرىشىش-لار ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن زاللار، زىيا-پەتلەر ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن 2 زال، فاكسلار، شەخسىي كومپيۇتېرلار ۋە كاتىپلىق خىزمەتلەرگە ئىگە تىجارەت مەركىزى، تېرىناژېر زالىغا، سائۇناغا، شەرىق مونچىسىغا، سۇدا ئۈزۈش با-سسېيىنىغا ئىگە ماركو پولو ساغلاملاش-تۇرۇش كلۇبى، ئۈچ ماگازىن، ساتىراش-خانا بىلەن مانىكيۇر، يەر ئاستى گا-راژى ۋە كازىنو بار.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

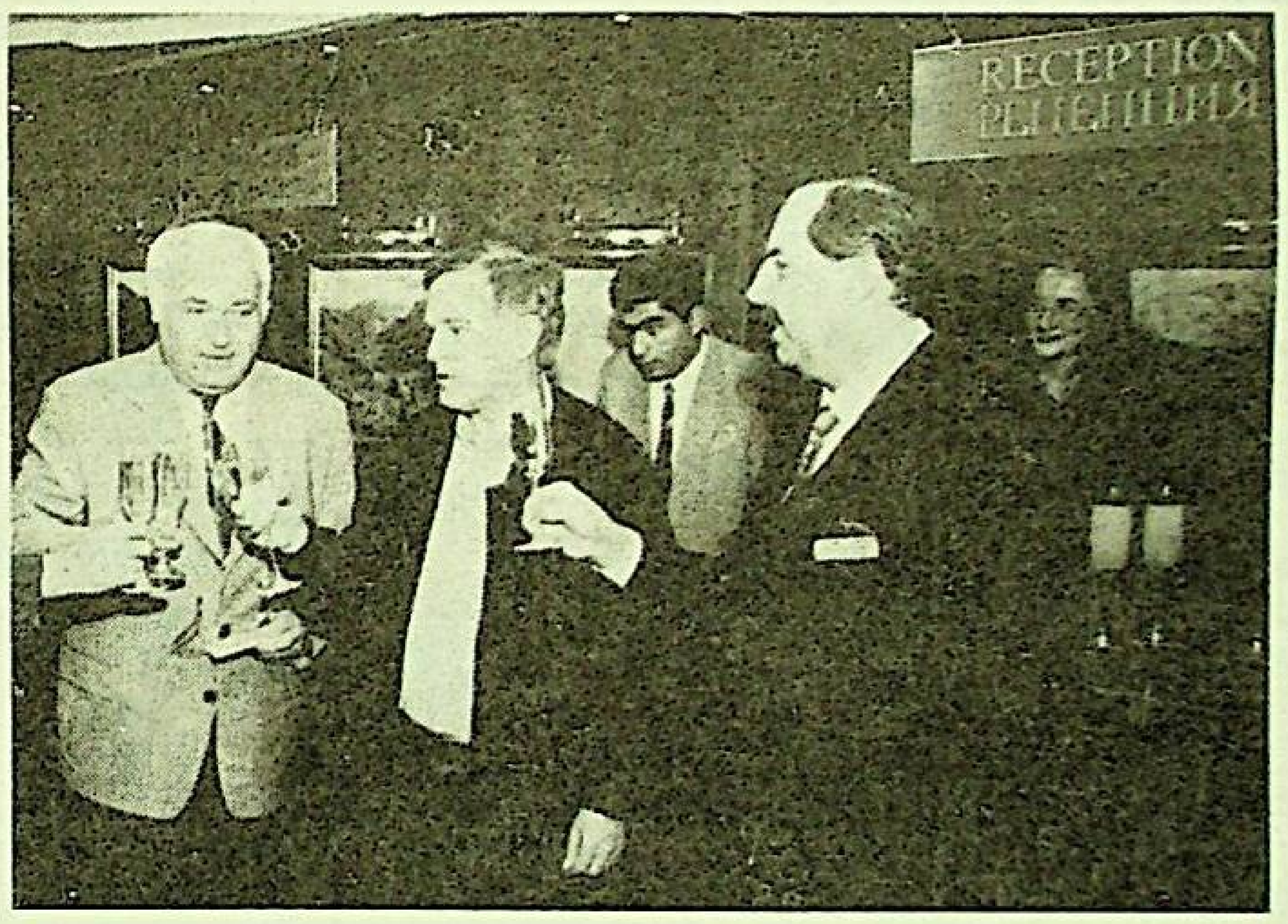

سۈرەتتە: مېھمانخانىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى ۋاقتىدا.

غەلىتە ۋاقىئەلەر

بېرمۇد ئۈچ بولۇڭىنىڭ نۆۋەتتىكى سىرىمۇ؟

بېرمۇد ئۈچ بولۇڭى دەپ ئاتىلىدىغان ئاكۋاتورىيە بويىچە بىر نەچچە كۈن ئۈزۈپ ژۈرگەن كېمىنىڭ تۆرت يولۇۋچىسى يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇ-نلىرىغا ئۇلارنىڭ كېمىسى بىر سۇتكا داۋامىدا باشقا ۋاقىت ئۆلچىمىدە 1960-ژىلى 6-مايدا بولغانلىغىنى خە-ۋەر قىلغان، كېمىنىڭ ئىگىسى ئاتاقلىق بانكىر روبېرت س. بېرن ۋە ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى كېردى ترېيس ۋە ئەر-ئا-يال مېرى ھەم پىلل مېدژېرسونلارمۇ خۇددى شۇنداق بىلدۈرۈشلەرنى قىل-غان. رېيس ۋاقتىدا تېلېۋىزور ئېكرانىد-ىن يېزىۋېلىنغان ۋىدېوكاسسېتا ئاسا-سىي ئىسپات بولغان ئىدى.

ئېشۋىلىدىن چىققان تۆرت تۇرىست ھاۋارايىنىڭ ناچار بولىشىغا باغلىق كۆپ ۋاقىتنى كېمە بولمىسىدە تېلېۋىزى-ور كۆرۈپ ئۆتكۈزگەن ئىدى. قاراڭ-كى، بۇ ۋاقىتتا ئېكراندا1960-ژىلنىڭ پروگراممىسى كۆرسىتىلگەنلىگى ئا-دەمنى تاڭ قالدۇرىدۇ!

يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، بۇ يەر-دىكى بېرمۇ تېلېستانسىيە بۇ ۋاقىتتا بېرمۇد ئۈچ بۇلۇڭىدا كېمىدە تۇرۇپ قوبۇل قىلىش مۇمكىن بولغان 60-ژىل-لارنىڭ بىرمۇ پروگراممىسىنى تەكرار-لاپ بەرمىگەن.

«ھېچ كىم 34ژىل ئىلگەركى بىرەر رېكلامىنىمۇ، ياكى يېڭىلىقىنىمۇ كۆرسە-تكەن ئەمەس،-دەپ تەكىتلەيدۇ يەر-لىك پولىتسىيەنىڭ ئىنسپېكتورى ئۇ-ئىليام مورخېد.-ئامما بىز بۇ يەردە مۇ-نداق ھادىسىلەر بىلەن دەسلەپكى قېتىم دۇچ كېلىۋاتقىنىمىز يوق».

كېمە يولۇۋچىلىرىنىڭ گۇۋالىقلىرى يەرلىك پولىتسىيە تەرىپىدىن رويخە-تكە ئېلىنغان خۇددى شۇنداق گۇۋال-ىقلار بىلەن ماس كېلىدۇ.

كېمە يولۇۋچىلىرى باتارېيكىلاردا ئى-شلەيدىغان ئوزلىرىنىڭ كىچىككىنە تېلېۋ-ىزورىدىن قانداقتۇ بىر بېيسبول مۇسا-بىقىسىنى كۆرىۋاتقاندا، بىردىنلا كېمە سىلكىنىپ كەتتى.«مەن كېمىنىڭ ئۈس-تىگە چىقتىم،-دەپ بايان قىلدى روبې-رت س. بېرن،-ۋە بىزنىڭ كېمىمىزنى قاپلاۋالغان غەلىتى تۇمان يولىنى كور-دۇم. دېڭىز تىنچ ئىدى. مەن بولمىگە قايتىپ كىردىم ۋە دوستلىرىمىنىڭ يېنى-دا تېلېۋىزور ئېكرانى ئالدىغا ئولتار-دىم. بىز مۇسابىقىنى كۆرۈپ ئولتىراتتۇق. بىردىنلا تېلېۋىزور يورۇق يې-نىپ ئاندىن غۇۋالاشتى، بىر مىنۇتتىن كېيىن بولسا بىز 1960-ژىلى ماي ئېيىنىڭ... «فورد-فالكون» ئاۋتومو-بىلنىڭ ئەڭ زامانىۋى مودېلىنىڭ رېكلا-مىسىنى كوردۇق! كورسىتىش ئاق-قا-را يەنى رەڭسىز بولۇپ، لېكىن ناھا-يىتى ئېنىق ئىدى».

پىلل مېدژېرسون ۋە ئۇنىڭ ئايالى ھە دېگەندە بۇ قانداقتۇ رېتروسپېكتىۋ پروگراممىسى دەپ ئويلاشتى، لېكىن بىر مىنۇتتىن كېيىن تېلېيېڭىلىقلار باشلان-دى ۋە بۇ ئەندى ھەققىي تاڭ قالغى-دەك ئىش ئىدى!

«پرېزىدېنت دۇئايت ئېيزېنخاۋېر بىزنىڭ شپون-سامولېتىمىزنىڭ كېڭەش ئىتتىپاقى ئۈستىدە ئېتىپ چۈ-شىرىلگەنلىگى مۇناسىۋىتى بىلەن ژۇر-نالىستلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەر-دى»،- دەپ بايان قىلىدۇ پىلل مېدژېر-سون.-بۇمۇ باشتا بىزگە قانداقتۇ تارىخىي پروگراممىدەك كۆرۈندى. لې-كىن شۇنىڭدىن كېيىنلا دىكتور بۇگۈن 1960-ژىل 6-ماي ئېكەنلىگىنى ئەسلە-تىپ ئوتتى ۋە «فىلىپ موررىس»سىگا-رېتلىرىنىڭ ۋە «ئاۋتوموبىللارنىڭ ئەڭ زامانىۋى ماركىلىرىنىڭ» رېكلامىسى باشلاندى.

بېرن باشقا كانالىلارنى ئىزدەشكە باشلىدى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىلدە ۋىدېوماگنىتوفوننى ياندۇردى. ۋىدېوماگنىتوفوننىڭ لېنتىسى 1960-ژىل 6-ماي جۈمە كۈنى چىققان «تا-يمىس» گېزىتىنىڭ بىرىنچى بېتىنى، شۇنداقلا ھەر خىل كانالىلاردا كورسىت-لگەن شۇ ژىللاردىكى «ئەڭ يېڭى» سېرىئاللار بىلەن فىلىملارنى يېزىپ چۈ-شىرىۋالغان ئىدى.

مەن يەنە كېمە ئۈستىگە چىقتىم،-دەپ داۋام قىلدى سوزىنى روبېرت س. بېرن،-سەل ئوزەمنى بېسىشنى خال-غان ئىدىم، مەن ئېمە يۈز بېرىۋاتقانلى-قىنى چۈشەنمەتتىم. كېمە قىزغۇچ تۇ-مان بىلەن قاپلانغان بولۇپ، سۇ تاما-مەن كورۇنمەتتى بىر ئىككى مىنۇتتىن كېيىن تۇمان شالاڭلىشىشقا باشلىدى ۋەپات ئارىدا ئۇ خۇددى بولمىغاندەك غايىپ بولدى. يەنە كۈن چىقتى، كېمە ئۈستىدە بېلىق ئالغۇچلار ئۇچۇپ ژۈرە-دۇ.مەن كېمە بولۇمگە چۈشتۇم.تېلېۋ-ىزوردا يەنە مۇسابىقىنى كورسىتۋاتا-تى، بىز بارى-يوقى بىر نەچچە سېكو-ندنى ئوتكۈزۈۋېتىپتىمىز. لېكىن ۋىد-ېولېنتىغا 32مىنۇتلۇق كورسىتىش يېز-ىۋېلىنغان ئىدى».

مايور مورروخېدنىڭ پىكرىچە، كېمە نەق ئەينە شۇنچىلىك ۋاقىت باشقا ۋا-قىت ئولچىمىدە بولغان.

(«كاراۋان» گېزىتىدىن)

قۇرۋان ھېيتىدىكى ئۇچرىشىش

قازاقىستاندىكى پاكىستاننىڭ ۋاقىت-لىق ئىشەشلىك ۋەكىلى خالىد خاتتاك جاناپلىرى تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق 4-قىزىلتۇغ يېزىسىدىكى ئۇيغۇر جاما-ئىتى ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇ-لارنى قۇرۋان ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلىدى.

يېقىندا ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ، يېڭى-دىن مەسچىت سېلىۋاتقان جامائەت بى-لەن كۆرۈشۈپ، شەخسىي ئوز نامىدىن 300 دوللار ئىئانە بېرىپ، كۆپچىلىككە ئىزگۈ تىلەكلىرىنى بىلدۈرگەن ئىدى.

بۇ قېتىم خالىد خاتتاك جاناپلىرى يەنە ئوز ھەمرالىرى سېرژان گالىيېۋ ۋە ئايىداناپدۇسېۋلار بىلەن بۇ يۇرتقا كېلىپ، مەسچىت قۇرۇلۇش لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، باشتىن ئاخىرىغىچە سەممىي خالىس ئىشلەۋاتقان ئابلىكىم ساتتوۋنىڭ ئائىلىسىدە ئۇيۇشتۇرۇل-غان قۇرۋان ھېيت زىياپىتىگە قاتناش-تى.

ئۇ زىياپەتكە قاتناشقان مەسچىت قۇرۇلۇشچىلىرى ۋە يۇرت ئاقساقال-لىرى: ئوسمانجان قۇربانوۋ (ژىگىت بېشى)، ئىمام ئابدۇۋېلى ئەمەتوۋ، خۇ-داۋەردى ماسالوۋ، ئابدۇغېنى راخما-نوۋ، ئابلىز ئازىلوۋ، ئەخمەت ئەبەي، ئابدۇقادىر، روزاخۇن، جۇماخۇن، ئە-يساباي، مەھەممەت ئاكىلار بىلەن ئو-چۇق كۆڭۈللۈك سوھبەتلەشتى.

ئۇ ئىسلام دىنى،مۇسۇلمانلارنىڭ ئور-پە ئادەت، قائىدە-يوسۇنلىرى توغر-ىلىق سورالغان سوئاللارغا جاۋاپ بېر-ىپ مۇنداق دېدى:

-ئىسلام دىنى-مۇسۇلمانلارنى بىر-لەشتۈرىدىغان توغرا دىندۇر. بارلىق مۇسۇلمانلار بىر ئائىلىنىڭ كىشىلىرىگە ئوخشايدۇ. بىز ئاللاغا ئىشىنىمىز، ئۇ ئاللا بىر دۇر. ئىسلامدا باي، گاداي دەپ ئايرىمايدۇ.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلى ئى-سمائىلنى قۇربانلىق قىلماقچى بولغان-دا، ئاللا تائالا قۇربانلىق ئۈچۈن قوي ئەۋەتتى. ئاللا ئاھايىتى مېھرىۋان ۋە شەپقەتلىكتۇر. بۇگۈن قۇرۋان ھېيت كۈنى -خۇداغا يېقىنچىلىق قىلىپ ناماز ئوقۇلدى، قۇربانلىق قىلىندى.

مەن بۇگۈن ئۇيغۇر قېرىنداشلار ئارىسىغا كېلىپ، ئولتۇرۇپ، ئوزەمنى ئوتمۇشتە بوۋاملارنىڭ ئائىلىسىدە ئو-لتۇرغاندەك ھىس قىلدىم. بىزنىڭ ئور-پە-ئادەتلىرىمىزدە ئوخشاشلىقلار كۆپ ئېكەن...

4قىزىلتۇغ- «بېرىكە» كولخوزى-نىڭ رەئىسى مۇرات كېنۋېيېكوۋ سوز قىلىپ: «خالىد خاتتاك جاناپلىرىنىڭ يېزىمىزغا كېلىپ سېلىنىۋاتقان مەسچى-تىمىزنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، موتىۋەر، پائالىرىمىز بىلەن ئۇچرىشىشنى، بىر دەستىخاندا ئولتۇرۇپ تۇز-تەم تې-تىپ،سوھبەتلىشىپ ئۇلارنىڭ ھال-ئە-ھۋالىنى چۈشۈنىۋاتقانلىغىنى، قىلىۋات-قان ماددىي ۋە مەنىۋىي ياردەملىرىنى يۇقۇرى باھالايمەن ۋە ئۇنىڭغا رەخ-مەت ئېيتىمەن. بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىز، ئوز ئارا مۇناسىۋەتلىرىمىز كۈچىيىپ گۇللىنىۋەرسۇن» دېدى.

خالىدخاتتاك جاناپلىرى ئاخىرىدا ئىللىق ئىلھامبەخش سوزلەر بىلەن ئۇ-نىغا يېقىن كىشىگە قۇرئان سوغا قىلدى ۋە ئا. ساپېتوۋ، ئۇنىڭ رەپىقىسى ئاسى-يەمگە سەممىي رەخمەت تەشەككۇر ئىزھار قىلدى.

ئا. قاسىمىي،

(مەخسۇس مۇخبىرىمىز.)

ئىستىقلال ئەرشىدە قۇچقان شەرەپ-شان،

مەرھەبا، قېرىنداشلار

ئۇيغۇر ۋە ئۆزبەك خەلقىگە ئوخشاش بىر-بىرىنىڭ تىلىنى، دىلىنى تەرجىمانسىز چۈشىنىدىغان مىللەت پەقەتلا ئالتاي تىلى ئائىلىسىگە مەنسۇپ تۈركىيلەر ئارا ئەمەس، بەلكى دۇنيادىكى باشقىمۇ تىللار ئائىلىسى ئىچىدىكى خەلقلەر ئىچىدىمۇ يوق بولسا كېرەك، ئەتىمالىم. شۇڭلاقلا بىزنىڭ ئۆرپى-ئادەت، ئەنئەنە-يوسۇنلىرىمىزمۇ پەرىقلەندۈرگۈسىز دەرىجىدە ئومۇمىيلىق مەۋجۇت. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە بىزنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا ھەم ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان. شۇڭلاشقىمۇ ئۆزبەك قېرىنداشلار يۈسۈپ خاس ھاجىپ بىلەن مەھمۇت قەشقەرىينى ئۆز كلاسسىكلىرى جۈملىسىدە كورسە، ئۇيغۇرلار ئەلىشىر ناۋائي، بابۇر ۋە باشقىلارنى ھەقلىق يوسۇندا ئۆزلىرىنىڭ مىللىي ئىپتىخارى ھېساپلايدۇ.

كەمىنە 1956— ژىلى مەدەنىيەت نازىرى سالاھىيىتىم بىلەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى (ئۇيغۇرىستان)نىڭ ئەدەبىيات—سەنئەت ئەھلى دېلېگاتسىيەسىنى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەرگە ئېلىپ چىققىنىمدا ھازىرقى زامان ئۆزبەك ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋالىرى ئايبەك، غافۇر غۇلام، ئابدۇللا قاھھار، مىرتېمىر، زۇلفىيە ۋە باشقىلار بىلەن يېقىندىن تونۇشۇپ، ئىلمىي-ئەدەبىي ئەنجۈمەن-سورۇنلاردا بىللە بولغان ئىدىم...

ئايالكى، ھەر قانداق چەك-چېگرىنى ئىنكار قىلغۇچى پەن-مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئىجتىمائىي-مەنىۋىي تەرەپتىن بىر-بىرىسگە يېقىنلاشتۇرغۇچى بۈيۈك ۋاستە. شۇنداق ئىكەن، ئۆزبەك مەدەنىيىتى ئامايەندىلىرىنىڭ قازاقستانغا قەدەم تەشرىپ قىلىشى بۇ ئىككى ئەل ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىي مۇناسىۋەتلەر كۆۋرۈكىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملىشكە ئىشەنچىم كامىل.

زىيا سەمەدىي،
قازاقستان خەلق يازغۇچىسى.

بىر سەنئەتنىڭ ئىككى تارمىقى

تۈركىي تىللىق مىللەتلەر ئارىسىدا ئۆزبەك خەلقىنىڭ ئۆرپى-ئادەتلىرى، تىلى بىزگە ئەڭ يېقىن بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىككى خەلقنىڭ مىللىي سەنئىتىمۇ ئەسىرلەردىن بېرى قوش كېزەك پەرزەنتلەردەك بىر تۇتاشلىققا ئىگە بولۇپ كەلمەكتە. جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېاترى 60 ژىللىق ئىجادىي پائالىيىتىدە ئۆزبەكستان سەنئىتى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ كېلۋاتقانلىقىمۇ ئەينە شۇ ئاساسقا باغلىنىشلىقتۇر. تېاترىمىز سەھنىسىدە ھەر قېتىمقى كونسېرت پروگراممىلىرىدا دېگىدەك ئۆزبەكچە ئۇسسۇل، ناخشىلارنىڭ ئورۇنلىنىدىغانلىقى، شۇنداقلا كۆپلىگەن ئۆزبەك دراماتۇرگلىرىنىڭ سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز قويۇلۇپ كېلىۋاتقانلىقى بۇ پىكرىمىزنى ئەستىقلەيدۇ.

بولۇپمۇ تېاترىمىزدا ئۆزبەك يازغۇچىلىرىنىڭ دراما ئەسەرلىرىنى سەھنىلەشتۈرۈپ تاماشىبىنلىرىمىز دىققىتىگە تەۋسىيە قىلىش ئەنئەنىگە ئايلانغان. ئۇنىڭ ئەمەلىي ئاساسى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بىرىنچى نۆۋەتتە تىلىمىزنىڭ يېقىنلىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئۇلارنى تەرجىمە قىلىش ئاھايىتى ئاسانغا چۈشىدىغان بولسا شۇنداقلا سەھنىنى دراما ۋەقەسىگە ماس بېزەندۈرۈشتە بىز ئارتۇق قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلمەيدىغان بولىمىز. ئەڭ ئاساسى جەھەتتىن ئىپادىلىنىۋاتقان ھايات كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بىزنىڭ تۇرمۇش تەرىزىمىزگە ئوخشاشلىغى تاماشىبىنلىرىمىزنىڭ قىزىقىشىنى ھاسىل قىلىدىغانلىغىدۇر.

تېاترىمىزدا ئۆزبەك دراماتۇرگلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى قويۇش بۈنىڭدىن يېرىم ئەسىر ئىلگىرى، يەنى 1945 — ژىلى س. ئابدۇللانىڭ «تاھىر ۋە زۆھرا» مۇزىكىلىق دراممىسىنى قويۇشتىن باشلانغان. بۇ ناخشا-ساز، ئۇسسۇلغا باي ئەسەر شۇندا تاماشىبىنلىرىمىز تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىنغان ئىدى. ئۇنىڭدىن بېرىقى ئۆتكەن 50 ژىل ئىچىدە كامىل ياشىننىڭ «گۈلسارە»، «نۇرخان»، ھەمزە ھاكىمزادە نىيازىينىڭ «مايسارەنىڭ ئىشى»، «باي ۋە باتراق»، غافۇر غۇلامنىڭ «تاشپالتا ئاشىق»، ئابدۇللا قاھھارنىڭ «تاۋۇتتىن تاۋۇش»، ۋاھىدوۋنىڭ «ئالتۇن تام»، سەيىد ئەخمەدنىڭ «كېلىنلەر قوزغىلىڭى» ۋە باشقىمۇ كۆپلىگەن سەھنە ئەسەرلىرى ئۇيغۇر تاماشىبىنلىرى ئالدىدا ئامايىش قىلىندى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى تېاترىمىز رېپېرتۇئارىدىن تۇراقلىق ئورۇن ئېلىپ قويۇلۇپ كەلمەكتە.

تېاترىمىز كوللېكتىۋى ئاتالمىش سەھنە ئەسەرلىرى ۋە تەركىۋىگە ئۆزبەك ناخشا-ئۇسسۇللىرى ئارىلاشتۇرۇلغان كونسېرت پروگراممىسى بىلەن ئۆزبەكستان دىيارىدا ھەر ژىلى دېگىدەك گاستروللاردا بولۇپ كەلمەكتە. 1968— ژىلى ئۇ يەردىكى سەپىرىدە تېاترىمىز كوللېكتىۋى ئۆزبەكستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىغى بىلەن، شۇنداقلا «ناۋا» ئانسامبلى قاراقالپاقستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىقلىرى بىلەن مۇكاپاتلاندى. بىزنىڭ ھەر قېتىمقى گاستروللىرىمىزدا ئۆزبەك خەلقى بىزنى يېقىن قېرىندىشى قاتارىدا قىزغىن قارشى ئالىدۇ.

ئەكسى ھالەتتە تولۇق قانائەت ھاسىل قىلارلىق دەرىجىدە بولمىسىمۇ ئۇيغۇر خەلق ناخشا-ئۇسسۇللىرى ئۆزبەك تېاترلىرى سەھنىلىرىدە قىسمەن بولسىمۇ ئىجرا قىلىنىپ كەلمەكتە. بولۇپمۇ سەنئەت دۇردانىمىز ئون ئىككى مۇقامىمىز ساھىبەسى ئامانىساخان ھەققىدە ئۆزبەكستان سەھنىسىدە بىرىنچى بولۇپ سەھنە ئەسەرىنىڭ قويۇلۇشىغا چوڭ مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۆزبەك كىنو رېژىسسيورى ئابرار قاسىموۋ تەرىپىدىن ئۇيغۇرلار ھاياتىغا بېغىشلانغان ئىككى سېرىيەلىك «يول بولسۇن» ناملىق كىنو فىلمىنىڭ چۈشىرىلىپ تاماشىبىنلارغا تەغدىم قىلىنغانلىغى، كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولغان «سېھىرلىق ئالما» ۋىدىو فىلمىنىڭ چۈشىرىلگەنلىگى ئەينە شۇ قېرىنداشلىق، قاياشلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.

ئۈمۈمەن بىر ئاساس ۋە تۇتاشلىققا ئىگە بولغان سەنئىتىمىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتلاردىمۇ بىر-بىرىگە يولەكداش ھالەتتە يەنىمۇ بىرلىكتە رىۋاجلىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

زەينۇللام سېتەكوۋ،
جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېاترى دېرېكتورىنىڭ مۇئاۋىنى.

دوستلۇق رەمزى

يەتمىشىنچى ژىللار... ماۋزىم ھۆكۈمرانلىق قىلغان خىتايدا، جۈملىدىن ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا مۇدھىش «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» ئەۋج ئېلىپ، ئاتاقلىق زىيالىلىرىمىز، ئەدىپلىرىمىز تەقىپلىنىۋاتاتتى، تارىخىي يادىكارلىقلىرىمىز، نادىر ئەسەرلىرىمىز كۆيدۈرۈلۈۋاتاتتى... قىسقىسى، «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىدا» مەدەنىيىتىمىز يوقىتىلىۋاتاتتى... سەنئەتسۆيەر خەلقىمىزنىڭ مىڭ ژىللاردىن بېرى تەكەمۇللاشقان ئۇلۇق قامۇسى-ئون ئىككى مۇقام ئۇنتۇلۇپ كېتىش خەۋپى ئاستىدا تۇراتتى...

ئەينە شۇ چاغدا ئۆزبەكستان ھۆكۈمىتى، ئۆزبەك ئالىملىرى ئۆزبەك خەلقى بىلەن دىلى، تىلى، دىنى بىر، ۋەتىنى ئاسارەتتە تۇرغان ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىنىڭ ئۇلۇق تارىخىي مىراسى «ئون ئىككى مۇقامنى» رەتلەش، نوتىغا، لېنتىغا يېزىپ، ئەۋلاتلارغا مەڭگۈگە قالدۇرۇشتا بىباھا تۆھپە قوشتى.

1969—70—ژىللىرى ۋەتەنپەرۋەر ئوغلانىمىز خېلەم ئاكا خۇدابەردىيېۋنىڭ يولباشچىلىقىدا ئۆزبەكستان تېلېۋىددارى ۋە رادىيو خەۋەرلىرىنى ئاڭلىتىش دۆلەت كومىتېتى يېنىدا مەخسۇس مۇقامچىلار تۈپى تەشكىل قىلىنىپ، بۇ يەرگە شاھ سازەندىلەر ئاخۇنۇم كاروشاك ۋە روزى تەمبىرلەرنىڭ شاگىرتلىرى جاي-جايلاردىن ژىغىپ كېلىندى. ئۇلارمۇ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي ئازاۋىغا چىدىماي كېڭەش ئېلىدىن باشپانا تاپقان ئىدى...

ھەر بىر ساز، ھەر بىر مۇقامنى يۈزلىگەن قېتىم قايتا مەشىق قىلىش، تېكىستلارنى تاللاش ۋە رەتلەش، ھەر بىر ناخشا، مۇزىكىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىجرا قىلىش... ئۇيغۇر مۇقامچىلىرىنىڭ، خالىسخان قادىروۋا، ئابدىرىم ئەخمەدىي سەيدەكرەم تولېگېنوۋ ۋە باشقىمۇ مۇقامچى- ناخشىچىلىرىنىڭ زىگنە بىلەن قۇدۇق قازغاندەك بۇ مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئورۇنلىشىدا ئاتاقلىق ئۆزبەك ئالىملىرى- سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ دوكتورى پەيزۇللا كارامەتوۋ ۋە تونۇلغان سەنئەتشۇناس ئۇستاز يونۇس رەجەبىي ۋە باشقىلار ھامىيلىقھەم مۇرەببىيلىك قىلدى. ئۇلارنىڭ شاگىرتى سەنئەتشۇناس ئالىم ژىگىتىمىز ئابدۇلئەزىز ھاشىموۋ بۇ ئىشلارغا باشتىن ئاخىر پائال قاتناشتى.

شۇنداق قىلىپ، 1974—75—ژىللاردا ئۇنتۇلۇپ، يوقىلىپ كېتىش خەۋپى ئاستىدا تۇرغان بۈيۈك سەنئەت قامۇسىمىز «ئون ئىككى مۇقام» لېنتىغا ۋە پلاستىنكىغا يېزىلىپ، ئەبەدىي يوقىماس بولۇپ خەلقىمىز بىلەن دىدارلاشتى.

«دۇنيادا بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق»—دەيدۇ خەلقىمىز. ئۇلۇق مىراسىمىز ئون ئىككى مۇقامنى ئەسىگە كەلتۈرۈشتە ئۆزبەكستان ھۆكۈمىتى ۋە ئالىملىرىنىڭ كورسەتكەن بۇ خالىس ياردىمى خەلقىمىز ئۆزبەك خەلقىنىڭ ئۇيغۇر خەلقىگە كورسەتكەن ياردىمى، مەڭگۈلۈك دوستلۇق رەمزى، دەپ چۈشىنىدۇ ۋە ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ.

م. سادىروۋ،

سۈرەتتە: ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەش ۋە لېنتىغا يېزىشتا پائال قاتناشقان ئۇيغۇر مۇقامچىلىرى (سولدىن ئوڭغا) قادىر رازى، سۇلتانمۇرات رازىموۋ، مەتتايىر ھاسانوۋ، غۇپۇر قادىر— ھاجىيېۋ،

ئارخىپتىن.

تارىخىي بۇرادەرلىك

قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي ئالاقىلىرى توغرىلىق گەپ قىلغىنىمىزدا، ئەلۋەتتە، ئوتمۇش تارىخنىڭ سەھىپىلىرىنى ۋاراقداش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلىدۇ. چۈنكى قېرىنداشلىق، تۇققانچىلىق، بۇرادەرلىكنىڭ تارىخىنى ئوبدان بىلگەندىلا بۈگۈنكى دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق رىشتىلىرىنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىگى ھەر جەھەتتىن نامايان بولىدۇ. شۇڭلاشقا مۇستەقىل ئۆزبەكستان ھەم قازاقستان مەملىكەتلىرى ھەققىدە مۇلاھىزە ژۈرگۈزگەندە تۈركىي دۇنياسىنىڭ قېدىمىي تارىخىغا بىر نەزەر تاشلاش تولىمۇ كېرەكتۇر. ئەينە شۇ چاغدا بۇ ئىككى خەلققە قېرىنداش، دىنداش، مەسلەكداش بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمىي تۈركىي مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا قوشقان ئۇلۇشىنىڭ سالمىغى تېخىمۇ روشەن بايقىلىدۇ.

تۈركىي خەلقلەر قېدىمىي دەۋردىن تارتىپلا ئىنسانىيەت سىۋىلىزاتسىيەسىنى ئەجايىپ نادىر مەدەنىي بايلىقلار بىلەن بېيىتىپ كەلگەنلىكى پۈتكۈل جاھانغا مەلۇم. ئۇلار ئىپتىدائىي دەۋرلەردىلا دولەتلىرىگە ئىگە بولۇپ، ئۇلار قۇرغان ھۇنلار ئىمپېرىيەسى، قېدىمىي ئۇيغۇر ۋە تۈركىي خاقانلىقلىرى دۇنيا تارىخىدا ئالاھىدە سەھىپىنى تەشكىل قىلىدۇ. 9—12— ئەسىرلەردىكى تۇرپان ئىدىقۇتلىغى بىلەن قەشقەرنى پايتەخت قىلغان قاراخانىي ئۇيغۇر دولەتلىرى كوپ جەھەتتىن تەرەققىي قىلغان مەملىكەتلەر ئىدى. بولۇپمۇ قاراخانىيلار ئىمپېرىيەسى ئوتتۇرا ئەسىردىكى تۈركىي قەبىلىلەر ئۈچۈن ئالاھىدە بىر دەۋر بولدى، چۈنكى شۇ زامالدا ئۇلار سامانىي سۇلالىسىنىڭ ئاسارىتىدا ياشىماقتا ئىدى. قاراخانىيلار ئۆزلىرىنىڭ قېرىنداشلىرىنى بۇ ئاسارەتتىن 10—ئەسىردىلا ئازات قىلىپ، قۇدرەتلىك تۈركىي ئىمپېرىيەسىنى روياپقا كەلتۈردى. نەتىجىدە گەلسۇدىن كاسپىي دېڭىزىغىچە بولغان ئارىلىقتا تۈركىستان دېگەن تەۋە پەيدا بولۇپ، ئۇ قاراخانىيلارنىڭ تەسىر دائىرىسىدە بولدى. بۇ دەۋردە قېدىمىي ئۇيغۇر تىلى دولەت تىلى بولۇپ، باشقا تۈركىي خەلقلەر ئۈچۈنمۇ ئەدەبىي تىل سۈپىتىدە خىزمەت قىلغان.

13—ئەسىرنىڭ بىرىنچى چارىكىدە موڭغۇللار ئىستىلاسى نەتىجىسىدە مۇتەقەررىزگە ئۇچرىغان دولەت بىر يېرىم ئەسىردىن كېيىن ئەمىر تۆمۈر (1336—1405) يېتەكچىلىكىدە يەنە تۈركىي ئىمپېرىيەسى تىكلەندى. بۇ دەۋردە تۈركىي ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى كۈچەيدى. ئەلىشىر ناۋائىينىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا يەنە تۈركىي تىلىنىڭ رولى ۋە ئەھمىيىتى كۈچىيىپ، ئومۇمىي تۈرك مەدەنىيىتى تېخىمۇ رىۋاج تاپتى. سەمەرقەنت ۋە ھىرات شەھەرلىرى يېڭى مەدەنىي ھەم سىياسىي مەركەزلەرگە ئايلاندى. تۈركىي دۇنياسىدىكى كۆپلىگەن ئالىملار، ئەدىپلەر، سەنئەتكارلار ئەينە شۇ مەركەزلەرگە توپلاندى. بۇ مەدەنىي ئوچاقلاردا ئەرەب يېزىغى ھەم فارسىي تىل بىلەن بىر قاتاردا قېدىمىي ئۇيغۇر يېزىغى بىلەن تىلى ئەڭلا قول—

مەڭگۈگە بول ئامان ھۆر ئۆزبەكستان!

قېرىنداش ئەدىپلەر ئىجادىدىن

ئەركىن ۋاھىدوۋ

ۋەتەن ئىستىگى

بۇ ۋەتەندە بىر ۋەتەن
قۇرماقنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل،
بىھەپەس قۇشتەك ئۇزىن
كۆرمەكنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
بۇ ۋەتەن تىمسالى بولسا،
تەڭ قۇياشى شولدار،
شوللار قويىندا چەرخ
ئۇرماقنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
ئۇل ۋەتەنگە بايراق-ئىنساپ،
تۇغى-چېگرا، موھرى-مېھر،
چېگارا ئۇزرە ساقچىدەك
تۇرماقنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
ئۇل ۋەتەن بويىنغا زەنجىر
سالماقنى ئىستەر كىم يەنە،
كۆزىگە نەپرەت ئوقىن
ئۇرماقنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
ئۇل ۋەتەن يەلكەنلىرىنى
مەرىپەت ئۇممانىدا
قىبلەئى ئىمان سېرى...
بۇرماقنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
بەس، يېتەر يالغان سائادەت،
يالغان ئەرك، يالغان ۋەتەن،
ھۆرىيەت زەۋقىنى چىن
سۈرمەكنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.
قۇتلۇق ئىستىقلال كۈنىدە،
ئەي، ۋەتەن، باغرىڭدا شات،
ئەركىن ئوغلانىڭ بولۇپ
ژۈرمەكنى ئىستەيدۇ كۆڭۈل.

ئابدۇللا ئارىپوۋ

پاجىئە

بەختلىكتۇر،ئۆز دەۋرىنھېچ زاۋال كۆرمەي،
يوقلۇقتا راۋانە بولالىغان ئىنسان.
بەختلىكتۇر،ئازغىشىپ چاچقىنىن ئورماي،
شودىگەرنى قايتىدىن باشلىغان دېھقان.

مويسەپىت جەڭگىگە قارايمەن غەمكىن،
كۆكسىدە نىشانى كوچا-كويدا خار.
ئۇڭا نە ئوتمۇشى بېرەلىگەي تەسكىن
ۋە نە كەلگۈسىدىن زەررە ئۈمۈت بار.

ئاھات، ئوتكەن ئۆمۈر پۈتكۈل ھاۋايى،
ئاھات، كۆرگەنلىرىم بارچىسى سەراپ؟!
ئاھات، يەتمىش تورت ژىل سىغىنغان جايى
قاغىش مەنزىل بولسا،ژىركىنچ ۋە خاراپ؟!

ئەۋلىيا دېگىنى- ياۋۇز جادۇگەر،
داھىي دېگەنلىرى- كاللا كېسەر زات!
نەۋرەڭ گەر ئوزەڭگە تۇتسايۇ زەھەر
دەردىڭنى كىمگىمۇ دېگەيسەن، ئەيھات!

شېھىت بولسا كاشكى، ئەشۇ جەڭ ئانى،
پىدايى بىر ئەسكەر نامىدا-ئالىپ.
بۈگۈن نە قالقان بار، نە بىر قورالى،
مەغلۇپتىن سەدىقە سورايدۇ غالىپ!

ئالەمدە پاجىئە ئۇرغۇنۇ، بىراق -
بۇنىڭ ھەسرىتى ھەددىدىن-زىيادە.
ئاھ، قانچىلىك دەھشەت-ھە، تىرىك تۇرغان چاغ،
ئۆمرۈڭ ئاياق-ئاستى بولسا دۇنيادا.

شەۋكەت رەھمان

شورلار

قەدىمدە

مېۋىلەر يېتىلگەن چاغدا
ساۋاپ دەپ ياشىغان كامىل ئەجدادىم،
مۇساپىر تەشنالىقىن باسسۇن دەپ ئەتتەي
بۇزۇپ قويىاتتىكەن باغلار تاملىرىن.
ئىران دەشتلىرىدىن ختايغا قەدەر
تاملىرى شورلىق چەكسىز باغ ئىدى،
بۇ باقىا مۇساپىر كىرگەن ئەسنادا
ئەستائىدىل سويۇنگەن ئىلىم بار ئىدى.
بار ئىدى
بۇ ئەلنىڭ خۇدا بېزىگەن،
ئىقبالغا تۇتاشقان ئالتۇن چاغلىرى.
قاغىشلار قۇزغۇندەك قونغان يەرلەردىن
لال بولۇپ ئاختۇردۇم ئەشۇ باغلارنى.
ئاخىر يەر ژۇتتىمۇ...
كامىل ئىنسانلار
قالدىمۇ زەپىرەك ئەپسانىلاردا؟
مەزمۇت بۇ تاملاردا چېقىر تىكەنلەر،
قۇلۇپلار گۇرەسى-دەرۋازىلاردا.
بىر قولۇمنى بەردىم، يېسۇن چايانلار،
باشقىسىن ئۇزاتتىم چاشقانلار تامان.
ژۈرىگىم گۈللىرىن ئاتتىم ئايىماي
ئاتىلار قاتىلى ئەماغا ھامان.

بىر تال گۈل يۈزىگە يۈزۈمنى بېسىپ،
ئىچىنغان چېغىمنى تاغلا كورمىسۇن.
ئەلدى بۇ ھالىمنى ئوتمۇشتىن* ئېشىپ
تاملىرى بۇزۇلغان باغلار كورمىسۇن.
چەرخ-پەلەك ئايلىنار زۇلۇم دۇنياسى...
قەھرىدىن پۈرايدۇ قارا تەر ھىدى،
گويا كى بۇ قەدىم يوللار تەگرىسىز،
گويا كى پۈتۈن ئەل زەنجىربەند ئىدى.
زەنجىربەند ئىدى،
پۈتەي ئىدى،
پايانسىز تاملار
ئىچىدە ئالىدار چەكسىز بىر شورلۇق،
توختاۋسىز مۇشتلىدىم دەرۋازىلارنى،
ئاشىق قوللىرىمنى قانىتىپ بولدۇم.
ئاشىق كوزلىرىممۇ...
ياۋۇز چاقنىغان،
كىمنىدۇر تىللايمەن، بەندەئي غاپىل،
ئاخىر ئوز يېرىمدە تېنەپ، چاڭقىغان،
شورلۇق موساپىرمەن،
ئۇلۇغ مۇساپىر.

مەقسۇدە ئىرگەشوۋا

ئۈمۈت چېچەكلىرى

قايسى بىر دەردىڭنى ئېيتىپ ژىغلايمەن،
ئەي سەن، بابۇرلىرى تاشلاپ كەتكەن يۇرت.
تىلانلار، چايانلار سىققان ۋەتەنگە
سىغماستىن كوزىنى ياشلاپ كەتكەن يۇرت.

بىر بابۇر كەتمىدى، بەلكى ئۇ بىلەن
بۈيۈكلەر، داھىلار، نادىرلار كەتتى.
بۇ تۈركىي دۇنيانى بىر ئالىقاندا
بىر قىلىپ تۇتۇشقا قادىرلار كەتتى.

بابۇرنىڭ بىلىدە ژىراق يۇرتلارغا
ھۇمايۇن، ئەكبەرشاھ، شاھجاھان كەتتى.
بەلكى ئەنجان ئارا قەد كوتەرگۈچى،
ئاسارە-ئەتىقە تاجمەھەل كەتتى.
ئەيھاتكى، بابۇرشاھ يالغۇز كەتمىدى،

سەركەردە سىپاھۇ سەلتەنەت كەتتى.
جەننەت ۋادىلارنى جاھىلغا تاشلاپ،
ئامەت ۋە بەخت كەتتى، ئىتتىپاق كەتتى.

سۇلتان سويىگە ۋاپا قىلماستىن
بىر-بىرىنىڭ گوشىنى يەيدىغان بولدى.
يېغىلار يايرىشىپ، مۇرتەد ئايغىن
بۇ ئەزىم تۇركىستان يۈزىگە قويدى.

بۈگۈن تەڭرى بىلمەس بىر ياۋۇز يوھا
جەيھۇن ۋە سەيھۇننى شۇمەكتە مۇدام.
شور پېشانە بولغان بۇ تۈركىي زېمىن
ژۈرىگىنى قۇرتلار كەمرىمەكتە ھەم.

لېكىن بۇ جاپاكەش تۇپراق يۈزىدە
ئۈمۈت چېچەكلىرى تۇغۇلماقتا ھەم.
پەرغانە، ئەنجانۇ، سەمەرقەند ۋە شاش
ئىلاھىي بىر نۇردا ژۇغۇرۇلماقتا ھەم.

بۇ شېردا نە تەشبىھ، نە ئىستىئورا،
شىكەستە دىلىمدىن ئىلتىجا، خالاس.
بۈگۈنمۇ بابۇرلار تۇغۇلماقتا ھەم
ئۇلارنى ئاۋايلاپ قۇچىغىڭغا باس!

ئوسمان نەزىم

باھاردىكى باغ

ئاھ!.. ئالەمدىن توكۇلدى گۇناھ!
ئارىلىغان باغلارنى سەنمۇ-
گۈللەرسەنمۇ ئەشۇنداق، ئاللاھ،
ئاللاھ شۇنداق كوكەرگەيسەنمۇ؟

يامغۇرلىرىڭ بىر دۇنيا خىتاپ!
ئالەم قايتا يارالدى- ئەمرىڭ!
مېنىڭ قايسى «ئاھىمغا» جاۋاپ-
ژىغلارسەنمۇ ئەشۇنداق، تەڭرىم؟

سەن-سېخىيسەن، مېھرىدۇر بارىڭ،
گۈللىشىڭ ھەم، ژىغلىشىڭ- ئاشكار...
مەن-بىر توزىغان مايساگمەن، تەڭرىم،
مەن-بىر قەترە يېشىگمەن، جاپپار!

سۈرەتتە: ئۆزبەكستانلىق بىر توپ يازغۇچى-شائىرلار.

ئارخىۋتىن.

لىنىلغان. يېڭى مەدەنىيەت مەركەزلىرىدە يەرلىك شىۋىلەر ئىگىزىدە (ئاساسەن ئەنجان شىۋىسى) قېدىمىي ئۇيغۇر تىلى ئاساسىدا يېڭى ئەدەبىي تىل پەيدا بولۇپ، ئىلىم-پەن دۇنياسىدا ئۇنى چاغاتاي تىلى دەپ ئاتىدى. كېيىنرەك ئۇنى ئۆزبەك ئالىملىرى كونا ئۆزبەك تىلى دەپ ئاتاپ، بىر قەدەر مۇقۇملاشتۇردى.

دېمەك، تۈركىي خەلقلەرنىڭ قېدىمىي دەۋرلەردىن تارتىپ بەرپا قىلغان دولەتلىرى دۇنياۋىي تارىخ سەھىپىلىرىدە ئالاھىدە ئورۇنغا ئېگىدۇر. شۇڭلاشقا بىزنىڭ مەشھۇر دولەت ۋە ھەربىي ئەرباپلىرىمىز ئوغۇزخان، سۇلتان سوتۇق بۇغراخان، ئەمىر تومۇرلەرنىڭ شەرەپلىك ئىسىملىرى ئۇلۇق تۈركىستان تارىخىنىڭ ئالتۇن سەھىپىلىرىدە ساقلانغۇسى. بۇ ئۇلۇقۋار سىمالارنىڭ شانلىق ھاياتى ۋە جەڭگىۋار پائالىيەتلىرى مەكتەپ دەرسلىكلىرىدە مۇناسىپ ئورۇنغا ئېگە بولغۇسى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇق تۈركىستاننى قېدىمىي دەۋرلەردە ماكانلىغان تۈركىي خەلقلەرنىڭ جاھان تارىخىدىكى ئورنىنى ئالاھىدە باھالىغان ئاكادېمىك س. ف. ئولدېنبۇرگ 1921-ژىلى ئېلان قىلغان «شەرقىي تۈركىستاندىكى رۇس ئارخېولوگىيەلىك تەتقىقاتلىرى» ناملىق ماقالىسىدا توۋەندىكى پىكىرلەرنى ئېيتقان: «ئىنسانىيەت تارىخى توغرىلىق پەقەت شەرىقنىڭ تارىخىغا تەڭ ھوقۇقلۇق كىرگەندىلا سوزلەش مۇمكىن. بۇ جەھەتتىن ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە مەخسۇس شەرقىي تۈركىستان تارىخى ئۇلۇقۋار ئەھمىيەتكە ئېگىدۇر».

15- ئەسىردىن بۇيان قەشقەر، سەمەرقەنت، بۇخارا ئۇلۇق تۈركىستاننىڭ سىياسىي ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرى بولۇپ كەلدى. ئەينە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇر، ئۆزبەك، قازاق خالىقلىرى بۇ تەۋەدە قۇرۇلۇپ، قىرغىز، تۈركمەن، تاجىك، قاراقالپاق خەلقلىرىمۇ مەزكۇر خالىق تەركىۋىدە ئىستىقامەت قىلغان. بۈگۈنكى كۈندە تۈركىستاننىڭ غەربىي قىسمى مۇستەقىللىككە ئېرىشىپ، تورت دولەتكە بولۇندى. مەزكۇر مۇستەقىل دولەتلەر ئىختىسادىي، پەن-تېخنىكا، مەدەنىي مۇناسىۋەتلىرىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەملەشكە تىرىشىپ، بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلانماقتا. ئەينە شۇنىڭ بىر كورۇنۇشى سۈپىتىدە ئۆزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە كەڭ مىقياستا، دوستانە ھەم قېرىنداشلىق كەيپىياتتا ئوتكۈزۈلمەكتە. بۇ تەنتەنىلىك كۈنلەر ئىككى مۇستەقىل مەملىكەتنىڭ سىياسىي ھەم مەدەنىي ھاياتىدا زور ۋاقىيە بولغۇسىدۇر.

بىز بۇ تارىخىي دوستلۇق، قېرىنداشلىق بايرىمىنى چىن قەلبىمىزدە تەبرىكلەپ، كەلگۈسىدە ئىككى مەملىكەتنىڭ رەھبەرلىرى ئىچكىي ۋە تاشقىي سىياسەتلىرىدە بېپايان تۈركىستاندا ياشاۋاتقان خەلقلەرنىڭ مەدەنىيەتلىرىگە كەڭ دائىرىدە يانداشار دېگەن ئۈمۈتتە ژۈرۈمىز.

ساۋۇت موللاۋۇتوۋ،

قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات بولۇمىنىڭ باشلىغى، فىلولوگىيە - پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

سەپەر تەسىراتلىرى

گېرمانىيە خاتىرىلىرى

مەن 1994-يىلى يازدا گېرمانىيەدە بولغان چېغىمدا ئۇنىڭ بىر نەچچە شەھىرىنى زىيارەت قىلغان ئىدىم. مەن گېرمانىيە توغرىلىق كۆپ ئوقۇغان ئىدىم، لېكىن: «يۈز قېتىم ئاڭلىغاندىن بىر قېتىم كۆرگەن ئەلا» دېگەندەك، كۆز بىلەن كۆرگەن بۇ تامامەن باشقىچە تەسىرات قالدۇرىدۇ.

«نېمىسلار قانداق ئادەملەر ئىكەن؟» دېگەن سوئالغا مەن: «ۋاپادار، ئەمگەك سۆيەر، باشقىلارنىڭ تارىخى بىلەن مەدەنىيىتىگە قىزىقىدىغان دىمىي ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ بىرى- ئۇنىۋېرسىتېت قۇرۇلغان ئىكەن.

نيۇرنبېرگ شەھىرىگە قىلغان سەپىرىمىز ئالاھىدە قىزىقارلىق ۋە مەزمۇنلۇق بولدى، بۇ يەردە «ئاياللا بىر پۈتۈن دۇنيادا» دېگەن ئاياللار گۇرۇپپىسى بىلەن ئىككىنچى قېتىملىق ئۇچرىشىش بولدى.

ئەندى ميۇنخېن شەھىرىدە ئۆتكەن كۈنلەر خاتىرەمدىن چىقمايدۇ. ميۇنخېنغا مېنى ئۇيغۇرلار تەكلىپ قىلغان ئىدى. بۇ يەردىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلار ئۆم، بىر-بىرىگە نىسبەتەن ئالاھىيىتى مېھرىبان ئىكەن. ئەپسۇسكى، ئەكۆپلىگەن يىللاردىن بۇيان تۇرپان ئېكسپېدىتسىيەلىرى بىلەن شۇغۇللانماقتا. مانا مەن مۇزېيىنىڭ بۈگۈنكى سەنئىتى بولۇمىدە. دەسلەپ ئا. گرييۇنۋېدېل، ئالدىن ئا. لېكوك مەزكۇر مۇزېينىڭ دىرېكتورى بولغان ئىدى. بۇ ئەجايىپ ئىستىدادلىق نېمىس ئالىملىرى بىلەن تۇرپان ئېكسپېدىتسىيەلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇش باغلىق بولغان ئىدى.

مۇزېيغا كىرگەن جايدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ چوڭ خەرىتىسى ئېسىقلىق بولۇپ، ئۇنىڭدا ئېكسپېدىتسىيەلەرنىڭ مارشرۇتلىرى كۆرسىتىلگەن.

خەلق ئىكەن»،- دەپ جاۋاپ بەرگەن بولار ئىدىم.

ئۆتكەن يىلى گېرمانىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسى كونكۇرس ئېلان قىلغان ئىدى. قازاقىستاننىڭ بارلىق جايلىرىدىن كەلگەن كونكۇرسانتلار ئىككى شەھەردە: ئاۋال ئالمۇتىدا، ئاندىن بۇ يەردە كومىسسىيە سىنىقىدىن ئۆتتى. ئاخىرقى كومىسسىيەنىڭ قارارىغا بىنائەن قازاقىستاندىن 30 ئادەم گېرمانىيەگە يازلىق كۇرسقا ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. مەزكۇر كۇرسنىڭ مەخسىتى نېمىس تىلىنى مۇكەممەل ئۆگىنىشتىن، نېمىس تىلىنى ئوقۇتۇشنىڭ مۇكەممەللەشتۈرۈلگەن ئۇسۇللىرىنى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت ئىدى.

بۇ ئوقۇش كۇرسى دائىرىسىدە مايندىكى فرانكفۇرت شەھىرىنىڭ يۇبىلېيى مۇناسىۋىتى بىلەن لېكسىيەلەر، ماربۇرگ ۋە خايدېلبېرگ شەھەرلىرىگە زىيارەت سەپەرلىرى كۆزدە تۇتۇلغان ئىدى. مايندىكى فرانكفۇرت شەھىرىدە بۇ خەلق ئارا ئوقۇش كۇرسىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى: فرانسىيەدىن، ئىتالىيەدىن، پولشادىن، ئامېرىكىدىن، ياپونىيەدىن ۋە باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەنلەر ۋولفانگ گيوتې نامىدىكى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئۇچراشتى. بۇ شەھەردە ئەڭ زامانىۋى ئۇسۇللار بىلەن سېلىنغان ھەر خىل ئىمارەتلەر ئورغۇن بولۇپ، ئۇنى «بانكىلار شەھىرى» دەپ خاراكتېرلەشمۇ مۇمكىن. مايندىكى فرانكفۇرتنى ياۋروپا بويىچە ئەڭ ئېگىز، ھەشەمەتلىك بىنالار بار ئىكەن. شەھەردە چەت ئەللىكلەرنىڭ ئورغۇنلىقى كۆزگە چېلىقىدۇ. بۇ يەردە ئەجايىپ ياخشى كىتاپخانىلار خېلە كۆپ ئىكەن. مەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى بويىچە قانداق كىتاپلارنىڭ بارلىقىنى بىلىش مەخسىتىدە بىر نەچچە كىتاپخانىنى زىيارەت قىلدىم، ھە، شەھەردىكى كىتاپخانىلاردا ئۇيغۇرلار تارىخى ۋە مەدەنىيىتى توغرىلىق كىتاپلار خېلە ئورغۇن ئىكەن.

مەن شۇ يەردىلا تۈركشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا بولدۇم، يېتەكچى تۈركشۇناسلارنىڭ بىرى ياش ئالىم مارك كىرخلېر بىلەن سۆھبەتلەشتىم.

خايدېلبېرگ شەھىرىگە قىلغان سەپىرىمىز توغرىلىقمۇ ئەسلىتىپ ئۆتكۈم كېلىدۇ. بۇ ئالاھىيىتى سەرەمجان، يېقىملىق، ئەجايىپ گۈزەل شەھەر ئىكەن، بۇ يەردە 1386-يىلى ئەڭ قەنديمۇ بولساق مۇنداق ياخشى خۇسۇسىيەتلەرنى يوقىتىپ قويىۋاتىمىز. مەن پەقەت ميۇنخېندىلا ئۆز خەلقىنىڭ ۋەكىللىنىڭ ھەر قانداق ۋەزىيەتتە سېنى قوللاپ، مەدەت بېرىدىغانلىقىنىڭ، سېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭغا بىپەرۋا بولماي، دائىم ياردەم بېرىشكە تەييار ئىكەنلىگىنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئىكەنلىگىنى ئالاھىيىتى ياخشى ھېس قىلدىم. بۇ يەردىكى قېرىنداشلىرىمىز خەلقىمىزنىڭ رەسىم-قائىدە، ئۆرپى-ئادەتلىرىگە چوڭقۇر ھۆرمەت بىلدۈرىدىكەن، ئەندى ئەڭ مۇھىمى- ئۇلار ئانا تىلىنى ئۇنتۇماي ساقلاپ قاپتۇ.

نۆۋەتتىكى مۇھىم ئۇچرىشىشلارنىڭ بىرى بېرلىن شەھىرىدە بولدى. مەن گېرمانىيەگە كېلىشتىن ئىلگىرى بېرلىندىكى گۇمبولد ئۇنىۋېرسىتېتى شەرقىي ياۋروپا تارىخى كافېدرىسىنىڭ تەكلىپنامىسىنى ئالغان ئىدىم. مەن بېرلىندىكى مۇزېيدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەدىمىي تارىخىغا ئائىت كۆپلىگەن يادىكارلىقلارنىڭ، شۇ جۈملىدىن مىڭ ئۆي يادىكارلىقلىرىنىڭ بارلىقىنى بىلەتتىم ۋە چوقۇم ئەينە شۇ مۇزېينى زىيارەت قىلىشنى خالايتتىم. شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، مىڭ ئۆي يادىكارلىقلىرى دۇنيانىڭ: پارىژ، دېھلى، سېئول، لوندون، گارۋارد شەھەرلىرىنىڭ مۇزېيلىرىدا ئامايىش قىلىنغان.

بېرلىندا مەن بەش كۈن بولدۇم. ئەپسۇسكى بۇ ئوتپۇسكىغا چىقىش ۋاقتىغا توغرا كەلگەن ئىكەن، لېكىن شۇنىڭغا قارىماي كافېدرىنىڭ بارلىق ئەزالىرى مېنىڭ لېكسىيەمگە ئىشتىراك قىلدى. مەن، ئەلۋەتتە، قازاقىستاندىكى ئۇيغۇرلار ھەققىدە سۆزلىدىم، خەلقىمىز توغرىلىق كۆپلىگەن قىزىقارلىق سوئاللار بېرىلدى ۋە مەن ئۇلارغا مۇمكىن قەدەر قانائەتلىنەرلىك جاۋاپ بېرىشكە تىرىشتىم.

ھەر كۈنى دېگىدەك مەن كىتاپخانىلارنى زىيارەت قىلىشقا تىرىشتىم ۋە ھەتتا كىچىكىنە بىبلىوگرافىيە تۈزدۈم. ئەندى بېرلىن مۇزېينى زىيارەت قىلىشقا بارسام ئۇرېموتتقا يېپىلىپ قالغان ئىكەن. بۇنىڭدىن كەيپىياتىم بىردىنلا چۈشۈپ كەتتى. ئەتىمالىم، مېنىڭ بۇ ھالىتىمنى مۇزېي خادىملىرى چۈشەنگەن بولسا كېرەك. مۇزېينىڭ يېتەكچى خادىملىرىنىڭ بىرى دوكتور ل. ساندېر خانىم مېنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىگىمنى بىلگەندىن كېيىن، ماڭا بىر نەچچە سائات مۇزېينى زىيارەت قىلىشقا ئىجازەت بەردى. بۇ يەردە شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ل. ساندېر خانىم مۇزېي بولۇملىرىدە ياغاچتىن ئىشلەنگەن ھەر خىل فىگۇرىلار، خىلمۇ-خىل ئەمگەك قۇراللىرى، بېزەك بۇيۇملىرى، يازما مەنبەلەر، ھەرپىلەرنىڭ نەمۇنىلىرى، تام سۈرەتلىرى ۋە باشقا بۇيۇملار بار. ئېكسپوناتلار ئارىسىدا قىزىل، كۇچا رايونلىرىدىكى مىڭ ئۆيلەرنىڭ خىلمۇ-خىل ئەجايىپ نەپىس ئىشلەنگەن تام سۈرەتلىرى ئادەمنى بېرىنچى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىدۇ.

مېنىڭ دىققىتىمنى شۇنداقلا ئاياللارنىڭ زىننەت بۇيۇملىرى ساقلىنىدىغان بولۇم جەلىپ قىلدى. بۇ يەردىكى ھەر خىل مارجانلار، ئۈزۈكلەر، تاغاقلار، شۇنداقلا ياغاچتىن دىت بىلەن ئىشلەنگەن ئاياللار فىگۇرىلىرى بىردىنلا كۆزگە چېلىقىدۇ.

مۇزېيدا شۇنداقلا ھەرىپ نەمۇنىلىرى، ئائىلەۋىي ئىشلار توغرىلىق ئەدلىيەۋىي ھۆججەت، كىتاپلار ئۇچۇن ئورىگىنال ئىشلەنگەن كىتاپ قېپى، قولىيازمىلار ساقلانماقتا.

مەن مۇزېينى زىيارەت قىلغان بىر نەچچە سائات داۋامىدا ئۆزەمنى خۇددى تا ھازىرغىچە تولۇق دەرىجىدە سىرى ئېچىلمىغان قەدىمىي «مىڭ ئۆي» غارلىرىدا بولغاندەك ھېس قىلدىم.

ئۇرنىسا مۇتەللىپ قىزى،

قازاقىستان مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى.

پاش قىلىش دولقۇنى ئۇۋج ئالماقتا

بېجىن شەھەرلىك ھۆكۈمىتى بىناسىنى قورشاپ تۇرغان ئېگىز تاملار سىرتىدا ھېچ نەرسە ئۆزگەرمىگەن. ھەركۈنى دەرۋازا ئالدىدا نۆۋەتچىلىكتە تۇرغان ساقچىلار يېنىدىن يۈزلىگەن خىزمەتچىلەر ئۆتىدۇ. لېكىن ھازىر بىرمۇ جىددىي مەسىلىنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئاخىرقى كۈنلەرگىچە پايتەخت شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتىغا رەھبەرلىك چەن ستوڭغا، شۇنداقلا كام دېگەندە شەھەر باشلىغىنىڭ ئىككى ئورۇنباسارىغا ۋە بىر قاتار باشقا كىچىك ئەمەلدارلارغا پارىخورلۇقتا قوللىنىپ ئەيىپ توغرىلىق ئىشلارنى تەرگەۋ قىلىش، قارارلارنى قوبۇل قىلىش جەريانىنى توختىتىپ قويىدى.

شەھەرلىك ھۆكۈمەتتە تونۇشلىرى بار بېجىنلىقلارنىڭ تەكىتلىشىچە، ئۇنىڭ خادىملىرىنىڭ كەيپىياتى ناھايىتى ناچار، مەيۈسلۈك. نۆۋەتتىكى قېتىم كىمنى قولغا ئالىدىغانلىقىنى ۋە ھازىر سوراق قىلىنىۋاتقانلارنى نېمە كۈتىۋاتقانلىقىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ. رەسمىي تەخمىنلەرگە قارىغاندا شەھەر باشلىغىنىڭ ئورۇنباسارى ۋاڭ باۋسەن ئۆزىنى تەرگەۋچىلەر بىلەن ئۇچرىشىش كۈتىۋاتقانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۆزىنى ئۆزى ئېتىۋېلىشنى ئەۋزەل كۆرگەن.

مەملىكەتتىكى ئەڭ تەسىرلىك 20 ئادەمنىڭ بىرى خكپ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى چەن ستوڭغا يۈز بەرگەن ۋاقەلەرگە ئۆز چۈشەنچىسىنى بېرىش ئىمكانىيىتىمۇ بەرمىگەنلىگى خاراكتېرلىقتۇر. مەتبۇئات چەن ستوڭ شەھەرلىك ھۆكۈمەت باشلىغىنىڭ ئورۇنباسارى ۋاڭ باۋسەننىڭ قىلمىشلىرى ئۇچۇن «شەرتسىز جاۋابكەر» دەپ ئۇنى ئەيىپلىمەكتە. پايتەختتىكى ژۇ قۇرى دەرىجىلىك كادىرلار ئارىسىدىكى ۋەزىيەت توغرىلىق، گۇيجو ئۆلكىلىك پارتكومىنىڭ سابىق كاتىبى، خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ خادىمى لىۋ چىڭپېڭنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرىۋالغانلىقى فاكتى روشەن دالالەت بېرىشى كېرەك. ئۆلكىلىك پىلانلاش كومىسسىيەسى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى لاۋازىمىنى ئېگىلىگەن ليۇ چىڭپېڭنىڭ ئايالىنى خىيانەتچىلىكى ۋە پارىخورلۇغى ئۇچۇن ئېتىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆز ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلگەن.

ساتقۇنلۇققا قارشى بۇ كامپانىيە ئۆز ئۇسۇللىرى بىلەن سىياسىي تازىلاشنى ئەسلەتسىمۇ بېجىنلىقلار ئايرىم شەخسىي سۆھبەتلەردە بۇ ھەرىكەتنىڭ قۇربانلىرىغا نىسبەتەن ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلمايدۇ. كوچىدىكى رىكشا ھايدىغۇچى ئۇلارنى ھىسداشلىق قىلىشقا ئەرزىمەيدىغان سېسىق ئالىملار دەپ ئاتىدى. ئەندى كۆپلىگەن زىيالىلار گېزىتلەرنىڭ چەن ستوڭنىڭ چۈشكۈنلىگىنى پارتىيەگە بۇرژۇئازىيە مەپكۇرىسىنىڭ زىيانلىق تەسىرى بىلەن ياغلاشتۇرغانلىقىدا چوڭقۇر تەنىنىڭ بارلىقىنى كوردى، چۈنكى 1989-يىلى تيەنئەنمېن مەيدانىدا بولغان قانلىق ۋاقىيەلەردىن كېيىن ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتلاردا، ئىنستىتۇتلاردا ۋە دۆلەت مەھكىمىلىرىدە «بۇرژۇئازىيەۋىي لىبېراللاشتۇرۇش» ئىزلىرىنى تۈپ ئاساسىدىن يوقىتىشقا چاقىرغان ئىدى، ئۇ كۈنلىرى چەن ئارمىيەنىڭ ھەرىكەتلىرىنى شۈبھىلىك سوزسىز قوللاپ-قۇۋۋەتلىگەن ئىدىكى، ھەتتا ئۇنى خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىبى قىلىپ تايىنلايدۇ، دېگەن تەخمىنلەر ئېيتىلغان ئىدى.

لېكىن ئۆز شەھىرىدە ھەربىي كۈچ قوللانماي ستۇدېنتلار كوتىرىلىشىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالىغان شاڭخەي شەھىرىنىڭ باشلىغى جەن زېمىن باش كاتىپلىققا تاللاپ ئېلىندى.

ئوپپورچىلار پارىخورلۇققا قارشى كامپانىيەدە ئىچكى پارتىيەۋىي گۇرۇھلارنىڭ توقۇنۇشلىرى قانداق رول ئوينايدىغانلىقى توغرىلىق پىكىردە بىر يەرگە كېلەلمەيۋاتىدۇ، لېكىن، ھەر ھالدا، خكپ ئىنتىزام تەكشۈرۈش بويىچە مەركىزىي كومىسسىيەسىنىڭ ھازىرقى باشلىغى بېجىن شەھەرلىك پارتكومىنىڭ يېڭى كاتىبى بولۇپ تايىنلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ دەسلەپكى سۆزىدىلا پايتەخت پارتىيە تەشكىلاتىدىكى چىرىك كادىرلارنى سۈپۈرۈپ تازىلاش نىيىتىدە ئىكەنلىگىگە ئىشارە قىلغان.

بۇ ئىنتايىن چوڭ مىقياسلىق ۋەزىپە. چۈنكى تىجارەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش ھەۋەسىدىن ئىنتايىن ئورغۇن ئەمەلدارلار-پارتىيە، مەمۇرىيەت ياكى ساقچى ئەمەلدارلىرى ئۆزلىرىنى تۇتالمىدى.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،

بېجىن.

سۈرەتتە: ھەر يۇرتنىڭ موشۇلارغا ئوخشاش موتىۋەرلىرى بار.

د. يۇسۇپوۋ چۈشۈرگەن سۈرەت.

ئاق يول تىلەيمىز، ياش تىجارەتچىلەر

8ـماي كۈنى بىر مۇسىبەت مۇناسىۋىتى بىلەن بىشكەك شەھىرىگە بېرىپ قالدىم. مېنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىمنى ئاڭلاپ كونا ئاغىنىلەرنىڭ بىرى رۇستەم مەخپىروۋ مېنى ئىزدەپ كەپتۇ. ئۇ گەپ ئارىسىدا بىشكەكتىكى ياش تىجارەتچىلەرنىڭ 9ـماي كۈنى غالىبىيەتنىڭ 50ژىللىقى ھەم شەرقىي تۈركىستاندا قۇرۇلغان مىللىي ئەرمىيەنىڭ 50ژىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ژىغىن ئوتكۈزۈشنى ئۇيۇشتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، مېنىڭمۇ شۇ ژىغىنغا قاتنىشىپ بېرىشىمنى ئىلتىماس قىلدى.

بىز سائات توغرا ئىككىنى كورسەتكەندە بېچكا دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان كەڭ ھويلىغا كىرىپ باردۇق ۋە دەرەقلەر سايىسىغا قويۇلغان ئۈستەللەرنىڭ بىرىگە كېلىپ ئولتاردۇق. بىر پەستىن كېيىن ھويلىدىكى ھەممە ئۈستەللەر ئادەملەر بىلەن لىق تولدى.

بۇ ژىغىنغا ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىدىن فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى ئەزىز نارىنبايېۋ، تىببىي پەنلەر نامزاتى ئابلىمىت روزىيېۋ، پروفېسسور ئەزىز سالىيېۋ قاتارلىق پېشقەدەملەر؛ شۇنىڭدەك 1944ـ ژىلدىن 1950ـژىللارغىچە شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئەرمىيەسىدە خىزمەت قىلغان خەمىت كەنجىيېۋ، ھۈسەيىن غازىيېۋ، رۇستەم مەخپىروۋ، ئامىنە قادىروۋا قاتارلىق ۋېتېرانلار، قىرغىزستاندىكى ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى نۇرمۇھەممەت كەنجىيېۋ، ئاياللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى گۈلئايىم، قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى، پەن نامزاتى زىبا مۇسابايېۋا، قىرغىزستاندا ئۇيغۇرچە رادىيو ئاڭلىتىش بولۇمىنىڭ خادىمى خەيرىنسا تۇردىيېۋا ۋە شۇ مەھەللىنىڭ ئىمامى ئابدۇجاپپار ھاجىم قاتارلىق 350 ئادەم قاتناشتى.

ژىغىن ئېچىلىشتىن ئىلگىرى ئىمام ئابدۇجاپپار ھاجىم شەھىت بولغانلارغا ئاتاپ قۇرئان تىلاۋەت قىلدى. ئاندىن ئېمىس باسقۇنچىلىرى بىلەن بولغان ئۇرۇشلارغا باشتىن ئاخىرى قاتناشقان ۋېتېرانلاردىن ئەزىز نارىنبايېۋ، ئەزىز مۇسايېۋلار، مىللىي ئارمىيەنىڭ 50ژىللىقىنى خاتىرىلەپ خەمىت كەنجىيېۋ، تۇرسۇن ئىسلاموۋ، ئامىنە قادىروۋا قاتارلىق بىر نەچچە كىشى سوزگە چىقتى. ھەر بىر ئاتىقتىن كېيىن پەرھات ھاشىروۋ رەھبەرلىكىدىكى ئۇسسۇلچى ـ سازەندىلەر نەغمە ـ ناۋا قىلىپ تۇردى.

ژىغىندا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋېتېرانلىرى بىلەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئەرمىيەسىگە قاتناشقان كىشىلەردىن ئىبارەت ۋېتېرانلار كېڭىشى قۇرۇلۇپ، بۇ كېڭەشنىڭ رەئىسلىكىگە ئەزىز نارىنبايېۋ، مۇئاۋىنلىقىغا خەمىت كەنجىيېۋ بىلەن رۇستەم مەخپىروۋلار سايلاندى.

ياش تىجارەتچىلەر نامىدىن ئىلدان (دەنىك) ئابدۇللا ئوغلى ئابباسوۋ مەزكۇر ۋېتېرانلار كېڭىشىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بىر دانە «مېرسېدېس» ماركىلىق يېڭى ماشىنىنى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىغا ئەكىلىپ تەغدىم قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئاچقۇچىنى ئەزىز نارىنبايېۋقا تاپشۇردى. شۇنىڭدەك بىشكەك شەھىرىدىكى مەسچىتنىڭ ئىمامى ئابدۇمىجىت قارى ھاجىمغىمۇ بىر دانە يېشىل رەڭلىك «مېرسېدېس» سوغا قىلغانلىقى، لېكىن، ئابدۇمىجىت قارى ھاجىم مەككە زىيارىتىدە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ كىشى قايتىپ كەلگەندە، قارشى ئالغىلى ئائېروپورتقا چىقىپ، شۇ يەردە تەغدىم قىلىدىغانلىقىنى ئۇختۇردى. شۇ قاتاردا بۇ ياش تىجارەتچى ئىتتىپاق ئاياللار كېڭىشىنىڭ رەئىسىگىمۇ پات يېقىندا يەنە بىر يېڭى ماشىنا تەغدىم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى بىلەن مىللىي ئەرمىيەنىڭ جەڭچى كوماندىرلىرىدىن يۈز نەچچە كىشىگە 200سومدىن پۇل كىتاپلار (زىيا سەمەدىي بىلەن ئەزىز نارىنبايېۋلارنىڭ يېڭى ئەسەرلىرى) ۋە ئالمۇتىدىن كەلگەن ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ ئارتىستلىرىدىن سۇلتان ئىسرائىلنىڭ كونسېرتىنى كورۇش ئۈچۈن تەييارلانغان بىلېتلەرنى تەغدىم قىلدى.

زىياپەتتىن كېيىن، يەنى ژىغىننىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ئىلدان (دەنىك) باشلىق تىجارەتچىلەردىن ئوننەچچىسى بىرلىشىپ، ئاسسوتساتسىيە قۇرماقچى بولىۋاتقانلىقىنى كوپچىلىككە مەلۇم قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئىش ـ دەستۇرىنى تۇرسۇن ئىسلاموۋ دېگەن ژىگىت ئوقۇپ بەردى: «بىزنىڭ ئىش ـ دەستۇرىمىزنىڭ بىرىنچىسى، ـ دېدى ئۇ، ـ بىشكەك شەھىرىدە ئۇيغۇر ئانسامبىلىنى قۇرۇش، ئىككىنچىسى ـ ئۇيغۇرلار قويۇق ئولتارغان مەھەللەردە ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى ئېچىش، ئۈچىنچىسى ـ تۇرمۇشى ناچار كىشىلەرگە ماددىي جەھەتتىن ياردەم بېرىش، تۆتىنچى ـ ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان مەھەللە ـ يۇرتلاردا دوختۇرخانىلارنى ئېچىپ، ئاغرىقلارنى دورا ـ دەرمەك بىلەن ھەقسىز تەمىنلەش. بەشىنچى ـ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نەشر قىلىنىۋاتقان گېزىت، ژۇرنال ۋە كىتاپلارنى كوپلەپ ئالدۇرۇپ، خەلق پايدىلىنىشى ئۈچۈن قىرائەتخانا ئېچىش...» دېگەنگە ئوخشاش خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ ـ تەلەپلىرىگە ئويغۇن 17 تۈرلۈك ئىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

كوپچىلىك ياش تىجارەتچىلەر قۇرماقچى بولغان بۇ ئاسسوتساتسىيەنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەپ چاۋاك چېلىشتى...

ژىغىن كەيپىياتى بىردىن جانلىنىپ كەتتى. مەجلىس ئەھلى ياش تىجارەتچىلەر تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان ئاسسوتساتسىيەنى قول كوتىرىپ قۇۋۋەتلىدى. ئۇنىڭ پرېزىدېنتى بولۇپ ئىلدان (دەنىك) ئابدۇللا ئوغلى ئابباسوۋ، مۇئاۋىنلىرى بولۇپ تۇرسۇن ئىسلاموۋ، روزى مۇھەممەت ـ ھەيئەت ئەزالىرى بولۇپ يەنە 21ئادەم سايلاندى.

ئوز دەۋرىدە تۈرك خەلقىنىڭ دانىشمەن پەرزەندى ئاتا تۈرۈك: «مىللەتكە خوجايىنلىق قىلىشقا بولمايدۇ، ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشقىلا بولىدۇ...» دېگەن ئىكەن. مېنىڭ بۇ سوزلەرنى نەقىل قىلىشتىكى مەخسىتىم، بىشكېك شەھىرىدە يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن ياش تىجارەتچىلەرنىڭ ئاسسوتساتسىيەسى خەلققە خىزمەت قىلىشنى ئوزلىرىنىڭ بىردىن بىر مەخسىتى دەپ ھېساپلاپتۇ. مۇنداق مەخسەتنى ئالدىغا قويغان ھەر قانداق جەمىيەت، ئەگەر ئوز گېپىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىدىغان بولسا، شەك يوقكى، خەلقىمىزنىڭ ھىمايىسىگە ئېگە بولىدۇ.

بىز بۇ ياش تىجارەتچىلەرنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتىگە پەقەت ئاق يول تىلەيمىز.

يۈسۈپ ئىلياس، يازغۇچى.

سۈرەتتە: ئىلدان (دەنىك) ئابدۇللا ئوغلى ئابباسوۋ.

يۈزدىن ئارتۇق كىتاب يازغان يازغۇچى

1863ـژىلى قىش كۈنلىرىنىڭ بىر ئەتىگىنى ئېدى. ۋېرن (فرانسىيەنىڭ ئاتاقلىق ئىلمىي فانتازىيە رومانچىسى) ناشتا قىلىپ بولۇپ، پوچتىخانىغا بېرىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندا، تۇساتتىن ئىشىك چېكىلدىدە «ۋېرن ئەپەندى بارمۇ؟» دەپ سورىغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

ۋېرن ئىشىكنى ئېچىپ پوچتالوننى كوردى.

ـ پوسولكىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ، ـ دېگىنىچە پوچتالون پوسولكىنى ۋېرنغا بېرىپ، تىزىملاش دەپتىرىگە ئىمزا قويغۇزغاندىن كېيىن، «خەيرى ـ خوش» دېيىدە كېتىپ قالدى.

ۋېرن موشۇنداق پوسولكىنى كورگەن ھامان كوڭلى غەش بولاتتى. ئۇ بۇنىڭدىن بىر نەچچە ئاي بۇرۇن ئوزىنىڭ تۇنجا ئىلمىي فانتازىيەلىك رومانى «شار ئۈستىدىكى بەش ھەپتىلىك ساياھەت»نى نەشرىيات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتكەندىن بۇيان موشۇنداق پوسولكىنى 14ـ قېتىم تاپشۇرۇپ ئېلىشى ئېدى. ئۇ پوسولكىنى تاقەتسىزلىك بىلەن ئېچىۋېدى، مىخ مەتبەدە بېسىلغان بىر ۋاراق خەت كورۇندى. خەتتە مۇنداق يېزىلغان:

«ۋېرن ئەپەندى، ئەسىرىڭىزنى كورۇپ چىقتۇق، ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كەلمىگەچكە، ئوزىڭىزگە قايتۇرىۋەتتۇق... نەشرىياتى».

خەتنىڭ تېگىدە ئۇنىڭ نەچچە ئاي زۇرەك قېنىنى سىڭدۇرۇپ يېزىپ چىققان ئەسىرى تۇراتتى. ئۇ ھەر قېتىم موشۇنداق كىشىنىڭ كوڭلىنى سوۋۇتىدىغان خەتلەرنى كورگىنىدە، زۇرىگى سانچىپ ئاغرىپ كېتەتتى. بۇ قېتىمقىسى 15ـقېتىم بولۇپ، ئەسەرى يەنىلا نەشرىياتچىلەرنىڭ نەزەرىدىن ئوتەلمىگەن ئېدى.

«بۇ نەشرىيات دىرېكتورلىرىنىڭ ھەممىسى ئاقسۆڭەك لويلار، ئۇلار نامسىز ئاۋتورلارنى ياراتمايدۇ! مەن ئەندى زادى ئەسەر يازمايمەن!» ۋېرن موشۇلارنى ئويلىدىدە، غەزەپ بىلەن ئۈستەل ئۈستىدىكى ئەسەر قولىيازمىلىرىنى قامالاپ ئېلىپ، ئوچاققا سېلىۋېتىشكە ژۈگۈردى.

ـ ۋېرن، ئۇنداق قىلماڭ! ـ قاچا ـ قومۇچلارنى ژىغىشتۇرۇۋاتقان ئايالى ئۇنىڭ قولىدىن چاققانلىق بىلەن قولىيازمىلارنى تارتىۋالدى. ۋېرنىنىڭ غەزىۋى بېسىلمىغان ئېدى، «بۇ نەرسىلەرنى كويدۇرۇپ كۈل قىلىۋەتمىدىغان بولسام» دەپ دېۋەيلەتتى. ئۇنىڭ ئايالى بولسا، قولىيازمىلارنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ، يالۋۇرغىنىچە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەتتى:

ـ قەدىرلىكىم، مەيۇسلەنمەڭ، تەلىيىمىزنى يەنە بىر سىناپ باقايلى، بۇ قېتىم تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ قالسا ھەجەپ ئەمەس.

ـ بوپتۇ، ئەڭ ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر ئۇرۇنۇپ باقاي! ـ ۋېرن بىر پەس ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئايالىنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىدىدە ھېلىقى بىر پاپكا قولىيازمىنى كوتىرىپ، تەلىيىنى سىناش ئۈچۈن 16ـقېتىم نەشرىياتقا قاراپ ماڭدى. بۇ قېتىم ئىش ئوڭدىن كېلىپ قالدى. بۇ نەشرىياتنىڭ دىرېكتورى ھوجېل ئەپەندى خېلە مال تونۇيدىغان ئادەم ئېدى. ئۇ ۋېرنىنىڭ قولىيازمىلىرىنى ئوقۇپ چىقىپ، «بۇ ئاھايىتى ئالاھىدە ئىستىداتلىق بىر ياش يازغۇچىنىڭ ئەسەرى ئىكەن. بۇنىڭدا باشقىلارنىڭ ئەسەرىدە يوق بىر ئوزگىچە جەلىپ قىلىش كۈچى بار ئىكەن. مۇنداق ئەسەر نەشرىياتىمىزغا ياخشىلىق ئېلىپ كېلىدۇ» دەپ ھوكۇم قىلدى. ئۇ بۇ ئەسەرنى دەرھال نەشر قىلىشنى قارار قىلغاندىن تاشقىرى، يەنە ۋېرن بىلەن 20 ژىللىق توختام تۈزدى. 20 ژىل ئىچىدە ۋېرنىنىڭ رومان، پوۋېستلىرىنى پۈتۈنلەي موشۇ نەشرىيات نەشر قىلىشنى ئۈستىگە ئالدى.

«شار ئۈستىدىكى بەش ھەپتىلىك ساياھەت» نەشر قىلىنغاندىن كېيىن شۇ زامان غەرىپ ئەللىرىدىكى كىتاپخانىلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ، پۈتۈن يەر شارىدا شوھرەت قازاندى. ۋېرن شۇنىڭغا ئۇلاپلا «كاپىتان گرانتىنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى»، «دېڭىز تېگىدىكى 20 مىڭ يوللۇق سەپەر»، «80 كۈندە يەر شارىنى بىر ئايلىنىش»، «سىرلىق ئارال»، «ماشىنىلار ئارىلى»، «15 ياشلىق كاپىتان»، «بېگىنىنىڭ 500 مىللىون فرانكى» قاتارلىق ئىلمىي فانتازىيەلىك رومانلارنى يېزىپ، كەڭ كىتاپخانىلار ئالقىشىغا ئېرىشتى. روسسىيەنىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى تۇرگېنېۋ ۋېرنىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئىنتايىن ياقتۇراتتى. لېۋ تولستوي ۋېرنىنىڭ «80 كۈندە يەر شارىنى بىر ئايلىنىش» دېگەن ئەسەرىگە قىستۇرما سۈرەت سىزىپ، بۇ ئەسەرنى بالىلىرىنىڭ ئوقۇپ چىقىشىغا تونۇشتۇرغان ئېدى. ئاۋىياتسىيە ئاتىسى چوكوۋسكىي ۋېرنىنىڭ «ئايدىن يەر شارىغىچە» دېگەن ئىلمىي فانتازىيەلىك رومانىدىن ئىلھاملىنىپ، ئوزىنىڭ مەشھۇر ئەسەرى «راكېتىتىن پايدىلىنىپ ئالەمنى تەكشۈرۈش»نى يېزىپ چىققان.

ۋېرنىنىڭ رومانلىرى پۈتۈن يەر شارىدا داڭ چىقارغاندىن كېيىن، بىر نەچچە پاراخوت شېركەتلىرىنىڭ خوجايىنلىرى ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ: «ئەندى رومانلىرىڭىزدا پېرسوناژلىرىڭىزنى بىزنىڭ پاراخوتلىرىمىزدا دۇنيانى ساياھەت قىلغان قىلىپ يازسىڭىز ئىكەن، بۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە ئاھايىتى كوپ پۇل بېرىمىز. بۇ سىزنىڭ قەلەم ھەققىڭىزدىن نەچچە ھەسسە كوپ بولىدۇ» دېيىشتى. ۋېرن ئۇلارنىڭ تەلىۋىنى قەتئىي رەت قىلدى. ئامېرىكىدىكى نۇرغۇن گېزىتلەرنىڭ دىرېكتورلىرى ئوز گېزىتلىرىنىڭ بازىرىنى چىقىرىش ئۈچۈن ۋېرنىنى تەكلىپ قىلدى. ۋېرن بۇلارنى قوبۇل قىلدى. ئۇ «ماشىنىلار ئارىلى» ۋە «20ـ ئەسىردە بىر ئامېرىكا مۇخبىرىنىڭ 1889 ـ ژىلىدىكى خاتىرىلىرى» دېگەن ماۋزۇدا ئامېرىكىنى ھەجۋىيلەشتۈرىدىغان فانتازىيەلىك رومان يېزىپ، ئۇلارغا تاپشۇردى. نەتىجىدە تەكلىپ قويغان ھېلىقى كاپىتالىستلار يە ژىغلاشنى، يە كۈلۈشنى بىلەلمەي قېلىشتى.

ۋېرنىنىڭ رومانلىرىنىڭ بازىرى ئاھايىتى ياخشى بولدى، ئۇنىڭ ئەسەر ـ

(ئاخىرى 8ـبەتتە).

سۈرەتتە: قازاقستاندا ئوتكۈزۈلىدىغان ئىلرىگە ھەمزە نامىدىكى دولەت ئاكا ـ دا چالغۇ ـ ئەسۋاپلار ئانسامبىلىمۇ ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۆ دېمىيەلىك تىياتىرىنىڭ «ياللا» ئېستىرا كەلدى.

ئاتوم پاجىئەسى-ئىنسانىيەت پاجىئەسى

يادرو پارتلىتىشلىرىغا موراتورىي

جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى 15-مايدا خخجدىكى سىناق پولىگونىدا نۆۋەتتىكى قېتىم يادرو قورۇلمىسىنىڭ پارتلىتىلىشىغا مۇناسىۋەتلىك بىلدۈرۈش ئېلان قىلدى.

قازاقىستان تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى، دېيىلىدۇ ئۇنىڭدا، خخجدا ئاتوم سىناقلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ داۋاملىشىۋاتقانلىقىغا جىددىي تەشۋىش بىلدۈرۈشكە ۋاكالەتلىك قىلىدۇ. شۇ نەرسە دىققەتكە سازاۋەركى، يېقىندا يادرو قوراللىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتناما ئوبزورى بويىچە نيۇ-يورك كونفېرېنسىيەسىدە كونسېنسۇس تەرىپىدىن بىخەتەرلىكنىڭ ۋە قوراللىسىزلىنىشنىڭ خەلق ئارا تەرتىۋىنىڭ موشۇ مۇھىم ھوججەتىنى قەرەلسىز ۋە سوزسىز ئۇزارتىش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلىنغان ئېدى. يادرو سىناقلىرىنى تولۇق مەنئي قىلىش توغرىلىق كوپتەرەپلىمە ۋە ھەممە نەرسىنى ئوز ئىچىگە ئالىدىغان شەرتنامىنى چاپسان تۈزۈش كېرەكلىگى موشۇ تەرتىپنىڭ ئەڭ مۇھىم ئېلېمېنتلىرىنىڭ بىرى بولۇشى كېرەك. شۇ نەرسە ئۈچۈقكى، يادرو پارتلاشلىرى خىتاي پولىگونىغا يېقىن رېگيون ئۈچۈن جىددىي مىدىكو-بولوگىيەلىك ۋە تېخنوگېنلىك زىيان ئېلىپ كېلىدۇ.

خخج بىمت بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ دايىمىي ئەزاسى سۈپىتىدە، دەپ تەكىتلىنىدۇ بىلدۈرۈشتە، ئالەمشۇمۇل تېچلىق ۋە تۇراقلىقنى ساقلاش ئۈچۈن، يادرو جەھەتتىن قوراللىسىزلىنىش جەريانىدا تەرەققىيات ئۈچۈن ئالاھىدە جاۋاپكەر بولۇشى كېرەك. قازاقىستان خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ يادرو پارتلىتىشلىرىغا موراتورىي توغرىلىق كونسترۇكتىۋ قارار قوبۇل قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچە ھاسىل قىلىدۇ. بۇ سوزسىزكى، يادرو قوراللىنى سىناشنى ئومۇميۈزلۈك مەنئي قىلىشنى تەمىنلەش بويىچە ئىشتا مۇۋاپپەقىيەتنى يېقىنلاشتۇرىدۇ.

(قازتاگ).

لوبنۇر پولىگونى يېپىلىشى كېرەك!

15-ماي كۈنى خخجدىكى سىناق پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئۇ-ۋەتتىكى يادرو پارتلىتىشىغا قازاقىستانلىقلار ئەينە شۇنداق ئۈن قوشتى. «ئاتتان»نىڭ يادرو پولىگونلىرىنى يېپىش بويىچە خەلق شتابى جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ بۇنىڭغا باغلىق بىلدۈرۈشىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىدى.

لوبنۇردىكى داۋاملىشىۋاتقان ئاتوم سىناقلىرى جۇمھۇرىيەتتە جىددىي تەشۋىش پەيدا قىلماقتىدۇ، چۈنكى ئۇ بىزنىڭ چېگرىلىرىمىزغا بىۋاستە يېقىن جايلاشقان. خوشنا دۆلەتتىكى يادرو سىناقلىرى ئالىلارغا خاتىرجەم ئۇخلاشقا ئىمكانىيەت بەرمەيۋاتىدۇ. تىببىي خادىملارنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، كېيىنكى ئىگىرمە يىل ئىچىدە پەقەت ئالمۇتا ۋىلايىتىدە باللار ئارىسىدىكى ئونكولوگىيە ئاغرىقلىرى ئوتتۈز ھەسسىگە، ئەللىك ئولۇم بولسا ئۈچ ھەسسىگە ئوسكەن ۋە بۇ قازاقىستان بويىچە ئەڭ ژۇقۇرى دەرىجىنى كورسەتكەن. «ئاتتان» ئالمۇتىدىكى خىتاي ئەلچىخانىسىنىڭ ئالدىدا ئوزىنىڭ يادرو سىناقلىرىغا قارشى ئارازىلىغىنى مىتىنگ بىلەن بىلدۈرۈش نىيىتىدە.

(قازتاگ).

ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

سۈرەتلەردە: «نېۋادا-شەمەي» خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنور» بولۇمىدە ئوتكۈزۈلگەن نارازىلىق مىتىنگىسىدىن كورۈنۈشلەر.

يۈزدىن ئارتۇق كىتاپ يازغان يازغۇچى

لىرىنى نەشىر قىلغان نەشرىيات سودىگىرى ئاھايىتى كوپ پۇل تاپتى. 20 ژىللىق توختام ۋاقتى تۈگىگەندىن كېيىن، ھوجېل يەنە ئۇنىڭ بىلەن 20 ژىللىق توختام تۈزدى.

ۋېرن يېزىشتا ئىنتايىن ئەستايىدىل ۋە ئىنتىھاتلىق ئېدى. ئۇ ئوزىنىڭ ئىلمىي فانتازىيەلىك رومانلىرىنى ئىلمىي ئاساسقا ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئۇز غۇللىغان ئىلمىي مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلغان، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىدە كوپ ئىلمىي ماتېرىياللارنى ئوقۇپ چىققان ئېدى. «ئايدىكى تەكشۈرۈش خاتىرىسى» دېگەن ئەسەرنى يېزىش ئۈچۈنلا 500دىن ئارتۇق كىتاپ-ماتېرىياللارنى ئوقۇپ چىقتى. ئۇ ۋاقىتنى ئىنتايىن قەدىرلەتتى. ھەر كۈنى ئەتىگەن سائات 5تە تۇرۇپ، كەچ سائات 8 گىچە يازاتتى. موشۇ 15 سائات ئىچىدە پەقەت بىر نەچچە مىنۇتلا دەم ئالاتتى. ئۇ ئوزىنىڭ يېقىن دوستلىرىغا: «مەن ئىشلەشكە مۇھتاج، ئىشلەش-مېنىڭ ياشاشتىكى ئىختىدارىم، ئىشلىمىسەم، جېنىمنىڭ بار-يوقلىغىنى ھېس قىلالمايمەن» دېگەن ئېدى. ئۇ 35 يېشىدا تۇنجا ئىلمىي فانتازىيەلىك رومانىنى يازغاندىن تارتىپ تاكى 77 يېشىغىچە (ۋاپاتىغا قەدەر) 42 ژىل يېزىشنى زادى توختاتمىغان. ۋېرن ئوز ئومرىدە 104 ئىلمىي فانتازىيەلىك كىتاپ (رومان، پوۋېست، ھېكايىلار توپلىمى) يېزىپ قالدۇردى. ژىلىغا 2-3تىن كىتاپ توغرا كېلەتتى. ئومۇمى خەت سانى 7-8 مىللوندىن ئاشىدۇ، ئۇ دۇنيا بويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان كوپ مەھسۇلاتلىق يازغۇچى ھېساپلىنىدۇ.

«تارىم» ژۇرنىلىدىن ئېلىندى.

سىلەر ئۈچۈن پايدىلىق

بىيىل «ئالائۇگاز» ئاكسونېرلىق جەمىيىتى گازدىن ئىستىش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان بارلىق شەخسىي ئۆيلەرگە گاز سچيوتچىكلىرىنى ئورنىتىشقا باشلىدى. دەسلەپ بۇ ئىش ئاھالىسى زىچ ياشايدىغان مەھەللىلەردە، شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلاردا باشلاندى. سەۋەۋى، گازنىڭ ئورۇنسىز ئىسراپ بولۇشى، بەلگۈلەنگەن نورماتىۋتىن كوپ سەرىپ قىلىنىشى ئاساسەن موشۇنداق يەرلەردە ئورۇن ئالماقتا. ھەر بىر شەخسىي ئۆيلەر سچيوتچىكلار بىلەن تەمىنلىنىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا گازنىڭ ئورۇنسىز ئىسراپ بولۇشىغا يول قويمايدۇ. شۇنداقلا گازدىن پايدىلانغۇچىلارنىمۇ ئىختىساتچانلىق بولۇشقا ئېلىپ كېلىدۇ.

ھازىر ئاھالىنى سچيوتچىكلار بىلەن تەمىنلەش ئىشى ئىشتىك قولغا ئېلىندى. بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئىككى مىڭدىن ئوشۇق ئۆيگە سچيوتچىكلار قويۇلدى. ژىل ئاخىرىغىچە بۇ رەقەم 15-20مىڭغا يېتىدۇ-شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلىمەكچىمىزكى، گاز سچيوتچىكلىرىنى ئورنىتىش ھەقسىز ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. پەقەت ئىستىمالچىنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن، ئىككىنچى سچيوتچىكنى ئورنىتىش كېرەك بولسا، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەق تولىنىدۇ. ھەقنى تولىگەلدىمۇ نورماتىۋ بويىچە «ئالائۇگاز» ئاكسونېرلىق جەمىيىتىنىڭ كاسسىسىغا تولىنىدۇ. ئۇنىڭ ئادرېسى: «ئالمۇتا شەھىرى، مىكرورايون «سايران»-14، تېلېفونى-84-02-27، سچيوتچىكنى سەيفۇللىن كوچىسى 500-نومېرلىق ئۆيدىن يەنى «ئالائۇگاز» دۇكىنىدىن سېتىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇ پەقەت ئىلگىرى گاز كىرگۈزگەنلەر ئۈچۈن.

ئەندى يېڭىدىن گاز كىرگۈزگۈچىلەر گاز سچيوتچىكى ۋە ئۇنى ئورنىتىش ئۈچۈن ھەق تولەيدۇ. شۇنداقمۇ ئەھۋاللار يۈز بېرىۋاتىدۇكى، ئوزىنىڭ شەخسىي مەنپىيىتىنى ئويلايدىغان ئايرىم شەخسلەر ئادەملەرنىڭ ئىشەنچىسىدىن پايدىلىنىپ، بەزى كىشلەرنى ئالداپ ھەق ئېلىنمايدىغان ئىشلار ئۈچۈن پۇل ئالىدۇ. بۇنىڭغا يول قويماسلىق مەخسىتىدە «ئالائۇگاز»جەمىيىتىدە كامىسىرلار ئىشلىمەكتە. ئۇلار ھەر بىر ئۆيگە بېرىپ، گاز ئۈچۈن تولىنىدىغان مەبلەغلەرنى ژىغماقتا. بىرىنچىدىن، ئىستىمالچىلار ئۈچۈن قولايلىق بولسا، ئىككىنچىدىن، «ئالائۇگاز» ئۈچۈنمۇ پايدىلىقتۇر. چۈنكى گاز ئۈچۈن تولىنىدىغان ئاخچا ئوتتۇر جەمىيەت ھېساۋىغا چۈشۈپ، ئاھالىنى گاز بىلەن تولۇق تەمىنلەشكە سەرىپ قىلىنىدۇ. بىراق كېيىنكى ۋاقىتلاردا ساختا ھوججەتلەرنى كورسىتىپ ئاھالىدىن ئاخچا ژىغىدىغان يالغان كامىسىرلار پەيدا بولۇپ قالدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىيىل 15-ئاپرېلدىن باشلاپ گاز ئۈچۈن ئۆيمۇ-ئۆي كىرىپ پۇل ژىغىش توختىتىلدى.

بۇنىڭدىن كېيىن ئىستىمالچىلار گاز ھەققى ئۈچۈن ئاخچىنى پەقەت خەلق بانكىلىرىنىڭ بولۇمچىلىرى ئارقىلىق تولەيدىغان بولىدۇ. يەنە شۇنى ئاگاھلاندۇرىمىزكى، ئۆيمۇ-ئۆي كىرىپ، ئاخچا تولەشنى تەلەپ قىلىنغۇچىلارغا پۇل بېرىپ ئالدانماڭلار.

ت. سنېوكايا،

«ئالائۇگاز» ئاكسونېرلىق جەمىيىتى تەرغىبات بولۇمىنىڭ ئىنژېنېرى.

ئالمۇتا شەھىرى.

بارىن پاجىئەسى بىزنىڭ ژۈرىگىمىزدە

دۇنيادا باسقۇنچىلارنىڭ مۇستەملىچىلىك زورلۇق-زوراۋاللىغىنى تارتقان خەلقلەر ئىچىدە بىزنىڭ خەلقىمىزدەك ھەددىدىن زىيادە خورلۇق ۋە ئازاپ چەككەن خەلقلەر ئاز بولسا كېرەك. تارىختىكى ئوتمۈش قانلىق پاجىئەلىرىمىزنى ئېيتمىغاندا ھازىرقى قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ خەلقىمىز بېشىغا كەلتۈرگەن مىسلىسىز بالايى-ئاپەتلىرى بىزنىڭ سەۋر تاقىتىمىزنى چېكىگە يەتكۈزدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ 1950-ژىللارنىڭ بېشىدىن باشلاپ تا ھازىرغىچە ئانا ۋەتىنىمىزدە زوراۋانلارغا قارشى چوڭ كىچىك ھەر خىل كوتىرىلىش-قوزغىلاڭلار ئارقىمۇ-ئارقا يۈز بېرىپ كەلمەكتە. مانا شۇلارنىڭ بىرى بۈگۈندىن بەش ژىل مۇقەددەم (1990-ژىل ئاپرېلدا) قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاقتۇ ناھىيەسى بارىن يېزىسىدا كوممۇنىستىك خىتاي ھاكىمىيىتىگە قارشى قوزغالغان خەلق قوزغىلىڭى بولدى.

چىش تىرنىغىچە قوراللانغان خىتاي ئەرمىيەسى ئاھالى سانى ژىگىرمە مىڭغا يەتمەيدىغان كىچىككىنە بارىن يېزىسىنى قىپ-قىزىل قانغا بويىدى. مىڭلىغان ئادەملەر ئولتىرىلدى، تۈرمىلەرگە تاشلاندى.

بارىن ۋاقىئەسى خىتاينىڭ مەركىزىي ھوكۇمىتىنىمۇ ئوز ئورنىدىن دەس تۇرغۇزىۋەتتى. ۋاقىئە-يۈز بەرگەن كۈندىن ئېتىبارەت خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىبى جياڭزېمىن، خخج دولەت كېڭىشىنىڭ رەئىسى لىپېڭ ۋە ھەربىي ئىشلار كومىتېتى مۇئاۋىنى ليۇخۇاچىڭلار توغرىدىن توغرا قەشقەردىكى خىتاي ھەربىي قوماندانلىق شتابى بىلەن ئالاقە باغلاپ، يوليورۇق بېرىپ، ئەھۋال ئىگەللەپ تۇردى. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە بۇ قوزغىلاڭنى دەرھال بېسىش ئۈچۈن مەركىزىي ھوكۇمەت قوراللىق ساقچى قىسىم باش شتابىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ۋاڭ ۋېيلى بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىگى مىنىسترلىگى بىرىنچى باشقارمىسىنىڭ باشلىغى تەن سۇڭچۈنى قەشقەرگە خىزمەت گۇرۇپپىسىنى باشلاپ كېلىپ خىزمەت ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشقا ئەۋەتتى. ش ئۇ ئار ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى گاۋخىداڭلاڭ قەشقەرگە بېرىپ جازالاش ئوپېراتسىيەلىرىگە بىۋاستە قوماندانلىق قىلدى.

بىز بارىن پاجىئەسىنىڭ بەش ژىللىقىنى خاتىرلەش ئالدىدا تۇرىمىز. بىيىل 27-ماي شەنبە كۈنى سائات 3تە ئالمۇتا شەھىرى دروۋبا مەھەللىسىدىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153-ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە بارىن قوزغىلىڭىدا شېھىت بولغانلارغا بېغىشلانغان خاتىرە ژىغىنى ۋە خەتمە قۇرئان ئوتكۈزۈلىدۇ. مەرھەمەت قىلغايسىلەر.

ئى بارات،

ئالمۇتا شەھىرى ئالتتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
م. سادىروۋ

تېلېفونلار: قوبۇلخانا -59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىرات ماتېرىياللارنى قايتۇرمايدۇ ۋە جاۋاپ بەرمەيدۇ.

ПОГ-60

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى — روپۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995
ژىل
№21
شەنبە
27 — ماي
(3978)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي — سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 — ژىلى 1 — يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئوزبەكىستاننىڭ قازاقىستاندىكى كۈنلىرى تەنتەنىلىك ئوتتى

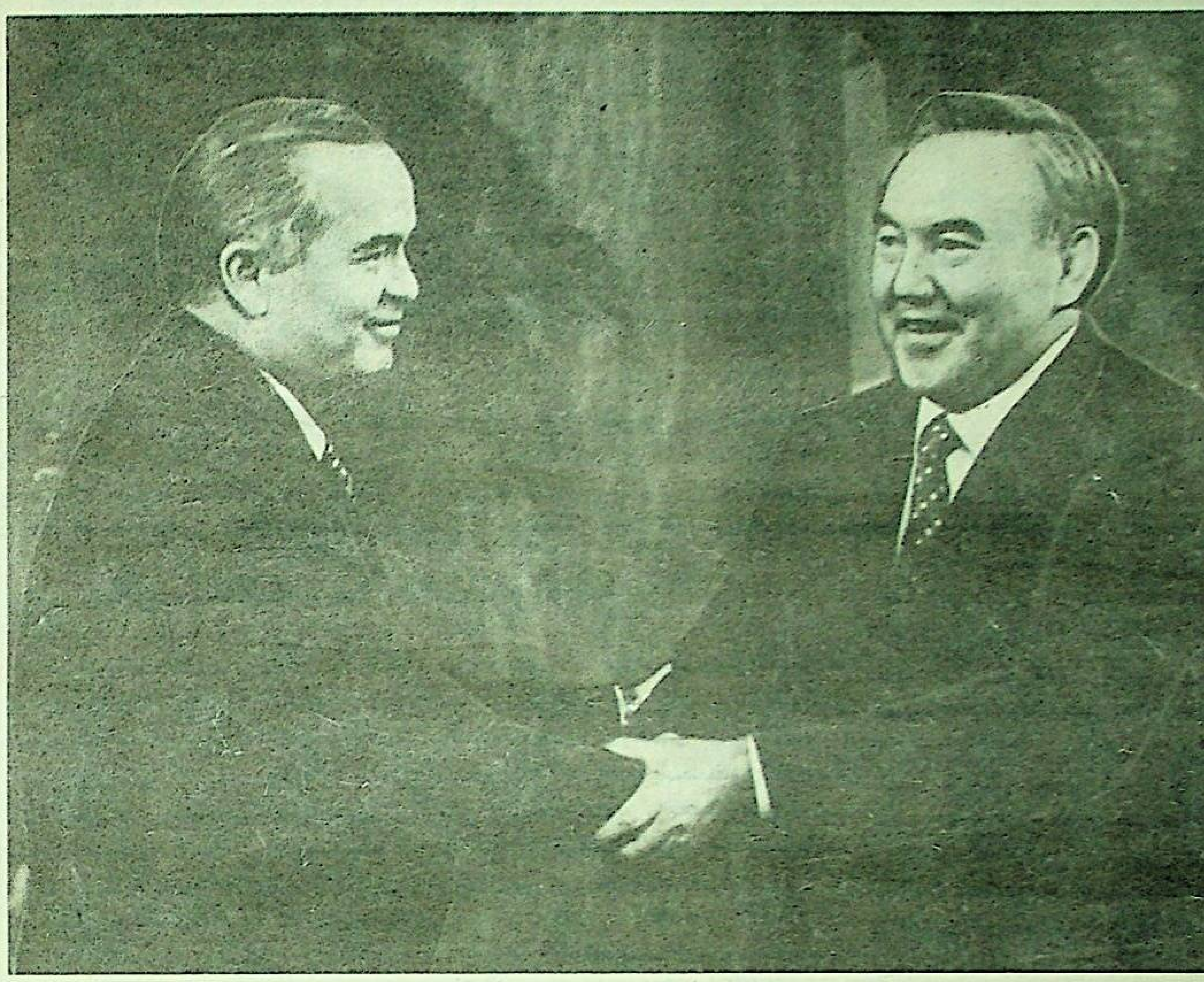

قېرىنداشلىق تومۇرى چوڭقۇردىن يىلتىز تارتقان ئىككى مۇستەقىل دۆلەتنىڭ خەلقلىرى 21 — ئەسىرگىچە بولغان تەغدىرىنى ئىشەنچ بىلەن تاپشۇرغان قوش پرېزىدېنت — زاماندىشى ئىككى دوست نۇرسۇلتان نازاربايېۋ بىلەن ئىسلام كەرىموۋ.

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ:

«... مۇستەقىل قازاقىستان بىلەن مۇستەقىل ئوزبەكىستان ئوز ئارا ئالاقە — مۇناسىۋەتلىرىدە خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن سوزدىلا ئەمەس، ئەمەلىي ئىش — ھەرىكەتتە ئىزچىل سىياسەت ژۇرگۈزۈپ كېلىۋاتىدۇ».

ئىسلام كەرىموۋ:

«بىزنىڭ قازاق قېرىنداشلىرىمىز بىلەن قېنىمىزمۇ، جېنىمىزمۇ بىر... بىزنىڭ كېلەچىگىمىز، بەختىمىز، تەغدىر — تەلىيىمىز... مۇستەھكەم ئىتتىپاق قۇرۇشنى بەلشىمىزنىڭ قانداق دەرىجىدە بولىدىغانلىقىغا باغلىق».

(ئىككى دولەت رەھبىرىنىڭ 1992 — ژىلى ئىيۇن ئېيىدا قوزاخمېت يەسسەۋىي مەقبەرەسىدە تۇركىستان شەرتنامىسىغا قول قويۇش ۋاقتىدا سوزلىگەن سوزلىرىدىن).

ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ سۈرىتى.

تاماشە، تەبەسسۇم. ئىلكىدە ئوتتى

مېنىڭ قولۇمدا — ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قازاقىستاندا ئوتكۈزۈلگەن كۈنلىرىنىڭ 64 بەتتىن ئىبارەت تەپسىلىي پلانى. مەن ئۇنى كۈنگە بىر نەچچە قېتىم ۋاراقلايمەن. مېنىڭ ئىش كۈنۈم چوڭ پروگراممىدىكى ئوزگىرىش ۋە يېڭىلىقلارنى ئېنىقلاش ئۈچۈن مەيرەمنى ئوتكۈزۈش بويىچە شتاپقا ياكى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ باشقارمىسىغا قوڭغىراق قىلىشتىن باشلىنىدۇ.

— ئەممىسى گرافىك بويىچە ئوتمەكتە، دەيدۇ ئۇلار.

— ناھايىتى ياخشى.

لېكىن بۇ كۈنلىرى بىزنىڭ ۋاقتىمىز ناھايىتى قىس بولدى: بارلىق ئاساسىي چارە — تەدبىرلەرگە ئۇلگىرىش كېرەك. كويلىگەن كەچ، ئۇچرىشىشلار بىر ۋاقىتنىڭ ئوزىدە باشلىنىدۇ. قايسىغا بېرىش كېرەك؟ ۋاقىت ھېساۋى بىلەن ياكى «ياللىنى»، ياكى ھەمزە ئامىدىكى تېاترىنىڭ «مۇھەببەت سۇلتانى» سپېكتاكىلىنى، ياكى «ئارمان» كىنوتېاترىدا ئامايىش قىلىنىۋاتقان ئوزبەك كىنماتوگرافىستلىرىنىڭ «مۇھەببەت دەرۋازىسى» ۋە «شارىپ ھەم مارىپ» فىلىملىرى ئاللاشقا توغرا كەلدى.

ھەر بىر ئۇچرىشىش، كەچلەر توغرىلىق ئوچېرك، ئايرىم ماقالىلارنى يېزىشقا ئەرزىيدۇ. چۈنكى، سەن ئارزۇ قىلغان ئادەم بىلەن ئۇچرىشىش، ئىللىق سوھبەتلىشىش قانچىلىك راھەت! ھە، ھەقىقەتەنمۇ بىز بۇ كوز ژۇمۇپ ئاچقىچە ئوتۇپ كەتكەن قىسقا مەزگىل ئىچىدە قانچىلىك يېڭى دوستلار بىلەن دىدارلاشتۇق...

مەن قازاقىستان خەلقلىرىنىڭ يېقىن دوستى فارۇخ زاكىروۋنى ھېچ قاچان ئۇنتۇمايمەن. س.س.س.ر خەلق ئارتىستى، ھەمزە ئامىدىكى تېاترىنىڭ مۇدىرى ياقۇپ ئاخمېدېيېۋ بىلەن بولغان سوھبەتمۇ ئەبەدىي ئېسىمدا قالدى.

«مۇھەببەت سۇلتانى» سپېكتاكلىدا لەيلىنىڭ رولىنى ئىجرا قىلغان زوھرا ھاشىموۋا ئوزىنىڭ جەزىبىكارلىقى بىلەن قەلبىمىنى مەھلىيا قىلدى. سپېكتاكلىنىڭ قىسقا دەم ئېلىشىدا بىزنىڭ مەدەنىيەت مىنىستىرىمىز ئارقىلىق ئوزبەكىستان مەدەنىيەت مىنىستىرى خۇشپىيىل، بەقۇۋۋەت ئەركىن خائىتبايېۋ بىلەن سوھبەتلىشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم...

قىسقىسى، تەسىراتلار ئۇرغۇن، ئۇلار دىلغا پۇتمەس ئىلھام، ئوزۇق بېرىدۇ.

24 — ماي كۈنى ئاياقلانغان ئىككى خەلقنىڭ — ئوزبەك ۋە قازاق خەلقىنىڭ بۇ چوڭ مەيرىمىنىڭ يەكۈنىنى چىقىرىپ شۇنداق دېگۇم كېلىدۇ:

مەيرەم تاماشە، تەبەسسۇم ئىلكىدە ئوتتى!

باختاۋا مېكشىيېۋ،

قازاقىستاندا خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى،

قازاقىستان ژۇرناليستلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېاتى.

تەسۋىرىي سەنئەت كورگەزمىسى

ئوزبەكىستان تەسۋىرىي سەنئىتى چوڭ ئۇتۇقلارنى قازىنىۋاتقانلىقى مەلۇم. قازاقىستاندا ئوتكەن ئوزبەكىستان كۈنلىرىدە ئالمۇتىدىكى كاستېيېۋ ئانامىدىكى دولەت مۇزېيىدا ئېچىلغان ئوزبەكىستان تەسۋىرىي ۋە ئەمەلىي سەنئىتىنىڭ كورگەزمىسى شۇ پىكىرنى يەنە بىر قېتىم دەلىللىدى.

كورگەزمە ئېچىلغان كۈندىن باشلاپ زىيارەتچىلەردىن خالىي بولمىدى. ئۇنىڭغا بىر نەچچە ئەۋلات ۋەكىللىرىنىڭ ئەسەرلىرى قويۇلغان. ھازىر ئۇنۇملۇك ئىجات قىلىۋاتقان ك. ئادىلوۋنىڭ «قىزىل كوينەكلىك قىز»، د. ئومەربېكوۋنىڭ «ئالاكېرى»، «كارۋاندىكى ئايال»، ئى. ئىسايېۋنىڭ «سەمەرقەنت مادونىسى» ئەسەرلىرى، شۇنداقلا، ئى. كامالوۋ، ف. سۇلايمانوۋ، خ. خانبېردىيېۋ ئوخشاش ياش رەسساملارنىڭ ئەسەرلىرى زىيارەتچىلەردە زور تەسىراتلار قالدۇردى. پىكىر ۋە تەكلىپلەر كىتاپچىسىغا زىيارەتچىلەر تەرىپىدىن ئىللىق ئىنكاسلارنىڭ قالدۇرۇلغانلىقى ئەينە شۇنىڭ ئىسپاتىدۇر. ئوزبەكىستان رەسساملىرىنىڭ ئىجادىيىتىدە پېيزاژ ژانرىنىڭ ياخشى تەرەققىي ئېتىپ، ئۇلاردا بولۇپمۇ ئادەم بىلەن تەبىئەت بىرلىگى مۇجەسسەم كورۇنۇش تاپقانلىقىنى ئالاھىدە بايقىلىدۇ.

كورگەزمىگە قويۇلغان ئەمەلىي سەنئەت بۇيۇملىرىمۇ بۇ ساھا ئىجاتكارلىرىنىڭ ژۇقۇرى ماھارىتىنى، زامان روھىنى دۇرۇس چۈشىنىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

شەمشىنۇر قاۋاشوۋا،

ئالمۇتا خەلق ئارا ژۇرناليستىكىلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتى.

ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدىكى ئۇچرىشىش

ئوز مۇستەقىللىكىنى قولغا ئالغان ئوزبەكىستان، قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرى ئەسىرلەردىن بېرى بىر تۇتاش ياشىغان ئىككى قېرىنداش خەلقنىڭ ئەنئەنىلىرىنى ئېخمۇ رىۋاجلاندۇرغان ھالدا ئىختىسادىي، مەدەنىي ئالاقىلارنى يەنىمۇ كۈچەيتمەكتە. قازاقىستاندا ئوزبەكىستان كۈنلىرىنىڭ تەنتەنىلىك ئوتكەنلىكى ئەينە شۇنىڭ بىر دەلىلىدۇر.

تۇركىي تىللىق خەلقلەر ئارىسىدا مىللىي ئۇرپى — ئادەتلىرى، سەنئىتى، تىلى جەھەتتىن بىر — بىرىگە ناھايىتى يېقىن ئۇيغۇر، ئوزبەك خەلقلىرىنىڭ دوستلۇغىمۇ بۇ قېتىم ئوز ئىپادىسىنى نامايان قىلدى. ئوزبەكىستان دېلېگاتسىيەسى تەركىۋىدە بۇ سەپەردە ئالمۇتىغا كەلگەن كورۇنەكلىك ئالىملار قازاقىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا بولۇپ، ئىنستىتۇت خادىملىرى بىلەن ئوز ئارا سوھبەت ئوتكۈزدى.

ئۇچرىشىشنى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتى كاممۇنار تالىپوۋ ئېچىپ، ئۇچرىشىشقا كەلگەن ئوزبەكىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ۋىتسې — پرېزىدېنتى، ئاكادېمىك ئىبراھىم ئىسكەندەروۋ، قاراقالپاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ۋىتسې — پرېزىدېنتى سابىر كامالوۋلارنىڭ كوڭۇل بولۇپ، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ئالىملىرىنىڭ پائالىيىتى بىلەن تونۇشۇش ئۈچۈن كەلگەنلىكىگە مىننەتدارلىق ئىزھار قىلدى. شۇنداقلا ئۇ ئىنستىتۇت خادىملىرى تەرىپىدىن ئاتقۇرۇلۇۋاتقان ئىشلار بىلەن تونۇشتۇردى.

— ئومۇمىي تۇركىشۇناسلىق تەركىۋى بولغان ئۇيغۇر پەنىنى تەتقىق قىلىشتا سىلەرنىڭ قوشۇۋاتقان ھەسسەڭلار بىزگىمۇ مەلۇم، — دېدى ئوۋەتتە سوزگە چىققان ئاكادېمىك ئىبراھىم ئىسكەندەروۋ، — سىلەر بىلەن ئىلمىي ھەمكارلىقتا ئىش ئېلىپ بېرىشنىڭ ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن مەنپەئەتدارلىق بولىدىغانلىقىنى تەزەردە ئوتۇپ كەلگۈسىدە بۇ ساھادىكى مۇناسىۋىتىمىزنى قويۇقلاشتۇرۇشىمىز لازىم. ئالدىمىزدا بىرلىكتە ھەل قىلىدىغان ئۇرغۇنلىغان ئىشلار تۇرىدۇ. ئوزبەكىستان شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ فوندىدا ساقلىنىۋاتقان يۈز مىڭدىن ئارتۇق قولىيازمىلارنىڭ بىر قىسمى ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتىگە ئائىت ئەرەپ، پارس تىللىرىدا يېزىلغان بولۇپ ئۇلارنى بىرلىكتە تەتقىق قىلىش ھەممىمىزنىڭ ئومۇمىي ئىشىمىزدۇر.

ئەينە شۇنداق ئىلمىي مۇلاھىزىلەر، پىكىرلىشىش ئاساسىدا ئوتكەن ئۇچرىشىش ئىككى خەلق ئالىملىرىنى ئىجادىي يېقىنلاشتۇرۇشقا زەمىن ياراتتى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

تۈرلۈك سوئاللار ۋە ئۇنىڭ جاۋاپلىرى

1-سوئال: ئاسمان، يەر ھەممە نەرسىنى ئاللاتائالا ياراتتى، ئاللاھ تەئالانى كىم ياراتقان؟

جاۋاپ: ئاللاھ تەئالا ئەزەلدىن بار. ئۇنى بىر كىم ياراتمىغان. بۇنىڭدا ئىككى تۈرلۈك سەۋەپ بار:

ئاللاھ تەئالانى باشقا بىرسى ياراتقان بولسا ئۇ ياراتقۇچى ئاللاھ تەئالادىن ئۈستۈن بولىشى لازىم. ئۇ ھالدا ئاللاھ تەئالا ئالەمدىكى مەخلۇقلاردەك بىر مەخلۇق بولىشى ۋە ئۇنىڭ ئەزەلدىن بار بولماي كېيىن پەيدا قىلىنغان بولىشى ۋە كېيىن پەيدا بولغان نەرسىنىڭ بىر كۈنى يوقىلىشى لازىم كېلىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ مۇنداق كۆپ مەخلۇقلارنى (قۇياش، ئاي ۋە بارلىق يۇلتۇزلارنى زىمىن ۋە زىمىندىكى بارلىق جانلىق ۋە جانسىزلارنى) يوقتىن بار قىلىشقا ۋە ئۇنى تەرتىپلىك باشقۇرۇپ، ھاياتقا ھېچ قاچان ياراتقۇچى بىلەن باراۋەر بولىشى مۇمكىن ئەمەس. زاۋۇدنىڭ پىلانچىسى ئىنژېنېر بىلەن ئۇنىڭ ئىشلىگەن زاۋۇد سايمانلىرى ئاقسەۋىيە ئىلمىدا ئوخشاش ئەمەس.

ئاللاھ سۇبھانەھۇ ۋە تەئالا ياراتقان نەرسىلەر ئىچىدىن ئەڭ ئاڭلىق، تالانتلىق بولغان ئادەممۇ ئاللاھ تەبارەك ۋەتەئالا بىلەن ئوخشاش قۇدرەتلىك بولمىغاچ، بۈگۈنكى ئاتوم دەۋرىنىڭ نىجاتچى ئالىملىرىمۇ نەسلىدىن يوقنى پەيدا قىلالمىدى. بەلكى دۇنيانىڭ بۇيۇن مەخپى سىرلىرىنى كەشىپ قىلىپ كېتەلمىدى.

تۈرلۈك ئاجىزلىق تەرەپلىرى بار، ئاما ئادەمنى ۋە ئالەمنى ياراتقان ئاللاھ تەئالا ئاۋال بۇلارنىڭ زەررە ئاتوملىرىنى، ھۇجەيرىلىرىنى يوقتىن بار قىلدى. گاز شەكلىدىكى ھۇجەيرىلەرنى پارچىلاپ، بىر بولىكىدىن ئاسمان جىسىملىرىنى بىر بولىكىدىن يەر شارىنى ياراتتى. ئادەمنى ياساشقا كېرەك بولغان ھۇجەيرىنى ئايرىپ ئادەمنى ياراتقاندەك، دۇنيادىكى تۈرلۈك مەخلۇقلارنىڭ ھەر قايسىغا لايىق ھۇجەيرىلەرنى يارىتىپ، ئۇنىڭدىن تۈرلۈك شەيئىلەرنى يارىتىپ بۇلارنىڭ ھاياتىنى ۋە ھەرىكىتىنى تەرتىپلىك باشقۇرۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئاللاھ تەئالا باشقا بىرسى تەرىپىدىن يارىتىلغان بولسا، بۇنداق كامىل ئىلىم ۋە قۇدرەتلىك بولىشى مۇمكىن بولماتتى. ئۇ ھالدا ئاسمان، زىمىن ۋە ئۇنىڭدىكى ساناقسىز، خىلمۇ-خىل مەخلۇقلارنى خاراكتېرى بىر-بىرىگە ئوخشىمىغان ھالدا يارىتىپ، بۇزۇلۇش، قالايمىقانلىششقا ئۇچراشتۇرماي، قاتتىق ئىنتىزام بىلەن ئىدارا قىلىش كۈچىگە ئىگە بولالمايتتى. ئاللاھ تەئالانىڭ ياراتقان بۇ ئاسمان، زىمىن ۋە باشقا مەخلۇقلارنىڭ سىر ۋە مەخپى ئەھۋاللىرىنى تېخى ھېچ كىم تونۇپ، كەشىپ قىلىپ يېتەلىگىنى يوق.

بۇ ساناقسىز مەخلۇقلارنىڭ بۇنداق ئىنسانلار ھاياتىغا مۇۋاپىق بارلىققا كېلىشى، ئىنتىزام بىلەن قەتئىي ئىنتائەت بىلەن ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشى، قالايمىقانچىلىق يۈز بەرمەسلىكى ئۆزىچە بولۇپ قېلىشى قەتئىي مۇمكىن ئەمەس. ئاللاھ تەئالا ياراتقان نەرسىلەر ماددا بولغاچ، ئۇ بارلىققا كەلتۈرۈلدۇ ۋە يوقۇلىدۇ. ئاللاھ سۇبھانەھۇ ۋە تەئالا ماددا بولمىغاچ ۋە مەخلۇقلىرىدىن پۈتۈنلەي باشقا بولغاچ ئۇ يارىتىلمىغان ۋە يوقالمايدۇ. ئەزەلدىن بار ئىدى، ئەبەدى بار تۇرىدۇ.

ئاللاھ تەئالا روھنى بۇرۇن يارىتىپ ئاندىن كېيىن ماددىنى يارىتىپ، روھنى ماددا بىلەن سىرلەشتۈرۈپ ياراتقانلىقتىن، ماددا روھنىڭ كۈچى ئارقىلىق ئاڭلىق، تالانتلىق بولغان. ئەگەر ماددا بىرىنچى بولۇپ، ئاڭ ئىككىنچى بولسا ئىدى، يەنى ماددىغا تەجرىبە ئارقىلىق ئاڭ ھاسىل بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا ھايۋانلارمۇ ماددا، جانسىزلارمۇ ماددا. بۇلارمۇ زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۆزى كۆرگەن ۋە بىللە ياشىغان نەرسىلەردىن تەجرىبە ئۆگىنىپ، ئادەمدەك ئاڭلىق بولسا بولمامدۇ؟!

ئادەمدە ئەسلىدە ئالاھىدە باشقىچە روھ بولغاچ، بۇرۇن ئادەم ماددىسى بولغان جىسىم بىلەن بىرلىشىش ئارقىلىق ئۆز رولىنى جارى قىلىپ، ئۇنىڭ ئاقسەۋىيەسى ئەمەلىياتتا كۆرۈلىدۇ.

مەسىلەن: توك سىمدا ئەسلىدە توك بولسا، ئاندىن ئۇنى لامپوچكىغا ئۇلىسا يانىدۇ ياكى موتورغا ئۇلىسا، ماشىنا ھەرىكەتلىنىدۇ. ئەگەر ئەسلىدىن توك بولمىسا، ماتور ياكى لامپوچكا تەدرىجى تەجرىبە ئارقىلىق ئاڭ پەيدا قىلىپ ھەرىكەتلەنمەيدۇ ۋە چىراق يانمايدۇ. شۇنىڭدەك ئادەمدە روھ ئىلگىرى، ماددا كېيىن. ئاما روھنىڭ رولى ماددا بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەندە ئاشكارە بولىدۇ. ئەگەر ئادەمدە ئاڭنىڭ مەنبەئى بولغان روھ بولمىسا، ئىمشىكە ئادەم بىلگەننى ھايۋانلار بىلمەيدۇ، ھايۋانغا ئىمشىكە قانچە زىللار ئارىلىشىپ ياشاش داۋامىدا ئاڭ ھاسىل بولمايدۇ؟

2-سوئال: خۇدانى كىم كورۇپتۇ؟

جاۋاپ: خۇدانى ئىنسانلار كورەلمەسلىكى مۇنداق: خۇدا ئىنساننىڭ كوزىنى ماددىدىن ياراتقان ۋە ئۇنىڭغا قۇياش نۇرى ياكى ئاي، يۇلتۇز شولىسى ياكى ئوت، توك نۇرى چۈشكەن نەرسىلەرنىلا كورەلىگىدەك چەكلىك كۈچ بەرگەن. ئۇ ئوزىدەك چوڭ ۋە قويۇق ماددىلارنىلا كورەلەيدۇ. شۇڭا ئادەم كوزى ھاۋانى كورمەيدۇ، ئادەمدىكى ئەقىلنى كورمەيدۇ، جاننى كورەلمەيدۇ. سىمدا توك بارلىقىنى بىلمەيدۇ. پەقەت ئادەمدە ئەقىل بارلىقىنى ئادەمنىڭ ئەقىلگە مۇۋاپىق سوز-ھەرىكىتىدىن بىلگەنلىك سىمدا توك بارلىقىنى ئۇنىڭ چىراقنى يورۇتقاندىكى ھالەتتىن بىلەلەيدۇ.

دېمەك، ئادەمنىڭ كوزى چوڭ ماددىنى كورىدۇ. ۋىراقنى يېقىنلاشتۇرغاندىكى، كىچىكنى چوڭايتقۇچى سايمانمۇ ئاددى كورىدۇ. مەنىۋى، روھى نەرسىلەرنى كورۇشكە كۈچى يەتمەيدۇ. ئىنسانلار ئاڭلىق، ئەقىللىق مەخلۇق بولغىنى ئۈچۈن ئۇ ھىسسى، جىسمانى كوزى كورمىگەن نەرسىلەرگىمۇ ئۇنىڭ بارلىقىنىڭ ۋە كۈچىنىڭ ئىلمىنىڭ تەسىرىنى كورۇپ ئىشىنىدۇ. مەسىلەن، توسالغۇ ئارقىسىدا ماڭغان ماشىنىنى كوزى كورمىسىمۇ گۈر-گۈر ئاۋازىنى ئاڭلاپ ماشىنا بارلىقىغا ئىشىنىدۇ.

(داۋامى بار)

ئۆزبەك دوستلارغا قازاقستاننىڭ ژۇقۇرى مۇكاپاتلىرى تاپشۇرۇلدى

23-ماي كۈنى ۋىتسې-پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانبايېۋ ئۆزبەكستاننىڭ بىر توپ ئەدەبىيات، مەدەنىيەت ۋە پەن ئەرباپلىرىغا قازاقستاننىڭ دولەت مۇكاپاتلىرىنى تاپشۇردى. ئۇلار بۇ ھورمەتكە پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ پەرمانى بىلەن خەلقلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق بىلەن ھەمكارلىقنى كۈچەيتىشكە قوشقان توھپىسى، ئۆزبەكستاننىڭ قازاقستاندىكى كۈنلىرىگە پائال قاتناشقانلىقى ئۈچۈن سازاۋەر بولدى.

«ياللا» چالغۇ-ئەسۋاپلار ئانسامبلىنىڭ ناخشىچى- چالغۇچىسى ۋە بەدىئىي رەھبىرى فارۇخ زاكىروۋقا قازاقستاننىڭ خەلق ئارتىسى دېگەن ھورمەتلىك نامى بېرىلدى. ئۆزبەكستاننىڭ باشقا بىر قاتار خادىملىرى خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست، خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى ئاتىغا ئىگە بولۇپ، قازاقستاننىڭ ھورمەت گراموتىلىرى بىلەن مۇكاپاتلاندى. مۇكاپاتلانغانلارنىڭ نامىدىن ف. زاكىروۋ جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىكى بىلەن بارلىق قازاقستانلىقلارنىڭ ئوز ئەمگەكلىرىگە شۇنچىلىك ژۇقۇرى باھا بەرگەنلىگى ئۈچۈن سەمىمىي تەشەككۈر ئېيتتى.

ئې. ئاسانبايېۋ ئۆزبەك دوستلارنى تەبرىكلەپ، ئۇلارنىڭ مۇستەقىل قازاقستاننىڭ ژۇقۇرى مۇكاپاتلىرىغا لايىق ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى، چۈنكى خەلقلەر دوستلۇغى ئۈچۈن ئەمگەك قىلىشتىن ئارتۇغراق ھېچ نېمە يوق.

مۇكاپاتلاش مەراسىمىغا باش مىنىسترنىڭ ئورۇنباسارى ئىمانغالى تاسماغامبېتوۋ، باشقىمۇ رەسمىي شەخسلەر قاتناشتى.

(قاز تاگ).

ئۆزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قازاقستاندىكى كۈنلىرىدە قۇياشلىق ئۆزبەكستان دىيارىنىڭ سەنئەت ماھىرلىرى ئوز ھۈنەرلىرىنى كورسىتىپ، ئىككى ئەل خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىقىنى يەنە بىر قېتىم نامايىش قىلدى.
سۈرەتتە: ئۆزبەكستانلىق خۇش ئاۋاز ناخشىچىلار.

قىسقا خەۋەرلەر

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكىنىڭ مەتبۇئات خىزمىتى، قازاقستان، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى ۋە ياۋروپادىكى ھەمكارلىشىش ھەم بىخەتەرلىك تەشكىلاتى نىزامنامىلىرىنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرىغا ئاساسلانغان ھالدا، دوستانە تۈركىيەنىڭ مۇستەقىللىگىگە ۋە تەۋەلىك پۈتۈنلىگىگە، رېگىوندىكى تېچلىق ۋە تۇراقلىقلىققا خوۋۇپ تۇغدۇرىدىغان ھەر قانداق سېپاراتىزم كورۇنۇشلىرىنى ئەيىپلەيدىغانلىغىنى بىلدۈردى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن قازاقستان بىيىل 12-ئاپرېل كۈنى گاناگىدا (نىدېرلاندىيە) قۇرۇلغانلىغى توغرىلىق ئېلان قىلىنغان مۇھاجىرەتتىكى قۇرد پارلامېنتى دەپ ئاتالمىشنى ئېتىراپ قىلمايدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

* * *

ئازەربەيجان جۇمھۇرىيىتىنىڭ سابىق مۇداپىئە مىنىسترى راگىم قازىيېۋ خىزمەت لاۋازىمىدىن سۈيىستىمال قىلغانلىغى ۋە ئوزىنىڭ توغرىدىن توغرا خىزمەت ۋەزىپىلىرىنى سەستىملىق رەۋىشتە ئورۇنلىمىغانلىغى ئۈچۈن (بۇ بولسا 1992-ژىلى مايدا ئەزەربەيجان ئارمىيەسى تەرىپىدىن تاغلىق قاراباغتىكى قۇراللىق توقۇنۇش ۋاقتىدا شۇشا ۋە لاچىن شەھەرلىرى ئۈستىدىن ئازارەتنى بوتتىشقا ئېلىپ كەلدى) ئالىي جازاغا-ئېتىلىشقا ھوكۇم قىلىنغان. بۇ توغرىلىق ئازەربەيجان ئالىي سوتىنىڭ رەئىسى خالىلار گاجىيېۋ خەۋەر قىلدى.

* * *

ئەرمەنىستان بىر تەرەپلىمىلىك تەرتىپتە خەلق ئارا قىزىل كرېست تېزىملىرىغا مۇۋاپىق قاراباغ توقۇنۇش توختۇلغانلىغىنىڭ بىر ژىللىقىغا بارلىق ئازەربايجان ھەربىي ئەسىرلىرى بىلەن ئايىرىم شەخسلەرنى ئازات قىلغانلىقى توغرىلىق ئېلان قىلدى. تاشلانغان بۇ قەدەم، دەپ تەكىتلىدى ئەرمەنىستان پرېزىدېنتى ل. تېر-پېتروسەن، روسسىيە پرېزىدېنتى ب. يېلتسىننىڭ چاقىرىغىغا، مەدەم پارلامېنتلار ئارا ئاسامبلېيەسى كېڭەش رەئىسىنىڭ، ياۋروپادىكى بىخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق تەشكىلاتى رەئىسىنىڭ مۇراجىئەتلىرىگە جاۋاپ بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

* * *

سەئۇدىيە ئەرەبىستانى. مەككە-مەدىنىگە ھەج قىلىش ۋاقتىدا 4000 دىن ئوشۇق ئادەمگە تىببىي ياردەم كورسىتىلدى. دوختۇرلارغا مۇراجىئەت قىلىشنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى 40 گرادۇستىنمۇ ژۇقۇرى قاتتىق ئىسسىق بولدى. سەئۇدىيە ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى لازىملىق تىببىي ياردەم كورسىتىش ئۈچۈن ئۈچ دالا گوسپىتالىنى ئۇيۇشتۇردى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى 57 كلىنىكا تەرىپىدىن ياردەم بېرىلدى. مەلۇماتلارغا قارىغاندا 106 ھىندۇ ئېزىيەلىك ھەج قىلىش ۋاقتىدا ژۇرەك ئاغرىغىدىن ۋە ياشىنىپ قالغانلىغىدىن ۋاپات بولغان.

* * *

بىرلەشكەن ئەرەپ ئەمراتلىغى. ئوتكەن ژىلى ئەبۇدابى ۋىلايىتىدە (كىنەزلىگىدە) «ھەر خىل جىنسىي جىنايەتلىرى» ئۈچۈن 340 تىن ئوشۇق ئادەم جازالانغان. كىنەزلىكنىڭ قانۇنلىرى بويىچە، جىنايەتلەرنىڭ بۇ تۈرىگە «جامائەتچىلىك پىكرىنى ھاقارەتلەش، ئۇلارنىڭ ئوقەتئىي ئەزىرىدىن، بەدەننىڭ رۇخسەت قىلىنمىغان قىسىملىرىنى يالاڭاچلاش ۋە ھاقارەتسوزلىرىنى ئېيتىش» ئەئەللۇق بولىدۇ. 91 نەش قوزغالغان جىنسىي ئەمەس جىنايەتلەرگە، يەرلىك ھاكىمىيەت جامائەتچىلىك ئورۇنلىرىدا مەس ھالدا پەيدا بولۇشنى ۋە بەزىبىر باشقا قىلمىش تۈرلىرىنى ئەئەللۇق قىلىدۇ.

* * *

موڭغۇلىستان. موڭغۇلىستان پايتەختىدە نەشر قىلىنىدىغان «ھوكۇمەت خەۋەرچىسى» گېزىتى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى جەڭلىرىگە ئىشتىراك قىلغان موڭغۇل ئاتلىرىغا... يادىكارلىق ئورنىتىش تەكلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويدى. موڭغۇللار كېڭەش كاۋالېرىستلىرى ئۈچۈن يېرىم مىللىئوندىن ئوشۇق ئات ئەۋەتكەن ئىدى. گېزىتتە ئېلان قىلىنغان گېزىت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىنكاسلىرىغا قارىغاندا، بۇ ئىدىيا كوپلىگەن موڭغۇللارنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالغان.

* * *

ئۇست-كامېنوگورسكنىڭ ئوكتەبىر ناھىيەلىك خەلق سوتى مەنىۋىي ۋە ماددىي زىياننى تولىتىش بويىچە غەلىتى بىر ئىشنى قاراشقا باشلىدى. فائىنا كارۇ دېگەن بىر ئايال «ئىنتۇر» كىچىك كارخانىسى ئۈستىدىن داۋا قىلغان. بۇ ئىشنىڭ ماھىيىتى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بۇ كىچىك كارخانا فائىنا كارۇنىڭ چەت ئەلگە چىقىش پاسپورتىدا ئۇنىڭ ئىسرائىل دولىتىدە بولغانلىقى توغرىلىق بەلگۇ تۇرغانلىقىغا قارىماي، ئۇنىڭغا ئەرەپ ئەمراتلىغىغا بولالىما ساتقان. ئەرەپ ئەمراتلىغىنىڭ قانۇنى بويىچە، ئىسرائىلدا بولغان ئادەم، ئەرەپلەر مەملىكىتىدە بولۇش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس، ئەينە شۇ سەۋەپتىن بەختىسىز تۇرىست فائىنا مەملىكەتتىن بىر سوتكا ئىچىدە ھايداپ چىقىرىلدى.

* * *

ئىسرائىل. ئىسرائىل ئىراننىڭ، يادرو قوراللىغا ئىگە بولۇشىغا يول قويمايدۇ، دەپ بىلدۈردى ئىسرائىلنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىسترى شىمون پېرېس يەرلىك رادىئو ئارقىلىق. «ئىران يادرو قوراللىغا ئىگە بولۇشقا ئىنتىلماقتا، لېكىن ئىسرائىل بۇنىڭغا يول قويمايدۇ»، دەپ تەكىتلىدى مىنىستر، بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق چارىلەرنىڭ كورۇلۇشى مۇمكىن ئىكەنلىگىنى ئايان قىلمىغان ھالدا.

بىلىپ قويغان پايدىلىق

يالغۇز ۋە كۆپ بالىلىق ئانىلارغا بېرىلىدىغان ئىمتىيازلار

مەملىكىتىمىز، ئاھايىتى كۆپ ماددىي ۋە ئىختىسادىي چىقىملارغا قارىماي، ئانا بىلەن بالىنى قوغداش ئىشىغا داۋاملىق غەمخورلۇق قىلىپ كەلمەكتە. قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «بالىلىق ئائىلىلەرگە بېرىلىدىغان دۆلەت ياردىمىنى كۆپەيتىش بويىچە چارىلەر توغرىلىق» قانۇن ئاكتلىرىدا بۇ يېنىكچىلىكلەرنىڭ كۆلەمى ئاشۇرۇلدى، بۇ ئىمتىيازلار بېرىلىدىغان ئادەملەرنىڭ تىزىمى ئېنىقلاندى.

يالغۇز ۋە كۆپ بالىلىق ئانىلارغا بېرىلىدىغان يېنىكچىلىكلەر ئىچىدىكى ئەڭ سالماقلىق ياردەم ئۇلارغا ئاي سايىن ۋە بىر ژىللىق تۆلىنىدىغان دۆلەت ئاخچىسىدىن ئىبارەت.

يالغۇز ئانا ياردەم ۋە باشقىمۇ يېنىكچىلىكلەرنى ئېلىش ھوقۇقىغا بالا تۇغۇلغانلىقى توغرىلىق گۇۋانامىدا دادىسى كۆرسىتىلمىسە ياكى بۇ دەرەك ئانىسىنىڭ ئېيتىشى بىلەن يېزىلغان تەغدىردىلا ئىگە بولالايدۇ. شۇڭلاشقا، ئەگەر ئانىسى بالىسىغا ئالىمېنت ياكى باققۇچىسىدىن ئايرىلىشىغا باغلىق پېنسىيە ئېلىپ تۇرسا، شۇنداقلا بالىنىڭ ئەسلى دادىسى قانۇنىي ھالدا تونۇلسا، ياكى بالا بېقىۋېلىنغان بولسا، ئۇنداق بالىلارغا يالغۇز ئانىلارغا بېرىلىدىغان ياردەم بەلگۈلەنمەيدۇ.

بۇ ياردەم، ئەگەر يالغۇز ئانا ئېكادا بولسۇن-بولمىسۇن، بالىلارنىڭ دادىسى بىلەن بىللە تۇرىۋاتقان بولسا، توي ئېگىلىكىنى بىللە باشقۇرۇپ، بالىلىرىنى بىللە تەربىيەلەۋاتقان ئەھۋالدىمۇ تۆلەنمەيدۇ. بۇ يەردە مۇنۇ ئەرىسىنىمۇ بىلىۋالغان دۇرۇس: يالغۇز ئانا باشقا بىر ئادەمنىڭ ئېكاسىدا بولسا، ئۇنىڭ بالىلىرىغا ياردەم ئېلىش ھوقۇقى ساقلىنىپ قالىۋېرىدۇ.

ئېكادا يوق، بىراق بالا بېقىپ ئالغان ئاياللارمۇ قانۇن بويىچە يالغۇز ئانىغا تەڭلەشتۈرۈلىدۇ، ئۇلار بالىنىڭ تۇغۇلۇشى توغرىلىق گۇۋانامىدا ئۆز ئانىسى رېتىدە يېزىلىشى شەرت.

كۆپ بالىلىق ئانىلار قاتارىغا تۆرت ۋە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئاياللار كىرىدۇ. ياردەم بەلگۈلىگەندە ئانىنىڭ ئۆز قورسىقىدىن چىققان ۋە بېقىۋالغان بالىلىرى، شۇنداقلا يولدىشىنىڭ 12 ياشقىچە بولغان ئۆز تەربىيىسىگە ئالغان تۇققان ۋە بېقىۋالغان بالىلىرى ئەسكەرتىلىدۇ. كۆپ بالىنىڭ قاتارىغا ئانىنىڭ ۋەتەننى قوغداشتا ياكى باشقىمۇ ھەربىي ۋەزىپىنى ئاتقۇرۇشتا، ئادەم ھاياتىنى، جەمئىيەت مۈلكىنى ۋە ھوقۇق تەرتىۋىنى قوغداشتا، شۇنداقلا ئەمگەكتىكى جاراھەتتىن ياكى كەسپىي ئاغرىقتىن قازا بولغان بالىلىرىمۇ كىرىدۇ. ئەگەر كۆپ بالىلىق ئانا ئۆزىنىڭ ئانىلىق ھوقۇقىدىن ئايرىلغان بولسا ۋە بالىلىرىنى باشقا ئادەملەر بېقىۋېلىشى سەۋەبىدىن ئۇلارغا مۇناسىۋەتلىك ۋەزىپىلىرىدىن ئادا بولغان بولسا، ئۇنداق ئانىلار ياردەم ئېلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولىدۇ. كۆپ بالىلىق ئانا بالىلىرىغا پېنسىيە ياكى ئالىمېنت ئېلىپ تۇرغان بولسا، بۇنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم بەلگۈلىنىپ، تۆلىنىشىگە ھېچ قانداق دەخلى بولمايدۇ.

ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش توغرىلىق قانۇنلاردا ئاخچا ياردەم ۋە پېنسىيە تۆلەشنىڭ كۆپلىگەن تۈرلىرى قاراشتۇرۇلغان. جۇمھۇرىيەتتە ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش جەمئىيەتلىك ئىستىمال فوندلىرى ھېساۋىدىن ژۈرگۈزىلىدۇ. ئۇ فوندلار بولسا دۆلەت ۋە جەمئىيەتلىك مەبلەغلەردىن ژىغىلىدۇ.

ئەندى ياردەم ھەققى مولچەرى توغرىلىق قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ، 1995-ژىلى 15-مارتتىكى «1995-ژىلغا بەلگۈلەنگەن جۇمھۇرىيەتلىك بيۇدژېت توغرىلىق» قانۇن كۈچى بار پەرمانىغا باغلىق 1-مارتتىن باشلاپ بالىلىق ئانىلارغا ياردەم بەلگۈلىنىپ، ئۇ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ئەمگەك ھەققى-250 تەڭگىنى پروتسېنتقا چاققاندا مۇنۇ مولچەردە بولدى: **6 ياشقىچە بولغان بالىلارغا ئاي سايىن بېرىلىدىغان بىر تۇتاش ياردەم- 130 پروتسېنت (325 تەڭگە)، 6دىن 18 ياشقىچە بولغان بالىلارغا-135 پروتسېنت (337تەڭگە).**

1995-ژىلنىڭ بىرىنچى چارىگىدە بۇ كۆرسىتىلگەن ياردەملەر، ئەگەر 1994-ژىلنىڭ تۆرتىنچى چارىگىدىكى ئائىلىنىڭ بارلىق كىرىمىنى جان بېشىغا چاققاندا ئىككى ھەسسىلەنگەن ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ئەمگەك ھەققىدىن، يەنى 400 تەڭگىدىن ئاشمىغان تەغدىردە تۆلىنىدۇ. ناھىيەلىك كوئېففىتسېنتى بار يەرلەردىمۇ بۇ ھېساپقا ئېلىنىدۇ. لېكىن، 1995-ژىلنىڭ ئىككىنچى چارىگىدە ياردەم ئائىلىنىڭ ئۆتكەن چارەكتىكى بارلىق كىرىمىنى جان بېشىغا چاققاندا ئىككى ھەسسىلەنگەن ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ئەمگەك ھەققى مولچەرىدىن، يەنى 433 تەڭگىدىن ئاشمىغان تەغدىردىلا تۆلىنىدۇ. بۇ يەردىمۇ ناھىيەلىك كوئېففىتسېنت ھېساپقا ئېلىنىدۇ.

يالغۇز ئانىلارغا ۋە ئاتا-ئانىلىرى ئالىمېنت تۆلەشتىن باش تارتقان كامالەتكە تولمىغان بالىلارغا ۋاقىتلىق تۆلىنىدىغان ياردەم بالىلارنىڭ يېشىغا قاراپ مۇنۇ مولچەردە بەلگۈلەندى: **6 ياشقىچە- 105 پروتسېنت (262 تەڭگە)، 6دىن 18 ياشقىچە-115 پروتسېنت (287 تەڭگە).**

يەتتىگە تولمىغان 4، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئىشلىمەيدىغان ئانىلارغا، ئائىلىسىنىڭ كىرىمىگە قارىماستىن، ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ئەمگەك ھەققى مولچەرىدە ياردەم پۇلى تۆلىنىدۇ.

ئۆيدە تەربىيىلىنىپ، دەرىس ئالىدىغان ناكا بالىلارغا، ئائىلىسىنىڭ كىرىمىگە قارىماستىن، 1995-ژىلنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا- 1600 تەڭگە، ئىككىنچى يېرىمىدا- 2150 تەڭگە مولچەرىدە ياردەم بېرىلىدۇ. بۇ ياردەم ھەر چارەك سايىن ئەڭ بولۇنۇپ بېرىلىدۇ.

بالا تۇغۇلغاندا بېرىلىدىغان بىر ژىللىق ياردەم تۆرت ھەسسىلەنگەن ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ئەمگەك ھەققىنىڭ، دەپىن قىلىش ئۈچۈن بېرىلىدىغان ياردەم- ئون ھەسسىلەنگەن ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ئەمگەك ھەققىنىڭ مولچەرىدە بەلگۈلەنگەن.

ياردەم ئېلىش توغرىلىق ئىلتىماس يازما تۈردە ناھىيەلىك (شەھەرلىك) ئاھالىنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش بۆلۈمىگە، ياكى ئىلتىماس ئىگىسى ئىستىقامەت قىلىدىغان يەردىكى يېزىلىق، ناھىيەلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا بېرىلىشى كېرەك. ئىلتىماس بىلەن بىللە ھاجەتلىك ھۆججەتلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى، ياكى تەستىقلەنگەن كەچۈرمىسى تاپشۇرۇلۇشى كېرەك. بەلگۈلەنگەن ياردەمنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇش دۆلەت ھېساۋىدىن ژۈرگۈزۈلىدۇ.

كۆپ بالىلىق ۋە يالغۇز ئانىلارغا تۆلىنىدىغان ياردەم ئاي ئۆتكۈزۈلۈپ بېرىلىدۇ. بەلگۈلەنگەن ياردەمنى ئىگىسى مەزگىلىدە ئالمىغان بولسا، ئۇ ئەرىزە قىلغان ۋاقىتقا قەدەر ئۆتكەن ئۈچ ژىل ئارىلىغىدىكى توپلانغان ياردەم پۇللىرىنى تەلەپ قىلىپ، ئۇنى ئالالايدۇ. ئامما، ئەگەر ياردەم ئاخچا ياردەمنى بەلگۈلەيدىغان ۋە تۆلەيدىغان ئورۇننىڭ كېچىكىشىدىن مەزگىلىدە ئېلىنمىغان بولسا، ئۇ ۋاقىتتا بېرىلىشكە تېگىشلىك بۇ تۆلەملەرگە ھېچ قانداق ۋاقىت چېكى قويۇلمايدۇ، ئەدە، توپلانغان ئاخچا تولۇق ۋە بىردىن ئىگىسىگە تاپشۇرۇلىدۇ.

يالغۇز ياكى كۆپ بالىلىق ئانىنىڭ تولۇق مەملىكەت غەمخورلۇقىغا ئېلىنغان بالىسىغا ياردەم تۆلەنمەيدۇ.

دۆلەت ياردىمىنى ئالىدىغان كۆپ بالىلىق ۋە يالغۇز ئانىلار ياردەم پۇلىنىڭ تۆلىنىشىگە تەسىر قىلىدىغان ئائىلە ھاياتىدىكى بارلىق ئۆزگىرىشلەر توغرىلىق ئاھالىنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش ئورگانلىرىغا خەۋەر قىلىپ تۇرۇشى لازىم. دۆلەت كۆپ بالىلىق ئانىلارغا تۆلىنىدىغان ياردەمدىن باشقىمۇ يېنىكچىلىكلەر بەرگەن. مەسىلەن، كۈتۈمدە ئۈچتىن كۆپ بالىسى بار ئانىلارنىڭ ئەمگەك ھەققىدىن ئېلىنىدىغان كىرىم سېلىقى 30 پروتسېنت تۆۋەنلىتىلگەن. كۈتۈمدە 16 ياشقا تولمىغان (ئوقۇغۇچى بولسا-18 ياش) ئۈچ، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئانىلارغا ۋاقىتلىق ئەمگەككە يارامسىز ۋاقىتتا، ئۈزلۈكسىز ئەمگەك ستاژىغا قارىماستىن، 100 پروتسېنت ياردەم تۆلىنىدۇ. يەتتە ياشقا تولمىغان ئاغرىق بالىسىنى بېقىشقا ئانىسىغا كالېندارلىق 10 كۈنگىچە رۇخسەت بېرىلىدۇ.

يالغۇز ۋە كۆپ بالىلىق ئانىلار بالىلىرىنى يەسلىگە، بالىلار باغچىسىغا، باشقىمۇ مەكتەپ يېشىغىچە بولغان بالىلار مەكەمىلىرىگە بېرىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا تۆلىنىدىغان ئاخچىنىڭ مولچەرىنى تۆۋەنلىتىدىغان ئىمتىيازلاردىن پايدىلىنالايدۇ. ئىككى، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئائىلىلەرگە باغۋەنچىلىك بىرلەشمىلىرىگە كىرىشكە يېنىكچىلىكلەر بېرىلگەن.

ئون ئىككىگە تولمىغان ئىككى، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئىشلىمەيدىغان ئاياللارغا ھەق تۆلىنىدىغان ئۈچ كۈنلۈك قوشۇمچە دەم ئېلىش بېرىلىدۇ (بىراق دەم ئېلىشنىڭ ئۇزۇنلۇغى 23 كالېندارلىق كۈندىن ئاشماسلىغى كېرەك). ئۇلارنىڭ ھەر ژىللىق ئەمگەك دەم ئېلىشىغا بىرىنچى نۆۋەتتە چىقىشىغا، بالىلىرىغا قاراش ئۈچۈن ئىككى ھەپتىلىك ئەمگەك ھەققى ساقلانمايدىغان دەم ئېلىش ھوقۇقى بار.

يەتتىگە تولمىغان تۆرت، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالىسى بار ئىشلىمەيدىغان ئانىلارنىڭ چىش پروتېزلىرىنى (قىممەت باھالىق مېتاللاردىن باشقا) ھەقسىز ياستىپ ياكى جوندەپ ئېلىشقا، دوختۇرلارنىڭ قەغىزى بىلەن 14 ياشقىچە بولغان بالىلىرىغا ھەقسىز دورا ئېلىشقا، شەھەر ئىچىدىكى تاكسىدىن باشقا ترانسپورتتا ھەقسىز ژۈرۈشكە ھوقۇقى بار.

بەش، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالا تۇققان، ئۇلارنى 3 ياشقا قەدەر تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن كۆپ بالىلىق ئانىلارغا، ئەگەر ئەمگەك ستاژى 15 ژىلدىن كام بولمىسا، ئەللىك ياشقا تولۇشى بىلەن يېشىغا باغلىق پېنسىيە بەلگۈلىنىدۇ. كۆپ بالىلىق ئانىلار بىلەن بالىسى كېچىكىدىن ناكا ئانىلارغا ئەمگەك ستاژى تولۇق بولمىسىمۇ يېشىغا باغلىق پېنسىيە بەلگۈلەش مۇمكىنچىلىگى قاراشتۇرۇلغان.

كۆپ بالىلىق ئانىلار بىزدە غەمخورلۇققا ئېلىنىشى بىلەن چوڭ ھۆرمەتكىمۇ ئىگە. سەككىز، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ بالا تۇغۇپ، تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن ئانىلار «ئالتۇن ھالقا»، ئالتە-يەتتە بالىسى بار ئانىلار «كۈمۈچ ھالقا» بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

كەرىم ئاقايېۋ،
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى خەلىقنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش مىنىسترلىگى قانۇن بۆلۈمىنىڭ باشلىغى، جۇمھۇرىيەتنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن يۇرىستى.

ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ۋېتېرانى شايىم ناسىروۋ شىددەتلىك جەڭلەرگە قاتنىشىپ، ئەجايىپ قەھرىمانلىقلار كۆرسەتكەن كىشىلەرنىڭ بىرسى. ئەشۇ قەھرىمانلىقلىرى ئۈچۈن ش. ناسىروۋ بىر نەچچە ئوردېن ۋە مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇرۇشتىن كېيىن ئۇ تا پېنسىيەگە چىققىچە تىببىي ساھادا ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ھىپاقوللۇق، مېھرىۋان دوختۇرلۇغى بىلەن كۆپچىلىكنىڭ ئىززەت-ئېھتىرامىغا سازاۋەر بولغان.

سۈرەتتە: ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى شايىم ناسىروۋ ئائىلە ئەزالىرى بىلەن.

د. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئەۋلاتلار قەلبىدە ساقلىنىدۇ

مىللىي قەھرىمانىمىز ئابدۇنىياز 40 ياشلاردىكى ئېگىز بويلۇق، قەددى قامەتى كېلىشكەن جەددىي كىشى بولۇپ، ئۇ ئۇرپان قوزغىلىڭى باشلانغاندا قوزغىلاڭغا قوشۇلۇپ، جەلۇپقا كېلىپ روتا كوماندىرى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن.

دۇۋىزىيە كوماندىرى ماھمۇت مۇھىدى ھىندىستانغا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن يەكەننىڭ كاچوڭ دېگەن يېرىگە توپلانغان مىللىي قىسىم تەرىپىدىن ئابدۇنىياز ئۇنىڭ ئورنىغا دۇۋىزىيە كوماندىرى بولۇپ تاينلاندى. ئۇ بۇ ۋەزىپىنى ئۆز زىممىسىگە ئالغاندىن كېيىن ئەسكەرلەرنى قايتىدىن تەشكىللەپ، دەرىجىلىرىنى ئۆستۈرۈپ، كاچۇڭدىكى 1000دىن ئارتۇق ئەسكەرلەرنى تورتكە بولۇپ، 1937-يىلى 4-ئاينىڭ 12-كۈنى يەكەنگە كېلىپ ئورۇنلاشتى.

«شىنجاڭ تارىخي ماتېرىياللىرى» 17-توپلامدىكى قادىرھاجىنىڭ «جەنۇبىي شىنجاڭدا 1933-يىلدىن 1937-يىللارغىچە» دېگەن ماقالىسىدا مۇنداق يېزىلغان: «ئابدۇنىياز دۇۋىزىيە كوماندىرى بولۇپ يەكەندە تۇرغاندىن كېيىن قەشقەر شەھىرىدىكى لىۋ قوماندان ئابدۇنىيازغا ئىككى ۋەكىل ئەۋەتتى. بۇلار ئاتۇشلۇق كېرىم ھاجى بىلەن ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم ئىدى. ئۇلار ماھمۇت موھىدىنىڭ نېمە بولغانلىقى، قەيەرگە كەتكەنلىكى ھەققىدە ئابدۇنىيازنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ، بۇ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇنىياز مېنى (قادىر ھاجىنى) ئابدۇللا داموللامنى قەشقەرگە ۋەكىل بولۇپ بېرىشكە تەيىنلىدى. بۇ چاغدا ئابدۇنىياز لىۋ سىلىڭغا ھەم كېڭەش كونسۇلغا خەت يېزىپ بەردى. لىۋ قوماندانغا يازغان خەتتە ماھمۇت مۇھىدىنىڭ چىقىپ كېتىش جەريانلىرى چۈشەندۈرۈلۈپ، مونۇ ئۈچ تەلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

1. 6-دۇۋىزىيەنى يەكەندە تۇرۇشقا تەستىقلىسە؛

2- 6-دۇۋىزىيەنىڭ تەمىناتى ئۆلكە مەجى ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بېرىلسە.

3- ئابدۇنىياز 6-دۇۋىزىيەنىڭ كوماندىرلىقىغا بەلگۈلەپ بېرىلسە.

ئەگەر يۇقارقى تەلەپلەر ئورۇنلانسا ھۆكۈمەتنىڭ قانداق تەلىۋى بولسا ئورۇنلايمىز دېيىلگەن.

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلخانىسىغا يازغان خەتتە: «كېڭەش ئىتتىپاقى ئېزىلگۈچى مىللەتلەرنىڭ باش پاناسى، شۇڭا شۇ شارىغا ئاساسەن بىزگە ياردەم بەرسە، بىز كېڭەش ئىتتىپاقىغا قارشى ئەمەس. بىز ئۇلار بىلەن دوست ئۆتۈشنى خالايمىز. كېڭەش ئىتتىپاقى بىزنىڭ يۇرتىمىزدا قانداق سوداسانائەتنى يولغا قويسا بىز ئۇنى ھىمايە قىلىمىز ۋە قوغدايمىز» دېيىلگەن.

بىز 4-ئاينىڭ 20-كۈنى يېڭى شەھەر قوماندانلىق شتابىغا چۈشۈپ لىۋ قوماندان بىلەن كۆرۈشتۇق. ئۇ ماھمۇت مۇھىدىنىڭ قېچىپ كېتىش سەۋەبلىرىنى سورۇشتۇردى ھەم ئۆزىنىڭ ئۇنىڭ قېچىشىدىن خەۋىرى يوقلىقىنى ئېيتتى. بىز ئەتىسى مۇۋەققەت قوماندان قۇربان سەيدى بىلەن كۆرۈشتۇق. قۇربان سەيدى بىز بىلەن ئىشخانىسىدا پاراڭلاشتى. شۇ ئارىلىقتا كېڭەش ئىتتىپاقى كونسۇلى ئابلا ئەپەندى (تاتار) كىرىپ كەلدى. ئۇ كىشى بىزدىن يەكەن ئەھۋالىنى سورىدى. ئاندىن ئابدۇنىيازنىڭ كونسۇلغا يازغان خېتىنى بەردۇق. ئۇ خەتنى شۇ يەردىلا ئېچىپ كۆرۈپ: «ھازىر مېنىڭ ئىشىم ئالدىراش، سىلەر قايتىدىغان چاغدا ئابدۇنىيازغا خەت يېزىپ بېرىمەن ئالغاچ كېتەرسىلەر» دېدى.

ئابلا ئەپەندى بۇ خەتنىڭ موھىملىقىدىن تەسىرلىنىپ ھەم ئۇنى ئېتىراپ قىلىپ موسكۋاغا خەۋەر بەرگەن بولسا كېرەك. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ موسكۋاغا چاقىرتىلىپ 1937-يىلدىكى تېررورنىڭ قۇربانى بولۇپ كېتىدۇ...

بىز قەشقەرگە ۋەكىل بولۇپ كەتكەندە ماخۇسەن ئابدۇنىيازنى قاغىلىققا چاقىرىپ، سوھبەت ئۆتكۈزۈلۈپ، ئىككى تەرەپ بىرلىشىپ شىڭ-شىسەيگە قارشى ئۇرۇش قىلماقچى بولىشىدۇ. ئىككىيلەننى بۇزماقچى بولغان شىڭ-شىسەي ماخۇسەنگە تېلېگراممىسى يوللاپ، «سەن ئابدۇنىياز بىلەن ئۇرۇشۇپ ئۇنى قۇرالسىزلاندۇرساڭ، مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن» دەيدۇ.

ماخۇسەن ئابدۇنىيازغا: «شىڭ-شىسەي تېلېگراممىسىغا قوشۇلدىم» دەپ قويىدۇم. ئەمەلىيەتتە ئىككىمىز بىرلىشىپ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالايمىز دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپ بىرلىشىپ، ماخۇسەن 300 قوراللىق ئەسكىرىنى ئابدۇنىيازنىڭ ئىختىيارىغا بەردى. ئابدۇنىياز 1300 ئەسكەر بىلەن قەشقەر كونا شەھەرگە، ماخۇسەن 1500 ئەسكەر بىلەن قەشقەر يېڭى شەھەرگە ھۇجۇمغا ئاتلاندى.

قادىرھاجى مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئابدۇنىياز مېنى چاقىرتىپ ئۆزىگە مۇشەۋۋىر قىلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭ يۈرۈشىگە قاتناشتىم. ئابدۇنىياز مۇيىدىنلەر 1937-يىلى 25-ماي كۈنى يەكەندىن چىقىپ 29-مايدا قەشقەرگە يېتىپ كەلدۇق، ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئەسكەرلىرى سىزىپ قېلىپ بىزگە قارشى ئوق چىقاردى. لېكىن ئارىلىق يىراق بولغاچقا ئادەم چىقىم بولمىدى. ئىسھاق بەگ قوماندانلىقىدىكى ساقچىنىڭ 300دەك ئەسكىرى بار ئىكەن. بىز يۇمىلاق شەھەرنى قورشاۋالدۇق. قۇربانىيازنىڭ قوماندانلىقىدىكى مىللىي قىسىم بىزگە قارشى ئوق ئېتىشقا باشلىدى. كېيىن ئۇلار بىزنىڭ ئەسكەرلەرنىڭ ماھمۇت مۇھىدىنىڭ يەكەندىكى ئەسكەرلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئاستا سېپىلدىن چۈشۈپ بىزگە قوشۇلدى ۋە سېپىمىزنى ئۇلغايتىۋەتتى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان كېڭەش كونسۇلى ئالدىراپ تېنەپ ئابدۇنىياز بىلەن قۇربان سەيدىنى كېلىشتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلدى. كونسۇلنىڭ كېلىشتۈرۈشى بويىچە يۇمىلاق شەھەردىكى قۇربان سەيدىنىڭ ئەسكەرلىرى يېڭى شەھەرگە چىقىپ كېتىش، ئابدۇنىيازنىڭ ئەسكەرلىرى يۇمىلاق شەھەرگە ئورۇنلىشىش. بۇنىڭغا ئابدۇنىياز بىلەن ماخۇسەن قول قويغان.

كېلىشىمنىڭ مەخسىتى قۇربان سەيدى ئەسكەرلىرىنىڭ ئابدۇنىيازغا قوشۇلۇپ كېتىشىدىن ساقلىنىش؛ ئۇرۇمچىدىن كېلىدىغان شىڭ شىسەي ئەسكەرلىرى يېتىپ كەلگىچە قەشقەرنى ئۇتۇپ تۇرۇشتىن ئىبارەت ئىكەن...

بۇ قېتىممۇ كېڭەش ھۆكۈمىتى قارانىيتى بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ غالىبىيىگە قارشى چىققانلىقى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتتى.

ئابدۇنىياز ماخۇسەن بىلەن قىلىنغان قارار بويىچە مارالۋېشىغا يۈرۈش قىلىپ، ئۈرۈمچىدىن مارالۋېشىغا كېلىپ سېپىل ئىچىگە ئورۇنلىشىۋالغان ئەسكەرلەرنى ھۇجۇم بىلەن قاچۇرۇپ، ئىككى ماشىنىدىكى دۈشمەننى يوقىتىپ، 80دەك قورال، بىر نەچچە ساندۇق ئوقنى غەنىمەت ئالىدۇ. ئۇستىدىن ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن ئايروپىلاننى ئېتىپ چۈشۈرىدۇ ۋە ئۇچقۇچىنى تىرىك قولغا ئالىدۇ، شۇندىن كېيىن ئابدۇنىياز ئاۋات، كەلپىن، ئۇچتۇرپان، ئاقچى قاتارلىق ناھىيەلەرنى ئىگىلەپ، ئاقسۇ يېڭى شەھىرىدىكى خىتاي ئەسكەرلىرىگە تەھدىت سالىدۇ، يەنە ئۇ خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈرۈمچىدىن كېلىش يولىنى توسۇش ئۈچۈن داۋۇت قارى باشچىلىقىدىكى يۈز ئەسكەرنى شايار، كۇچار ئەتراپىغا ئەۋەتىدۇ. ئۇلار پارتىزانلىق ھەرىكەت قىلىپ ئەسكەرلەر سانىنى تۆرت يۈزگە يەتكۈزىدۇ، ئۈرۈمچىدىن كېلىۋاتقان ئىككى ماشىنا ئەسكەرنى توسۇپ تەسلىم قىلىپ، مىلتىق، ئوق-دورىلارنى غەنىمەت ئالىدۇ.

مىللىي قىسىملارنىڭ جەڭگىۋارلىقىدىن قورققان شىڭ دۆبەن قاتتىق ۋەھىمىدە قالىدۇ. بۇ چاغدا كېڭەش ھۆكۈمىتى ئۇنىڭغا ئەسكەر ئەۋەتىپ ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن جانلانغان شىڭ شىسەي مىللىي قوزغىلاڭچىلارغا ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. مىللىي قىسىم ئاۋاتقا تۈپلىنىدۇ. بۇ چاغدا باتالون كوماندىرى مويىدىن تەنغۇنىڭ ئاقسۇدىكى خىتايلارغا خەۋەر بەرگەن خېتى قولغا چۈشىدۇ ۋە ئۇنىڭغا رۇس ئۇچقۇچىنى قاچۇرۇۋەتكەن گۇناسى قوشۇلۇپ ئۆلۈم بۇيرۇغى ئېلان قىلىنىپ ئېتىپ تاشلىنىدۇ.

شىڭ شىسەينىڭ قوشۇنلىرى كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئالتايىسكي ئوتريادلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئاقسۇ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، ئابدۇنىيازلارغا قارشى ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. ئابدۇنىيازنىڭ قوشۇنلىرى قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، خىتاي تەرەپنىڭ ئادەملىرى كۆپ، قوراللىرى خىل بولغاچقا ئۇلار بىلەن تەڭ كېلەلمەي ئاۋات تەرەپكە چېكىنىدۇ. بۇ چاغلاردا ئايروپىلانمۇ ئوق ياغدۇرىدۇ. ماخۇسەن بىر پولك ئەسكىرى بىلەن مارالۋېشىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. دۈشمەن بىلەن تەڭ كېلەلمىگەن ئابدۇنىياز يەكەن دەرياسىنى بويلاپ مەكىت تەرەپكە كېتىدۇ. ماخۇسەننىڭ پەيزاۋاتنى ساقلاپ ياتقان مالويجاڭ دېگەن ئەسكەر باشلىقى كېڭەش ئىتتىپاقى كونسۇلىنىڭ خىزمەت ئىشلىشى بىلەن ئىسيان كۆتۈرۈپ، شىڭ شىسەيگە ئۆتۈپ كېتىدۇ ۋە ماخۇسەنگە قارشى ئۇرۇش قىلىدۇ.

كېڭەش ئارمىيەسى قەشقەرگە بېسىپ كىرگەندە ماخۇسەن ئەسكەرلىرى بىلەن يەكەنگە چېكىنىدۇ. يېڭى شەھەردىكى قۇربان سەيدىنىڭ ئۇيغۇر ئەسكەرلىرى كونا شەھەرگە قايتىپ كىرىدۇ. سېتىلغان مالوجاڭ ماخۇسەننى كەينىدىن قوغلاپ يەكەنگە بارىدۇ. ماخۇسەن بۇ چاغدا قاغىلىق ئارقىلىق ھىندىستانغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. قالدۇق ئەسكەرلىرى كېڭەش ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن چۆلنىڭ سېپىدا قىرىپ تاشلىنىدۇ.

ئىككى ئوتتۇرىدا قاتتىق جەڭلەر بولۇپ ئابدۇنىياز كۆپ ئەسكەرلەردىن ئايرىلىدۇ، بەزىلەر ئۇنىڭغا ھىندىستانغا چىقىپ كەتسەك دېگەندە ئۇ، ھىندىستانغا چىقىپ كەتكەن ماھمۇت مۇھىدىنىڭ تەغدىرى نېمە بولدى؟ چەت ئەلنىڭ بىزگە ياردەم بېرىشى ناتايىن، چىقىپ كېتىدىغانلار كېتىۋەرسۇن. ئەمما مەن ئەسكەرلىرىمنى تاشلاپ ھېچ ياققا بارماي دۈشمەن بىلەن ئۆلگىچە ئېلىشىمەن-دەيدۇ. دۈشمەنلەر ھەر تەرەپتىن قىستاپ ھۇجۇم قىلىپ قايساپ كەلگەندە بىر قىسىم كىشىلەر ھىندىستانغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئابدۇنىياز بولسا، يېكسار ناھىيەسىگە چېكىنىپ ئۇرۇش قىلىدۇ. ئۇ چۈشكەن سارايىنى بىرنەچچە ماشىنىدا كەلگەن دۈشمەن ئەسكەرلىرى قورشاۋالىدۇ. ئابدۇنىياز ئۈچ سائەت ئۇلار بىلەن ئېتىشىدۇ. ئاخىرىدا ئۇ ئوق تېگىپ يارىلانغاندىن كېيىن دۈشمەن قولىغا چۈشىدۇ. ئۈرۈمچىگە شىڭ-شىسەي ئۇرمىسىگە ئېلىپ بېرىلىپ قاماپ ۋە قىيىن قىستاق بىلەن ئۆلتۈرۈلىدۇ.

خەلقىمىزنىڭ مىللىي قەھرىمانى ئابدۇنىيازنىڭ يارقىن سىماسى ئەۋلاتلار قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

قادىر ھاجىم كېرىم ئوغلى،
بىشكېك شەھىرى.

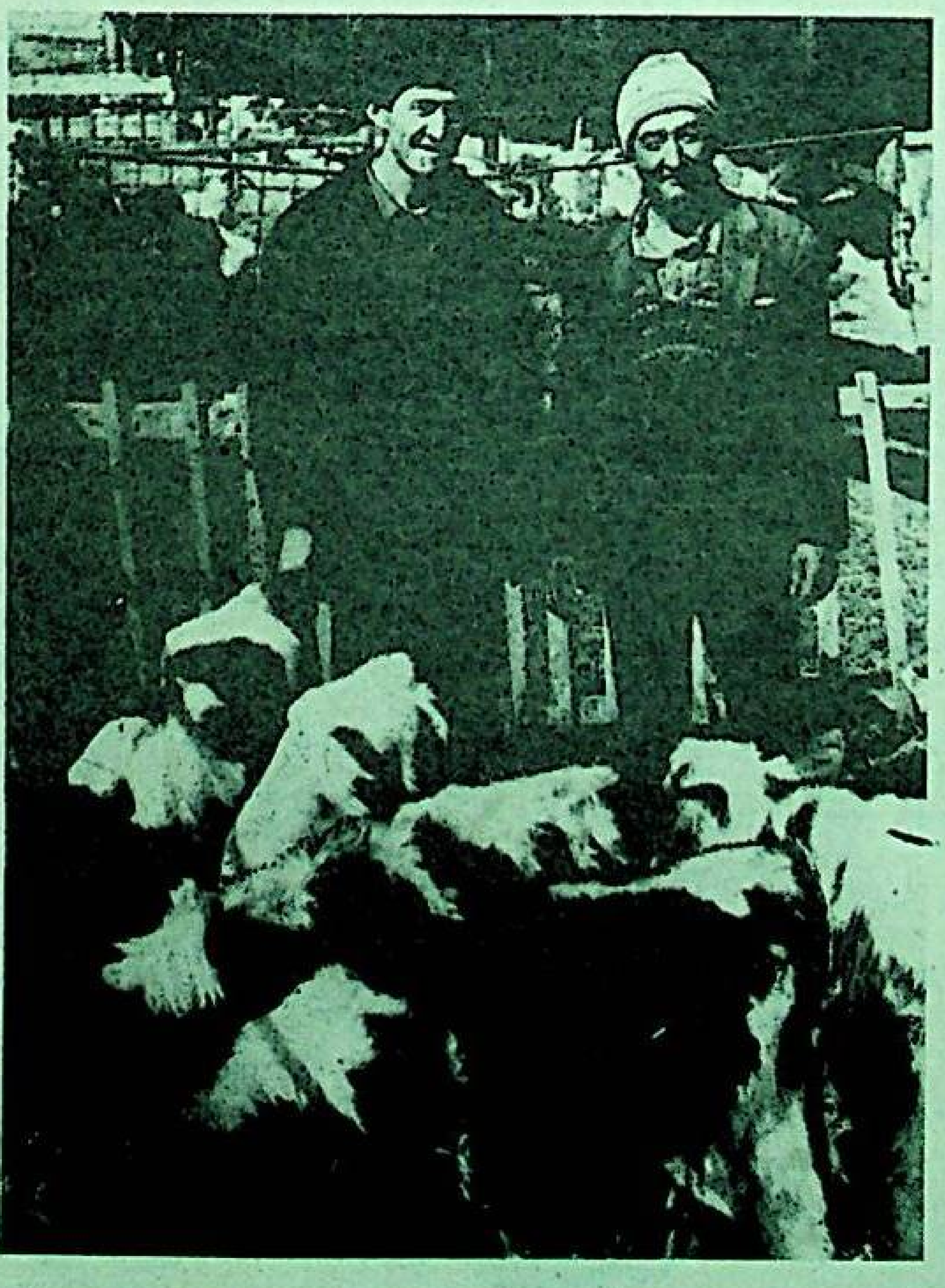

سۈرەتلەردە: 1) فېرما ئىلغارلىرى ب. ئاقشالوۋ بىلەن ب. دوسپالوۋا.
2). موزاي باققۇچىلار ق. شويانبايېۋ، ئو. بېكبوسىنوۋ.
3). سېغىنچى ئا. ئاسۇبايېۋا.
ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ئالمۇتا ۋىلايىتى. «ئاسى» سوۋخوزىنىڭ چارۋىچىلىرى دولەتكە سۈت مەھسۇلاتلىرىنى سېتىشتا چېلەك ناھىيەسىدە ئالدىنقىلار قاتارىدا كېلىۋاتىدۇ. سېغىنچىلار ھەر كۈنى 5،2-3 توننا سۈت سېغىشقا ئېرىشمەكتە.

«ئۇلار تاڭنىڭ يورۇقشى بىلەن ئات چېپىپ كەلگەن»

«كاراۋان» ھەپتىلىگىنىڭ بىيىل 6-ماي كۈنى چىققان سانىدا «ئۇلار تاڭنىڭ يورۇقشى بىلەن ئات چېپىپ كەلگەن» دېگەن سەرلەۋھىلىك «يۇروپېنان ماگازىن» ژۇرنالىدا ئېلان قىلىنغان ماقالە تەرجىمە قىلىپ بېسىلغان. ئويلايمىزكى، ئۇنىڭدا كۆتۈرۈلگەن مەسىلە بىزنىڭ گېزىتخانلىرىمىزنى سوزسىز قىزىقتۇرىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ، دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلىۋاتىمىز.

*

شىنجاڭلىق (شەرقىي تۈركستانلىق تەرجىمان ئىزاھى) ئاتلىقلار كىم بولغان ئېدى؟ ئېھتىمال، ھازىرقى ۋېنگىرلارنىڭ ئەجدادلىرى خىتاينىڭ ژىراق غەربىي-شىمال رايونىدىن كېلىپ چىققان.

ۋېنگىرلار ئۆزىنىڭ مىڭ ژىللىق تارىخى ۋە ئون مىللىون ئاھالىسى بىلەن ھەممە ۋاقىت ياۋروپىدا سىرلىق ئارال ھېساپلىنىپ كەلگەن ئېدى. بارلىق مەركىزىي ياۋروپىلىق ئېتنىكلىق گرۇپپىلار دېگەندەك- پولەكلەر، چېخلار، ئاۋستىرىتسلار يە سلاۋيان، يە گېرمان ئەجداتلىرىدىن كېلىپ چىققان دەپ ھېساپلىنىدۇ. ۋېنگىرلار بولسا پۈتۈلەي تەنھا. ۋېنگىرلار ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ يېقىن قېرىنداشلىرى فىنلار ۋە ئېستلار بىلەن بىرلىكتە ئاتلىق مادىيارلار تويلىرى كارپات بويلىرىغا بېسىپ كىرگەن ۋە ھازىرقى ۋېنگىرىيە جايلاشقان يەرگە ئورۇنلاشقان ئېرامىزدىن ئىلگەركى 895-ژىلدىن باشلاپ ئېتنىكلىق ۋادىنى ئىگىلىگەن. لېكىن ئۇلار ئەسلىدە قەيەردىن كەلگەن؟

ۋېنگىرىيەلىك ئانتروپولوگلار مىڭ ژىل ئۆتكەندىن كېيىن بۇ سوئالغا يەر شارىنىڭ ئەڭ ژىراق بولۇڭىدىن: خىتاينىڭ غەربىي-شىمالىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىدىن جاۋاپ تاپتۇق، دېگەن قارارغا كېلىشتى. 1986-ژىلدىن باشلاپ بۇ يەرگە جايلاشقان يۈزلىگەن قېدىمىي قەبرىلەرنى قېزىپ تەكشۈرۈش ئەسلىدە ئۇيغۇرلار ماكانى ئېكەنلىكى بىلەن ھەممىگە مەلۇم بولغان بۇ يەر ۋېنگىر خەلقىنىڭ قېدىمىي ۋەتىنى بولۇپ ھېساپلىنىدىغانلىقىنى كورسەتتى.

«شىنجاڭنى (شەرقىي تۈركستاننى. ت) ھەر قېتىم زىيارەت قىلىش بۇ مېنىڭ ئۈچۈن چوڭ يېڭىلىق،- دەيدۇ بۇنىڭدىن توققۇز ژىل ئىلگىرى تۇنجا ئېكسپېدىتسىيەگە رەھبەرلىك قىلغان ئىشتىۋان كىسبېي.- بىز بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىپ، بىر قەبرىنى قازغاندا ئۇنىڭدىن ۋېنگىرىيەدە تاپقان ئانتروپولوگىيەلىك ئوبيېكتلارنىڭ نەق ئۆزىنى بايقىدۇق. بۇ يەردىكى قەبىلىلەرنىڭ دەپىن قىلىش ئادەتلىرى بىلەن 9-10-ئەسىرلەردىكى ۋېنگىرلارنىڭ دەپىن قىلىش ئادەتلىرى ئوپ-ئوخشاش بولۇپ چىقتى. مۇنداق رەسىم-قائىدىلەر باشقا ھېچ بىر خەلقتە بولمىغان».

شۇنداقتىمۇ ۋېنگىرلار بىلەن خىتاينىڭ شىمالىدا ياشاۋاتقان خەلق ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىقنىڭ ئەڭ نېشەشلىك دەلىلى بۇ يەردە (شەرقىي تۈركستاندا) ھازىر ياشاۋاتقان ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا تۇرىدۇ. دەپ ھېساپلايدۇ كىسبېي. «بۇ يەردە ياشاۋاتقان كىشىلەر بارلىق جەھەتتىن ۋېنگىرلارغا ئوخشاش. ھەم بىولوگىيەلىك مەزمۇن جەھەتتىن، ھەم تاشقىي قىياپەت جەھەتتىن، ۋە ھەتتا خەلق سەنئىتى جەھەتتىن ئۇلار بىر-بىرسىدىن پەرىق قىلمايدۇ»- دەپ چۈشەندۈرىدۇ كىسبېي.

كىسبېي شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرى بىلەن ۋېنگىرىيە دېخانلىرىنىڭ ئەنئەنەۋىي كىيىملىرىدىن، مۇزىكا ماۋزۇلىرى ۋە ئاھاڭلىرىدىن ئوخشاشلىق تاپقان. ۋېنگىرلارنىڭ باشقىمۇ مىللىي ئالاھىدىلىكلىرى، مەسىلەن، ئاماققا قوشىدىغان ھەر خىل ئاچچىق-چوچۇك، خۇش پۇراق دورا-دەرمەكلەر بىلەن توكاي شارابىغا خۇشتارلىقى ئۇلارنى قېدىمىي ئۇيغۇرلار بىلەن يېقىنلاشتۇرىدۇ. كىسبېي شۇنداقلا گوبى چولىدىن تېپىلغان ئېرامىزدىن ئىلگەركى 800-ژىلغا تەئەللۇق تاشتىكى يېزىقلار قېدىمىي ۋېنگىر يېزىقى قىلىپ ئېلىنغان دەپ تەستىقلەيدۇ.

كىسبېي ئۈچۈن ئەڭ جەلىپ قىلارلىق يېڭىلىق شىنجاڭغا قىلىنغان دەسلەپكى ئېكسپېدىتسىيە ۋاقتىدا يۈز بەردى. يەرلىك ئاھالە كىسبېنىڭ ئىلتىماسى بويىچە بۇنىڭدىن مىڭ ژىل ئىلگىرى غەرىپكە كەتكەن، لېكىن بىر كۈنى قايتىپ كېلىشكە ئېگىشلىك ئۇيغۇر قەبىلىسى توغرىلىق ھېكايە قىلىنىدىغان قېدىمىي خەلق رىۋايىتىنى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇنلاپ بەردى. «ئۇلار بىزنى يېقىن دوستلىرى ھەم قېرىنداشلىرىدەك قوبۇل قىلدى،- دەيدۇ كىسبېي.- بۇ مېنىڭ ئۈچۈن ئۇنتۇلماس ۋاقىەدۇر».

كىسبېنىڭ تەشەببۇسىنى ھەممە ئالىملار دېگەندەك قوللاپ- قۇۋۋەتلىمەيدۇ. شىنجاڭدىكى قەبرىلەرنى قېزىپ تەكشۈرەش ئىشلىرى ۋېنگىرلار بىلەن فىنلارنىڭ ئۇمۇمىي ئەجدادلىرى ئۇرالدىن، ئوب دەرياسىنىڭ بويلىرىدىن كەلگەن دېگەن كەڭ تارقىلغان نەزەرىيەگە زىت كېلىدۇ. چۈنكى ھەر ئىككى يېزىق-فىن ھەم ۋېنگىر يېزىقى فىن-ئۇگور يېزىقلىرى گرۇپپىسىغا كىرىدۇ. ھەم ئۇلار بىر قانچە ئومۇمىي سوزلەرگە ئېگە.

كىسبېنىڭ تەكىتلىشىچە، ھازىرقى فىنلار بىلەن ۋېنگىرلارنىڭ ئەجداتلىرى بۇ سوزلەرنى (ئۇلار ھەممىسى بولۇپ 42 سوز) مادىيارلار 7-ئەسىردە غەربىي-شىمالىي خىتايدىن (ئۇيغۇرلار زېمىنىدىن. ت) قوزغىلىپ، ئۇرال بويىدا فىنلار بىلەن ئۇچراشقان ۋاقىتتا بىر بىرىدىن ئۆزلەشتۈرۈۋالغان بولۇشى مۇمكىن. ئىككى خەلق 160 ژىلغا يېقىن بىللە ياشىدى، بۇ ۋاقىت،- دەيدۇ كىسبېي،- بەزى سوزلەرنىڭ ئۇلار ئۈچۈن ئومۇمىي بولۇپ كېتىشىگە پۈتۈنلەي يېتەرلىك مۇددەت.

ئەنئەنىچىلەر ۋېنگىرلارنىڭ كېلىپ چىقىشىنى ئۇرال بىلەن باغلاشتۇرىدىغان نەزەرىيەنىڭ سىياسىي مەخسەتلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلغانلىقىنى دەلىللىمەكتە. 19-ئەسىردە ۋېنگىرىيەنى بېسىۋالغان ئىستىلاچى گابسبۇرگلار ئۇنى ۋېنگىرلارنىڭ تۈركىيە بىلەن بولغان قېدىمىي ئالاقىلىرىنىڭ ئەھمىيىتىنى ئاجىزلىتىش ئۇسۇلى سۈپىتىدە پايدىلاندى. ئارىدىن بىر ئەسىر ئوتكەندىن كېيىن كېڭەش ئىتتىپاقى ۋېنگىرلارنىڭ ئوتمۇشىنى س س س ر تەركىۋىدىكى تېررىتورىيە بىلەن باغلاشتۇرۇشنى قۇلايلىق ھېساپلىدى. لېكىن 19-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە ۋېنگىرلار ئۆزىنىڭ ئوتمۇش يىلتىزىنى ئىزدەپ، ئاسىيەنى كوزدە تۇتتى. بۇ توغرىلىق ۋېنگىر-تىبەت جەمىيىتىنىڭ ئۇيغۇنلاشتۇرغۇچىسى ئېرژېبېن توت مۇنداق دەيدۇ: «بارلىق قېدىمىي رىۋايەتلەر بىلەن ئەپسانىلار ۋېنگىرلارنى شەرىق خەلقلىرى بىلەن باغلاشتۇرىدۇ».

1819-ژىلى ئاتاقلىق ۋېنگىر ئېتنوگرافى شاندور كوروشى چوما مادىيارلار كېلىپ چىقىشىنىڭ يىلتىزىنى ئىزدەش مەخسىتىدە تىبەتكە ئاتلىنىشنى قارار قىلدى. لېكىن ئۇ ئۇ يەرگە يېتەلمىدى. كىسبېنىڭ تەكىتلىشىچە، 1842-ژىلى كوروشى ئولۇم ئالدىدا ئېيتقان ئاخىرقى سوزىدە «ۋېنگىر خەلقىنىڭ يىلتىزى ئۇيغۇرلار يېرىدە» دېگەن. ئۇ بۇ يىلتىزنى قەيەردىن ئىزدەشنى ياخشى بىلگەن.

سىياسەتچىلەر ئۆزۈن ۋاقىتقىچە، موسكۋا بىلەن بېجىندا 80-ژىللاردا سىياسىي ئوزگىرىش بولغىچە ئانتروپولوگلارنى شىنجاڭدىن (شەرقىي تۈركستاندىن) ژىراق تۇتۇشقا تىرىشتى. ئەندى ئاخىرى ۋېنگىرىيە بىلەن خىتاي ئوتتۇرىسىدىكى ئات تۇياقلىرىنىڭ مىڭ ژىللىق ئىزىنى بېسىپ ياتقان تۇمان كوتىرىلىشكە باشلىدى. «بۇ ئاھايىتى ياخشى،- دەيدۇ كىسبېي.- ئانتروپولوگىيە 150 ژىل ھوكۇمەتلەرگە خىزمەت قىلدى، لېكىن مەن بۈگۈن ئوزەمگە ھەقىقەتتىن باشقىسىغا خىزمەت قىلماسلىق ئەركىنى بېرىمەن».

مەڭگۈ خاتىرىمىزدە

بىيىل 8-ئاپرېل كۈنى شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 ژىللىقىنى ئىشانلىغاندا، بىز شانلىق ئارمىيەمىزنىڭ بېسىپ ئوتكەن يولىغا بىر نەزەر تاشلاپ، جاپاكەش خەلقىمىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىغا توغرا باھا بېرىشتە شۇ دەۋرىدىكى ئىچكى ۋە تاشقى ۋەزىيەتنى، بىزنىڭ ئىنقىلاۋىمىزغا مەنپىيەتدار ۋە مەنپىيەتدار بولمىغان كۈچلەرنىڭ نىيەتلىرىنى يەنە بىر قېتىم كوز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ، توغرا خۇلاسە چىقىرىشىمىز كېرەك.

مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ 50 ژىللىق سەنەسىنى ھەم خوشاللىق، ھەم ئېچىنىشلىق قايغۇ ھەسرەت بىلەن خاتىرلەيدۇق، چۈنكى بېرىلگەن قۇربانلار، توكۇلگەن قانلار بەدىلىگە كەلگەن ئىستىقلالىيەت ئۇزاققا سوزۇلمىدى. مەن غۇلجا ئازات ئىشانلىق 2-ئاتقۇچىلار پولكى تەركىۋىدە خىزمەت قىلغان ئېدىم. بۇ پولك ئىنقىلاپ مەيدانىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى سەپلىرىدە بولۇپ، ماناس دەرياسىنىڭ بويىدا بىرىنچى لىنىيەدە تۇرغان.

11 بېتىم پۈتۈلگەن 1946-ژىلى پولكىمىز ھوكۇمەت قارارى بىلەن غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ ھەيرانباغقا ئورۇنلاشتى، كېيىن ئۇنىڭغا 42-تارباغاتاي پولكى دېگەن نام بېرىلىپ، ئاندىن يەنە غۇلجا 4-زاپاس پولكى دېگەن نام بىلەن پولكىنىڭ جەڭگىۋارلىق بايرىقىنى ساقلاپ قالغان ئېدى.

شەرقىي تۈركستان ھوكۇمىتىنىڭ قارارلىرىغا بىنائەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىقى ۋە باش شتابىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگىدە ئارمىيە ئۈچ بىرگادىغا بولۇنۇپ، فرونتلار ئېچىلىپ دۈشمەنگە قارشى جەڭ قىلىش مەيدانلىرى، يولۇئۇش ۋە ژۇرۇش مارشرۇتلىرى بەلگۈلىنىپ، جەڭگىۋارلىق ھەرىكەتكە ئاتلىنىدۇ. مىللىي ئارمىيە ئاساسىي جەھەتتىن ئۈچ فرونت يولىنىشىدە ھەرىكەت قىلدى، بىرىنچى فرونت ئورتا يولىنىش-جەڭ، شىخولارنى بېسىپ ئوتۇپ ئۇرۇمچىنى ئىشغال قىلىشقا قارىتىلغان. ئىككىنچى فرونت ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنى، ئۈچىنچى فرونت بولسا ئاقسۇ، كۇچا، باي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىنى ئازات قىلىشقا قارىتىلغان. ئەينە شۇ بەلگۈلەنگەن پىلانلار بويىچە كوزدە تۇتۇلغان جايلارنى ئازات قىلىش ئۈچۈن ھەربىي بۇيرۇقلارغا ئاسەسەن ئالغا ئىلگەرلىگەن ھالدا دۈشمەننىڭ شۇنچە كۈچلۈك قۇرال-ياراق بىلەن تەمىنلەنگەن ئارمىيەسىنى تارمار قىلىپ، ئىشغال قىلىنغان بارلىق جايلاردا مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ غالىپ بايراقلىرى قادالغان ئېدى.

لېكىن مىڭ ئەپسۇسكى، شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسى ئەينە شۇنداق ئۈستۈن روھ بىلەن غالىبانە ئالغا ئىلگەرلەپ جەڭ قىلىۋاتقان بىر ۋاقىتتا بىزنىڭ ئىستىقلالىيەتكە ئېگە بولۇشىمىزنى خالىمايدىغان تاشقى كۈچلەرنىڭ غەرەزلىك مەخسەتلىرىگە باغلىق بىرىنچى ۋە ئۈچىنچى يونۇلۇشتىكى فرونتلارنىڭ ئوز ئۈستىگە قويغان ۋەزىپىلىرى ئاداققىچە ئورۇنلانماي، يېرىم يولدا توختاپ قالغان ئېدى.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلىشىمىز كېرەككى، مىللىي ئارمىيەنىڭ غالىبلىرى ئوڭايلىقچە قولغا كەلگىنى يوق، دۈشمەن بىلەن بولغان جەڭلەردە بىزنىڭ مىڭلىغان ئوغلانلىرىمىز قۇربان بولدى، مىڭلىغان پارتىزانلار بىلەن جەڭچىلەر يارىدار بولدى، بەزىلەر مەجرۇھ بولۇپ قالدى.

ھە، بىزنىڭ ئىنقىلاۋىمىزنىڭ مېۋىسى بولغان ئۈچ ۋىلايەتتىكى ئىستىقلالىيەتنىڭ ھاياتى ناھايىتى قىسقا، ئارانلا بەش ژىل داۋام قىلىنغاندەك بولدى، لېكىن ئەينە شۇ بەش ژىل ئەسىرلەرگە تەڭ ژىللار بولدى، چۈنكى جاپاكەش خەلقىمىز ئىستىقلالىيەتنىڭ نېمە ئېكەنلىگىنى چۈشەنگەن، ئۇنىڭ تەمىنى تېتىغان ئېدى.

-بىز شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ جەڭچى- ئوفىتسېرلىرى ئارمىيەمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 ژىللىقىنى ئەسلەپ تۇرغان موشۇ ۋاقىتتا ئەڭ ئالدى بىلەن ئىنقىلاۋىي قۇربانلىرىمىزنىڭ روھىغا تازىم قىلىشىمىز لازىم.

ئەخمەتجان غازى،
مىللىي ئارمىيەنىڭ سابىق ئوفىتسېرى،
بىشكېك شەھىرى.

سۈرەتتە: غۇلجا ئازات ئىشانلىق 2-ئاتقۇچىلار پولكىنىڭ بىر توپ ئوفىتسېرلىرى. (ئوڭدىن بىرىنچى قاتاردا): پولك كوماندىرىنىڭ سىياسىي ئىشلار بويىچە مۇئاۋىنى توختى ئىبراھىم؛ بىرىنچى باتالىون كوماندىرى ئابابەكرى توردىيېۋ؛ پولك كوماندىرى ئابدۇللا شەرىپوۋ، پولك شتاپ باشلىقى باۋكەي؛ پولك شتاپ باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى ئەخمەتجان غازىيېۋ؛ (2-قاتاردا سولدىن ئوڭغا): پولك قۇرال بولۇمىنىڭ باشلىقى ۋاسىلىي چېچېنكوۋ؛ ترانسپورت بولۇمىنىڭ باشلىقى جالال زىياموۋ؛ تىببىي بولۇم باشلىقى تكاچېنكو، پولك شتاپ داۋۇپد بولۇمىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېشىت شەرىپوۋ؛ پولك شتاپ ھەربىي بولۇم باشلىقى نىكولاي ئۇشكوۋ؛ پولك شتاپ سىياسىي بولۇم باشلىقى رەپقەت؛ باتالىون كوماندىرىنىڭ ئورۇنباسارى توختى ئەختەموۋ؛ باتالىون سىياسىي بولۇم باشلىقى ئابدۇۋايىت ئۇلاتايېۋ؛ پولك سانئىنستروكتورى نىيازوۋ، 1949-ژىلى غۇلجىدا چۈشكەن سۈرەت.

تىل دۇردانىلىرى ھەققىدە ئەسەر

ئۇلۇق مەدەنىيىتى ئىنسانىيەتنىڭ مەلۇم ھاياتىدا، ئۇلىڭ مەدەنىي سەۋىيەسىنى كۆتۈرۈشتە ۋە بەدىئىي تەپەككۇرىنى تەكامۇللاشتۇرۇشتا مۇھىم ئورۇنى ئىگىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاقە ۋاستىسى بولغان تىلنىڭ توغرا، ئېنىق ۋە ئىپادىلىك بولۇشى يولىدا دادىل ھەرىكەتنىڭ ئەھمىيىتى چەكسىزدۇر. ماكسىم گوركىي «تىل توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدا تۆۋەندىكىچە يازىدۇ: «تىلنىڭ تازىلىقى، مەنا ئېنىقلىقى، ئۇتكۆرلىكى ئۈچۈن كۈرەش مەدەنىيەت قۇرالى ئۈچۈن كۈرەشتۇر. بۇ قۇرال قانچىلىك ئۆتكۈر بولسا، قانچىلىك كوپىرەك ئۇتكۆر بولسا، شۇنچىلىك غەلىبە قىلغان بولىدۇ».

شۇنىڭغا ئەمەل قىلغان ھالدا كورنەكلىك ئالىم، پېشقەدەم ئۇستاز، ئۇ. جامالدىنوۋ كېيىنكى ژىللاردا زامان تەلەپلىرىگە لايىق ئوقۇش قۇراللىرى بىلەن دەرسلىك ۋە ئىلمىي ئەمگەكلىرى بىلەن سوز دۇردانىلىرى – فرازېولوگىيەگە ئائىت لۇغەتلەرنى نەشر قىلدۇرماقتا.

ئۇ. جامالدىنوۋنىڭ ئالىم سۈپىتىدىكى تەلەپ-ئېھتىياجلىرىنىڭ دائىرىسى ھەققەتەنمۇ كەڭ. بۇلى بىز ئۇنىڭ ئاخىرقى ئون ژىل مابەينىدا ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئىجادىيىتى بويىچە ئەمگەكلىرىدىن ئېنىمۇ روشەن كورەلەيمىز. 1979-ژىلى يازغان «ئۇيغۇر خەلق قوشاقچىلىرى» ناملىق ئىلمىي-ئاممىباپ ئەمگىگى بۇ خىلدىكى ئىشلارنىڭ دەسلەپكىلىرىدىن بولدى. 1988-ژىلى بولسا «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى» ناملىق كىتاۋى چىقتى.

ئۇ. جامالدىنوۋنىڭ ئىشتىراكى بىلەن تۈزۈلگەن 8-سىنىپ ئۈچۈن «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» دەرسلىگى بىر نەچچە قېتىم نەشر قىلىنىپ، ئۇتلىغان ژىللار داۋامىدا تۇراقلىق ئوقۇش قۇرالى سۈپىتىدە پايدىلىنىلدى.

ئالىمنىڭ تىلشۇناسلىق بويىچە يازغان ئەمگەكلىرىگە كەلسەك، بۇ ئىلىم ساھاسىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇ ئېيتارلىق ئۇلۇش قوشتى دەپ ئىشەشلىك ئېيتىش مۇمكىن. گېزىت ژۇرناللار بەتلىرىدە بېسىلغان ئۇتلىغان ماقالىلاردىن تاشقىرى ئۇ. جامالدىنوۋ بىر قانچە چوڭ مونوگرافىيەلەرنىڭمۇ مۇئەللىپىدۇر. ئۇ «نائۇكا» نەشرىياتىدا چىققان «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى» ناملىق توپلاملارنى يېزىشقا قاتناشتى، ئۇيغۇر مەكتەپلىرى ئۈچۈن دەرسلىكلەرنى يازدى، دىكتانت ۋە ئىزاھلىق توپلاملارنى تۈزدى، ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرى ئۈچۈن ئۇيغۇر تىلى بويىچە ئوقۇش قۇراللىرىنى ياراتتى.

ئۇ. جامالدىنوۋ – لۇغەتچىلىك ئەمگەكلىرىنى يارىتىشتىمۇ ئۇنۇملۇك ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئالىم. 1986-ژىلى ئۇنىڭ «ئۇيغۇر تىلى فرازېولوگىيەسىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» ناملىق ئەمگىگى نەشر قىلىندى. بۇ – ئۇيغۇر تىلى لېكسىكوگرافىيەسى ۋە لېكسىكولوگىيەسى بويىچە دەسلەپكى ئەمگەك. 1993-ژىلى «قازاقستان» نەشرىياتىدا مۇئەللىپنىڭ قايتىدىن ئىشلىنىپ، تولۇقتۇرۇلغان «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» ناملىق 20 باسما تاۋاق ھەجىمدىكى ئەسەرى ئوقۇغۇچىلار بىلەن يۈز كورۈشتى. بۇ ئەمگەكلەر ئۇزلىرىنىڭ ئورىگىناللىقى بىلەن، ئوقۇغۇچىلارغا بېرىدىغان بىلىمىنىڭ چوڭقۇر-كەڭلىكى بىلەن ئاجرىلىپ تۇرىدۇ.

كوپچىلىك خەلقىمىز ئۇيغۇر تىلشۇناسلىرىدىن ئۇرغۇللىغان ئىلمىي كىتاپلارنى، مۇئەممالىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىدىغان ئەمگەكلەرنى كۈتمەكتە. ئەينە شۇنداق مۇئەممالاردىن بىرى ئۇيغۇر لۇغەتشۇناسلىقىدا مەنىداش سوزلەر (سىنونىملار)، ئومونىملار لۇغىتى ئوخشاش ئىلمىي، قىسمەن ئوقۇش قۇراللىرىنى چىقىرىش ئىمكانىيىتى يارالسا، نۇر ئۈستىگە نۇر بولار ئېدى.

ئۇ. جامالدىنوۋنىڭ ژۇقۇرىدا قەيت قىلىپ ئوتكەن «ئۇيغۇر تىلى فرازېولوگىيەسىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» (مەخسۇس مۇھەررىرى پېشقەدەم مەدەنىيەت ئەربابى ئەخمەت ئىليېۋ) ئۇيغۇر، جۈملىدىن تۈركىيشۇناسلىققا قوشۇلغان چوڭ بىر توھپىدۇر.

فرازېولوگىيەلىك لۇغەت ئىشى تىلشۇناسلىقنىڭ مۇھىم ساھالىرىدىن بىرى ھېساپلىنىدۇ. تىلدىكى تۇراقلىق سوز بىرىكمىلىرى (فرازېولوگىيەلىك ئىبارىلەر) ئۇتۇقنى ئىشەشلىك، كۈچلۈك، راۋان، تەسىرچان، مەزمۇنلۇق، ئۇسلۇبىنى ئوبرازلىق قىلىشقا ياردەم بېرىدىغان ۋاستىلاردۇر. يازغۇچىلار، شائىرلار، سىياسىي ئەرباپلار، تەشۋىقاتچى ھەم تەرغىباتچى ناتىقلار ئۇزلىرىنىڭ ئەسەرلىرى ۋە ئۇتۇقلىرىدا خەلقىنىڭ سوز دۇردانىلىرى – فرازېولوگىيەلىك ئىبارىلەردىن ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىدۇ. فرازېولوگىيەدە خەلقىنىڭ تارىخىي تەرەققىياتى، ھاياتىي تەجرىبىسى مۇجەسسەملەنگەن بولۇپ، بۇنىڭدا ئەمگەك جەريانلىرى، كۈندىلىك تۇرمۇش مەسىلىلىرى، مەدەنىيىتى. قىسقا ئىبارىلەر، قاناتلىق سوز بىرىكمىلىرى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇ تىل غەزنىسى – خەلق سەنئىتىدۇر.

قېدىمىي دەۋرلەردىلا خەلق بولۇپ شەكىللەنگەن ئۇيغۇرلارنىڭ تىلى ئۇزىگە مۇناسىپ تېز بايلىقىغا ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ فرازېولوگىيەسىمۇ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. ئەجدادلىرىمىز ئەسىرلەر داۋامىدا ياراتقان قاناتلىق ئىبارىلەر ئەۋلاتلىرىمىزنى تا موشۇ كۈنگىچە قەدىر تەربىيىلەپ، ئۇلارنىڭ ئۇتۇق دائىرىسىنى كەڭەيتىپ كەلمەكتە.

ئۇ. جامالدىنوۋنىڭ ژۇقۇرىدا نامى قەيت قىلىنغان كىتاۋىدا خەلقىمىزنىڭ باي مىراسى – تىل غەزنىسىنى توپلاپ، بىر سىستېمىغا سېلىپ، ئۇقتىلىق ئىشلەپ چىقىشى مەزكۇر ۋەزىپىلەرنىڭ يەنە بىر قۇتلۇق قەدىمى بولدى. بۇ ئەمگەك تۈركىي خەلقلەرگە ھازىرچە ئاز بولسىمۇ ئۇيغۇر تىلىدىكى تۇراقلىق سوز بىرىكمىلىرىنىڭ ئۇزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىنى، ئۇزىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى كورستەلەيدۇ دەپ ئېيتىشقا ھەقلىقمىز.

ئەلۋەتتە، كىتاپنىڭ ئۇتۇقلىرى توغرىسىدا كوپ گەپ قىلىش مۇمكىن. لېكىن ھەر قانداق بىرىنچى ئىشتا بولىدىغان بەزى بىر چوڭ-كىچىك كامچىلىقلار، چەكلەشلىكلەر ئۇچرىغىنىدەك، بۇ كىتاپتىمۇ ئايرىم سەۋەنلىكلەرنى كورۈش مۇمكىن. جۈملىدىن، مۇئەللىپ تەرىپىدىن ئايرىم سوزلەرگە ئېمىشكىدۇر بەلگۈ (پومېتا) بەرگەندە ھەر خىل بېرىلىپ، چەلكەشلىككە يول قويۇلغان. مەسىلەن، **ئاللا (ئېگەم، خۇدا) قوللىسۇن، ئاخىر زامان، ئەپسۇن، ئوقۇماق، قىيامەت قايىم، تەغدىرگە تەن بەرمەك** ۋە باشقىلار «كونا چۈشەنچە بويىچە» دېسە، ئەلدى **ئەزەن قىچقىرماق، دەم سالماق، ژىن پۇراتماق، ئوقۇپ قويماق** ئوخشاش ئىبارىلەرگە «كونا ئادەت بويىچە» دەپ بەلگۈ بەرگەن. بۇلار، ئەلۋەتتە، كونا چۈشەنچىلەرمۇ ئەمەس، كونا ئادەتمۇ ئەمەس، بەلكى دىنىي ئۇقۇملار، خالاس. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا «دىنىي» دەپ بەلگۈ قويۇلسا، توغرا بولار ئېدى. شۇنىڭدەك **ئاچ كىرمەك، باش تەگلىمەك** بىرىكمىلىرىگە «كونا ئادەت بويىچە» دېسە، **قاپىغى تارتىماق ئۇچۇقلاپ قويماق** ئىبارىلىرىگە «كونا ئىرىم بويىچە» دەپ بەلگۈ بەرگەن. بىرچە بولغاندا «ئادەت بويىچە ياكى ئىرىم بويىچە» دېيىش كۇپايە بولسا كېرەك.

ئەلدى بەزى بىر فرازېولوگىيەلىك بىرىكمىلەر دەل ئوز ئەكسىنى تاپالمىغاندەك يەنى ئايرىم بېرىلگەن ئىزاھلار دەل نىشانىغا تەگمىگەندەك قىلىدۇ، تەۋەلدە شۇ كەبى ئىبارىلەردىن مىسال كەلتۈرەيلى: **بۇغىرسىغا كىرمەك.** 1. كەچ كۇزدە بۇغا بۇقىلىق قىلماق. 2. ئادەمگە نىسبەتەن كۈچىگە تولماق، كامالەتكە يەتمەك. 3. قىزىقىپ، بېرىلىپ كەتمەك (59- بەت). ئادەتتە «بۇغرا» سوزى ئەركەك توگە دېگەن مەنادا ئىشلىتىلىپ، بۇغراسىغا كىرمەك ئىبارىسى «كۈيلىمەك» چۈشەنچىسى ئىپادىلەيدۇ. (خۇددى ئىشتلار كۈرسىغا كىرمەك، موشۇكلەر ماۋ بولماق دېگەنگە ئوخشاش). بۇغىلار توغرىسىدا ئىشلىتىلىشى مۇمكىن، لېكىن ئادەمگە نىسبەتەن قالداغراق ئېكەن. **داغ چۈشمەك.** 1. ئىشىق ئوتى ژۈرەككە يارا سالماق. 2. ئوزىدە سەپكىلەر پەيدا بولماق (72-بەت). بىرىنچىدىن، پەقەت ئىشىق ئوتى ئەتىجىسىدىلا ژۈرەككە داغ سېلىنمايدۇ، باشقا سەۋەپلەرمۇ بار. ئىككىنچىدىن، سەپكە ئوزگە چۈشكەن داغ ئەمەستە. **يەۋىتىدىغاندەك قارىماق.** ئاچ كوزلۇك بىلەن، ئوچلۇك كوزى بىلەن قارىماق. تۇرسىنباي قىزنىڭ ئاپپاق ياماپاشلىرىغا يەۋىتىدىغاندەك بولۇپ قاراپ قويۇپتتى. قەشقەر گېزىتى (107-بەت). بېرىلگەن مىسالنىڭ ئىزاھىنىڭ دەل نىشانىغا تەگمىگەنلىگىنى كورستىپ تۇرۇپتۇ. **كوككە، ئاسمانغا كوتەرمەك.** مەدھىيىلىمەك، ماختىماق (124-بەت). ئادىيلار مەدھىيىلەپ، ماختىماق ئەمەس، ئەكسىچە، ئارتۇقچە مەدھىيىلەپ، ئاشۇرۇپ ماختىماق دېمەكتۇر. **تىتىلىپ كەتمەك.** تامتىلىنى قالماسلىق. ئانىنىڭ تىتىلىپ كەتكەن ژۇرىگى ئەنۋەرگە بىر نەرسە دېيىشكە مەدەت بېرەلمەتتى (218-بەت). ئانىنىڭ قەلبىگە نىسبەتەن «تامتىلىقى» دېيىش ئورنىغا زىيادە بولغان، زەرداپ چەككەن، پارە-پارە بولغان دېسە، سىلىق چىققان بولار ئېدى **ئاچ كىرمەك** ھو بولماق، قەي قىلماق. كونا ئادەت بويىچە چىرايلىق قىز-جۇگانغا ئەر كىشى تىكىلىپ قارىسا ياكى كودەك بالىلارغا ئامراقلىقى كەلسە، قارىغان كىشىنىڭ ئېچى كىرىپ قاپتۇ دەپ قويىدۇ (32-بەت). بۇ ئىبارىگە بېرىلگەن ئىزاھنىڭ توغرا ياكى ناتوغرا ئىكەنلىگى ھەققىدە بىرەر پىكىر ئېيتىشتىن ئىلگىرى «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» (1-توم، بېجىن، 1990) دە مەزكۇر سوزگە بېرىلگەن ئىزاھنى كەلتۈرسەك كۇپايە بولغۇسى، «**ئاچ كىرمەك.** خۇراپىي چۈشەنچىدە تاماق يەۋاتقان كىشىگە باشقا بىر كىشىنىڭ ئاچكوزلۇك بىلەن قارىشى نەتىجىسىدە تاماق يەۋاتقان كىشىدە قۇسۇش، قوساق ئاغرىش، ئەسلەش قاتارلىق بىر خىل ھالەت يۈز بەرمەك (31-بەت)».

شۇنداقلا كىتاپتىكى ئايرىم تۇراقلىق سوز بىرىكمىلىرىگە، مەسىلەن، چاچراپ كەتمەك، ئىنچىكە تىللىرى چىقماق، ئىشتىيى ئېچىلماق، كوزگە ئىلماسلىق، قاقىقان قوزۇق، تۈككەن تۇگۇچ ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ گۈلى، ساۋاق بولماق، غەرىق بولماق، ۋالاق-شالىقى چىقماق ۋە باشقىلارغا بېرىلگەن ئىزاھلار ژۇقۇرىدىكى ئىبارىلەرنىڭ مەزمۇنىنى دېگىدەك ئاچالمىغان، سۇس بېرىلگەن.

ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان پىكىر-ئىستەكلەردىن قەتئىينەزەر بۇ «لۇغەتنى» ئوز ۋاقتىدا چىققان ئەمگەك دەپ باھالايمىز.

ئى. ئىسمايىلوۋ،

ش. باراتوۋ،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتلىرى.

ئەمىر تېمۇرنىڭ 660 ژىللىغى نىشانلىنىدۇ

پۈتكۈل دۇنياۋىي تارىختىكى بۈيۈك نامايەندىلەرنىڭ بىرى، ئاتاقلىق دولەت ئەربابى ۋە ھەربىي سەركەردە ساھىپقىران ئەمىر تېمۇرنىڭ تۇغۇلغىنىغا 1996-ژىلىنىڭ توكتەبىر ئېيىدا 660 ژىل تولىدۇ. ئۇنىڭ مەركىزىي ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئىختىسادىي، سىياسىي ۋە مەنىۋىي تەرەققىياتىغا چوڭ توھپە قوشقانلىغى، ئىلىم بىلەن مەدەنىيەتكە غەمخور بولغانلىغى مەلۇم.

موشۇ سەنەگە باغلىق ئۆزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىنىستىرلار كابىنېتى ئالاھىدە قارار قوبۇل قىلىپ، ئەمىر تېمۇرنىڭ تۇغۇلغىنىغا 660 ژىل تولۇشىنى كەڭ نىشانلاش چارىلىرىنى بەلگۈلىدى. «ئەمىر تېمۇر ۋە ئۇنىڭ دۇنياۋىي تارىختا تۇتقان ئورنى» دېگەن ماۋزۇدا خەلق ئارا كونفېرېنسىيە ئوتكۈزۈلمەكچى. ئەمىر تېمۇرنىڭ ئىسمىغا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن يادىكارلىقلارنى جوندەش، ئەكسىگە كەلتۈرۈش كوزلەنمەكتە. «تېمۇر ئەۋلاتلىرى دەۋرىدىكى مەدەنىيەت ۋە ھۈنەر» دېگەن خەلق ئارا تۇرىستلىق مارشرۇتلار ئېچىلماقچى. سەمەرقەند بىلەن شەھرىسەبز شەھەرلىرىدە ئەمىر تېمۇرگە بېغىشلانغان مېمورىياللىق كومپلېكسلار سېلىنىدۇ. ئەمىر تېمۇرنىڭ ھاياتى بىلەن خىزمىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئەدەبىياتلار نەشر قىلىنىدۇ، بەدىئىي فىلىم چۈشۈرۈلىدۇ.

ھازىر ئەمىر تېمۇرنىڭ تۇغۇلغىنىغا 660 ژىل تولۇشىنى تويلاشقا ھازىرلىق ۋە ئۇنى ئوتكۈزۈش بويىچە تەشكىلىي كومىتېتى ئىشقا قىزغىن كىرىشىپ كەتتى.

(جۇمھۇرىيەتلىك «نارودنويې سلوۋو» گېزىتىنىڭ ماتېرىياللىرى ئاساسىدا تەييارلاندى).

قىرغىزستاندىن خەۋەرلەر

يېقىندا قىرغىزستان ئوپېرا-باليېت تېئاترىدا رادىو خادىملىرىنىڭ كۈنى خاتىرلەندى. تەنتەنىلىك ژىغىندا رادىونىڭ ئەل ئارىسىدىكى ئەھمىيىتى تەكىتلىنىپ، پۈتكۈل ئومرىنى رادىو خىزمىتىگە بېغىشلىغان ئىجادىي خادىملارنىڭ ئەمگىگى مۇناسىپ باھالىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىسمى ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى.

رادىو خادىملىرى كۈنىدە 1993-ژىلدىن بۇيان تەشكىل قىلىنىپ، ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ ئارىسىدا قىزغىن قارشى ئېلىنغان ئۇيغۇرچە رادىو ئاڭلىتىش بولۇمىنىڭ قىلىۋاتقان ئىجادىي ئىشلىرى ئالاھىدە تەكىتلەندى. شۇنداقلا ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش پروگراممىسىنى قېرىنداش قىرغىز، ئوزبەك ۋە باشقا خەلقلەرنىڭمۇ قىزىقىپ ئاڭلايدىغانلىغى، ئۇنىڭ قېرىنداش خەلقلەر ئارىسىدىمۇ ئوز تەسىرىنى قالدۇرىۋاتقانلىغى قەيت قىلىندى.

* * *

بىشكېك شەھىرىدىكى تىجارەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى ئىلدان ئابباسوۋ ۋە مەۋلان ھوشۇروۋلار بىشكېكتىكى ئاكالار ئويىگە بېرىپ، ئۇيەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان مەجرۇھلاردىن سەممىي ھال سورىدى. ئۇلار 9-ماي-غالىبىيەت بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن چىن كوڭلىدىن تەبرىكلەپ، قېرى-چورىلەرگە كەڭ-تاشا دەستىخان يايدى. مەجرۇھلار ئۇيدىكى كىشىلەر ئۇلاردىن مىننەتدار بولۇپ، ئومرىگە دۇئا قىلىشىپ، ئىش-ئوقىتىگە ئېخمۇ بېرىكەت تىلىدى.

خەيرىنسا تۇردى،

بىشكېك شەھىرى.

مەمنۇن

غەزەللىرىم مېنىڭ - گۈزەللىكىم مېنىڭ

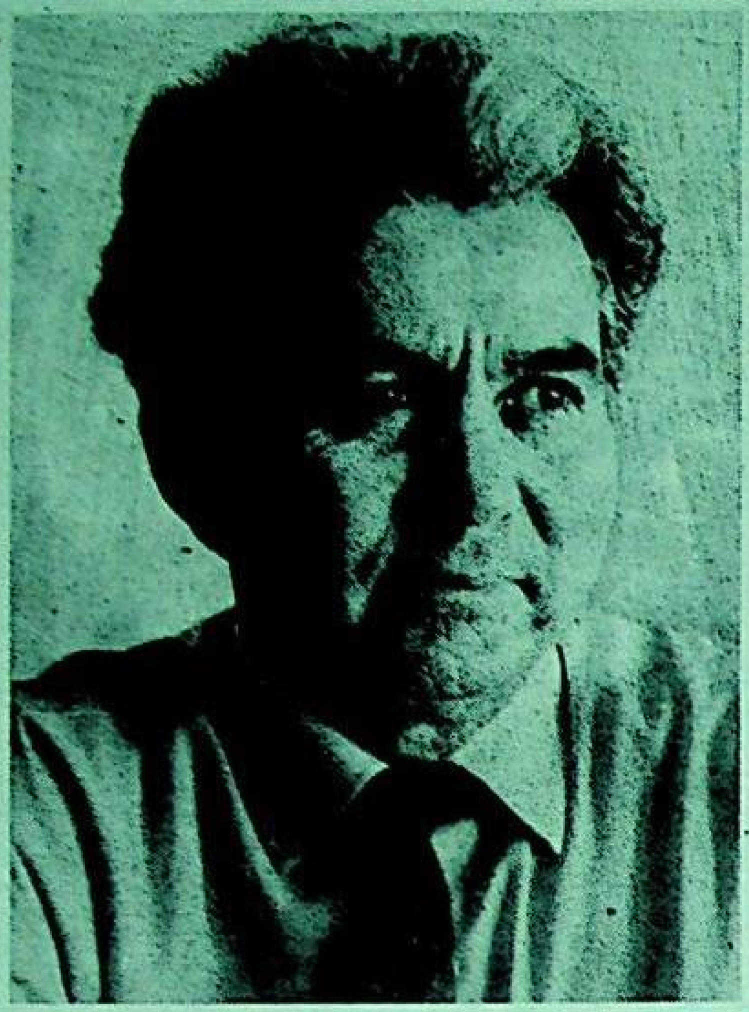

غەزىلىم

ژۇرەك گۇلىستانىمنىڭ گۈل-غۇنچىسى غەزىلىم،
دېگىز-دىلىستانىمنىڭ دۇر-ئۈنچىسى غەزىلىم.
جاھاندا ئىزدەپ پاكلىق ياردىن كورمىگەن ۋاپا،
ئاشىق ژۇرەك قېنىنىڭ بىر تامچىسى غەزىلىم.
سويۇشكەن پاك قەلبلەرنىڭ مۇھەببەتنامىسى بۇ،
ساداقەت ئەھلىنىڭ بىل، چىن ئەلچىسى غەزىلىم.
ھەۋەسنىڭ ئارقىسىدا ئۇنتۇپ قالغان لومۇسنى،
ئادالىلارغا ھىجرانىڭ تىغ-قايچىسى غەزىلىم.
كۇنىنىڭ نۇرى كىرەلمەي قالغان ئوڭكۇر، زىنداندا،
كوكرەك يېرىپ ياگرىغان تاڭ، كېچىسى غەزىلىم.
غەزەلدىن كىم مەمنۇندەك ئىزدىسە دىلغا مەلھەم،
سماپتەك ساپ قەلبلەرنىڭ چىن رىشتىسى غەزىلىم.

ساگا كوز ئاچقاندا...

ساگا كوز ئاچقاندا دۇنيا، ئوزەڭگە زەپ رام قىلدىڭ،
شاتلىقتىن كوزۇمگە نۇر، ياشنى تارام-تارام قىلدىڭ.
ئەندى ئەقلىمگە كېلىپ، باغرىڭغا كوز تىككەن چاغدا،
ھىلەيۇ-نەيرەڭلىرىڭدە دىلنى بىئارام قىلدىڭ.
بىر چاغلار ئاپپاق ۋە پاك تۇتقان كوكسۇڭنى كىم بۇلغىغان،
ماگا كەلگەندە ئوزەڭنى رەھىمسىز، قارام قىلدىڭ.
ھالال يەپ، ئىشلەپ، ھايات گەشتىنى سۇرگەندىم خېلە،
ئەجەبا، ئىچكەن سۇيۇم بۇلغاپ، ناپاك ھارام قىلدىڭ.
يامانغا نام-ئابروي بەردىڭ، كوزى كور ئەي شۇم دۇنيا،
ئاق كوڭۇل زەپ ياخشىلارنى شەرمەندە، بەدنام قىلدىڭ.
رەزىل، جاھىللارغا دۇنيا، باغرىڭنى كەڭرى قىلىپ،
ئاچ-مۇساپىر، غېرىپلارنىڭ رىسقىمىنى كام قىلدىڭ.
ئېيتقىنا بەدبەخلىكنى يوشۇرماي ئوز ھالىچە،
قانچە مىڭ ژىللار، ئەسىرلەر سەن شۇنداق داۋام قىلدىڭ!
قېنى ئۇ مەمنۇن،سېنىڭ چاقماقتەك چاقنان ياشلىغىڭ،
ئەي پەلەك ئومرۇمنى بۇ كۇن-پىلدىرلىغان شام قىلدىڭ.

سەنەم بار

بىلەمسىز، دۇنيادا مەن سويگەن گوزەل بىر سەنەم بار،
چاچلىرى قۇندۇز، كوزى چولپان، قاشلىرى قەلەم بار.
ئاي ھوسنى، زىبا بويىدا مەن سويگەن شۇ جانانىڭ
گوزەللىك شۇ قەدەر تەلكى تېگى يوق بىر ئالەم بار.
كوردۇم ئوت يالقۇنىنى كوكسىدە دەريا ئوركىشىن،
تەنلىرى زەپ ئەۋرىشىم ئىپە، دىلرابا شوق ئەجەم بار.
كىمگە ئۇ دىلبەر نەسىپ ئەتكەن دېسەڭلار ئاھ، قەلبىم،
سىر قىلىپ ژۇرگەن يوشۇرۇپ-ھېچ كىم بىلمەس ئەلەم بار.
مۇھەببەت دەردىدىن ئارتۇق چەكمىدىم ئوزگە دەرتنى،
قانچە-قانچە تۇن ۋە تاڭلار كوزۇمدە نەم، ئالەم بار.
بىر تېتىپ قالغاچ نىگارنىڭ لەۋلىرىدىن بال، ناۋات،
كەتمىگەن بۇ لەۋلىرىمدىن تېخىچە شېرىن تەم بار.
قانچە ياز، كوكلەم كېلىپ كەتتى ماگا بىر قايرىلماي،
ئەشۇ يار ئىشقىدا مەمنۇن ژۇرىگىدە كوكلەم بار.

ئارمان

ژۇرەكتە ئوت-چوغ بولۇپ ئارمان-ۋەتەنگە بارىمەن،
ئوزگىرەر بۇ تۇرقىدىن زامان، ۋەتەنگە بارىمەن،
بىزگە ئورا كولىغان شۇم پىشانە ئاخىرقى كۇن
ئوزى چۇشكەندە بولۇپ يەكسان، ۋەتەنگە بارىمەن.
يامان دەپ ياخشىنى ئاخىر يەلماۋۇزنى مېھمان قىپ،
ساتقۇنلار يەيدۇ پۇشايمان، ۋەتەنگە بارىمەن.
جاھان مۇنداق ئوتمۇەرمەس، دەپ ئۇمۇتلۇك ياشىدۇق،
ياخشىلىققا ئايلىنار يامان، ۋەتەنگە بارىمەن.
جۇدالىق ژىللىرى مەيلى مۇكچەيتىپ، باغرىم ئەزسۇن،
ئېنىمدا بولسا ئىماقچە جان، ۋەتەنگە بارىمەن.
ئىپە، ۋەتەن ۋەسلىنى شېرىم بىلەن كۇيلىسەم راھەت،
شائىردا بىلسەڭ، بۇ بىر ئىمكان، ۋەتەنگە بارىمەن.
چەرخ پەلەك ئوز ئوقىدا قالچە دەۋر ئايلاندۇردى،
ئايلىنار مەمنۇن، يەنە بۇ جاھان، ۋەتەنگە بارىمەن.

ئۇستاز خاتىرىسى

ھېزمەت ئابدۇللىنغا

توكۇلگەچ خەلقىڭگە دىلدىن مۇھەببەت دۇردانىسى،
ئەدىپلەر ئىچرە سېنى مەن بىلمەن مەردانىسى.
ئوزەڭنى ئاتتىڭ ھاياتىڭ قاينىمىغا تىگرىقماي،
ئوتقا كوكرەكنى يېقىپ كويگەن كەبى پەرۋانىسى.

ئوت بولۇپ، قار-مۇز كەبى سوغ كوڭۇللەرنى ئېرىتتىڭ،
بىلىشتى شۇ چاغ ئۇلار ھە، نېمە ياشاش مەنىسى.
تولۇشقۇ ئەجدات يېرى- تۇرپان ئۇزۇمزارلىقلىرى،
خۇش قەدەم تۇتقان جانانىڭ ناز ئارىلاش ئالىسى.
بىلمەن مۇندا ئوزەڭ، قەلبىڭ قېنىمى ۋەتەندە،
ئاھ، ئەجەپ پۈتمەيدىغۇ بۇ پەلەكنىڭ باھالىسى.
قورۇتماي ئومۇر گۇلىگە سۇ قويۇپ بۇ ئويغۇرنىڭ
تىلەتتىڭ بولمىسكەن دەپ ئويىنى غەمخالىسى.
خەلقىڭنىڭ ئالقىنىدا زەر-مەرۋايىت كەبى چاقنار،
دىلىڭدىن توككەن ھەر ئوتلۇق مىسرالىڭ ھەر دانىسى.

ئىنسان قەدرى

قالدىمۇ بۇ كۇن، زاماندا قىلچىلىك ئىنسان قەدرى،
ئىنساندىن ئۇستۇندۇر بەلكى بايقىسالاڭ ھايۋان قەدرى.
ياخشىنىڭ قەدرى كېتىپ ھەق سوزۇڭ ئوتمەس بازاردا،
تىكلەندى ئورنىغا ناكەس، ھىلىگەر، يامان قەدرى.
قالغاچ پەرزەندىنى قورغاپ ئاۋارە ئىلاندىن،
چىرىلداپ بىچارىلەر قاخشار، ئېشىپ ئىلان قەدرى.
ساداقەت، مېھرۇ-ۋاپادىن، ئىماندىن ئايرىلدى قەلپ،
قالمىدى، نەيلەي، بۇ ئىنسان ئاتلىقتا ۋىجدان قەدرى.
قېنى ئۇ دۇنيانى ئالقان ئۇستىدە تۇتقان زاتلار؟
قالدىمۇ ئاخىر ھەر سائات-مىنۇتتا زامان قەدرى.
كەلمىدى دۇنيانى دەپ ئىنسان، ئاگا مۇھتاج دۇنيا،
قەدرىنى يوقاتمىسا ئادەم، بولار جاھان قەدرى.
توكۇلگەن ئۈنچە-سەدەپنى تېرىپ ئالمىغىڭ تەستۇر،
بېشىڭغا تاج قىل قەدرىنى ھەم بولسۇن ئىمان قەدرى.

تەشنامەن

دېدىڭ، قوي غېيۋەتنى، شائىر، بىر شېرىڭگە تەشنامەن،
دېدىم، دوست، ئاندەك ئۇلۇق راست، پاك مېھرىڭگە تەشنامەن.

ئېچىلىپ ژۇرگىن بىرادەر، قاپىغىڭدىن توكمە قار،
ئەسلىدە كۇندەك كۇلۇپ تۇرغان چېھرىڭگە تەشنامەن.

قۇرۇق سوز ياقماس قۇلاققا، ئەقىل، دىت بەر دوستقا سەن،
مەنسۇپىڭ بىر تېپىن بەلكى، ئوي-پىكرىڭگە تەشنا مەن.

پاشىدەك ئۇچما يېنىڭ سەن، باس پىلدەك ۋەزمىن قەدەم،
ھەر نەپەس دوستۇم، سېنىڭ تاقەت-سەۋرىڭگە تەشنامەن..

تىكەنسىز بولمايدۇ گۇل، ژۇرمەيدۇ ئادەم دۇشمەنسىز،
بەلكى قەس قىلغاننى پەس قىل، ئوت-قەھرىڭگە تەشنامەن.

ئاشۇرار قەدرىڭنى مەرت دوست، ئاخمىغى يەرگە ئۇرار،
شۇڭا مەمنۇن دەر، ئەي دوستلار چىن قەدرىڭگە تەشنامەن.

ئوخشايمەن

بەرگىدىن بېۋاق ئۇزۇلگەن گۇل بولغانغا ئوخشايمەن،
دېمەڭ ئۇ شەبنەم، ياقىسى ھول بولغانغا ئوخشايمەن.
خوددى چوڭ كارۋان يولىدا ئېنەپ قالغان بوتىدەك،
كوزلىرى ئىنتىزار، قەلبى چول بولغانغا ئوخشايمەن.
پەلەكنىڭ ئالقىنى ئاتتى ئانا يۇرتۇمدىن ژىراق،
ئاھ، جاھان بازارىدا بىر پۇل بولغانغا ئوخشايمەن.
ئانا يۇرت قوينىدا شاھتەك سېزەتتىم ئوزەمنى راس،
قېنى ئۇ دەۋرىم، بۇ كۇنلەر قۇل بولغانغا ئوخشايمەن.
بال توكۇپ لەۋزىم-تىلىمدىن ئازاتلىقنى كۇيلىسەم،
ئاھ چەككەن گۇل ئىشقىدا بۇلبۇل بولغانغا ئوخشايمەن.
ئاشكارە شاتلىقتا قاھ - قاھ كۇلگەن ۋەسلى مەمنۇنمەن،
يوشۇرۇن دەرتتە مىسكىن كوڭۇل بولغانغا ئوخشايمەن.

كورمىدى

نە چارە، تەغدىر، كۇلۇمگە مېنى راۋا كورمىدى،
تەغدىرنىڭ تەتۇرلىكىنى يورۇق دۇنيا كورمىدى.
يېتەلمەي ۋەسلىگە يارنىڭ بار جاپالى كوردۇممەن،
ئوزگىنى كورگەن شۇم تەغدىر مېنى تەنھا كورمىدى.
دىلبەرنىڭ چولپان كوزىنى، ئاي ئۇزىنى بىر كورسەم،
دەردىمگە داۋا ئېدى ئۇ تەغدىر داۋا كورمىدى.
لېتەي يارىمنىڭ كوزىدىن ئېرى ئۇچاردى پەلەك،
شۇ سەۋەپ ئاشىقنى جانانىم ئەسلا كورمىدى.
ۋاپادار ئالدىدا ئەيلەپ ئوزۇمنى قارا پەلەك،
بۇ ئاپپاق كوڭلۇمنى تەغدىر-ئوزى قارا كورمىدى.
مەمنۇننىڭ قەلبى يارا ئىزدەپ ژۇرەر ياردىن شىپا،
يار ژۇرەر كويگەن ژۇرەك-باغرى ئادا كورمىدى.

مۇھەممەد ئەلى

ئىككى شېر

1. يېڭى ژىل كېچىسى

سوھبىتى ساز ئېدى، سورۇن-ئالامەت!
لالىدەك قىزارغان قەدەھلەر بەرى.
ژۇرەك-ژۇرىگىدىن ژىگىتكە پەقەت،
پەقەت بەخت تىلەشتى يارۇ دوستلىرى.
ھەممىگە باش ئېگىپ قويار پەرىشان،
ۋە لېكىن خىياللار سورۇندىن ژىراق.
يېڭى بەخت تىلەيتتى دوستلىرى ھامان،
ئۇ كونا بەختىنى سېغىناتتى بىراق...

2. ۋەتەن

يولۇم چۇشتى سەندىن بەك ژىراق،
ھۇزۇرۇڭغا قايتقۇمدۇر بىراق.
ئاخىر، ئېيتقىن، بېگانە ئەلدە
كىمنىڭ بەختى، ھاياتى كۇلگەن؟
كوككە ئاتساڭ، ھەتتا ھىسسىز تاش
يەرگە قايتار، ئېلىپ كەتمەس باش...

مەشرەپ باباييۋ

ئىككى شېر

ئومرۇم ئۇزاق بولار،
سېزىپ تۇرار كوڭلۇم.
ئەسقەد مۇختار.

* * *

ئومرۇم ئۇزاق بولار مېنىڭ ھەم،
كونۇم ئوچۇق كەتمەس ئالەمدىن.
نى-نى ئۇمۇت ئۇزۇلگەن شۇ دەم
«خۇدا قايتىپ بەرگەن» ئادەممەن.
چېچىلغاندۇر ھەر يەرگە رىسقىم،
تېرىپ يەرمەن بەرىنى بىر-بىر.
كىمدۇر بولغاي ۋاپادار دوستۇم،
قاتتال دۇشمەن بولىدۇ كىمدۇر.
يوللىرىمدا نى-نى مۇئەمما،
نى-نى سۇران، نى خەۋپ-خەتەر.
تەغدىرىمدە گۇلشەنلەر ئارا
نى كۇرەشلەر تۇمەن مىڭ بەتتەر.
تېخى ژىراق ئەشۇ قۇتلۇق كۇن،
پەرۋازىڭنى بەلەن تۇت، ژۇرەك!
كۇرەشلەردە يەڭمىكىم ئۇچۇن
ئۇزاق ئومۇر كورۇشۇم كېرەك.

2

ئاستا تاڭ ئاتماقتا،
بۇ قۇتلۇق ئەييام،
بىر غەمكىن ئويلارغا غەرق بولار كىشى.
ئۇ بىر بوۋاقتۇر- پاكىزە ۋە خام،
ئوزىمىزگە باغلىق قانداق ئوسۇشى...

ئەزىم سۇيۇن

ئاۋايى ئوگۇتى

ئوينىغانلار ئوينىسۇن
ياراشسا دەۋرانىغا،
ھايات ھېمىشەم سابىر
ھايات بۇ- مەڭگۇ- ئەبەت.
بەد پۇتىنى قويماستىن
كەبىسى- ئىمانىغا -
ۋىغلىغانلار ۋىغلىسۇن
ئەل دەردى بىلەن پەقەت.

قىيىنچىلىقلار يۈز بەرسىمۇ

ھازىرقى ۋاقىتتا ترانسپورتنىڭ تۇتىدىغان رولى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، بۇ ساھانىڭ بارلىق تارماقلىرى خەلىق ئېگىلىگى تاۋارلىرىنى توشۇش بىلەن جۇمھۇرىيەت بويىچە دولەتلەر ئارا، ۋىلايەت، ناھىيەلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىلارنى ئەمەللەش خىزمەتلىرىنى ئورۇنلىماقتا.

بىراق، جۇمھۇرىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار بارلىق ساھالارغا ئوخشاش، ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرىگىمۇ ئوز تەسىرىنى يەتكۈزۈپ، ساھانىڭ ھەممە تەرىپىدىن ئىلگىرىلىشىگە چوڭ توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئايرىم ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، قولدا بار ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىشقا تىرىشماقتا. ئەينە شۇنداق مەھكىمىلەرنىڭ بىرى- شەھەردىكى 2588-نومېرلىق ئاۋتوترانسپورت كولوننىسىدۇر.

يېقىندا بىز مەزكۇر ئاۋتوترانسپورت كولوننىسىنىڭ باشلىغى ۋلادىمىر زالمانوۋىچ گېرمان بىلەن ئۇچرىشىپ، كوللېكتىۋنىڭ ئاھالىغا خىزمەت قىلىشتا قانداق چارە تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئىشلەۋاتقانلىغى ھەققىدە سوزلەپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدۇق:

-تورت يۈزدىن ئوشۇق ئىشچى-خىزمەتچىدىن تەركىپ تاپقان ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىسى ئاساسەن شەھەردىكى نان زاۋۇدلىرىغا ئۇن توشۇش بىلەن بەنت بولۇۋاتىدۇ. ھازىر ئاۋتوكولوننىدا بارلىق بولۇپ، 300 ئاۋتوماشىنا، ئاۋتوماشىنىلارنى رېمونت قىلىش ئۇچۇن بەلگۈلەنگەن ئىككى ئۇچاستكا، تېخنىكىلىق خىزمەت قىلىش ئۇچاستكىسى بولۇپ، مەزكۇر سېخ، ئۇچاستكىلاردا تەركىۋىدە 150 شوفيور ھەم سلېسارلار ئىشلەۋاتىدۇ. شەھەر ۋە ناھىيەلەرگە بۇيرۇتما بويىچە ھەر خىل خەلىق ئېگىلىگى تاۋارلىرىنى توشۇش بىلەن بەنت بولماقتا.

ئەندى، ئاۋتوترانسپورت كولوننىسىنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا كېلىدىغان بولساق، ئىشىمىزدا ماختىنىدەك ھېچ بىر ئىلگىرىلەش يوق. بۇنداق دېيىشىمنىڭ سەۋەۋى جۇمھۇرىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي بوھران بىزگە ئوخشاش بارلىق ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرىگە سەلبىي تەسىرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ-شۇنى ھەم ئېيتىپ ئوتۇشكە توغرا كېلىدۇكى، بازار ئىقتىسادىغا كوچۇش جەريانىدا جۇمھۇرىيەتتىكى ئۇرغۇتۇلغان ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرى ئوز مۇمكىنچىلىكلىرىگە قاراپ، دولەت قارىمىغىدىن چىقىپ، مۇستەقىل ھالدا ئىشلەۋاتىدۇ. بىزگە ئاۋتو كولوننىنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇشقا ئىمكانىيىتىمىز يار بەرمىدى، يەنى ئاخچا فوندىمىز يەتمىدى. مانا موشۇ سەۋەپتىن بىز ھازىرغىچە دولەت قارىمىغىدا ئىشلەۋاتىمىز. بىراق، كۈن ساناپ ئوسۇۋاتقان ئىقتىسادىي بوھران، شۇنداقلا دولەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان مەبلەغنىڭ ئازىيىشى ئىشىمىزغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ، ئاتاپ ئېيتقاندا، قول ئاستىمىزدىكى 300 ئاۋتوماشىنىنىڭ 150 گې بىكار تۇرىدۇ. 50 ئاۋتوماشىنا رېمونتقا مۇھتاج. كوپلىگەن شوفيور، كەسپىي-تېخنىكىلىق مۇتەخەسسىسلەر ئىشتىن كېتىپ قالدى، رېگونلار بىلەن بولىدىغان ئالاقىلار ئۈزۈلدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى رېمونت قىلىش سېخلىرىدىكى جابدۇقلارنىڭ كونىرىشى، ئاۋتوماشىنىلارغا كېرەكلىك ئېھتىيات قىسىملارنىڭ، ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىنىڭ قىممەتلىشى تۈپەيلى ئىشىمىزنىڭ ئالغا بېسىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ. ھازىر ئاۋتوكولوننىدا بارى-يوقى 100 گە يېقىن ئاۋتوماشىنا ئاھالى خىزمىتىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى، باشقا ئاۋتوترانسپورت مەھكىمىلىرىگە ئوخشاش بىزمۇ بەزى كوممېرتسىيەلىك تەشكىلاتلار، شەخسىي كوممېرسانتلار بىلەن شەرتنامە تۈزۈپ، ئۇلارغا ئاۋتوماشىنىلارنى ئەۋەتىمىز. بىراق، شۇنى ئەپسۇسلىنىپ ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇكى، ئىشلەتكەن ماشىنىلارغا قارايدىغان بولسىڭىز، ئادەم ھەيران قالىدۇ، يەنى ئىشلەتكەن ئاۋتوماشىنىلارنىڭ ئېھتىيات قىسىملىرىنى توغرىلاش بىلەن بۇزۇپ، ئەكىلىپ بېرىدۇ. ئاخىرى بۇ دولەت مۈلكىغۇ، دەپ قالىسىز... مانا مۇشۇنداق ئەھۋاللارغا قارىماي، شوفيورلىرىمىز بولسۇن، تېخنىك خادىملىرىمىز بولسۇن، قولدا بار مۇمكىنچىلىكلەرنى پايدىلىنىپ، ئىشلەۋاتىدۇ.

يالقۇن سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى قازاقستان دولەت مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتى خەلىق ئارا ژۇرنالىستىكا كافېدراسىنىڭ باشلىغى پروفېسسور ساتىباي قاباش ئوغلى قوزىباييېۋقا ئانىسى

ئاقسۇلۇنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى قازاقستان ژۇرنالىستلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى كامال سمائىلوۋقا ئوغلى

نۇرلاننىڭ

بېمەزگىل ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئەدەبىي ئۇچۇر

ئەللامە ئەدىپ بىلەن ئۇچرىشىش

ئەمەلدىكى ژىلنىڭ 22-ماي كۈنى دروۋبا يېزىسىدىكى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئەللامە ئەدىپ- قازاقستان خەلىق يازغۇچىسى زىيا سەمەدىنىڭ ئەھلى زىيالىلار ۋە مەزكۇر مەكتەپنىڭ يۇقۇرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ئىجادىي ئۇچرىشىشى بولۇپ ئوتتى.

ئۇچرىشىشنى مەكتەپ مۇدىرى شاۋكەت نىيازوۋ ئاچقاندىن كېيىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى ئىستېداتلىق شائىر ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ ئۇزىنىڭ دەۋىر بولغۇچ ئەسەرلىرى، جۈملىدىن تارىخىي ماۋزۇدىكى رومانلىرى بىلەن جۇمھۇرىيەت ۋە قېرىنداش تۈركىي دولەتلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى روسسىيە ھەم يېقىن شەرىق مەملىكەتلىرىدە ئىستىقامەت قىلغۇچى ئەھلى كىتاپخانلار ئارا نامى مەلۇم ۋە مەشھۇر پېشقەدەم ئۇستاز ئەدىپنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا بەتەپسىل توختىلىپ ئوتتى.

ئوۋەت بىلەن سوز ئالغان كورنەكلىك يازغۇچىلاردىن يۇسۇپ ئىلياس، شايىم شاۋايېۋ ۋە فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ ناميزاتلىرى پاتىگۇل سابىتوۋا ھەم رابىك ئىسمائىلوۋلار زىيا سەمەدىي ئەسەرلىرىنىڭ، خۇسۇسەن دەۋىر قامۇسى- «مايىمخان»، «ژىللار سىرى» تېترالوگىيەسى ۋە يېقىندىلا كىتاپخانلار بىلەن يۈز كورۇشكەن «ئەخمەت ئەپەندى» رومانىنىڭ بۈگۈنكى ھەم كەلگۈسى ئەۋلاتلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتپەرۋەرلىك روھىدا تەربىيەلەشتىكى ئەھمىيىتى ھەققىدە ئوز پىكىر-مۇلاھىزىلىرىنى ئىزهار قىلىشتى.

ئۇچرىشىش ئاخىرىدا ئەللامە ئەدىپ ئوشبۇ ئىجادىي ئەيياملىنى تەشكىللەشتۈرگەن مەكتەپ مەمۇرىيىتىگە، ئاتىقلارنىڭ سەمىمىي مەرۇزىسى ھەم ئىزگۈ تىلەكلىرىگە تەشەككۇر ئېيتتى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

سۈرەتلەردە: 1) قازاقستان خەلىق يازغۇچىسى زىيا سەمەدىي. 2) زالدىن كورۇنۇش.
ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

سەنئەت يېڭىلىقلىرى

رەسسامنىڭ كورگەزمىسى

ئازات ھېكىمبەكنىڭ خۇسۇسىي مۇزېيىدا قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى رەشىت يولداشېۋنىڭ ئاخىرقى ئەمگەكلىرىدىن تۈزۈلگەن كورگەزمىسى ئېچىلدى، ر. يولداشېۋ چوڭ ئەۋلات رەسساملىرىدىن بولۇپ، ئۇ رېئالىزم ئۇسلۇبىدا رەسىم سىزىدۇ.

بۇ پېشقەدەم رەسسامنىڭ ئەمگەكلىرى ئارىسىدا پورترېتلارمۇ، پېيزاژلارمۇ، ناتيۇرمورتلارمۇ بار، ئۇلارنىڭ ھەممىسى يۇقۇرى ماھارەت بىلەن سىزىلغان. سىرېن گۈللەردىن ئىبارەت ۋازىدىكى يوغان گۈلدەستە ياكى دېرىزىدىن كورۇنۇپ تۇرغان دەرەخ شاخلىرى تىنىق، گۈزەل كورىنىدۇ، ئەندى ئالتاغ ئېتەكلىرى ھەممىمىزگە بالىلىقىمىزدىنلا تونۇش، ئالىيە مولداغۇلوۋانىڭ ۋە يەنە بىر سۈرەتتىكى ئۇيغۇر قىزىنىڭ نازۇك كورۇنۇشى-بۇ پورترېتلار بولماي بەلكى تەسۋىرىي ئوبرازلاردۇر...

كورگەزمە ئاباينىڭ 150 ژىللىغىغا بېغىشلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ مەركىزىدە ئاباي پورترېتى تېخى يېقىندا سىزىلغان بولۇپ، رەسسام ئۇلۇق مۇتەپەككۇرنىڭ سىماسىنى ئوزىگە خاس ئۇسلۇبتا گەۋدىلەندۈرگەن. كوچىدا ئەندى تاڭ يورىماقتا، ئاباي بولسا كىتاپ ئوقۇپ، بەلگۈ قويماقتا. ئۇنىڭ كوزلىرىدىن پەيلەسوپنىڭ چوڭقۇر تەپەككۇر ئېگىسى ئىكەنلىگىنى كورۈنۈپ تۇرىدۇ... رەشىت يولداشېۋ ئاباينى ئەينە شۇنداق ئەكس ئەتتۈرگەن.

شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، رەسسام ئاخىرقى 12-ژىل ئىچىدە ئوز ئەمگەكلىرىنى تاماشىبىنلارغا نامايىش قىلمىغان ئىدى، ئەندى بۇ كورگەزمىگە ئۇنىڭ كېيىنكى ژىللاردىكى ئەڭ ياخشى ئەمگەكلىرى قويۇلغان. قىسقىسى، رەسسامنىڭ بۇ كورگەزمىسى ئۇنىڭ ئىجادىي ھېساۋاتى بولدى. بۇ كورگەزمە تالانتلىق رەسسامنىڭ يەنىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى يارىتىدىغانلىغىنى كورسەتتى.

ن. ۋەدانوۋا.

سۈرەتتە: كورگەزمە زالىدا
ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ سۈرىتى.

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ 06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى- 81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى- 27-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
ئا. قۇتلۇق.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۆلچەرىسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. تەھرىراتىمىزنىڭ مۆلچەرىسى تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.